VNIVERSÆ MEDICINÆ COMPENDIA.

Per IOANNEM RIOLANVM, *Pa-riſienſem Medicum.*

PARISIIS.
Ex Officina PLANTINIANA.
Apud HADRIANVM PERIER, via Iacobæa.

M. D. XCVIII.
Cum gratia & priuilegio Regis.

Cornelio Francescucci

VNIVERSÆ MEDICINÆ COMPENDIA.

QVID MEDICINA, quot habeat partes.

HIPPOCRATES libro de flatibus definit medicinam, adiectionem & detractionem; adiectionem neceſſariorum, detractionem inutiliũ: qua definitione duo præcipua & prima Medici officia includit. Morbi enim aut ab inanitione, aut à repletione. Priores curantur additione, poſteriores detractione. Galenus in arte parua ſequutus Herophilum definit medicinam ſcientiam ſalubrium, inſalubrium,& neutrorũ, qua definitione cum materia ſubiecta medicinæ primas & præcipuas partes comprehendit: ſcientia enim ſalubrium

ὑγιεινὴ nominatur, inſalubrium ſi theoriam ſpectes, παθολογία, ſi praxim, θεραπευτικὴ nuncupatur. Salubre verò, inſalubre & neutrum, dicuntur tribus modis, vt corpus, vt cauſa, & vt ſignum, ſalubre corpus dicitur, quod fruitur ſanitate: Salubris cauſa, quæ ſanitatem efficit, aut conſeruat, ſalubre ſignum, quod ſanitatem præſentem demonſtrat, inſalubre corpus quod morbo tenetur. Inſalubris cauſa quæ morbum efficit, inſalubre ſignum quod morbi ſpeciem & magnitudinem indicat, vel eiuſdem euentum præmonſtrat. Prius διαγνώστικον: poſteriùs προγνώστικον appellatur, neutrum corpus decidentię dicitur, quod non eſt perfectè ſanum, necdum tamen ægrotat: Cùm enim ſanitas actionum integritate cognoſcatur: morbus actione aliqua manifeſtè læſa, & inter vtrumque extremum magna ſit latitudo, cùm quis declinat ab actionum integritate & iã aliqua actio incipit lædi, neuter ex decidentia nuncupatur, vt cùm primùm quis à morbo reſurgit, neuter conualeſcentiæ: cauſæ neutræ ſunt huius, ita loquar, neutralitatis efficientes, ſigna neutra eiuſdem demonſtratiua, Sanitatem efficiunt bona temperies partium ſimilarium, & legitima cõformatio inſtrumentorum, eandem conſeruat ſex rerum non naturalium moderatus vſus. Salubria ſigna ſunt actionum integritas, ſymmetria in excrementis, & affectus ſimplices ſecundùm naturam, vt viuidus corporis color, in quibus explicandis tota ὑγιεινὴ verſatur. Quemadmodum πα-

θηλογία in corporum inſalubrium cauſarum & ſignorum explicatione: θεραπευτὴς, pathologia inſtructus, opponit morbis accommodata remedia, eáque tribus primis differentiis concludit: diæta, chirurgia, & pharmacia: vnde natæ ſunt tres partes therapeuticæ, diætetice, chirurgice, & pharmaceutice, quas quidem medicinæ partes commemoratas qui explicarit, vniuerſam medicinam abſoluerit. Definiri etiam ſolet medicina, ars ſanitatis ſeruandæ, reſtituendę aut à morbis præſeruandæ. Superior, definitio eſt deſumpta à ſubiecto, hęc verò à fine, vtriuſque coniunctione reddetur perfectior hoc modo. Medicina eſt ars quę ſanis ſanitatem conſeruat, ægris reſtituit, neutros à morbis pręſeruat: vulgaris eſt & ad docendum magis accommodata definitio; Medicina eſt ſcientia rerum naturalium, non naturalium & contra naturam: ſuperiores praxim potiùs ſpectant, hæc verò theoriam Rés naturales dicuntur, quæ naturam noſtram conſtituunt, contra naturam quæ eandē deſtruunt, non naturales ſunt mediæ & indifferentes. Conſtituunt verò naturam noſtram elementa, temperamenta, humores, ſpiritus, partes, facultates & functiones. Proinde ſunt ſeptem res naturales, quarum ſcientia phyſiologia nominatur, ſeu particularis hominis phyſica prout ſanus eſt aut æger, vbi enim deſinit phyſicus incipit medicus. Hanc phyſici corporis particulam ſuſcipit minutiùs explicandam, homo eſt ſubiectum reductionis, quęcunque à me-

dico de mineralibus plantis & animalibus conſiderantur ad hominem velut ad finem referuntur.

PHYSIOLOGIÆ Sect. I.
CAPVT I.

Vt elementum à principio differat.

PRINCIPIVM differt ab elemento: Primò quòd elementum ſit corporeum, principium incorporeum. Secundò quòd principia ſola ratione comprehenduntur, elementa ſentiuntur, quandoquidem ſua qualitate tactum afficiunt, ignis calore: aër, ſi Galeno & Stoïcis creditur, frigore; Aqua, humore; terra ſiccitate, duritie. Tertio quòd principia ſint prima & immediata, elementa ex primis compoſita. Conſtant enim materia & forma. Proinde quærenti cur medicus neglectis primis naturæ principiis vniuerſum artis corpus exordiatur ab elementis, reſpondendum eſt, medicum eſſe ſenſualem phyſicum: Elementa verò, vt eſt in libris cœli, eſſe ſenſibilia principia: materiam & formã intellectibilia: Adde quòd ſubalternatur medicina phyſicę, quia, vt dixi, corporis naturalis vnicam particulam minutiùs ſuſcipit explicandam, & concluſiones phyſicę ſunt principia medicinę: Atqui non eſt æquum artis ſuperioris & inferioris eadem eſſe principia peræquè prima. Ergo στοιχειολογία, doctrina de elementis, eſt phyſiologiæ, atque ob id vniuer-

ſæ medicinæ primum fundamentum : ridiculum enim ſit quærere quæ inſunt homini, præter naturam, ignoratis iis quę illi inſunt ſecundùm naturam.

Quid ſit Elementum. Cap. II.

ELEMENTVM definitur in genere, minima pars eius cuius eſt elementum, ſic literæ ſunt orationum elementa, quo generali ſignificato Ariſtoteles initio de Cœlo appellat cœlum elementum: Sunt enim quinque primæ & ſimpliciſſimæ partes mundi, cœlum, ignis, aër, aqua, & terra : ſpecialiùs à medicis definitur, minima pars mixti: elementa duobus modis conſiderantur, prout ſunt partes mundi: Aut quatenus mixti, ſunt partes mundi, qua ratione ſunt grauia aut leuia, harum ſiquidem qualitatum cauſa certum ſitum & ordinem obtinent in vniuerſo. Terra quia abſolutè grauis, imum occupat. Ignis, quia abſolutè leuis, in ſublimi reſidet, aër & aqua vt comparatè grauia ſunt & leuia, ſic medium locum ſortita ſunt, aqua, grauior aëre, graui terræ contigua: aër, aqua leuior, igni: Abſolutè graue vbique eſt graue & vndique ad centrum deſcendit: Abſolutè leue eſt vbique leue, & ex quacunque mundi parte euolat in ſuperum, At comparatè grauia & leuia non ſunt vbique talia. Aqua enim comparata terræ eſt leuis, in eiuſque regione talis hoc ſigno deprehenditur, quod naturaliter tam altè aſcendat, quàm profunda fuit eius ſcaturigo, aër compara-

rus igni eſt grauis, in eiuſque regione per hypotheſim violentia conſtitutus, deſcenderet ad ſuum & naturalem locum: alioquin peruerteretur ordo vniuerſi, comparatus verò aquæ & terræ eſt leuis, taliſque in eorum regione manifeſtè deprehenditur, nam veſicæ plenę aëre ſuſtinent in aquis grauiſſimum pondus. Hæc conſideratio planè eſt phyſica: Sunt verò partes mixti prout ſunt calida, frigida, humida aut ſicca: nam ſunt partes mixtorum præcedente mixtione, miſcentur præcedente alteratione, alterantur actione & perpeſſione mutua, agunt, viciſſim & repatiuntur, nó grauitate, aut leuitate, quæ ſunt materiales, & inefficaces qualitates, ſed calore, frigore, humore & ſiccitate, quæ ſunt formales & energiticæ, quamuis poſteriores duæ prioribus cóparatæ patibiles nuncupentur. Ergo doctè à medicis definitur elementum, minima & ſimpliciſſima pars mixtorum, ſi mauis corpus ſimplex ex quo primùm mixta conſtituuntur.

Quòd quatuor ſunt elementa.
CAPVT III.

ARISTOTELES duobus argumentis demonſtrat quatuor eſſe elementa, primo quòd vnum ſit ſimplex corpus abſolutè graue, alterum abſolutè leue, duo interiecta comparatè grauia, & leuia: ſecundo, quòd ſunt quatuor qualitates primæ, calor, frigus, humor, ſiccitas, ſuis actionibus ſatis manifeſtæ: quæ cum ſint accidentia, in primis ſubiectis exi-

ſtant neceſſe eſt. Atqui non refert ſi primum calidum dixeris an ignem, primum frigidum an aquam, primum humidum an aërem, primum ſiccum an terram. Cogimur enim propter ignorationem verarum & eſſentialium formarum, elementa his primis qualitatibus definire: quærenti enim quid ſit ignis, reſpondendum eſt, primum calidum, ac ſi dicas corpus ſimplex ex calore & primo caloris ſubiecto conflatum. Quid aqua? primum frigidum: quid aër? primum humidum: quid terra? primum ſiccum. Sunt igitur quatuor elementa quæ, inquit Galenus, medicorum inſtituto accommodatiùs conſueuit Hippocrates quatuor primarum qualitatum concretis nominibus appellare calidum, frigidum, humidum, ſiccum: primus enim medici labor debet eſſe in ipſarum cauſarum effectis dignoſcendis, vt calorem cogere homogenea ſeparare heterogenea. Frigus verò tam heterogenea quàm homogenea: calorem moderatum generare & viuentia conſeruare, immoderatum corrumpere, vrere, calorem temperatum rarefacere, coquere, relaxare: Immoderatum denſare, aſtringere, aſſare, & cætera quæ explicauit Ariſt. partim in libris de ortu, partim quarto Meteorûm. Diffuſiùs verò Galenus primis quinque libris ſimplicium.

De primo Calido. Cap. IIII.

MAGNA contentione de primo calido pugnatur, placet Platoni & Aſtrologis

eſſe cœlum, quia ſit fons omnis caloris, ſoliſque tepor ſublunarium omnium ſit opifex. Ignis elementaris ſine neceſſitate videtur in ſcholas phyſicorum introductus: neque enim videtur, vt cætera elementa, neque vlla actione ſe prodit. Apud Platonem ſunt tres ſpecies, ignis, lux, flamma, & pruna: lux eſt ignis lucens non vrens. Pruna, ignis vrens non lucens. Flamma lucens & vrens. Prima differentia ad cœlũ pertinet, poſteriores duæ, ad ignem artificialem: Itaque fruſtrà videtur inuectus Ignis elementaris. veruntamen Ariſtoteles negat cœlum actu eſſe calidum, quia haberet contrarium frigus à quo pateretur tãdem & corrumperetur, cum cœlo nihil repugnet niſi priuatiuè, vt tenebræ luci: energiticῶs, ſeu, vt loquitur D. Tho. cauſaliter, calefacit, vt cos non acuta acuit; vi enim ſua & motu calorem excitat. Atqui primum calidum qualecumque illud ſit, oportet re ipſa eſſe calidum, vt ſit caloris πρῶτον δεκτικὸν. Ergo cœlum non eſt primum calidum, multo minus ſummus & aduſtus aër, quia ex accidenti tantùm & ſecundario eiuſmodi eſt: reliquum eſt igitur, vt conſtituatur ignis elementaris primum calidum. Accedit quòd leuiſſimum & calidiſſimum, re & ſubiecto ſunt vnum. Atqui cœlum non eſt leue, quia naturaliter mouetur in orbem, non motu recto: leue autem definitur quod ſponte mouetur ſurſum. Ignis igitur elementaris, vt leuiſſimus ita calidiſſimus, cur ergo non calefacit? propter raritatem materiæ: nam ca-

lor quo denſiori ſubiecto inhæret, eo magis calefacit. Qua quidem cauſa non videtur: Aſtra propter denſitatem ſunt conſpicua. Reliquum cœlum propter raritatem & perſpicuitatem eſt inaſpectabile. Deſcendítne continenter ignis de ſua ſphæra ad generationem mixtorum? non eſt neceſſe, quia elementa ſunt confuſa: in terræ viſceribus inſunt aër, ignis & aqua, quæ cœleſtis calor cõtemperat ad generationem mixtorum, vtitur igne elementari, vt materia, ipſe miſcet, ſed non miſcetur, neque fit pars mixti, alioquin cœlum, vt eſt in prouerbio terræ vniretur, immortale caduco. Hoc in viuentibus manifeſtum eſt, viuunt enim omnia beneficio caloris cœleſtis, cuius priuatione moriuntur, Pyrethrum temperamento igneum viuit, non illo ſummo, ſed moderato calore. Duæ ſunt primæ partes mundi, cœlum & elementa, vt hominis anima & corpus: cœlum eſt inſtar formæ, elementa materiæ, agente cœlo, patientibus quatuor elementis, fiunt hîc omnia; ſol habet rationem opificis, quatuor elementa materiæ. At efficiens eſt extra, materia & forma intra ſubiectum, efficiens eſt cauſa externa, materia, & forma interna, elementa quatuor, ad materiam pertinent.

De primo frigido, primo humido, primo ſicco. Cap. 5.

DE primo frigido certant Stoici cum Peripateticis, placet Stoicis aërem eſſe pri-

mum frigidum, quia ſummè refrigerat. Aqua enim non ſuo, ſed ambientis frigore congelatur, cui ſententiæ fauet Galenus: veruntamen humidum aërium, vt oleum, frigore denſatur quidem, non congelatur; tantum abeſt, vt aër ſit congelationis cauſa, homogeneũ enim humidum potiùs quàm heterogeneum, aëreum potius quàm aqueum congelaret: pręterea natura non ſolet contrarium contrario iungere, ſed medium aliquod interiicere, Atqui aër igni calidiſſimo eſt contiguus, non eſt igitur frigidiſſimus: ſanè vt inter ſeſe facilè mutarentur elementa, ad generationem mixtorũ & conſeruationem vniuerſi, ſymbolo qualitatis conuenire debent; ignis calidiſſimus eſt, aër Calidus, aqua frigidiſſima, terra frigida. Aër humidiſſimus, aqua humida: frigidiſſimum & remiſſè calidum in eodẽ primo ſubiecto ſubſiſtere non eſt veriſimile: Itaque præſtat cum peripateticis aquam primum frigidum, aërem primum humidum nuncupare, eique opinioni debent medici imprimis acquieſcere, quia rerum veritatem ſenſuum fide & effectis ſolent explorare. Atqui mixta in quibus aqua dominatur, vt papauer, cicuta, mandragora. Denique narcotica, ſummè refrigerant: humida aëria (in quorum mixtione vicit aër) vt oleum & oleoſa omnia maximè omnium humectant: nam vnica olei gutta ſi veſtis perfundatur, maxima ſui parte contaminabitur: illa inquam non refrigerant, ſed calefaciunt potius: ſit igitur hoc cum Ari-

ſtotele conſtitutum: Aërem eſſe primum humidum aquam primum frigidum: non eſt prætereunda quæſtio. An frigus ſit qualitas poſitiua, Ariſtoteles enim paſſim illud appellat priuationem caloris, reſpondeo quod docetur nono metaphyſicæ, in omni oppoſitione duo reperiri extrema, quorũ vnũ alteri cõparatum habet rationẽ priuationis, alterum habitus. Nã imperfectius eſt inſtar priuationis, alterũ formę, ſic malum boni, nigrum albi, frigidum calidi, ſiccum humidi priuatio eſt: cõparatè inquam non abſolutè. Frigus enim actionem habet ſenſibus tam manifeſtam, vt ſtupidus ſit qui illud abſolutè priuationem eſſe defenderit, nihílque eſſe præter imbecillum calorem aſſeruerit; ſic ſiccitas humori comparata eſt priuatio. Neque dubium eſt reſiccari mixta vel frigore, humorẽ excludente comprimendo, vel calore humiditatem reſoluente, ſunt tamen quàmplurima non reſiccata, ſed natura, ſeu prima ſua conſtitutione ſicca, vt lapides, bolus, armena, terra ſigillata, in quibus manifeſtè terra dominatur: vnde coniicitur terram eſſe primum ſiccum.

An duæ qualitates ſint ſummæ in ſingulis elementis. Cap. VI.

HANC Galeni ſententiam medici quidam contrà peripateticos duobus argumentis propugnant, primo quòd ſi, exempli gratia, ignis eſſet calidiſſimus & remiſſè ſic-

cus, dari poſſet calidiſſimo calidius: terræ enim ſicciſſimæ contactu augeretur ignis ſiccitas. Nam vt Auerrois loquitur, ſiccitas eſt lima caloris, fieret igitur ignis ſemet ipſo calidior. Secundò quòd omnia eſſent mixta, nihil ſimplex; cum enim remiſſio accidat permiſtione contrarij, ſi ſiccitas eſſet remiſſa in igne, ab humore illam retuſam eſſe oporteret: quæ cum ſint abſurda, concludunt ignem eſſe calidiſſimum ſimul & ſicciſſimum, terram frigidiſſimam & ſicciſſimam, & ita deinceps. At vnicum eſt abſolutè ſiccum, vnum primò per ſe humidum, quia vnius primæ qualitatis, non poſſunt eſſe duo ſubiecta æquè prima, primum ſiccum, aut humidum, non refert ſi abſolutè humidum, aut ſiccum, humidiſſimum vel ſicciſſimum appellaris: non ſunt igitur duo ſicciſſima, terra & ignis, neque duo humidiſſima, aër & aqua: præterea acceſſit qualitati ſummæ ſecunda remiſſa, duabus cauſis, primum, vt primæ actionem intendat, ſic calor augetur acceſſione ſiccitatis, ſecũda vt adiuuet tranſmutationem elemẽtorũ & facilitet: Atqui ſi eſſet ignis calidiſſim⁹ & ſicciſſimus, aër calidiſſimus & humidiſſimus, difficilis, quinetiã impoſſibilis propemodum eſſet vnius in alterum trãſmutatio, quia non mutatur contrarium vnum in alterum niſi per medium, facilèque inter ſe tranſmutãtur, quæ qualitatis alicuius ſymbolo cõſentiunt: fauendum igitur potius Ariſtoteli, igniſque dicendus calidiſſimus, remiſſè ſiccus. Aër humidiſſimus remiſſè calidus, aqua fri-

gidiſſima, remiſſè humida, terra ſicciſſima remiſſè frigida. Neque neceſſe eſt remitti qualitatem ſecundam à ſuo contrario cum talis inſit à natura propter cauſas dictas.

A quo & quomodo fiat miſtio.
CAPVT VII.

SCRIBIT Ariſtoteles Deum de induſtria ſublunarem mundum proximè cœlo coniunxiſſe, quò facilius ab illo regeretur. Regitur autem motu, aut lumine: vehiculo luminis deſcendit calor qui immiſtus miſcet elementa ad generationem miſtorum, quòd ipſe miſceri non poſſit definitio ipſa demonſtrat. Eſt enim miſtio eorum quæ miſcentur priùs alteratorum vnio. Atqui, vt docetur in libris cœli, cœleſtia ſunt impatibilia, multo minus vniri poſſunt elementis, quia mortale & immortale numquam coire poſſunt in eãdem naturam: præterea cœlum eſt ἀσύμβλητον, elementis incomparabile, σύμβλητα enim Ariſt. appellat quæ communi materię participant, vt qualitates contrariæ permutentur in communi ſubiecto: At cœli materia loco quidem eſt mobilis, non tranſmutabilis vt elementorum, non habet adiunctam δύναμιν ἀντιφάσεως, appetitionem nouitatis, quam priuationem Ariſtoteles appellauit. Neque enim nouam formam cœlum appetit, ſed in ſua conquieſcit: immiſtus itaque calor cœleſtis quatuor elementa hoc modo permiſcet, terra eſt veluti omnium baſis, quæ tota humore aqueo imbuitur,

atque perfunditur, ac ſi piſtor farinæ aquam miſceat, vt paſtam efficiat, vtrumque permeat, & quoquo verſum peruadit, cuncta rerum permeabilis aër, hæc tria καθ' ὅλον ſubit, & calore penetrante, quouis ſeſe inſinuat ignis: ſic nulla particula mixti quantumuis exigua manet immixta, ſed ex quatuor elementis proportione commixtis temperata: deſigna acu quam voles mixti particulam, illam quatuor elementorum mixtione conſtare, ſi non ſenſus, certè manifeſtè ratio conuincit, nec dubita quòd ſi adeo perſpicaci eſſemus viſu, vt illius diſſolutionem diſcernere poſſemus, quin ſingulorum elementorum ſeparationem videremus. Eò enim recedunt omnia vnde primùm orta ſunt, vt reuniantur toti: ergo, dices, dabitur minus minimo, erítque corpus, miſtum infinitè diuiduum, ſeſe corporum dimenſiones penetrabunt: nego ſequi, quia elementa mole minimâ ſeu minutiſſimè diuiſa, non apponuntur, vt cinis cineri, ſed indiuidua ſpecie tota totis permiſcentur, ſecundùm partes omnes ſeſe penetrant.

Vtrum elementa ſecundùm formas, an ſecundùm qualitates miſceantur. Cap. 8.

PRIMVS Hippocrates docuit elementa commiſceri, Democritus enim & Empedocles mixta fieri per concretionem exiſtimabant, concreſcere verò minimarum partium contactu & appoſitione, quam opinionem multis

multis argumentis Ariſtot. confutauit. Antecedente enim primarum qualitatum actione & perpeſſione mutua vniri tandem elementa demonſtrauit ; cui ſecundùm qualitates non ſecundùm formas placet ea permiſceri, quia formæ ſint ſubſtantiæ, ſubſtantia autem ſubſtantiæ non aduerſetur,niſi ratione qualitatum, Ariſtoteli potiùs quàm Stoïcis ſubſcribit Galenus lib. de ſubſtantia facultatum naturalium. Aphrodiſeus tamen, fidelis Ariſtotelis interpres lib. de mixtione contendit elementa miſceri ſecundùm formas hoc argumēto : Ea ſola miſcentur quæ per ſe exiſtunt, vt eſt primo de ortu, Atqui primæ qualitates cum ſint accidentia,per aliud exiſtunt. Ergo elementorum ſubſtantiæ miſcentur, præterea elementa poſt diſſolutionem mixti eò redire vnde profecta ſunt ſcripſit Hippocrates. Atqui deſtituta formis, non eſt veriſimile ſingula redire ad ſua loca. Formas igitur ſeruant in mixto. De quæſtione tam difficili dicam liberè quod ſentio ; Ariſtoteles miſtionis definitione, duo incluſit, Antecedentem alterationem & inde conſequentem vnionem , alterantur elementa mutua pugna primarum qualitatum , deinde concordia formarum vniuntur, ſublata enim cauſa repugnantiæ, facilis eſt vnio ſubſtantiarum ; at inquam non repugnat ignis aquæ niſi quia ille ſit calidus, hæc frigida : ſublata igitur per alterationem hac cauſa repugnantiæ, facillimè ex multis elementorum formis vna exurgit, quæ verius forma mixti nominaretur quàm quali-

tas elementi prædominantis: Hoc quia eſt magni momenti, exemplis illuſtremus: In catharcticis, vt Rhabarbaro, ſenna, agarico, præter actionem manifeſtam quæ à temperamento procedit (vt vim calefaciendi à caloris dominatu) ineſt vis quædam & proprietas inexplicabilis humorem hunc aut illum trahendi cum delectu, quam docti omnes appellant formæ, vel totius ſubſtantiæ proprietatem, quam quidem ignorari non eſt mirum, cum elementorum formæ à quarum vnione procedit, materiæ tenebris inuolutæ, noſtram comprehenſionem effugiant: Vt in purgantibus ſic in alterantibus remediis, denique in mixtis ferè omnibus eiuſmodi actiones obſeruare poſſis, quæ non procedunt à temperamento, ſed à proprietate ſpecifica & formali: quam miſtorum eſſentiam, tacitè videtur Ariſtoteles ſubindicaſſe, in libris de hiſtoria animalium quo loco docet ex profeſſo temperamentum non eſſe ſubſtantiam partis ſimilaris: nam inquit, quòd caro ſit caro, aut os ſit os, non debet acceptum ferri elementorum qualitatibus, ſed à diuiniore quadam origine dependet, neque enim quicquid ſimiliter atque os denſum eſt, & frigidum, protinus os eſſe neceſſe eſt: ſed oſſis natura ipſa accedat neceſſe eſt. Temperamentum non facit, vt miſtum ſit id quod eſt, ſcilicet, vt hoc ſit lapis, illud planta. Sed melior quædam eſſentia; quam ego exiſtimo, ex elementarium formarum vnione cõſurgere. Hoc eſt vnum ex primis humanę ſapientiæ

principiis: quo cognito omnes miſtorum actiones & effectus, poterit quiſque ad ſuas primas cauſas reducere, manifeſtas ad temperamentum, occultas ad formam mixti.

Vtrum elementa maneant in mixto actu an potentia.

VNVM quodque eſt actu per ſuam formã: forma enim eſt actus cuiuſque rei, atqui elementa non retinent in miſto ſuas formas, itaque non inſunt actu: ſiue enim primæ qualitates ſint formæ, ſiue non; certum eſt, ſine illis formas conſiſtere non poſſe: Atqui non manet ignis calidiſſimus in mixto, neque aqua frigidiſſima: itaque non manent actu, cum ſint deſtituta formis, ego verò formas elementorum remanere demonſtraui, non quæ per ſe & ſeorſim ſubſiſtant, ſed vnitas: vt enim temperantur qualitates, ſic vniuntur formæ, vtq; ex temperatis contrariis qualitatibus, & ad mediocritatem adductis vna exurgit, quæ temperamentum mixti denominat, facítque vt hoc ſit calidum natura, illud frigidum: ita ex vnitis quatuor formis elementorum, vna ex omnibus exurgit, quæ, veriùs quàm temperamentum, forma mixti dicetur, eſſentia corporis ſimilaris: formæ igitur elementorum manent in mixto, ſed indiſtinctæ, & in vna confuſæ, vna poſt pugnam victrix manet, quæ cęteris imperat, omnéſque veluti vinctas tenet, quod eſt potentia manerę. Proinde ſiue ſpe-

ctes, primas qualitates, quia non manent ſummæ, ſed refractæ, ſiue veras formas, quia omnes in vnam coeunt, elementa manent in mixto potẽtia tantum, hoc eſt cum actu ſuo retuſo. Victrix qualitas cęteras potẽtia continet: illius potentia non aliter continentur quàm binarius ternario, Vegetans anima ſentiente, vtraque rationali: ſic extremi colores ſapores, odores ſunt in mediis, ſic in cramate inſunt vinum & aqua. Cera, reſina & oleum in tretrapharmaco. Hoc ſolum videtur vrgere argumentum quòd redeant tandem elementa ad ſua loca, quod non poſſunt, ſine formis & qualitatibus ſummis, An grauitas & leuitas ſunt cauſæ motus ad ſuperum & inferum, quæ manent in mixto in alteratæ, An moderatus calor leuia poteſt mouere ſurſum, vt vaporis & exhalationis exemplo notum eſt, paulatim enim calor intenditur motu, materiámque ſuam attenuando, & rare faciendo leuiorem reddit, vnde fit, vt quò vicinius eſt ſuo loco, eò celerius moueatur. An elemẽtorum formę vnitę ſeparari poſſunt, non arte, ſed à natura ipſa quæ illa miſcuit, non aliter quàm vinum & aqua, vaſe ex hedera confecto ſeparantur?

An quatuor elementorũ mixtione corpus noſtrum conſtet.

DVo ſunt humanæ generationis ſenſibilia & coniuncta principia ſemen & maternus ſanguis. Atqui autore Galeno, ſemen

eſt igneum magis quam aerium: ſpuma enim eſt aërius, & oleoſus humor, genitor ſpiritus cuius præſētia ſpumat, eſt igneus: Sanguis potiſſimùm eſt aqueus & terreſtris, quando quidem ratione ſuæ ſubſtantiæ eſt aqueus, ratione fibrarum, terreſtris: ergo maniſeſtè ad noſtram generationem concurrunt quatuor elementa. Præterea ſanguine continentur quatuor humores, atqui illi analogia reſpondent quatuor elementis, bilis enim calida ſicca, eſt ignea. Sanguis calidus humidus, eſt aërius, pituita frigida & humida, eſt aquea, ſuccus melancholicus, frigidus ſiccus, eſt terreſtris: ergo materno ſanguine quo opifex ſpiritus, tāquam materia vtitur ad fabricam noſtri corporis, quatuor elementa continentur: Item noſtri corporis quædam partes ſunt ſiccæ & duræ, à terræ dominatu, vt oſſa, aliæ humidæ, vt humor radicalis, aliæ frigidæ, vt cerebrum, aliæ calidę, vt cor, iecur, ſpiritus. Accedat quòd iis nutrimur quibus conſtamus, nutrimur mixtis: nullum enim annimal vno ſimplicique elemento nutriri poteſt: ſit igitur hoc conſtitutum, nos conſtare quatuor elementorum miſtione.

PHYSIOLOGIÆ SECTIO ſecunda de temperamentis.

Quid temperamentum.

CAPVT I.

TEMPERAMENTVM eſt finis ſeu perfectio miſtionis ſemper enim miſcentur eleměta, vt inde craſis exurgat,quemadmodũ ex mero diluto κρᾶμα: miſtio enim motus quidam eſt, nempe primorum contrariorum conflictus, cum ad mediocritatem reducta ſunt, ceſſat motus, quia adepta ſunt finem, ad quem contendebant. Hinc Auerrois non abſurdè, temperamentum formam mixti definiuit,forma enim & finis in operibus naturæ re & numero ſunt vnum,ſola differunt ratione,eam ob cauſam veteres quidam phyſici animam ipſam harmoniam appellarunt, quos etiamſi Plato in Phœdone refutarit, tamen in Timeo animam nominatim appellat harmoniam, quam diſſenſionem malè conciliat Proclus, harmoniam ſui nominans non corporis, anima enim eſt harmonia ſuarum partium & primarum qualitatum; Vtitur temperamento, tanquam inſtrumento ad obeundas ſuas functiones. Temperamentum eſt principium ſine quo illæ obiri non poſſunt, nam læſo partium ſimilarium temperamento,protinus naturales actiones læduntur, non eſt tamen anima

temperamentum, nec ex temperamento, imò verò, vt ex Ariſtotele iam notauimus, formà totius ſimilaris, vt oſſis, aut carnis, quæ propriè natura dicitur, non eſt tẽperamẽtum, quia illi non debent quod ſint os aut caro, ſed diuiniori cuidam ſubſtantiæ. Eſto igitur temperamentum, vel finis miſtionis, vel forma mixti, vel principium naturalium facultatum. Omnes enim autore Galeno, à temperamento procedunt: Fernelius definit concentum miſtionis, ſeu harmoniam primarum qualitatum. Aduerſus quem obiicitur hanc definitionem omni temperamento conuenire non poſſe, quia docet Galenus, lib. de inæquali intemperie, febricitantium, & hydropicorum temperamentum eſſe inæquale; tabidorum verò æquale, vtrumque cum morbidum ſit, nemo concentum appellarit. Reſpondeat Fernelius; Analogum per ſe poſitum ſtare pro potiori ſignificato, qui ſimpliciter & ſine adiuncto temperamentum nominat, ſalubre intelligit, non aliter quàm cum homo abſolutè pronunciatur, viuens, non pictus ſignificatur.

Temperamentorum primæ differẽtiæ, An ſit, & quid ſit pondere, quid iuſtitia temperatum.

CAPVT II.

TEMPERAMENTVM imprimis diuiditur à Galeno in temperatum & intem-

peratum; temperatum ſubdiuiditur in id quod exquiſitè, atque, vt dicitur, ad pondus temperatum eſt, & id quod ad iuſtitiam temperatum. Ad pondus non appello, in quo pari mole & pondere elementa miſta ſunt, tale enim ne cogitatione quidem fingi poteſt, quia ignis terram abſumeret, fierétque vnius ortus alterius interitus, ſed æquali quatuor primarum qualitatum miſtione conſtare debet, exquiſitè temperatum: in quo nulla qualitas exuberat, ſed omnium ineſt æqualitas. Quæritur ſi tale exiſtat in natura: Galenus primo de Alimentorum facultatibus, dum mediocria quædam & temperata alimenta conſtituit, illud videtur agnoſcere. Manifeſtius verò primò de temperamentis, cum ſcribit cutem interiorem manus hominis ad iuſtitiam tẽperati, in ætate potiſſimùm adoleſcentię, omnium qualitatum mediocritate conſtare, quia conſtat carne calida humida, & neruo frigido ſicco, quam ideo dicit eſſe iudicem & Arbitrã omnium temperamẽtorum. Galen. fauet Phyſica ratio, non enim fit motus ab extremo in extremum niſi per medium æqualiter diſtans ab extremis. A calido ad frigidum fit tranſitus per tepidum: A pueritia calida humida, ad ſenectutem extremam, frigidam ſiccam, procedimus per adoleſcentiam temperatam, Os initio vitæ humidiſſimum, non poteſt tandem reddi ſicciſſimum, niſi fuerit priùs in vtriuſque extremi medio conſtitutum. Verùm non plus momento in puncto illo exquiſitè medio

conſiſtitur, vt primo de tuenda valetudine ſcribitur à Galeno: Itaque videtur potius doctrinæ gratia poni à medicis temperamentum ad pondus, quò facilius intelligatur optimum in genere temperamentorũ, quod ſit cæterorũ veluti exemplar: vt quæcumque illi erunt ſimiliora, temperatiora, quæ diſſimiliora, intemperatoria, iudicentur: primo de temperamentis illius comparatione omnia dicuntur intemperata: Temperatũ ad iuſtitiam vocatur, quòd naturæ ſuæ congruenter, ſeu vſui cui deſtinatur conuenienter temperatum eſt, quæcumque enim acceperunt à natura miſtionem elementorum, quamuis inæqualem, actioni tamen & vſui conuenientem, ea ad iuſtitiam temperata dicuntur, ſic os quamuis ſicciſſimum, eſt tamen ad iuſtitiam temperatum, quia tale temperamentum, illius vſus poſtulabat. Temperamentum verò intemperatum, eſt duplex, ſimplex, vel compoſitum, ſimplex, in quo vna tantum qualitas excedit reliquis duabus contemperatis, cuiuſmodi eſt, calidum, frigidum, humidum & ſiccum, calidum in quo calor frigori dominatur, humore & ſiccitate temperatis. Frigidum, in quo frigus præcellit calori, reliquis duabus temperatis, Compoſitum in quo duæ qualitates excellunt. Hoc autem eſt calidum humidum, vel calidum ſiccum, frigidum humidum, vel frigidum ſiccum: nam cum ſex modis inter ſe primæ qualitates coniungi poſſint, calor autem non poſſit iungi cum frigore, neque humor cum

ſiccitate, quia ſeſe mutuò expellunt contraria, nec in eodem ſubiecto ſimul exiſtunt, reliquũ eſt, vt hæ tantùm quatuor coniugationes primarum qualitatũ reperiantur vtriuſque agentis cum patientibus: in ſumma temperamenti intemperati ſunt octo differentiæ, quatuor ſimplices, totidem coniunctæ: Eſt præterea, temperamentum, aut pondere, aut iuſtitia temperatum: Temperamẽtum intemperatum ſubdiuidi ſolet in ſalubre & in ſalubre: hoc rurſus in æquale & inæquale. Nudum aut cum materia, ſed hę ſubdiuiſiones non ſunt huius loci. Ad Pathologiam enim pertinet intemperiem morbidam conſiderare.

Quæſtionum quibus ſuperior diuiſio oppugnari ſolet ſolutio ex Galeno.

CAPVT VIII.

QVIDAM contendunt nullum eſſe temperamentum ſimplex hoc argumento quod actiuæ qualitates mox generent paſſiuas, calor inducit ſiccitatem, frigus humiditatem, eodem argumento alij contendunt non poſſe dari mixtum, quòd ſit calidum ſimul & humidum, neque vllum quòd ſit ſimul frigidum & ſiccum: cuiquidem argumento quidam ſatisfactum putant: negando calorem ſiccare, & frigus humectare, quia vnius cauſæ vna eſt actio, caloris ſcilicet calefacere: frigoris, refrigerare. Verùm illi non intelligunt primo

per ſe vnius quidem cauſæ vnam eſſe actionem per accidens, quamplurimas. Calefacere eſt prima actio caloris, ſiccare, ſecundaria: Calefaciendo enim, humorem dum reſoluit ſiccat: ſic frigus non tantùm humectat, imperfectè coquendo, ἀπεψίαν enim multa humoris copia conſequitur, ſed & ſiccat comprimendo: Alij itaque doctiùs reſpondent, calorem quidem ſiccare & frigus humectare, ſed paulatim & cum tempore, calor natiuus humorem radicalem abſumendo, tandem aliquando corpus deſiccat, ſed toto illo tractu temporis nihil vetat, quin calor ſine ſiccitate exiſtat, Galenus iuſtè negat omnem calorem ſiccare, quia calor humidus humectat, vt exemplo tepētis Balnei demonſtrat: Negat quoque frigus perpetuò humectare, quia frigidus Boreas ſiccat, vt probat Homeri teſtimonio.

Calidi, humidi, frigidi, ſicci, homonimia explicatur. CAP. IIII.

VT intelligatur faciliùs quid ſit natura, ſeu temperamento calidum, quid frigidum, horum nominum ambiguitas imprimis explicanda eſt. Dicitur autem vnumquodque horum tribus modis, per ſe, per accidens: Abſolutè, comparatè, Actu potētia. Calidum per ſe ſit neceſſe eſt quod temperamento tale dicitur: nam calidum per accidens magis propriè calefactum dixeris, ſimiliter refrigeratum, humectatum, deſiccatum: Aquam per ſe frigidam

eſſe quantumuis coctione incaluerit, hoc ſigno cognoſcitur quod ſponte refrigeſcat, depoſito calore, vt alieno & aſſcititio, nec deſinit terra eſſe ſicciſſima, quamuis multo imbre madeat ad ſalutem animantiū. Ariſtoteles docet primo de Ortu quidpiam abſolutè dici duobus modis, in genere ſeu indefinitè, quo modo homo abſolutè eſt temperatus, id eſt omnium temperatiſſimus, vel magis propriè & definitè, quo modo qui actiones habet perfectiſſimas inter homines, eſt temperatiſſimus, Idem diuerſis comparatum nihil prohibet eſſe calidum ſimul & frigidum, nam homo quāuis per ſe temperatus, tamen ſi comparetur leoni, videbitur frigidus; ſi aſino, calidus: comparationē verò fieri inter res eiuſdem vel diuerſi generis, eiuſdem quoque vel diuerſę ſpeciei: notius eſt quàm vt explicari debeat.

Actu calidum dicitur quòd tale ſentitur, ſiue fuerit tale per ſe vt ignis, ſiue ex accidenti, vt aqua feruens: Similiter actu frigidum appellamus, quòd contactu tale percipimus, ſiue per ſe tale fuerit vt gelu, ſiue per accidens vt piper refrigeratum. At actu humidum & ſiccum, non tantùm tactu diſcernimus, ſed etiam ratione: Nam gelu ſi tetigeris, ex duritie ſiccum iudicabis: metallum fuſum & liquatum ſi contrectes, ex mollitie humidum eſſe pronunciabis: ſi verò adhibeas in conſilium rationem, conſideréſque gelu nihil eſſe præter aquam frigore concretam, æs, vel plumbū liquidum, nihil eſſe quàm corpus terrenum à calore li-

quatum: Profectò gelu potiùs humidum quàm ſiccum affirmabis, metallum potius ſiccum quàm humidum, ſicque intelligendus eſt Galenus ſecundo de temperamentis, quando docet calidi & frigidi ſolum tactum eſſe iudicem humidi & ſicci, cùm tactu rationem. Potentia calidum aut frigidum dicitur, quod etiamſi actu non calefaciat, poteſt tamen calefacere vt piper, ſinapi, quamuis actu frigida, potentia tamen calida ſunt, aſſumpta enim nos calefaciunt, dum vis illa à noſtro calore in actum promouetur. Duplex autem eſt potentia, vna, quæ antecedit actum, ſic infans potentia eſt Grammaticus: Altera conſequitur actum, qualis ineſt iam Grammaticæ præceptis inſtituto facultas congruè loquendi. Prior potentia ineſt materiæ dum promouetur ad formam & à ſecundis cauſis præparatur. Introductæ verò formę inſunt facultates, naturales, nutriendi, augendi, procreandi. Cuiuſmodi ſunt quæ medicamentis inſunt, tam purgantibus, quàm alterantibus, quæ iacerent in materiæ ſinu ſopitæ, niſi à viuentis calore promouerentur: ſic igniculi qui latent in rebus aduſtis vt cineribus, & calce, affuſa frigida ſuſcitantur.

Critirium temperamentorum.

CAPVT. V.

IN vno quoque rerum genere, quod præſtat, cæteris debet eſſe pro regula: homo

non tantùm mixtis omnibus præcellit, ſed omnia in illius vſum ab opifice deſtinata ſunt. Itaque accepit à natura duo inſtrumenta, rationem qua verum à falſo, & virtutem à vitio diſtinguat, & tactum cuius miniſterio, à nocituris vtilia diſcernat, vt illa deligat ad vſum, hæc verò perpetuò fugiat: nam guſtus, cuius miniſterio venena ab alimentis internoſcit, eſt quidam tactus. Tactus eſt ſenſus neceſſitatis, omni animanti ad conſeruandam vitam neceſſarius, cæteri nempe viſus auditus & odoratus ſunt tantùm commoditatis, tactu ſitne hoc iuſto calidius, illud frigidius, an verò mediocriter calidum: ſit-ne durius vel mollius quiſque noſtrum dignoſcit. Atqui quo inſtrumento tractabiles qualitates, tam primas, calorem, frigus, humorem, & ſiccitatem, quàm ſecundas, vt duritiem & mollitiem, aſperitaté, lęuitatem, diſcernimus: eodem, temperamentorum differentias diſtinguimus, id enim calidum vocamus, cuius contactu incaleſcimus, frigidum à quo refrigeramur. Durum quod reſiſtit, molle quod cedit noſtri tactui: Proinde omnes diſſenſiones quæ à Peripateticis mouentur de ſenſorio tactus, moueri poſſunt à medicis de critirio temperamentorum. Ariſtoteles ipſe diſſenſionis occaſionem dedit ſuis interpretibus, nam primo de Hiſtoria & ſecundo de partibus animalium, affirmat carnem eſſe ſenſorium tactus, quam quidem opinionem hoc indicio confirmat Auicenna, quod ſi acu pungatur, illico ſentit, & dolore afficitur.

Aphrodiſeus eſt in eadem ſententia, eámque ex eo confirmat quod ſenſorium tactus oporteat eſſe temperatum, eiuſmodi autem ſit caro, non neruus: Veruntamen ſecundo de anima Ariſtoteles hoc officium neruo committit. Carnem verò eſſe tãtùm medium per quod fit tactus affirmat: & Auerrois mauult neruum eſſe organum tactus quàm carnem, quia caro non ſentit niſi per neruum, in eadem opinione fuit Themiſtius; locus facultatis tangendi, inquit Ariſtoteles, imo verò cuiuſuis alterius ſenſus eſt cor. Hos locos vt breuiter cõciliemus, reſpondemus imprimis cor dici commune & primum ſenſorium quòd Ariſtotelis iudicio ſit ſenſuum omnium radicale principium: fibras enim habuit pro neruulis, neruus autem & caro non diuiſim, ſed coniunctim, efficiunt ſenſorium tactus: Interior enim cutis vtroque conſtat, neruo duro, & carne molli, neruo frigido ſicco, carne calida humida. Quam idcirco iuxta Aphrodiſęi fundamentum, vt phyſici tactus ſenſorium, ita medici temperamentorum iudicem & arbitram doctè profitentur.

Partium noſtri corporis temperamentum inquiritur.

Caput VI.

AD bene medendum non eſt ſatis eorum quæ ſunt extra nos temperamenta cogno-

ſcere, ſed etiam eorum quę ſunt in nobis: ſe enim, hoc eſt tàm corpus quàm animam, debet vniuſquiſque imprimis cognoſcere. Corporis autem ſcientia potiſſimùm conſiſtit in ſingularum partium temperamento, de quo docti omnes paribus ferè rationum momentis ita diſceptant, vix vt dicas vtri potius parti fauendum ſit. Nam Galenus affirmat cerebrum eſſe calidum, eo quòd detectum ſi tetigeris tale tactus iudicio appareat. Adiungit eſſe ſedem & habitaculum rationis. Ariſtoteles verò frigidum eſſe contendit, quia pars eſt ſpermatica, continuo enim motu, ſpirituúmque vitalium appulſu, per arterias ſopotarias, incaleſcere, id eſt per accidens non per ſe calidum eſſe. Adde quòd nutritur pituitoſo ſanguis, eo autem conſtat vnumquodque quo nutritur, prætereа effectus prodit naturam ſuæ cauſæ, atqui excrementitia pituita quæ per nares & palatum excernitur de cerebro procedit. De cordis temperie Auerrois, quoque diſſentit à Galeno. Galenus enim, quia eſt fons caloris: in dextro enim ventriculo fit ſanguis arterioſus, in ſiniſtro vitalis ſpiritus veluti in fornace elaboratur ex naturali; calidum eſſe affirmat: quod ſi digitum in dextrum ſinum cordis adhuc palpitantis immiſeris, ſanguinem illic inſtar aquæ feruentis calidum percipies. Auerrois nihilominus temperamento ſuo frigidum eſſe contendit, eo quòd pluribus cõſtet partibus frigidis, vt aorta, vena arterioſa, arteria venoſa, valuulis, & eo ramo venæ cauę

qui

qui ſanguinem ad dextrum ſinum tranſmittit, quæ omnia ſi cum carne cordis compararis, frigidum potius quàm calidum apparebit. De pulmonis temperamento non conuenit etiam inter Galenũ & Auicennã : nam Galenus quia ſit mollis, humidum eſſe pronunciat. Auicenna, quia nutritur ſanguine bilioſo potius ſiccũ, per accidens tantùm humidum eſſe contendit, eò quòd aſſiduè deſtillatione madeat: Vſque adeo ſunt incerta & problematica omnia. Diſſenſionis occaſio ex eo me iudice nata eſt. Quod Galenus ſingula membra, vt ſunt partes corporis viuentis conſiderarit, Phyſici, per ſe & abſolutè. pulmonibus enim animalium, corde, iecore cæteríſque vtimur, partim vt alimentis, partim vt medicamentis. Hoc modo, cor frigidum potius quàm calidum videri poteſt, quia nos potius refrigerat quàm calefacit. Pulmo ſiccus quia deſiccat. Cerebrum, frigidum & humidum. Veruntamen nõ cuiuſuis pulmonis, ſed humani duntaxat temperamentum hîc inquirimus, prout conſtituit partem noſtri corporis adhuc viuentis, quod oportet medicum ad bene medẽdum imprimis diſtinguere, vt intelligat quàm longè vna quæque pars malè affecta à natiua tẽperie receſſerit. Hoc enim ignorato vix poteſt accommodatum remediũ præſcribere, ſic autem de controuerſia iſta ſtatuendum eſt : Omnes partes noſtri corporis, aut ſunt albæ, aut rubræ. Illę exangues, ſpermaticæ, ſolidæ; hæ ſanguineæ & molles : Albæ ſunt frigidæ, rubrę verò calidę: quęcũque ſunt

duræ, vt oſſa, nerui, ſunt ſiccæ: molles verò humidæ.

Quatuor ætates comparantur cum quatuor anni temporibus totidémque humoribus.

CAPVT VII.

ALIVD eſt conſtituere totius, aliud partis alicuius temperamentum. Fieri enim poteſt, vt quiſpiam ſit temperamento calido & ſicco, qui tamen habeat partem aliquam nobilem, frigidam & humidam: temperamentũ totius exurgit ex conſenſu temperamentorum partium omnium, frigidæ enim à calidis, humidæ à ſiccis, ita cõtemperantur, vt ex omnibus naſcatur harmonia illa quæ temperamentum totius conſtituit, quod omnium partium, coniunctim, non diuiſim, temperamentum includit, ſoláque differunt ratione: Vtrumque annorum decurſu variè immutatur. Cum enim vita noſtra in calido & humido conſiſtat, calor autem paulatim humorem ab ſumat, neceſſe eſt per varias mutationes, ad interitum ruere. Quas quidem inſignes & ordinarias mutationes, quæ toto vitæ curriculo eueniunt, Ætates appellamus. Quatuor autem manifeſtas mutationes in temperamento patimur toto vitæ decurſu, quibus totidem ætates reſpondent. Prima ætate homo eſt calidus humidus, abundat enim vtroque vitæ principio: nam infantium oſſa tam ſunt tenera, vt quouis duci

& inflecti queant : progrediente ætate fit calidus ſiccus, poſtea ſiccus & frigidus, ad extremum euadit frigidus & humidus, ſicque omnes temperamentorum differentias percurrit. Quatuor igitur ſunt ætates analogæ quatuor anni temporibus, pueritia ſimilis veri, id eſt calida & humida : florens ſeu virilis ætas, calida ſicca, ſimilis æſtati : tertia decreſcens, ſeu inclinans ætas, ſimilis autumno, frigida & ſicca : quarta ſenectus, frigida & humida, vt hyemps : Pueritia tandiu durat quandiu calidum, & humidum temperamentum manet, tandiu florens ætas dicitur, quandiu calidum nobis ineſt & ſiccum temperamentum, & ita deinceps : Singulis ætatibus quæ diximus, temperamenta dominari abunde teſtantur quatuor humores, qui ſingulis ætatibus non aliam ob cauſam exuperāt, quàm quod vnum quodque temperamentum, humorem ſibi congenerem producit : pueritia vt ver, ſanguinem: virilis ætas, non aliter quàm æſtas, bilem : decreſcens, vt autumnus, ſuccum melancholicum : ſenectus vt hyems pituitam : Ita enim ſinguli humores ſub quatuor ætatibus, totidémque anni temporibus vigent, reſpondéntque quadræ quatuor noſtræ vitę, quatuor quadris anni : vnde patet quàm apte octauo Phyſic. homo dicatur μικρόκοσμος. De veris & ſanguinis temperamento, an reſpondeant pueritiæ diſceptatur, quia Galenus ver & ſanguinem mauult dici temperata, quàm calida humida, autumnum potiùs inæqualem, aut

intemperatum, quàm frigidum ſiccum: Verùm latè ſumpta pueritia adoleſcentiā comprehendit, ideóque parum refert, ſi calidam humidam dixeris an temperatam, quia extrema pars pueritiæ, nempè adoleſcentia, temperata eſt: Item calor humidus, non externus quidem, author putredinis, ſed internus, quali viuimus, aut eſt temperatus, aut temperato analogus. Nemo autem miretur ſi dixerim ſenectutem eſſe frigidam humidam, cùm humoris radicalis priuatione, ſenes ſint exucti & extremè ſicci: Ea enim eſt ſententia Galeni octauo de Placitis, & in libris de Sanitate tuenda, vbi reſpexit ad tēperamentum mixtionis, nō ad temperamentū viuentis. Non eſt prætereundum quod diſputat Galenus ſecundo de Temperamentis ſint ne pueri calidiores viris. Vbi quæſtione vtrimque exagitata, ita diſtinguit: ſi ſubſtantiam, aut quantitatem calidi innati conſideres, pueri ſunt calidiores, ſi qualitatem & energiam caloris, viri: ſi mauis pueri calore humido, eóque blando & halituoſo, ſunt calidiores; viri calore ſicco eóque acri, & contactu ipſo mordaci.

Signa diagnoſtica temperamentorum. CAP. VIII.

PARVM prodeſt differentias temperamentorum conſtituiſſe, niſi ſubiiciantur ſigna, quibus ſingula dignoſcantur: Imprimis ergo tactu calidos à frigidis, humidos à ſiccis internoſces, qui enim ſunt molli habitu corpo-

poris, carne laxa, & rara, humidi: qui denſa & dura cute, ſicci iudicentur. Excurrendum deinde per actiones tam phyſicas quàm morales. Phyſicas appello non tantùm naturales, ſed etiam vitales & animales. Morales verò vt animæ concupiſcibilis, iraſcibilis, & rationalis pathemata: Galenus enim vno libello docuit, quod animi mores ſequuntur temperamentũ corporis: Naturâ calidis, cor & arteriæ vehementer pulſant, frigidis languidè & remiſſè: calidi ſolent eſſe ad libidinem procliues: frigidi, aut ſunt tardi, aut impotentes, fieri tamen poteſt, vt calidus natura ineptus ſit ad venerem, quia genitalia habeat frigidiora. Calidi, ſunt proni ad iram, magno & elato animo. Frigidi verò ſunt timidi, puſillo & abiecto animo: Calidi ſunt ſolertes, ingenioſi: frigidi, tardi, ſtupidi, obtuſo ingenio: Calidi celeres habent animi motus: frigidi tardos & torpidos ſpiritus: Item calidis dentes citiùs enaſcuntur, & celeriùs accreſcunt. Conſiderabitur ſecundo loco, habitus corporis, ſitne, gracilis, an obeſus, quia graciles ſunt calidi, pingues autem frigidi: Quod intelligendum eſt, ſi modò natura, non morbo vt ἀτροφία, aut conſuetudine, vt curis, venere immodica, exercitatione vehementiore, & frequentiore, longa inedia, graciles facti ſint: Nam otio quoque, & delicatiore vita fieri poteſt, vt qui temperamento calidus eſt, nihilominus pingueſcat, viciſſimque naturâ frigidus, mœrore, curis, inedia, poteſt vſque adeo corpus macerare, vt

præter naturam gracileſcat. Præterea frigidos eſſe glabros, ſatis demonſtrant eunuchi & mulieres. Calidi verò ſunt viloſi & hirſuti, ſignũ quod ſumitur à colore pillorum, eſt fallax: quia per ætates, pillorum color mutatur, pro humoris rubri, flaui, nigri, aut albi dominatu. Nam prima ætate, capilli qui ſunt flaui, aucto per ætatem calore, nigreſcunt: tandem eodem languente, atque inde multa pituita collecta, caneſcunt. Aiuuantibus quoque & lædentibus calidi à frigidis diſcernuntur, nam calidi calefacientibus offenduntur vt mero, exercitio vehementi, piperatis, faciléque morbos calidos, vt febres à bile, incurrunt: Frigidi verò iiſdem iuuantur. Cæterùm temperamenta partium principum, vt cordis, hepatis, cerebri & teſtium, necnon ad vitam neceſſariarum, vt ventriculi, & pulmonum propriis ſignis dignoſcere docet Galenus in arte parua, ex quo ferè omnia tranſcripſerunt, & in ſuas Synopſes retulerunt Oribaſius & Paulus.

PHYSIOLOGIÆ SECTIO tertia, de ſpiritu & calido innato.

An ſit, quid ſit, & quem vſum habeat ſpiritus.

CAPVT I.

CONSTAMVS anima & corpore, corpus continentibus, contentis, & impellenti-

bus, hoc eſt partibus, humoribus, & ſpiritibus: tantùm igitur abeſt, vt Hippocrates dubitarit, an ſint ſpiritus, cùm eos partes noſtri corporis eſſe iudicarit. Appellauit autem eos ἐνορμῶντα impetum facientia, vt eorum vſum ſimul demonſtraret, omnes enim impetus, vehementéſque motus, excitat anima ſpirituum miniſterio: inciſa vena ſanguis fluit riuuloſè, vi ſpiritus & caloris inſiti, ſecta arteria impetu maiore erumpit, quia ſanguis arterioſus eſt ſpirituoſior & calidior: numquam lotium ad tam diſtans ferretur, niſi haberet adiunctum ſpiritum. Capacitates quæ inanes apparent diſſecto cadauere, in cordis ſiniſtro ſinu, & vẽtriculis cerebri, ſpirituum in viuentibus neceſſitatem conuincunt. Natura enim fugit vacuum vt capitalem hoſtem, quia naturam qui dicit, ens dicit; qui vacuum non ens, ens & non ens, ſunt prima contraria, proinde vacuum eſt primus & ſummus hoſtis naturæ: Atqui aut datur in viuentibus vacuum, aut prædicti ventres ſunt pleni ſpiritu: Neruus opticus eiuſdem rei fidem facit: nam aut eſt inanis, aut plenus ſpiritu viſiuo. Arteriarum indeſinens pulſatio non poteſt alteri cauſæ accepta ferri, quàm calori & ſpiritui vitali, à corde per arterias quoquouerſum influenti. In immodicis euacuationibus, non tantùm benigni excrementi, ſeminis & menſtrui, ſed etiam inutilis, vt ſtercoris, aut puris, ſuccedunt animæ deliquia, propter caloris & ſpiritus priuationem. Ab hydropicis, qui aquas exhauriunt, inciſo ab-

domine, coguntur eas ſenſim vacuare, ne repentina ſpirituum diſſipatione mors contingat. Arbitrarios motus fieri ſpiritu per neruos duros à cerebro tranſmiſſo, hoc ſatis indicat, quod obſtructo, compreſſo, aut inciſo neruo, dum commeatus ſpirituum impeditur, pars in quam deſinit neruus, motus beneficio priuatur. Quibus quidem argumentis abundè demonſtratum exiſtimo, non tantùm eſſe ſpiritus, ſed etiam quid ſint, & quem habeant in nobis vſum, vnumquodque enim optimè definitur ſuo vſu: quia vſus eſt pro fine, finis forma & perfectio: Atqui dati ſunt ſpiritus ad eos vſus vt miniſtrent animę: Sit igitur primum animę in obeundis functionibus inſtrumentum: ſi malis finiatur ſubſtantia æthera, calidiſſima, leuiſſima, tenuiſſima, animæ miniſtrans in ciendis motibus. Talem enim eſſe expediebat, vt facilè & expeditè quoquouerſum excurreret, & imperanti animæ prçſto vbique eſſet. Quibuſdam videtur præter vſus commemoratos, hunc habere primum & præcipuum, vt ſit vinculum animæ cum corpore, incorporea enim & immortalis anima, caduco corpori per intermedium ſpiritum debuit copulari, in eóque à ſpiritu & calore retineri. Hoc argumento quod tandiu viuimus quandiu caloris & ſpiritus tantillum ſupereſt, vtriuſque priuatione mors inſtat, ſeparatio animæ à corpore. Galenus hac victus affinitate, dubitat, an ſpiritus ſit animæ ſubſtantia, potiùs quàm inſtrumentum. Quam Stoicorum opi-

nionem grauibus rationum momentis confutaui, primo capite commentarij quem ſcripſi in librum Fernelij de facultatibus animæ.

Spirituum differentiæ.

NATIVVS calor & ſpiritus tam arctè cohærent, vt vnum ſine altero eſſe non poſſit, quinimo re & ſubſtantia ſunt vnum: ſola differunt ratione, proinde quot caloris, tot ſunt ſpirituum primæ differentiæ. Atqui eſt quidam calor fixus, à primo ortu ſingulis partibus cónnatus, cuius miniſterio anima naturales functiones exercet: attrahit vnaquæque pars calore & ſpiritu inſito proprium alimentum, retinet, coquit, aſſimilat. Eſt igitur ſpiritus quidam à primis natalibus ſingulis partibus affixus, omnium naturalium functionum miniſter, à calore influente ſola differens ratione: Galenus conſtituit partis cuiuſque triplicem ſubſtantiam, ſolidam, carnoſam, & ſpirituoſam; fibras ſcilicet, fibris circumiectam carnem, & ſpiritum humori primigenio inſidentem. Alibi appellat craſſamentum, humorem, & ſpiritum. In quarum trium ſubſtantiarum quantitate & qualitate, facultatis robur conſtituit. Quot igitur ſunt partes ſubſtantiis & temperamentis differentes, tot erunt ſpiritus fixi, diſtincti ſpecie. Præter hunc ſpiritum, alius eſt influens qui à principibus partibus accedit fixo in ſubſidium. Promptiſſimè enim euaneſceret, niſi ſubinde ab influente, indeſinens illius ia-

[library stamp]

ctura repararetur. influunt autem naturalis ab hepate per venas, vitalis à corde per arterias, animalis à cerebro per neruos tam ſenſorios, quàm motorios. Hæ tres partes principes, totius corporis curam gerunt, prouidéntque imprimis ne ſpirituum inanitione viuens moriatur. Animalis ſpiritus quamuis ſit vnus ſpecie, tamen pro varietate inſtrumentorum & functionum, diuerſa accipit nomina. Senſorius enim eſt, qui per neruos molles ab anteriore cerebro influit ad ſenſorium: motorius, qui à poſteriore parte cerebri, per ſpinam deſcendit, & inde per neruos duros, ad mouendum ſingulas partes tranſmittitur. Senſorius rurſum pro quinque ſenſuum varietate, diſtingui poteſt. Opticus, per quem fit viſus, auditorius, cuius beneficio audimus, guſtatorius, quo miniſtro lingua ſapores diſcernit, vt olfactorius odores, tactorius, ſine quo cutis tractabilium qualitatum differentias nunquam perciperet: nam ipſemet neruus, vt ſcribit Galenus quarto de vſu partiũ, non ſentit niſi per ſpiritum. Naturalis ſpiritus, vel eſt genitor procreatricis facultatis primum inſtrumẽtum, vel nutritor, qui ſeruit altrici: Hîc quemadmodum & nutrix facultas, ſingulis partibus inſitus eſt, ille teſtibus (ſunt glandulæ, calore multo & ſpiritu plenæ) qui ab vſu & officio potiore procreator appelletur: Teſtium calore & ſpiritu ſemen fit prolificum, alioquin ſterile: neque enim tantùm exectis teſtibus, homo redditur ineptus ad prolem, aut iiſdem attritis, vel

colliſis, ſed natura vel accidēte aliquo, vt morbo, refrigeratis: Reſidet in teſtibus cum calore, prolificus ſpiritus, quamuis placeat Fernelio omnium ſpirituum ex principibus partibus, ad teſtes confluentium concurſu, vnum conflari cui inſidet facultas procreatrix, vnde procreator nominatur.

Naturales ſpiritus differre ſpecie ex quo, & qua vi fiant.

ARGENTERIVS negat commemoratos ſpiritus differre ſpecie, perfectionis tantùm gradibus diſtingui exiſtimat. Animalem quippe vitali, vitalem naturali perfectiorem eſſe: ſed omnium eandem eſſe formam quia perfectum & imperfectum non mutant ſpeciem. Verum forma & finis in phyſicis reipſa ſunt vnum, ſola differunt ratione: In officina cordis naturalis ſpiritus coquitur vt fiat vitalis, eóque adepto fine ceſſat motus, quiete inquam iſte motus interrumpitur, quia introducta eſt forma expetita. Differt igitur ſpecie vitalis ſpiritus à naturali, Animalis à vitali: ſingulæ partes principes ſuis ſpiritibus facultates imprimūt quas ſingulis partibus illi impertiant. An cerebrum animales ſpiritus quoſdam deſtinat mouendo, alios ſentiendo ſingulíque propriis officiis ab anima in cerebro ipſo diſtinguntur? quidni, quia eodem iure viſiui in cerebro ipſo videndi vim accipient, auditorij audiendi: An in cerebro confuſas habent vires,

quas diſtingunt definiúntque ſenſoria, Animalis ſpiritus ea portio quæ ad oculum tranſmittitur, affert ſecum aptitudinem videndi, quam oculus deducit in actum, facítque temperamento ſuo, vt ſit actu, quod poterat eſſe. Agè verò vt de quæſtione facilius ſtatuamus, omnium ſpirituum originem explicemus: Naturalis fit ex benigno alimentarij ſanguinis halitu, quem iecur efficit ſuo parenchymate. Eſt itaque vt ſanguinis, ita ſpiritus naturalis autor in naturalem ſpiritum conuertit inſiti caloris & ſpiritus ſui miniſterio, Sanguinem, qui alioquin contra naturam ſurſum moueretur, quia grauis. Ad nutriendum partes ſuperas ſpiritus deducit ſanguinem, quem idcirco veriùs ὄχημα τροφῆς vehiculum alimenti dixeris, quàm ſerum: equidem Aſcenſum ſanguinis facilitat ſerum, à quo ſanguis craſſus diluitur; ſed ſerum ipſum alioquin aqueum & graue, leuitate & mobilitate ſua vehit naturalis ſpiritus: Præterea fixo aſſiduè vaneſcenti ſuccedit, ſicque duos habet vſus manifeſtos naturalis ſpiritus influens. Ex naturali fit vitalis hoc modo: Eſt inſignis ramus qui à vena caua ad dextrum ſinum cordis fertur, per quem ſanguis, & ſpiritus bona portio eò confluit, vbi excoctus & elaboratus, per arctiſſimos meatus, ſiniſtrum ventriculum ingreditur: Atque illic extremam manum acquirit, fitque ex naturali vitalis, à ſolido cordis corpore, caloris & ſpiritus fixi miniſterio: Hic per arterias cum calore vitali diſcurrit per totum corpus, vt ſingulis partibus vitam confer-

uet, Ariſtoteles qui vitalem facultatem non diſtinxit à naturali, vtrumque ſpiritum confundit, qui tamen ſapientiùs à medicis diſtinguntur, vnúſque naturali, alter vitali facultati ſeruire dicitur. Per arterias ſoporarias ad plexum retiformem aſcendit non parua portio ſpiritus vitalis, vbi propter multos viæ amfractus excoquitur, inde ad ventriculos cerebri tranſmiſſus, virtute illius & ſubſtantia, caloris tamen & ſpiritus fixi miniſterio, ex vitali fit animalis, animalium omnium actionum vt ſenſuum & arbitrarij motus, imaginationis quoque, recordationis & ratiocinationis inſtrumentum, mirabitur fortè quiſpiam, tam tenuem auram, totam molem corporis agitare, ſinguláque membra, huc illuc quolibet momento, & tandiu impellere: verum deſinet mirari, qui ex Ariſtotele didicerit materiam eſſe principium perpeſſionis, formam actionis: proinde quò quid formalius eſt eò efficacius, & quò quid materialius eò ad agendum ineptius. Atqui incorporeæ formæ, nihil eſt tam ſimile quàm ſpiritus. Itaque non eſt mirum ſi mole paruus, maximus ſit viribus, ventus, etiam altiſſimas turres ſuccutit, euellit, Iouis fulmine vix quicquam potentius, vtrumque tamen ſpiritus eſt. Hinc angeli vt ſunt immaterialiores, ita efficaciores: Deus verò, vt eſt omnium ſimpliciſſimus, ita actuoſiſſimus, de quo ampliùs in opere de abditis cauſis.

Quid ſit calidum innatum.

HACTENVS de ſpiritu ſupereſt vt de calido innato diſſeramus. Omni autem animantium generi conceſſus eſt à natura calor cuius beneficio viuunt, omnéſque tam naturæ quàm animę functiones obeunt, hic vt ortus, ita nutritionis nobis eſt author. Idem enim debet eſſe ſeruator qui fuit genitor. Calor hic eſt tam affinis ſpiritui vt à Galeno quinto ſimplicium, ſpiritus nuncupetur. Ergo vt ſpiritus ita natiuus calor duplex, vnus fixus, quo nutriuntur & perdurant viuentia, Alter influens qui illius diſſipationem reparat. Calor fixus vnicuique parti proprius eſt, qui actionum omnium naturalium cauſa paſſim à Galeno perhibetur, fluens manat à corde vt foueat & conſeruet fixum: Calor fixus potiſſimum reſidet in ſingularum partium ſpirituoſa ſubſtantia & humore primigenio, qui eſt oleoſus & aërius, non aqueus, quia malè conuenit calori, cum aqua frigidiſſima, cum ab ea quantumuis calida extinguatur: At humido pingui ignis conſeruatur. Itaque vt animalium vita in longum tempus produceretur, non fuit ſatis opifici calorem in aura tenuiſſima & leuiſſima collocaſſe, quæ vix perſtat momento, ſed permanentiùs fundamentum vtrique ſubſtituendum fuit, in quo diutiùs ſeruaretur. Eiuſmodi eſt humidum radicale, pingue ſcilicet craſſum, lentum, multum, quo, veluti flam-

ma ſeuo optimè conſeruatur: Hæc tria calorem dico ſpiritum & humorem ſubſtantificum, vno calidi innati nomine includuntur. Propterea à Fernelio definitur calidum innatum. Humor radicalis ſpiritu & calore perfuſus, ſi mauis, eſt humidum pingue in quo veluti, in proprio ſubiecto vita cum calore & ſpiritu radices agit. Hæc tria quamuis ſint vnum ſubiecto, ratione tamen manifeſtè differunt, quia fieri poteſt, vt vnum pereat, altero permanente; exempli gratia, Xenophontis milites, qui per niues iter faciebant, obriguerunt frigore: extincto calore, permanſit humidum pingue, ſpiritibus denſatis tantùm, & concretis frigore, non reſolutis. Qui tabeſcunt, & febre hectica paulatim conficiuntur, humoris primigenij priuatione moriuntur. Per ſyncopen repentè ſpiritus diſſipantur, humori primigenio nihil deperit: Semper iacturam humidi primigenij caloris & ſpiritus priuatio conſequitur, quia ſublato fundamento quæ ſuper ſtruuntur ruere neceſſe eſt non contrà: quæſitum eſt, & magna doctorum contentione pugnatum, poſſit-ne alibili ſucco ita reſtaurari iactura humidi radicalis, vt vita poſſit perpetuari? Reſponſum tandem cum humidum primigenium nihil ſit aliud, quàm aërea & oleoſa ſeminis portio, quæ in partibus ſolidis reſidet, fieri non poſſe, vt in eius locum, talis & tantus ſubſtituatur: quantumuis naturæ familiari alimento vtamur: Impotētiæ prima cauſa à caloreipſo repetenda eſt. Nam omne finitum agēs

eſt finitæ virtutis, repatitúrque agendo, proinde vſu atteritur calor, fitque tractu temporis imbecillior, ideóque non poteſt iacturam humoris, quem ipſe abſorpſit vt proprium pabulum reſarcire, proprium pabulum inquam, eo enim vt flamma oleo nutritur.

An calor natiuus ſit cœleſtis, An Elementaris.

QVAMVIS hæc quæſtio philoſophorum magis ſit propria quàm medicorum, quia illius ſcientia nihil confert ad bene medendum, manent enim eadem præcepta medendi, neque mutantur remedia vtrumuis defendas: tamen quia contentione Fernelij cùm Galeno nobilis eſt: operæ-pretiũ fuerit, illius veritatem breuiter explorare. Galenus initio de ſanitate tuenda ſcribit, vtrumque noſtri ortus principium, ſemen dico, & menſtruum, conſtare quatuor elementis, in ſemine tamen plus eſt igneæ & aëriæ ſubſtantiæ: In ſanguine plus aquæ, & terræ: Atqui in diſputatione contra Eraſiſtratum calidum innatum nihil eſſe affirmat aliud, quàm ſemen & menſtruum. Itaque calidum innatum omnino elementare eſſe exiſtimat. Fernelius verò cœleſtem eſſe contendit, cuius opinioni, Philoſophi melioris notæ videntur fauere, potéſtque ſenſu, & experientia, nec non ratione comprobari, quæ ſola ſunt inquirendæ veritatis critiria. Zeno conſtituebat

ignem opificem diffuſum per totum mundum, quem Dei titulo honorabat ? quo honore nemo ignem elementarem, incendiarium ſcilicet & vitulatorem affecerit, Platonici pro igne repoſuerunt ſpiritum mundi, idémque mutatis tantùm verbis docuerunt: Spiritus enim & calor, vt in homine ſic in vniuerſo re conſentiunt, ſola differunt ratione: Peripatetici Stoicis & Platonicis longè ſapientiores, cognouerunt quidem ignem opificem, & conſeruatorem vniuerſi, qui tamen non eſſet ſubſtantia permanens, ſed qualitas, quotidie noua cœlitus influens: motus enim omnis calefacit, inquiunt, quòd Galenus ipſe demonſtrat lib. de cauſis morborum. Quò igitur velocior eſt, eò calefacit magis: Atqui cœli motus eſt velociſſimus: Itaque eo ipſo motu vitalis calor excitatur: Qui vehiculo luminis deſcendit ad conſeruationem mundi, mundanorúmque omnium. Veriſimile eſt à prima cauſa phyſica, primum effectum phyſicum emanare. Atqui primus motus, eſt prima cauſa phyſica, quia omnes effectus naturales acquiruntur motu: Primus motus eſt orbicularis, primus effectus phyſic⁹ eſt prima qualitas, nempe calor: Itaque à primo motu procedit: non eſt propterea Sol actu calidus, ne inde ſequatur habere contrarium, à quo corrumpi poſſit, ſed potẽtia duntaxat. Ne quis autẽ miretur, ſi ſol non calidus calefaciat: nam & cos acuit gladium, exors ipſa ſecandi. Vinum inebriat quamuis non ebrium, cauſæ homonymæ dant aliis, quod ipſæ non

D

habent: Sol & homo, generant hominē; Sol vt homonyma; homo, vt ſynonima cauſa. Secundo de ortu animalium, calor opifex, inquit, non eſt ignis, nec quicquam ab igne profectum, ſed aliquid ſtellis proportione reſpondens. Tot Philoſophorum teſtimoniis atteſtatur ipſa experientia: nam ineunte vere dum Sol ad nos redit, arbores incipiunt fronde virere noua: & inſecta, Muſcæ, & Scarabæi, ex ſterquilinio, Solis tepore ſuſcitantur; animalia omnia ſtimulis veneris veluti œſtro percita, ad prolem incitantur. Eodem verò recedente, defrondeſcunt arbores, marceſcunt herbæ, inſecta moriuntur, languet venus. Authoritatem & experientiam inuicta quoque ratio confirmat. Propoſitio eſt apud Galenum frequens, ea differre ſpecie, quæ ſeorſum exiſtunt, quorúmque vno pereunte, alterum manet: Atqui in viuentibus omnibus duo ſunt calores, quorum vno extincto, alter nihilominus manet, nam omnia purgantia ſunt calida, alliotica multa ſunt primo, ſecundo, tertio, quarto gradu calida: At illa caloris præſentia, viuunt: omnéſque tam naturæ, quàm animæ facultates & functiones obeunt, cuius priuatione moriuntur: Tandiu enim viuunt, quandiu vitalis iſtius caloris tantillum permanet. Qui igitur in mortuis remanet calor, tam manifeſtis effectis conſpicuus, alius eſt à vitali, elementaris ſcilicet cum temperamento manet, qui in viuente ſopitus iacebat, meliori, nempe cœleſti mancipatus. Calor cœleſtis immiſtus miſcet: miſceri enim non poteſt, vti-

tùrque elementari, vt Phydias cera. Ille opificis & efficientis cauſæ rationem obtinet in ortu mixtorum, hic materię: contemperatur à frigore, & ad mediocritatem adducitur, quod de cœleſti non dixeris.

PHYSIOLOGIÆ, Sect. IIII.
De Humoribus.

Quid Humor, ſitne pars noſtri?

CAPVT I.

PHYSICI appellant humorem, qualitatem primam, aliena ſuperficie non ſua terminatam, cuius dominatu liquida & mollia cedunt tangenti: Medicis eſt nomen ſubſtantiæ non qualitatis. Nam omne liquidum & fluxile corpus, illi appellant humidum, quo generaliore ſignificato ſemen, chylus, oculorum tres humores, adeps quia fluidam habent conſiſtentiam, inter humores recenſentur. Specialiùs & definitiùs humoris nomine ſignificatur à Medicis, liquidum corpus genitum ex alimento, quo modo quatuor humores, qui continentur venis, & totam ſanguinis maſſam conſtituunt, propriè humores appellantur, non quod omnes habeant vim humectandi, ſed quòd omnes habeant fluxilem ſubſtantiam. Nam bilis & ſuccus melancholicus ſunt humores ſicci, humores inquam, propter conſiſtentiam liquidam, ſicci propter eam quam

habent à natura vim ſiccandi. Auicenna humorem in genere definit corpus ortum ex prima miſtione elementorum. Sunt enim quatuor humores, quatuor elementorum filij primogeniti, bilis ignis, pituita aquæ, melancholicus humor terræ, ſanguis aëris. Eſt enim calidus humidus, vt aër: Sic meteora ignea, ignis, aërea aëris, aquea aquæ, terrena terræ, naturam ita referunt, vt ferè nihil aliud quàm ignis, aër, aqua, & terra, videantur. Quatuor elementa omnium miſtorum ſunt communia principia, ſed quatuor humores ſanguineorũ animantium propria: Quæri ſolet ſi ſint partes noſtri corporis? Ita placuit Hippocrati, quando noſtrum corpus diuiſit in continentia, contenta & impellentia: tamen ſi nomen partis propriè vſurpetur, prout definitur initio primi de vſu partium, quod habet certam circunſcriptionem, à ſe non aliunde quæſitam, partes omnes aut ſunt ſolidæ aut carnoſæ: Inter quas humores recenſeri non poſſunt. Fernelius eos excludit à numero partium, eò quòd pars omnis debet cohærere toti, vt totum ſit vnum omnium partium continuitate. Atqui humores quia habent fluidam conſiſtentiam, non cohærent toti. Itaque diſtinguendum eſt nomen partis, Aliquando generalius, quicquid corpus conſtituit, aut in quod reſolui poteſt illius pars nominatur. Quo modo humores in partibus haberi poſſunt. At preſſiùs & definitiùs id ſolum partis nomen meretur, quòd à ſe cer-

tam habet circumſcriptionem, quo modo humor non poteſt in catalogum partium referri.

Humorum primæ differentiæ.

CAPVT II.

HVMOR vel eſt naturalis, vel contra naturam. Naturalis vel eſt alimentarius, vel excrementitius. Alimentarius, vel primus, vt ſanguis: vel ſecundus, vt ros, gluten: Excrementitius, vel quantitate ſola excrementum eſt, vt ſemen & menſtruum, vel qualitate: qui rurſum vel eſt vtilis, vt fel, limus & ſerum, vel inutilis vt vrina, ſudor, ſtercus, de quibus ordine diſſerendum eſt. Humores enim contra naturam cum ſint cauſæ morborum, ad Pathologiam pertinent. Phyſiologo propoſitum eſt ea tantùm explicare, quæ inſunt homini ſecundùm naturam: Tamen ne quid inexplicatum relinquamus, atque vt contrarium ſuo contrario oppoſitum magis eluceat, de humoribus contra naturam non nihil ſubiungemus. Sunt qui ex Galeni commentario, in librum de natura hominis, humoris aliam diuiſionem colligunt. In humorem ſcilicet generantem, & genitum: generantem appellant ſanguinem maternum & ſemẽ, ex quibus omnes partes noſtri corporis conſtituuntur: genitum, in venis & arteriis contentos qùatuor humores.

An ſolus ſanguis contineatur venis, ſoluſve nutriat.

CAPVT III.

SCRIBIT Ariſtoteles ſecundo de hiſtoria animalium ſolum ſanguinem contineri venis, cúmque ſolum nutrire, cæteros humores eſſe duntaxat ſanguinis excrementa. Medici verò cum Hippocrate & Galeno quatuor humores ſimul fieri ab hepate exiſtimant, qui diſtribauntur per venas ad ſingularum partium nutritionem: ex omnibus commixtis, & iuſta proportione temperatis, cōſtare maſſam ſanguinis, quâ non aliter continentur quàm elementa in mixto, aut vinum & aqua in cramate; Datis enim medicamentis quæ pituitam aut alterutram bilem definitè trahant, vnumquemque de venis ſecerni: Quod obiicitur amaram bilem nutrire non poſſe, quia ſolis dulcibus nutrimur: Soluitur hoc modo: Bilem quidem per ſe, hoc eſt ſecretam à ſanguine, non nutrire, ſed permixtam ſanguini. Fernelius videtur fauere Ariſtoteli: Contendit enim venis contineri ſolum ſanguinem, qui tamen partes habeat diſſimiles: Conſtat enim portione quadam tenui, & calida, quæ bilioſus ſanguis dici debet, non bilis: Altera craſſa, & frigida, quæ ſanguis melancholicus, veriùs quàm humor melancholicus debet appellari. Parte quoque

magis aquea & cruda, quæ ſit ſanguis pituitoſus non pituita: maxima verò parte temperata dulci mediocris conſiſtentiæ, quæ ſimpliciter & ſine adiuncto ſanguis nominetur. Neque enim cerebrum pituita, ſed pituitoſo ſanguine nutritur, neque pulmo bile, ſed ſanguine bilioſo. Non eſſe mirum ſi dato medicamento, humor peccans vacuetur, quandoquidem per morbum ſanguis bilioſus in bilem vertitur, pituitoſus in pituitã, ſed in venis ſanorum, huiuſmodi humores non ineſſe, hoc ſigno demonſtrat. Quod datum ſanis catharticũ corpus liquefaciat, propterea quòd nõ ſubeſt in venis quod trahat: Inciſa vena, qui pelui excipitur ſanguis, non tam quatuor humores refert, quàm vnius ſanguinis partes diſſimiles: nam portio craſſa & nigra quæ ſubſidet, non eſt humor, ſed ſanguis melancholicus, leuis, tenuis, ſpumans, quæ natat, non eſt bilis, ſed ſanguis bilioſus, niſi vſque adeò à natura ſua receſſerit, vt bilioſus ſanguis in bilem, melancholicus in humorem melancholicum ſit conuerſus: Differre verò bilem, pituitam, & melancholicum humorem, à ſanguine bilioſo, pituitoſo, melancholico, vel hoc indicio cognoſcimus, quòd ſanguis quicunque ſit vbi primum è ſuis venis excidit, concreſcit, humor numquam. Hæc igitur ferè ſunt quæ pro Ariſtotele afferri poſſunt. At Hippocrates cæterorum humorum tantam eſſe neceſſitatem ad vitam exiſtimat, vt quolibet eorum ſublato, animal omne è viuis tollatur;

non minùs quàm ſi ſanguine priuaretur. Quod ergo dicitur ſolum ſanguinem nutrire, non negat, ſed quatuor humoribus commiſtum. Hippocratis ſententiam hoc valdè roborat: quod humoris cuiuſque ſuum ſit, & naturale excrementum, cuiuſque ſuum ſerum (eſt tenuior cuiuſque humoris portio) qui ſerum bilioſum cum pituitoſo, aut ſanguineo confuderit, illum neceſſe eſt morborum veras cauſas & accomodata remedia ignorare. Quòd ſi bilis mixta ſanguini non nutriret propter amarorem, ſanguini tamē nō inutiliter miſceretur. Facit enim vt ſanguis alioquin inſipidus bile veluti ſale conditus, à ſingulis partibus auidius appetatur, neque fortaſſis bilis naturalis, cuiuſmodi eſt in venis, tam eſt amara atque fel, eius excrementum: Pituita dulcis, permiſta ſanguini, medicorum omnium conſenſu eſt alimentaria. Ideo enim pituitoſi longiſſimè omnium inediam ferunt, quod interim calor occupetur in conficienda pituita. Quid multa? vt eſſet temperatus ſanguis, ex variorum humorum miſtione conſtare debuit. Non deſunt qui lactis exemplo, nil præter tres humores, bilem dico pituitam, & melancholiam, ſanguinis maſſa contineri contendant. Lac, inquiūt, nihil eſt quàm ſanguis in mammis dealbatus glandularum proprietate: Atqui in lacte triplex tantùm ſubſtantia obſeruatur, terreſtris ſeu caſeoſa: analoga humori melancholico, aquęa ſeu ſeroſa reſpōdens pituitæ, & aëria ſeu butyroſa reſpondens bili, quia facilè in-

flammatur. Itaque tantum abeſt, vt maſſa ſanguinis tres humores non contineat, ſed ſolum ſanguinem : cùm tres humores tantùm includat non ſanguinem.

Qua proportione quatuor humores contineantur venis.

Capvt IIII.

IN tota maſſa plurimùm ineſſe ſanguinis propriè dicti, qui calore eſt ruber, ſapore dulcis, & conſiſtentia mediocris, hoc indicat, quòd plurimę ſũt partes carnoſæ, quæ vt ex illo genitæ ſunt, ſic eodem nutriuntur. Deinde plus ineſt dulcis & alimentariæ pituitæ, quàm bilis, aut melancholiæ. Eſt enim ex dimidio coctus ſanguis, per inediam nutrit, faciléque propter qualitatis ſymbolum in ſanguinẽ commutatur, De bilis & humoris melãcholici proportione, inter doctos non conuenit: Nam Aphrodiſæus ſecundo problematum exiſtimat plus ineſſe bilis, quàm melancholiæ : Bilis enim calore, & tenuitate fieri, vt attenuatus ſanguis partium intima faciliùs ſubeat. Meſue ſecundo aphoriſmorum in eadem eſt ſententia, eámque confirmat Galeni autoritate. Auicennę tamen interpretes quatuor argumentis demonſtrant, minimum ineſſe bilis, plus humoris melancholici, primo quòd in fundo vaſis, plus fæcis ſubſideat quàm emineat floris, ita enim paſſim Galenus quatuor partibus muſti quatuor

humores comparat, fæces melancholiæ, florem bili, aqueum & crudum humorem ſero, ſeu tenui pituitæ. Secundò quòd oſſa ſint plura ducentis; quæ vt ſunt craſſa, frigida, & ſicca: ita humore congenere nutriuntur, cum pauciſſimæ partes ſanguine bilioſo nutriantur, tertiò quòd expurgando limo, humoris melancholici excremento, natura conceptaculum maius, nempe lienem, deſtinarit, quàm veſiculã attrahendo & continendo felli, naturalis bilis excremento. Quartò quòd vt dulcia ſunt amica vitæ; ſic amara eidem ingrata & inimica, pauco felle maxima quantitas, vt lactis, ita ſanguinis amareſcit: ergo credibile eſt naturam prouidam, minus bilis in maſſa ſanguinis poſuiſſe quàm humoris melancholici.

Quatuor humores, cum quatuor elementis quatuor ætatibus, & quatuor anni tempeſtatibus comparantur.

CAPVT V.

CALIDA & ſicca bilis reſpondet igni: frigida & humida pituita, aquæ; melancholicus humor frigidus & ſiccus terrę, ſanguis, quia calidus & humidus, aëri, ſi tamẽ illius ſubſtantiam conſideres, aquæ videbitur ſimilior quàm aëri, fortè vt vinum ratione ſuæ ſubſtantiæ aqueum dicitur, quarto meteoron quamuis energia ſit calidum. Ita ſanguis materialiter eſt frigidus, formaliter calidus. Quo

modò diſſoluetur quod ab Hipp. lib. ſecundo De corde, & ab Ariſtotele, ſecundo De partibus animalium ſcribitur, ſanguinem eſſe frigidum: nam carnoſę partes, quæ fiunt ex ſanguine, quæque illi ſoli acceptum debent, quicquid habent caloris, ſatis demonſtrant ſanguinem ſuo temperamento eſſe calidum: ſi modò effectus ſit index ſuæ cauſæ. Præterea hepar, viſcus calidum, fit ex ſanguine, viciſsímque chylum in ſanguinem commutat: Atqui omne agens conatur ſibi aſſimilare patiens. Hic eſt ſcopus omnium naturalium actionum: Itaque non tantùm ſuo colore tingit ſanguinem, ſed etiam ſui caloris veſtigium illi imprimit: Sanè tantum abeſt, vt Galeno frigidus videatur, cùm ſecundo de temperamentis calidiſſimus perhibeatur, quanquam non ſuo, ſed influente cordis calore ſit talis, íſque non omnis, ſed arterioſus: calidiſſimus eſt humidorum, bilis enim eſt humor ſiccus. Decimo ſimplicium, cap. de ſanguine; Eſt quidem, inquit Galenus, vnus ſanguis altero frigidior, nullus tamē abſolutè frigidus, lib. de formatione fœtus in ſanguine duplicem agnoſcit calorem, vnum proprium, alterum aſcititium, quam ſententiam confirmat commētario quarto in librum ſextum epidemiōn: At commentario in librū, Hippocratis de natura hominis, ſcribit ſanguinem eſſe temperatum: Ergo nunc calidus humidus, nunc calidiſſimus, nunc temperatus dicitur, nunquam frigidus: quæ ſententiæ tam diſſimiles, vt inter ſe concilientur, ex libris, de

plenitudine repetenda eſt ſanguinis omonimia, aut enim ſignificat quatuor humorum congeriem, quo modo eſt temperatus: nam ex quatuor humorum contrariorum æquali mixtura non aliter concentus exurgit, quàm ex mixtione quatuor elementorum: Immixtus verò eſt calidus humidus, eóque temperamento dicuntur eſſe ſanguinei, non temperati: inde conſequi videtur, vt in pueritia calida humida immiſtus ſanguis dominetur, in adoleſcentia temperata miſtus, humorúmque omnium miſtione temperatus. In ætate florente bilis, eadem inclinante melancholicus humor exuperet; in ſenectute, pituita: equidem ſenes propter penuriam humoris primigenij, ſolidis partibus ſunt ſicci, reliquo corpore humidi propter copiam cruditatis; ſicci ergo priuatiuè, humidi poſitiuè, humidi, inquam, aqueo non aërio humore, excrementitio, non naturali. Sic vere dominari ſanguinem, æſtate bilem, Autumno melancholicum humorem, hyeme pituitam omnes affirmant. Sed qua acceptione ſanguis dominetur vere, non ſatis conſtat: nam ver Galeno eſt temperatum, non calidum humidum: Atqui, vt ætas ſic anni tempus producit humorem ſuo temperamento congenerem: itáque verè ſanguis miſtus dominatur, id eſt omnium proportione conſtans ex quatuor humorum temperie conflatus.

An idem numero calor quatuor ſimul humores efficiat.

CAPVT VI.

CONTRARIORVM effectuũ contrariæ ſunt cauſæ, neque poteſt eadem cauſa contraria ſimul: Atqui bilis vtraque qualitate repugnat pituitæ, vt ignis aquæ, ſanguis melancholiæ, vt aër terræ: itaque non videtur hepar, eodem calore humores tam differentes procreare, ſed à remiſſo humores frigidos pituitam & melancholiam, Ab intenſo, bilem: à temperato ſanguinem. Quæ ſententia eſt Galeni ſecundo de naturalibus facultatibus, hoc argumento confirmata: Si mel exempli gratia bilem produceret, non calor intenſus, in naturis omnibus peræquè bileſceret, atqui in calidis tantùm non in frigidis bileſcit: ergo ab efficiente potiùs quam à materia pendet humorum differentia. Fernelius verò non negat bilem non naturalem fieri ab intenſo calore excrementitiam, & non naturalem pituitam à remiſſo, ſed naturales omnes humores ſimul fieri ab vno & eodem hepatis calore, eóque temperato, aduerſus Galenum contendit. Natiuus enim calor naturalium omnium actionum opifex, aut eſt cœleſtis, aut Analogus cœleſti. Atqui videmus eodem ſolis radio indurari lutum, & ceram liquari: dealbari linteum & cutem denigrari, pro varia aptitudine

patientis. Ergo cum corpus chyli ſit heterogenes, diſſimilibúſque partibus conſtet, ignea ſcilicet, aëria, aquea & terreſtri, quid vetat igneã in bilem, aqueam in pituitam, terreſtrem in melancholiam, aëriam & oleoſam in ſanguinem ſimul & eadem opera permutari? quòd contrario modo affectum eſt, habet rationem cauſæ contrariæ: Idem agens pro diſſimilitudine obiecti, quanquam per ſe ſit vnum & idem, diſſimile redditur: calori, alioquin vegeto & robuſto, ſi lignum craſſum & viride obiiciatur, propter reſiſtentiam, impotens iudicabitur: eidem ſi offeras paleam, aut aliquid ſimile quod facilè inflammetur, intenſus & vehemens iudicabitur: Atqui portio chyli terreſtris & aquea, eſt inſtar ligni viridis, contumax & refractaria: Ignea, & ſulphurea, eſt inflammabilis. Itaque cum per ſe ſit temperatus ſanguificus calor hepatis, nihilominus ratione patientis, cui variè ſeſe accommodat, intenſus aut remiſſus poterit appellari, modóque diſſimili affectus, cauſæ diſſimilis habebit rationem. Quidam præterea obiiciũt quatuor humores non fieri ſimul, ſed pituitam ante ſanguinem in ventriculo generari, quam deinde iecur in ſanguinem conuertit: Atqui illa in ventriculo eſt ſoboles cruditatis, fit igitur ab imbecillo calore. Proinde non omnes humores fiunt à calore temperato. Cui doctrinæ videtur fauere Galenus libro de Atra bile, vbi ita ſcribit: A nobis demonſtratum eſt pituitoſum humorem ex ci-

bis pituitoſis oriri prima coctione, vt bilioſum & melancholicum in iecore: Et ſecundo de ratione victus in acutis: pituitæ generatio ex cibis pituitoſis, ſanguinem perpetuò antecedit, eámque poſtea calor hepatis in ſanguinem tranſmutat: An pituita excrementitia eſt quæ fit in ventriculo, Naturalis verò fit in hepate? An quòd eſt vni excrementum, alteri eſt alimentum, pituita ventriculo excrementitia, hepati cæteríſque partibus eſt alimentaria? An pituitæ nomine, chyli crudior & magis aquea pars deſignatur, cuius dulcis portio ab hepate mutatur in ſanguinem, Crudior & craſſior diſtribuitur in venas, vbi paulatim cocta fit ſanguis?

An ſolus ſanguis nutriat, De quatuor ſecundis humoribus alimentariis.

CAPVT VII.

SENTENTIA eſt Ariſtotelis, ſolum ſanguinem nutrire: qui tamen vt iam docuimus, authore Galeno, non ſit omnino purus, ſed aliis humoribus permiſtus: Cui doctrinæ multa videntur aduerſari: Iis enim vnumquodque nutritur, quibus conſtat. Partes quædam ſunt ſpermaticæ aliæ carnoſæ, hæ igitur ſanguine, illæ ſemine nutriuntur. Præterea oſſa interiore medulla nutriuntur, ventriculus chylo, ergo ſolus ſanguis non nutrit: Reſpondeo omnes quidem partes nutriri ſanguine, ve-

tuntamen alias immediatè vt carnoſas, alias mediatè vt ſolidas: Seminalis enim liquor nihil eſt quàm coctione & partium ſolidarum alteratrice dealbatus ſanguis. Medulla quoque fit ex ſanguine: Itaque cùm cauſa cauſæ ſit cauſa cauſati, ſanguis autem ſit materialis cauſa medullæ & ſeminis, non eſt dubium omnes partes nutriri ſanguine, ventriculum nutriri chylo, ſcribit Galenus tertio de Naturalibus facultatibus. Sed illic abutitur nomine nutritionis, ſatiat animalem appetitum ſua qualitate, vt puta dulcedine, non autem naturalem, ſua ſubſtantia. Ventriculus infantis dum geſtatur vtero, nutritur & accreſcit, non chylo, quia tum nulla fit chyloſis, ſed ſanguine materno quem per vmbilici venas iecur trahit: Itaque ventriculus verè nutritur eo ſanguine, quem ſuis venis plurimum continet, impropriè chylo: Inſtabit rurſum aliquis, Omne agens naturale conatur ſibi patiens aſſimilare, Atqui chylus eſt opus ventriculi, ergo illum conatur in ſuam ſubſtantiam conuertere, Reſpondeo ſibi quantum poteſt aut quantum vſus neceſſitáſque poſtulat aſſimilare chylum, eodem frui & oblectari, reliquum ad iecur velut onus deponere, vbi conuerſus in ſanguinem, totum corpus, proinde ventriculum nutrit. Huic quæſtioni affinis eſt altera, ſi ſolus ſanguis nutrit; quinetiam, Ariſtotelis opinione, ſit vltimum alimentum, quis vſus quatuor humorum alimentariorum qui ſecundi nominantur? Reſpondeo, ſanguinem

nem priuſquam actu nutriat, & in noſtram ſubſtantiam permutetur variè alteratur quandoquidem natura non fert ſubitas mutationes. Motus omnis fit à contrario in contrarium per medium. Atqui non viuens à viuente longiſſimè diſtat. Priuſquam igitur alimentum non viuens fiat pars viuentis, & actu viuat, multis modis elaborari neceſſe eſt. Pro diuerſis alterationibus, quatuor nominibus appellatur. Cum adhuc effuſus eſt per tunicam venæ, inſitus nominatur, inde reſudans & inſtar roris effluens, ros dicitur: cum excidit è venis & ad partem appulit, agglutinatúrque, ex hoc gluten appellatur. Ad extremum cum naturam ſuam cambit permutátque noſtræ, Cambium nominatur. Itaque cùm quatuor humores ſecundarij, non tam re & ſubſtantia, quàm ratione & qualitate differant à ſanguine, ſit hoc ratum & conſtitutum ſolum ſanguinem nutrire, ſi non proximè ſaltem mediatè.

De Menſtruo. Cap. VIII.

HACTENVS de quatuor humoribus alimentariis, tam primis quàm ſecundis, inſtat vt de excrementis diſſeramus, ducto initio à menſtruo & ſemine, quia, vt eſt tertio de cauſis ſymptomatum, duntaxat quantitate ſunt excrementa. Nam maleficia quæ menſtruo attribuunt Ariſtot. Plin. & Fernel. aut ſunt falſa, aut in menſtruum malè affe-

ctum conueniunt, niſi mauis ea de lochiis interpretari. Concepto enim ſemine ſubſiſtunt menſes ad nutritionem fœtus: hic inſtar plantę meliorem partem ſugit, impuriorem reſpuit, quæ ſtatim à puerperio excluditur, mora tam longa nempe nouimeſtris geſtationis ſpatio, credibile eſt contractam eſſe labem, nam vitium capiunt ni moueantur aquæ: Bene habenti mulieri ſingulis mẹnſibus fluit lunaris purgatio: luna huius periodi cauſa creditur, manifeſtum enim in humores habet imperium. Alij ſunt contenti cauſa Phyſica periodicis omnibus fluxionibus communi, quam explicat Galen. libro ſecundo de Differentiis febrium. Quoties enim natura quantitate grauatur, vel qualitate, vt acrimonia, ſtimulatur: toties (niſi quid obſtet vt obſtructio, denſitáſque vteri,) menſes fluunt: quòd repetat ſingulis menſibus iſte fluor, menſtruus appellatur, quod periodicè ſecundùm lunæ quadras, lunaris. Cur mulieribus accidit non viris? quia plus crudi ſanguinis congerunt, quàm viri, partim quòd ſint frigidiores. (Eſt enim caloris coquere, digerere & ſuperfluum reſoluere.) Partim quòd ſint denſiore cute, & minus perſpirabili. Quibuſdam viris potiſſimum melancholiçis qui abundant ſanguine fœculento, venę ſedis ſtato tempore ſeſe aperiunt, (quæ hæmorroides nuncupantur,) non aliter quàm venæ vteri mulieribus. Cur autem menſes virginibus circiter annum pubertatis incipiunt fluere? An tùm auctus calor incipit

dilatare? Eſt enim caloris dilatare, vt frigoris conſtringere, ſanguis qui priùs in nutritionem & incrementum abſumebatur, incipit exuperare, nec tantùm copia, ſed qualitate moleſtus eſſe. Accedit quòd calore tenuatus ſanguis, redditur fluxilior: Cur deſinũt fluere aliis quinquageſimo, aliis quadrageſimo plus minus anno? quia ea ætate non ſanguis tantùm deferbuit, ſed parcior gignitur, iſque totus in nutritionem reſeruatur, venæ quoque ſiccitate anguſtiores redduntur. Nam mulieres cum incipiunt ſicceſcere & refrigerari, ſanguis tantus quantus eſt, per ætatem, vt frigidior & ſiccior, ſic ad fluendum redditur ineptior. Plura cùm de hominis procreatione.

De altero noſtræ generationis principio nempe ſemine.

CAPVT IX.

SEMEN fit ex pinguiore & puriore portione ſanguinis: quam teſtes primo inſtituto ſibi trahũt in alimentũ, ſecundario ad prolem. Dextra ſpermatica exoritur à vena caua, vt hauriat de fonte. Aliquando immoderata venere ſanguis ruber effluit, in vaſis ſpermaticis præparatus. Quæ de induſtria natura fecit ſinuoſa, vt longiore mora diligentiùs elaboretur: quoties enim magnũ aliquod opus molitur, quale eſt ſemen, ſi ſpectes ſpumam, excrementum, ſi ſpiritum & illi inſitas vires, opus planè diui-

num, toties præparantia inſtrumenta facit ſinuoſa, talem fecit plexum reti formem, in quo vitalis ſpiritus elaboretur, antequam in cerebri ventriculos admiſſus fiat animalis. Hæc opinio eſt Ariſtotelis, approbata à Galeno primo de ſemine, non Hippocrate: nam lib. de genitura exiſtimat materiam ſeminis vndique in teſtes deriuari, eámque eſſe vltimi alimenti, nempe glutinis redũdantiam: alioquin, inquit, nemo dixerit cur nati ſimiles parentibus naſcãtur; cur claudi claudos generent, manci mancos, cur plurimi morbi ſint hereditarij, cur arthritici arthriticos generent, nephritici nephriticos, phtiſici, phtiſicos, elephantici elephanticos. Addit totum corpus immodica venere extenuari, & toto corpore voluptatem percipi tempore concubitus, eo quòd materia ſeminis defluit à toto. Placet mihi ſententia Galeni, teſtes enim ſunt magnæ glandulę plenę ſpiritu & calore, quibus innata eſt facultas ſanguinem in ſemen tranſmutandi, vt glandulis mãmarum eundem in lac conuertendi. Ariſtoteles quidem denegat teſtibus ſeminificam facultatem: ſed medicorum conſenſu, hoc tam ratum eſt, vt propterea inter partes principes referantur. Priuatione cognoſcitur habitus: Atqui caſtratis animalibus, vt bobus, caponibus, eunuchis, cum teſtibus eripitur facultas procreandi: Perfecta igitur animalia beneficio teſticulorum procreant. Si negatio eſt cauſa negationis, affirmatio erit cauſa affirmationis: Perfecta animalia priuata teſtibus non

generant, ergo generandi facultatem acceptam debent teſtibus, non tantùm caſtrati non generant, aut quibus ſunt attriti teſtes. Sed neque ſpadones qui teſtes quidem habent, ſed natura aut accidente aliquo, vt morbo, exempli gratia, paralyſi, perfrigeratos. Ergo teſtes facultate ſeminifica, caloris & ſpiritus inſiti miniſterio, ſanguinem in vaſis ſpermaticis præparatum, in prolificum ſemen conuertunt: Hoc eſt illis cõnatum officium, vt ventriculo alimentum conuertere in chylum: hepati, chylum in ſanguinem, mammis ſanguinem in lac commutare. Cur teſtes ſeminifici, mammæ lactificæ, ventriculus chylificus, hepar ſanguificum? veteres vno verbo reſpondebant, hæc fieri πεφυκότως: non minùs hoc eſſe illis naturale quàm igni calefacere. Similitudinis cauſa non videtur materiæ, ſed formæ potius adſcribenda: Atqui à præcipuis partibus tres facultates concurrunt in teſtes vectore ſpiritu, per venas ſpermaticas, vnà cum ſanguine & naturali ſpiritu facultas naturalis affluit ab hepate: vitalis per arteiras ſpermaticas à corde, animalis à cerebro per neruum, quem obſeruauit Veſalius à cerebro ferri ad teſtes. Ex triplici illo ſpiritu fit re & ſubſtantia vnus, facultatibus triplex, qui à diuiniore officio procreator nominatur. Hîc omnibus facultatibus quæ noſtrum corpus regunt informatus, quid mirum ſi procreet ſimile? An teſtes imprimunt ſemini totius operis exemplar, ſecundùm quod natura ſuos motus regit: illa enim vtitur ſpu-

ma vt figulus argilla, Phidias cera, eſt enim inſtar artificis, tantùm differunt quòd artifex ſit extra, natura intra opus ſuum: ſemen, inquit Fernelius, defluit à toto, non mole, ſed viribus formaliter, non materialiter: Conciliator tamẽ exiſtimat cum Hippocrate ſemen defluere à toto materialiter, à teſtibus formaliter, quia illic accipit formam ſeminis, fitque prolificũ: non obeſt quod obiicit Fernelius nõ poſſe tam paucum ſemen quod excernitur vno concubitu, à toto promanare: nam corpus ſeminis eſt ſimilare, vnaquæque pars quantumuis exigua, habet eaſdem, quamuis non pares, vires cum toto.

De chymoſeos tribus excrementis, felle, limo & ſero.

CAPVT X.

VT ſanguis purior diſtribuatur ad nutritionem ſingularum partium, prouida natura tria inſtrumenta fabricauit, quæ trium humorũ totidem excrementa attrahant. Suppoſuit hepati veſiculam, quę fel ſugit, amariorem naturalis bilis portionem, ex aduerſo lienem poſuit, qui cum ſanguine melancholico, quem pro alimento trahit, permiſtum limum exugit. Renes quoque cum ſanguine ſerum emulgent per venas, quæ inde emulgentes appellantur: Quæ tria, etiamſi ſint totius ſanguinis excrementa, habent tamen ſingula ſuos vſus,

fel enim, vt euphorbium in ouis ventriculo, innoxium: Imò verò cum voluptate veſicula diu continetur, tantùm poteſt naturæ nomen: vbi quantitate & mora longiore incipit eſſe moleſtum per meatum colidocum ablegatur in ἔκφυσιν, vt ſit veluti clyſter naturalis ad ſtimulādam excretricem, atque etiam vt mucum inteſtinis infarctum eluat. Habet enim fel inſignem vim detergendi: fele tingitur alui proluuies, quæ alioquin alba redderetur, vt accidit cùm obſtructa felis via non poteſt in ſentinam ablegari, aut cum refluit in cutem, vt accidit ſub aurigine. Lien viſcus rarum & ſpongioſum ſuæ ſubſtantiæ congenerem ſanguinem, hoc eſt admiſtione ſucci melancholici craſſum & feculentum trahit, quem arteriarum motu, (habet enim quàmplurimas,) attenuat, ſibíque tandem aſſimilat. Limus quibuſdam per hæmorroides repurgatur, melior portio in ventriculum ablegatur, partim vt augeat appetentiam (Acida enim eſt melancholia, acidis autem famen excitari vulgi experimento compertum eſt, qui acidorum vſu languentem appetentiam excitant, vt aceti, omphacij, ſucci limonum vel citri intinctu) Partim vt ventriculi coctionem adiuuet. Facit enim, vt inquit Galenus quinto De vſu partium, vt contractus in ſe ventriculus arctiùs cibos complectatur, & meliùs coquat: Serum priuſquam renes emulgeant, anadoſim facilitat: Alibilis enim ſanguis quòd ſit craſſus & pinguis vt indicat cremor lactis difficillimè

diſtribuitur. Propterea diluitur ſero vt faciliùs quoquouerſum peruadat: hinc iam admonuimus vehiculum alimenti ab Hippocrate nominari: hoc officio defunctum per eoſdem ductus relabitur à minoribus venis in maiores, tandem in cauam, vnde à renibus emulgetur ſanguini permiſtum. Renes ſecernunt ſanguinem, ſibique in alimentum retinent: Serum verò in veſicam deponunt. Veſicula igitur trahit fel ſine ſanguine, proinde venas habet quę cyſticæ dicuntur, à quibus accipit ſanguinem alimentarium, lien & renes vnà cum limo & ſero trahant ſanguinem, quem ſecernũt & ſibi aſſimilant. Reliquum aliò veluti onus ablegant, non inutiliter. Propterea vtilia excrementa appellantur ſerum, limus & fel. Inſtat vt de inutilibus paucis tranſigamus.

De triplicis coctionis tribus excrementis ſtercore, vrina & ſudore.

CAPVT XI.

TRIPLEX eſt coctio chyloſis, αἱμάτωσις, ὁμοίωσις, vniuſcuiuſque ſuum excrementum, ſtercus primæ, vrina ſecundæ, ſudor tertiæ: Alimentũ enim ex quo fit primum chylus in ventriculo, deinde ſanguis ex chylo in hepate: Poſtremo gluten in ſingulis partibus, ex ſingulis eſt miſtum, & ex naturis longè differentibus conſtitutum, plurimo ſicco, pauco humido: Nutrimur autem ſolo humido non

ſicco,humido inquam dulci, non amaro,acri, acido.Itaque cùm ſit caloris homogenea cogere, & ſeparare eterogenea; prouida natura retinet humidum dulce, reliquum tam humidum quàm ſiccum ſeparat, & forâs excludit. Hepar meſenterio veluti manu, chylum etiam ex tenuibus inteſtinis ſugit, eò enim deſinunt venæ meſaraicæ. Quod relinquitur craſſum ſiccum,& inutile excrementum,ſtercus nominatur,quod inter humores refertur, quia fæces ſanorum debent eſſe humidæ & molles, conſiſtentia mellis. Vrina, eſt tenuis ille & aqueus liquor ſanguinis, Analogus ſero lactis concreti, quem renes attrahunt permiſtum ſanguini.Nam retento ſanguine ſerum per vreteras in veſicam effundunt. Proinde ſi materiam ſpectes, vrina fit in hepate ſimul cum ſanguine, quandoquidem cuiuſque humoris ſuum eſt ſerum: Si formam, non eſt dubium quin illam accipiat in renibus, quia incipit illic fieri ſecretio ſeri à ſanguine. Quibuſdam placet vt limus acidus qui regurgitat à liene in ventriculum, ad appetentiam excitandam & coctionem adiuuandam eſt excrementum lienis, ſic vrinam eſſe excrementum renum. Quam ſententiam refellit Galenus primo de naturalibus facultatibus, quia coctione lien ſeparat limum à ſanguine, renes ſerum, partium ſola diſtractione. Excrementum autem dicitur quod coctione ſeparatur ab alimento. Sudoris eadem eſt materia, quæ vrinæ,niſi enim ſerum refluat in venam cauam, hoc mune-

re perfunctum, neceſſe eſt reſolui à calore aut in ſudorem conuerti: hinc fit vt qui multum ſudant, parum mejant; qui multum meiunt, parum ſudent. Cur hyeme minimum ſudamus, plurimum meiimus? quia ambientis frigore cutis denſatur, nihilque aut minimùm tranſpirat: In partibus externis non eſt tam poteas calor, vt ſerum in ſudorem reſoluat. Cur æſtate plurimum ſudamus, minimùm meiimus? quia externus calor relaxat cutem eiuſque poros aperit, & materiam ſudoris attenuat, diſſoluit. Accedat quòd tum plus bibitur, potulenta autem ſunt vrinæ & ſudoris communis materia: Concludamus ergo ſtercus primæ, vrinam ſecundę, ſudorem tertiæ coctionis eſſe excrementa. Non eſt prætereundum præter ſudorem eſſe excrementum ſiccum tertiæ coctionis quòd ſordes nuncupatur. Cuius copia cutis ſordida redditur, vt manuum ablutione quotidie intelligitur: vtrumque excrementum à chirurgis in vlceribus obſeruatur. Nam ab excremento ſicco vlcus ſordidum appellant: ab humido humidū.

De Pituita non Naturali.
CAPVT XII.

HACTENVS de naturalibus humoribus tam alimentariis quàm excrementitiis, qui omnes in ſanis à natura generantur. Sequitur vt propoſitæ diuiſionis vltimum membrum abſoluamus, hoc eſt de humoribus

contra naturam diſſeramus: Cognoſci verò non poteſt quod eſt contra naturam niſi priùs intelligatur quod eſt ſecundùm naturam. Propterea humoris cuiuſque naturalis circunſtantias breuiter ob oculos ponam. Requiritur in ſingulis, ſubſtantia, quantitas & qualitas legitima: Ad ſubſtantiam pertinet conſiſtentia, ad quantitatem proportio, ad qualitatem ſapor, & color: bilis, exempli gratia, debet eſſe tenuis, melancholia, craſſa, pituita, ferè vt ſanguis, mediocris: Bilis primis ſuis qualitatibus debet eſſe calida ſicca, ſecundis amara & flaua, Pituita, primis qualitatibus debet eſſe frigida & humida, ſecundis alba & inſipida. Nam fit dulcis coctione, priuſquam in ſanguinem mutetur, aut permiſtione ſanguinis: Cæterum dulcedinem fieri à calore moderato, demonſtrant dulcia omnia, vt ſanguis, mel, ſaccharum; quæ ſunt mediocriter calida. Atqui pituita naturalis eſt frigida, ergo debet dici inſipida potius quàm dulcis, melancholicus humor, primis qualitatibus eſt frigidus ſiccus, ſecundis niger & acidus: ſanguis eſt calidus humidus, ſi temperatiſſimæ cuti comparetur, ſi cæteris humoribus, temperatus: Secundis verò qualitatibus, ruber & dulcis: Omnium quatuor debet ea eſſe proportio, vt bilis ſit minimùm: deinde melācholiæ: ſanguinis plurimum, deinde pituitæ: ſi iſta proportio violetur, ſitque plus, aut minus vnius, quàm expediat, vel à temperie ſua vnus recedat, naſcetur inde morborum ferè

omnium parens cacochymia. Pituita igitur, vt ab illa exordiar qualitatis vitio, non naturalis erit, ſi fuerit acida, aut ſalſa: dulcis enim eſt naturali ſimilis. Ratione cõſiſtẽtiæ, ſi mucoſa, vitrea aut gypſea, mucoſa ſimilis eſt muco, qui quotidie mungitur & expuitur. Ad lubricandam viam fæcibus, natura, mucoſa pituita illeuit inteſtina, quæ, incipiente dyſenteria, bilis acrimonia abraditur, primáque excernitur. Huic ſimilis eſt, & ex ea ſæpè oritur vitrea, quæ meliùs albuginea diceretur. Eſt enim ouorum albumini ſimilior quàm vitro fuſo, eſt craſſa & valdè frigida, nam cùm aliquando coli cruciatus intollerabiles excitaret, clyſtère ex oleo rutæ educta, nihilominus in ipſomet cruciatu frigida ſentiebatur. In arthritide nodoſa, pituita, gypſea obſeruatur, Tophi enim qui in articulis generantur, fiunt pituita à calore reſiccata, & in lapidis duritiem concreta. In bronchijs aſthmaticorum ſæpè reperti ſunt lapilli, pituita albuginea per reſolutionem lapideſcente: Pituita, acida fit inconcoctione ſic fructus immaturi ſunt acidi, qui paulatim dulceſcunt coctione: ſalſa fit putrefactione aut bilis permiſtione: Diſcernuntur contrariis effectis. Nam pituita acida excitat βουλιμίαν famẽ implacabilem, ſalſa ſitim. Cur hydropici perpetuò ſitiunt cùm habeant ventrem plenum aqua? quia abundant ſero putri & ſalſo, diſtenditur illis abdomen à copia tenuis pituitæ, quæ putredine ſalſedinem acquiſiuit.

De bile non naturali.

Cap. XIII.

Quoties bilis ſimpliciter effertur, toties flaua deſignatur, alioquin cum adiuncto, viridis, nigra ruffa appellatur. Illa duobus modis à natura ſua recedit, alteratione, aut alieni humoris permiſtione vitellinam bilem, ſic dictam, quòd calore & conſiſtentia ſit ſimilis vitellis ouorum, Auicenna exiſtimat fieri in venis, pituita craſſa permiſta bili, Galenus verò per alterationem ſolam, ardore ſcilicet abſorpto ſero: nam priuatione ſui ſeri vnuſquiſque humor craſſeſcit. Videtur verior ſententia Galeni, quia pituitæ permiſtione palleſcit bilis, & refrigeſcit: Alteratione ſola fiunt, bilis porracea, Æruginoſa & glaſtea: Porracea ſimilis eſt ſucco porri, æruginoſa æruginiv, vtraque, viridis, longè tamen differunt: nam porracea vtplurimùm gignitur in ventriculo ob ciborum cruditatem: propterea quidam pituitam viridem nuncuparunt, non abſurdè ſanè: nam omnem humorem, crudum pituitam veteres appellabāt. Æruginoſa verò, vtplurimùm fit ventriculo, aut hepate inflammato, éſtque tam calida & mordax, vt diiectiones Æruginoſæ ſint lethales: Propè accedit ad glaſteam quæ colore refert glaſtum. Ad quam pertinet cærulea, eſt humorum omnium peſſimus, ſi atram bilem exceperis: nam ardore tantùm a-

crimoniam acquirit, vt erodat & exulceret: gignitur in ventriculo, aut circa ipſum. Bilis rubra impropriè vocatur, bilis,eſt enim potiùs ſerum ſanguinis: Diſtinguetur tamen hac nota à ſanguine, quòd extra vaſa non concreſcit, vt ſanguis,bilis fit rubra quando ſero ſanguinis humor quidam ruber permiſcetur. Fit pallida permiſtione pituitæ, éſtque ſimilis naturali: bilis atra à naturali tam longè receſſit, vt iam in aliam humoris ſpeciem degenerarit. De qua nunc pluribus diſſerendum eſt.

De atra bile. Cap. XIIII.

SVccvs melancholicus eſt ſimilis fæci, atrabilarius verò ſimilis fæci vſtæ, vſtione enim cuiuſlibet humoris naſcitur atra bilis. Quæ fit vſtione ſanguinis mitior eſt, deinde melancholici humoris: peſſima omnium quæ fit à bile vſta: Illa enim non tantùm partes in quibus colligitur, erodit, ſed etiam quaſcumque attigerit vrit, liquat, corrumpit. Hinc dyſenteria ab atra bile, lethalis; quia in inteſtinis vlcus facit cancrodes: tam maligna eſt, vt aceti acris modò fermentet terram in quam ceciderit:calida eſt potentia, vt calx, cinis, aut fex vſta, quia in omnibus aduſtis remanent, ignis reliquiæ,quas Græci vocant ἐμπυρεύματα Eam vt venenum muſcæ & mures refugiunt: Galenus lib. de atra bile ſcribit ſe non vidiſſe vnum qui atram bilem deiecerit & mortuus non ſit, poteſt ſine periculo ſanguis, aut

ſuccus niger excerni, atra bilis, nunquam: Sanguis vſtus melancholicus humor & atra bilis, effectis manifeſtè diſtinguntur: nam carbunculi fiunt à ſanguine vſto, cancri ab atra bile, ſcirrhi, ab humore melancholico.

PHYSIOLOGIÆ. Sect. V.

De Partibus.

Quid pars. CAP. I.

NATVRÆ componentis imitatione, ducto initio à ſimplicioribus paulatim deſcendimus ad compoſitiora, à communibus ad ſpecialiora: partes enim ſimilares, quamuis nonnunquam coniuncta & ſenſibilia noſtri corporis elementa, id eſt minimæ & ſimpliciſſimæ partes appellentur à Galeno, fiunt tamen ex elementis, humoribus & ſpiritibus, quia ſubſtantia conſtant ſolida carnoſa & ſpirituoſa: Vt autem totius, ita partis nomen ambiguè dicitur: propriè totius & partis nomine, integrans deſignatur, totum vniuerſum, vt genus: & pars vniuerſa, vt ſpecies & differentia, iis nominibus vocantur, propter eam quam habent cum integrante ſimilitudinem, alioquin ſpecies compoſitior genere, quæque illud actu continet, malè illius pars diceretur. Corpus humanum eſt totum integrans, cuius partes quæruntur, Aut ſimpliciter prout corpus eſt, aut quatenus eſt corpus

viuens. Primo modo conſideratur à Galeno in libris anatomicis, totum enim integrans in minimas vſque particulas partitur, nulla humorum, aut ſpirituum facta mentione. Diſſectio conquieſcit in partibus ſimilaribus tanquam elementis ad ſenſum ſimpliciſſimis: humores qui corpore, non aliter quàm liquor vaſe continentur, inter partes non numerant diſſectores, multominus vagos, neque toti cohærentes ſpiritus: pars debet à ſe non ab alio circunſcribi: humidum omne aliena ſuperficie non ſua continetur. Lac, medulla, ſanguis adeps cõtinentur ab alio: equidem concretus adeps à ſemetipſo circumſcribitur: ſed mediocri calore fuſus mox ab alio retinetur: ſanguis tamen & ſpiritus, quia corpus viuens, integrant, neque poteſt ſine illis viuere: ſapienter ab Hippocrate inter partes, non corpois ſimpliciter, ſed corporis viuentis recéſentur, id enim ſine quo, aut omnino nõ viuere, aut æquè commodè viuere non poſſumus; Corporis viuentis partem appellamus. Hinc partes quædam neceſſitatis, vt cor, hepar, pulmo, ventriculus; Aliæ, commoditatis, vt teſtes, & oculi: illis enim exectis viuere quidem poſſumus, non æquè commodè, vngues inter partes commoditatis à Galeno recenſentur, quia faciunt, vt minutiſſima quæque comprehendamus. Pręterea Galenus primo de vſu partium ſcribit partes quaſdam datas eſſe ad ornatum, vt comam & barbam, ita enim ipſe eiuſdem operis vndecimo; mulieri, ſapiens

piens natura facit corpus glabrum, puerorum inſtar, quia cum non habeat mores æquè venerandos atque vir neque forma erat illi opus æquè veneranda. Pilos verò eſſe partes, hoc pręter cætera indicat, quòd alopecia, & ophiaſis inter morbos partium à medicis numerentur. Dicet aliquis: id ſolum quod conſtituit, meretur nomen partis, pili, & vngues adueniunt rei iam conſtitutæ. Reſpondeo appellati à Galeno non ſimpliciter, ſed cum adiuncto partes poſt genitas, vt criſtam galli, boum cornua. Attamen de pillis alarum & mentulæ valdè dubito, quia incommodant potius, quàm proſint, neque vllum ornatum afferunt corpori: Theophraſtus in opuſculo metaphyſico, hoc exemplo demonſtrat quædam fieri fruſtrà à natura, dicitur enim fruſtrà factum quod non habet vſum: mihi videntur totius operis veluti parerga, quę à materiæ excrementis non aliter procedunt quàm fuligo in camino, meliúſque inter excrementa quàm inter partes numerarentur: Si quis inſtet quòd nutriantur, proindéque viuunt, reſpondendum; Impropriè, nempè per appoſitionem nutriri, impropriè inquam, quia nutriuntur fuliginoſis excrementis ad radicem appoſitis, vngues quamuis ſanguine (ad radicem enim vena deſinit) nutriantur: impropriè tamen nutriuntur, quia ad radicem ſolam ſanguis apponitur. Extrema, quæ reſegmenta vocantur, tam longè abſunt à radice, vbi ſunt vita, ſenſus, & nutritio, vt veriùs excreméta,

videri poſſint, quàm partes.

Partium multiplex diuiſio, quæ ſint ſimilares. CAPVT II.

MEDICVS non eſt ſimilis Architecto, qui conſtruat ipſe domicilium animæ, ſed à natura conſtitutum contemplatur. Od id contrario ordine corpus hominis in ſimpliciſſima vſque reſoluit, eſt enim generationis & reſolutionis ordo planè contrarius. Natura & ars opus ſuum ordiuntur à ſimplicioribus, ſenſimque ad perfectiora procedunt, dum opus numeris omnibus completum dederint, Medicus qui iam perfectum opus contemplatur; illud diſſoluit primum in compoſitiſſima, qualia ſenſibus primùm obuerſantur. Quorum Galen. libro De differentiis morborum quatuor differentias conſtituit: Primi generis ſunt, à quibus incipit partitio: Caput, thorax, venter, & artus: Secundi paulò minus compoſita inſtrumenta in quæ illa ſubdiuiduntur, vt caput in cerebrum, oculos, nares, aures & os: Thorax in pulmonem cor & diaphragma: Venter in iecur, lienem, ventriculum, renes, veſicam, & vterum: Brachium in manum, humerum & propriè dictum brachium, crus in pedem, tibiam, & femur: Hæc inſtrumenta ſecundi generis ſubdiuidi quoque poſſunt in alia inſtrumenta, manus in digitos, oculus in muſculos, à quibus huc illuc mouetur, ſeptem tunicas, tres humo-

res, & neruum opticum. Rurſum hæc inſtrumenta tertij generis ſubdiuidi poſſunt in alia ſimpliciora, vt digiti in venas, neruos & arterias, quæ ſunt prima, & ſimpliciſſima inſtrumenta, non ampliùs diuidua: Non ſunt tamen primæ & ſimpliciſſimæ partes. Similares enim & ſimplices partes non poſſunt in alias differentes ſpecie reſolui. Atqui venæ & arteriæ conſtant fibris & membranis, partibus ſpecie differentibus. Itaque vt ſunt partes inſtrumentariæ, conformatio enim inſtrumentum facit, ita compoſitæ & diſſimilares: ſúntque verè diſſimilares, hoc eſt ſimplices & informes, tantùm octo: Os, cartilago, fibra, membrana, ligamentum, tendo, caro ſimplex & cutis: Nec obeſt quod rudioribus primo obtutu venæ & arteriæ ſimilares ſimplicéſque videantur, quia rem vt eſt, animo contemplanti, quin etiam ſenſuum fide veritatem diligentius exploranti conſtabit eſſe partes & diſſimilares, & compoſitas, quia ex ſpecie differentibus partibus conſtituuntur. Syluius aliter Galenum excuſat, medici enim, inquit ſimplex, vel compoſitum, vſurpant duobus modis abſolutè, vel comparatè, nam oxymel diuidunt in ſimplex & compoſitum: Cùm tamen oxymel ſimplex ſit compoſitum, ex aqua aceto & melle. Dicitur verò ſimplex comparatum compoſitiori, quo modo Galenus venas & arterias non abſolutè, ſed comparatè ſimilares nominauit & ſimplices.

Octo partium ſimilarium quæ ſunt ſimplices & minimè conformatæ Breuis explicatio.

CAPVT III.

Os. OSSA maximè omnium partium ſunt terrena, proinde ſicciſſima & duriſſima, qualia fieri expediebat vt eſſent totius operis fundamenta. Iis enim veluti columnis, reliqui corporis moles ſuſtinetur. Non oportebat eſſe vnum os continuum, ſed multis partibus diſtinctum, vt homo quam vellet in partem membra inflecteret, tam arctè tamen cohærent, tantáque arte coniuncta ſunt, vt contiguitate ſi non continuitate, ſint vnum: continua dicuntur quorum extrema ſunt vnum, contigua quorum extrema ſeſe tangunt. Duobus autem modis oſſa ſeſe contingunt, Articulo aut συμφύσει, quorum differentias explicat Galenus in ὀστεολογία, vnde diſces differre oſſa magnitudine, vt ſingula partibus quas fulciunt reſpondeant, deinde cauitate. Alia enim ſunt caua, alia ſolida, illa interiore medulla nutriuntur, hæc per poros intromittunt craſſum ſanguinem, vt ex eo conuincitur, quòd fracta vniantur callo, qui ex reliquiis alimentarij ſanguinis generatur, tùm quòd in ſua ſubſtantia pati poſſunt abſceſſum, ſuperfluitatibus alimenti in poris putrentibus: Differunt quoque apophyſibus & epiphyſibus, vt conſtare poteſt αὐτοψία. Cartilaginis eadem

Cartiligo.

eſt ſubſtantia, quæ oſſis:eſt os adeo tenerum & molle vt inflecti poſſit. Oſſa infantis, dum ma det adhuc & diffluit humore materno, ſunt cartilaginea, aucto per ætatem calore reſiccata, oſſeam duritiem acquirunt: Hinc animalium calidiſſimi leonis oſſa tam dura eſſe ſcribit Ariſtoteles, vt eorum, veluti chalybis & ſilicis attritu, ſcintilla excutiatur: Quod reperitur os in corde cerui, eſt cartilago progreſſu temporis indurata. Memorabile eſt quod refert Cardanus, Nebulo quidam Mediolanenſis adiudicatus eſt cruci, cúmque à carnifice non poſſet ſtrangulari, hoc pro miraculo habuerunt ſpectatores, ideóque populi fauore liberatus eſt, & in cœnobium truſus vbi cùm vitam finiiſſet, Cardanus mortui corpus impetrauit, vt nouitatis cauſam inquireret, inuenit aſperam arteriam oſſeam, quam idcircò carnifex, laqueo comprimere non potuerat. Porrò differunt inter ſe cartilagines, quod aliæ oſſium extremis hærent, vt in vertebris, naſo, ſterno, & nothis coſtis; aliæ non, vt in auribus, epiglottide, laringe, aſpera arteria, in cordis baſi.

Ligamentũ. VT cartilago oſſis, ita cartilaginis, ligamentum duritiem æmulatur, coniungit & continet oſſa, quæ alioquin diſſilirent: neruo quidem ſubſtantia & calore ſimile eſt, duriùs tamen & penitus inſenſibile, paucis exceptis, quæ aut neruos excipiunt, aut ex membranis ſentientibus oriuntur. Accedat quod nerui à cerebro originem habent, aut à ſpinæ medulla,

ligamentum ab oſſe ad os procedit, nerui omnes ſenſum vel motum largiuntur, ligamentum neutrum.

Tendo. TANDO eſt finis & veluti cauda muſculi; arbitrarij motus primum inſtrumentum, eo enim in partem mouendam inſerto, fit motus voluntarius. Dicitur à Tendendo, quia membrum mouendum intendit inſtar chordę, & verſus muſculi caput contrahit: ſubſtantia conſtat neruoſa, quæ ex fibris neruorum & ligamentorum per muſculum diſperſis, & inuicem coeuntibus procedit: tanto mollior eſt ligamento quanto durior neruo, ſentit & mouetur voluntario motu, ratione neruorum ex quibus conſtat, ratione verò ligamentorum muſculos oſſibus connectit.

Fibræ. FIBRÆ ſunt tennia quædam, attamen firma, & valida, fila ſingulis partibus, inſita quorum miniſterio naturales obeunt actiones, trahunt enim rectis fibris, tranſuerſis expellunt, retinent obliquis: adiutæ tamen mutuo auxilio, nam fibrarum omnium contentione melius vnumquodque retinetur. Propterea quædam vt neruoſæ ſentiunt: aliæ non, vt quæ à ligamentis procedunt: ſanguini quoque ſuæ inſunt fibræ, quarum frigore concreſcit.

Menbrana MEMBRANA & tunica ſola differunt ratione. Nam Membrana eſt nomen ſubſtantiæ, tunica nomen officij, quatenus enim membrana partem aliquam inueſtit, ex hoc tunica nuncupatur, in quibuſdam partibus proprium habet nomen, nam quæ inuoluit

oſſa περιόστιος, quæ cranium περικράνιος, quæ cerebrum μῆνιγξ, quæ coſtas tetigit & contentis partibus, vt cordi, pulmoni & aſperæ arteriæ propriam tunicam largitur, ſuccingens membrana, quę partes naturales continet, dátque ſingulis propriam tunicam, περιτόναιος appellatur. Ab his partes habent ſenſum, nam ſi oſſa ſuo perioſtio denudaris, poterunt incidi, ſecari, vri, ſine dolore, non obſtet quòd Ariſtoteles ſcribit pericranium non ſentire, ſentit enim ſed obtuſè, propterea quòd caret carne quæ in contactu eſt medium.

Cutis. CVTIS eſt membranarum omnium ampliſſima, totius corporis tunica, atque etiam emiſſarium, per eam enim totum corpus excrementis fuliginoſis repurgatur, ſentit, quia neruoſa: accipit enim ſenſum à neruis qui per illius ſubſtantiam ſunt diſperſi, huius effloreſcentia ἐπιδέρμις, cuticula nominatur, tunicam interiorum partium non abſurdè internam cutem appellaris, alioquin cutis non eſt omnium tractabilium critirion. Nam quę aſſumuntur, aut quæ per anum vel ouretram iniiciuntur, calidáne ſint, an frigida non diſtingueremus, faciamus os detectum, frigoris iniuras ſentiet, & dura percipiet. Itaque cutis nomine etiam membranas interiores non abſurdè comprehenderis.

Caro. CARO ſimplex videri poteſt in gingiuis, glande & radicibus digitorum: cui ſimilis eſt, attamen non ſimplex, caro muſculi: In mammis & teſtibus cum adiuncto, Caro glandu-

loſa nominatur: ſubſtantia quoque viſcerum vt cordis & iecoris, caro ſed impropriè, vocatur. Eraſiſtratus diſtinctiùs parenchyma nominabat: Ineſt etiam cæteris partibus quamuis ſpermaticis vt ventriculo, quinetiam oſſibus ſua caro, vt ſcribit Galenus decimo methodi. Eo enim ſenſu eodem authore iam annotauimus, partes omnes conſtare triplici ſubſtantia ſolida, carnoſa & ſpirituoſa, ob id dicitur conſtare ſua carne generali & improprio ſignificato. Plantarum fibris, ſeu duriori & ligneæ ſubſtantiæ quæ neruos refert, adiunctam mollem, & humidam ſubſtantiam, Theophraſtus appellat carnem plantarum: Quinetiam in ferro rubigine exeſo, carnem contabuiſſe, fibras ob duritiem reſtitiſſe, leges apud claſſicos authores. Carnis & pinguedinis eadem eſt materia nempe ſanguis, verùm caro fit à calore per reſiccationem, pinguedo à frigore membranarum per modum congelationis.

De Venis, arteriis & neruis quæ ſunt prima & ſimpliciſſima inſtrumenta.

CAPVT IIII.

Vena. VENÆ omnes oriuntur à iecore, vt arteriç à corde, ſi venam arterioſam exceperis, quæ à dextro cordis ventriculo ortum ducit, ſed illa non ſimpliciter, ſed cum adiuncto vena arterioſa dicitur: Vena ab officio, quod a- *Porta.*

limentarium ſanguinem pulmoni diſtribuat. Arterioſa quòd inſtar arteriæ duabus conſtet tunicis, reliquæ omnes conſtant vna tunica triplici fibrarum genere contexta. Duos habet inſignes truncos, vnum per quem veluti per portam chylus confluit ad iecur, inde vena porta dicitur. Alterum per quem ſuperis & inferis partibus nutriendis iam confectus ex chylo ſanguis, diſpenſatur: qui vena caua nominatur, vena porta à parte ſima iecoris originem habet, ibique radices agit: Venæ caua à parte gibba. Truncus venæ portæ in duos præcipuos ramos diuiditur, ſplenicum qui ad ſplenem fertur: meſentericum qui ad meſenterium plurimos habet ſurculos, quibus imi ventris maior pars nutritur: A partibus quas nutriunt nomen accipiunt, gaſtrica dicitur, quę nutrit ventriculum, inteſtinalis quæ inteſtina, epiplois quæ ἐπίπλοον, cyſtica quæ cyſtin fellis: A ramo meſenterico deſcēdūt ſurculi ad inteſtinum rectum, qui hæmorrhoidas conſtituunt. Truncus venæ cauę in duos quoque ramos diuiditur, vnum qui ſurſum fertur ad nutritionem ſupernarum partium, alterum qui deorſum ad nutritionem inferarum.

VENARVM nomine veteres medici arterias comprehenderunt: differunt tamen primò quòd arteria conſtet duabus tunicis, ne ſpiritus exhalet, néve perenni motu rumpatur, vena, vnica: Inde arteria per quam ſpiritus tranſmittitur ad cor, venoſa dicitur, quòd

vnica conſtet tunica, interior eſt cartilaginea, quintuplò durior exteriore. Secundo differunt quòd arteria aſſiduè pulſet, vena minimè. Tertio quòd arteriæ oriantur à ſiniſtro cordis ventriculo. Vnde emergit Arteria magna quæ ab Ariſtotele aorta nominatur. Venæ ab hepate. Quarto quòd arteriis contineatur ſpiritus vitalis, miſtus cum pauco eóque tenuiſſimo ſanguine, venis ſanguis multus, craſſus cum ſpiritu naturali, qui plurimis nihil aliud videtur, quàm halitus ſanguinis. Venæ & arteriæ fibras habent à neruis productas, proinde quamuis repugnet Galenus (vt in phlebotomia, & arteriotomia experimur) ſentiunt, Cæterùm rami venæ cauę, arterię per totum corpus diſperſæ coniunguntur, vt venæ ab arteriis accipiant ſpiritum qui calore vitali viuificet ſanguinem, viciſſimque arteriæ hauriunt à venis aliquantulum ſanguinis. Non eſt prætereundum arteriam, quę cum adiuncto aſpera nominatur, alterius eſſe rationis quamuis olim ſimpliciter, & propriè arteria diceretur. Notat Galen. decimoquinto De vſu partium. Neruum generaliori ſignificato comprehendere tendonem & ligamentum, propriè tamen corpus quod à cerebro & ſpinæ medulla, vel rachytide oritur ad ſenſum & motum à medicis neruum appellari. Cętera duo, corpora neruoſa: A cerebro nerui molles oriuntur, qui ſenſorij nuncupantur, duri à ſpinæ medulla, qui vocantur motorij, eò quòd motus arbitrarij non ſenſus ſunt inſtrumenta, hoc eſt parti-

bus, motum non ſenſum largiuntur, ſenſorios oportuit eſſe molles, quia ſenſus fit perpeſſione, mollities autem apta eſt ad facilè patiendum. Motorij verò ſunt duri, quia motus actio eſt, ad actionis autem robur requiritur durities inſtrumenti: A cerebro procedunt ſeptem neruorum coniugationes (coniugati enim feruntur, ideóque paria neruorum ab anatomicis appellantur.) A ſpinæ medulla triginta paria, hoc eſt ſexaginta nerui: illa enim vtrinque per ſingularum vertebrarum foramina ſingulos neruos mittit. Atque vt molles in organa ſēſuū, ita motorij in muſculos inſerūtur. Cæterùm neruus opticus & pudendi, qui cauus dicitur, manifeſtā & ſenſibilē habent cauitatem. Cæteri ſunt ſolidi, nullā habent ſaltem quæ ſenſu percipi poſſit cauitatem. Non deſunt tamen qui in viuentibus ineſſe dicant, vt poſſit animalis ſpiritus tranſmitti. Verùm per irradiationem motricem facultatem afluere non ſemel ſcripſit Galenus. Qua de re aliâs opportunius.

De ſecundis inſtrumentis, vt muſculis & digitis. Cap. V.

EX tribus primis & ſimpliciſſimis inſtrumentis & octo commemoratis partibus minimè cōformatis, iuſta magnitudine, numero, figura, ſitis atque connexis, naſcuntur ſecundi generis inſtrumenta, in quibus primum locum habent muſculi, arbitarij motus inſtrumenta, quamuis Galenus in arte paruâ vi-

deatur, ad primum genus inſtrumentorũ eos reuocare, quando ſcribit propriam ſubſtantiam muſculi abſolui carne & fibris: præterea enim conſtant venis, arteriis & neruis, à quibus accipiunt alimentum, vitam, ſenſum & motum: conſtant quoque tunica, tendone, ligamento, quorum cauſa, in ſecundis inſtrumentis poſſunt numerari: Tribus partibus diſtinguntur, principio, medio, & fine, quæ vulgò caput, venter & cauda, nuncupantur. Principium ſeu caput dicitur, pars ea in quam neruus& ligamentũ inſerũtur, cauda, in quã deſinunt: nã ex neruorũ & ligamẽtorũ fibris oriri tẽdonẽ, qui eſt ἀπονέβρωσις & cauda muſculi, vt iam admonuimus: Venter eſt pars muſculi carnoſior, vtrique extremo interiecta: miniſterio muſculi, ita pro animi arbitrio mẽbra mouentur: Tendo in partem mouendam inſeritur, per neruum verò in caput muſculi inſeritur, vis animæ motrix, à cerebro influit, inde contractæ fibræ, verſus principium partem mouendam trahunt. Contrarij motus fiunt à muſculis oppoſitis, ſi ſphyncterem (muſculum qui claudit anum) & ſeptum tranſuerſum excipias. Eſt muſculus rotundus, qui partes vitales, à naturalibus ſeparat. Cæteri inquam habent ſuum antagoniſtam, leuator depreſſorem, clauſor apertorem. Cæterùm quamuis Auerroes ſcripſerit Anatomen muſculorum eſſe neceſſariam chirurgo non medico, tamen vt tanquam Architectus operariis, medicus operatoribus chirurgis prudenter imperet, ne chi-

rurgiam quidem debet ignorare, ſcribit Galenus decimo method. cum in Aſia faceret medicinam ſe chirurgiam exercuiſſe, at Romæ quòd eſſent diſtincti artifices operationem chirurgis reliquiſſe. Digiti non tantùm conſtant venis à quibus nutriuntur, arteriis, per quas ſpiritum & calorem vitalem accipiunt, neruis per quos ſentiunt, & muſculis à quibus mouentur, ſed tribus oſſibus, quibus reliquum fulcitur, & ligamentis, quibus oſſa continentur, carne & cute, quorum coniunctione verum tactus organum conſtituitur, eorum actio à commemoratarum partium magnitudine, figura, numero, ſitu, & connexione procedit, quorum ſi vel minimum deſit, illa lædetur, naſcentúrque morbi organici, figuræ magnitudinis, numeri ſitus connexionis, Ariſtoteles diuiſit digitos in nodos & internodia. Sunt autem quinque, pollex, index, medius, medicus ſeu annularis, & minimus.

De inſtrumentis tertij generis, vt manu & corde. Cap. VI.

MANVS eſt inſtrumentum tertij generis, conſtat quinque digitis, vola, meta, carpio, & carpo. Ariſtoteles ſcribit naturam in vola, lineas deſcribere indices breuioris, aut longioris vitæ, quo fundamento nititur chiromantia. Idem Ariſtoteles reprehendit Anaxagoram, quod diceret hominem ſapere quoniam habet manus. Natura enim, inquit

accommodat inſtrumenta facultatibus, non facultates inſtrumentis. Atqui manus eſt inſtrumentum ſapientiæ, inſtrumentum inquam inſtrumentorum: nam ars quælibet, inſtrumenta facit manuum miniſterio. Temerè enim naturam velut nouercam Theophraſtus accuſabat, quòd cætera animalia vnguibus, cornibus, aut eiuſmodi vitæ præſidiis armarit, timidiſſimos lepores currendi velocitate munierit, hominem verò inermem reliquerit, quandoquidem manus, potentia eſt omne inſtrumentum: Homo inquam non ſapit,quia manus habet, ſed quia naturæ primæ inſtituto eſt animal plenum conſilij & rationis, idcirco accepit manus, vt eſſent ſapientiæ inſtrumenta. Pergendum ad cætera tertij generis inſtrumenta: hoc eſt partes organicas, quæ capite, thorace & ventre continentur, ſi mauis, in quos vltima illa & compoſitiſſima inſtrumenta primum reſoluuntur, in quibus cor primum occurrit, eam enim habet rationē in microcoſmo,quā ſol in vniuerſo. In corporis œconomia non aliter præeſt, quàm Rex in republica: cuius admirabilem ſtructuram qui didicerit,minimo negotio reliquarum partium minùs operoſam, faciliorémque ſtructuram animo & oculis concipiet: tenet medium non rei, ſed perfectionis & commoditatis. Illud eſt mathematicum, hoc phyſicum medium, vtriuſque medij meminit Ariſtoteles quinto Ethic. quando dicit iuſtitiam commutantem in contractibus ſeruare medium rei,

quòd æqualiter diſtat ab extremis, iuſtitiam verò diſtributiuam in diſpenſandis honoribus & pœnis pro cuiúſque merito, tenere medium rationis: manifeſtiùs in libris cœli, vbi docet terram eſſe medium mathematicum, ſeu centrum mundi, ſolem verò occupare medium phyſicum, quod eſt commoditatis & perfectionis: Atqui cor eò modò ſe habet in noſtro corpore quo ſol in vniuerſo. Perenni motu necnon caloris ſpiritúſque lucidi influxu, vt ſol mundum, ſic corpus noſtrum viuificat, propterea ab Homero ſol cor mundi nuncupatur: Itaque cor in corpore tenet medium perfectionis, vmbilicus eſt medium rei: nam ſi in hominis decuſſati vmbilicum cyrcini pedem vnum defigas, alterum circunferas, deſcribes circulum, à cuius circunferentia ad vmbilicum ductæ omnes lineæ erunt æquales: natura igitur tam nobilis viſceris ſollicita, illud capſula concluſit, quæ impedit ne dum dilatatur, coſtarum, aut vertebrarum duritie offendatur, non tangitur à pericardio, vt poſſit liberè in ſua pyxide ſeſe dilatare, Continet nonnihil aquæ ne motu & calore deſiccetur: carne conſtat prædura in qua ſunt duo ſinus ſepto diuiſi, dexter amplior, ſiniſter, vt corpulentior, ita anguſtior: eſt autem ſolidior & craſſior ne vitalis ſpiritus, qui in eo elaboratur, exhalet: in dextro ſinu, duo ſunt, vaſa, ramus venæ cauæ, per quem cor excipit ſanguinem ab hepate, vena arterioſa, per quam ſanguinem iam coctum & attenua-

tum ad pulmones tranſmittit, in ſiniſtro totidem, aorta per quam vitalem ſpiritum quoquouerſum demittit, & arteria venoſa per quam aërem à pulmonibus recipit, ſunt enim pulmones veluti folles, & flabella cordis: fibras habet rectas & obliquas, adeò ſolidas, vt veriſimile ſit Ariſtotelem, eas habuiſſe pro neruis, quando ſcribit cor eſſe principium neruorum. Vtrinque habet auiriculas, à quibus vena arterioſa & ramus venæ cauæ fulciuntur, ne vehementi motu cordis rumpantur, ſimpliciſſima enim conſtant tunica, hæc ſtructura poteſt vnumquemque rapere in admirationem. Mirandum quoque quod pinguedo illic concreuerit, cùm adeps concreſcat frigore nihil tamen ſe offert admirabilius vndecim valuulis: Sunt quinque in dextro; ſex in ſiniſtro ventriculo. Vaſa quæ excipiunt habent valuulas introrſum patentes, quæ excludunt extrorſum.

PHYSIOLOGIÆ Sect. VII.

De facultatibus animæ.

Quid Anima. Cap. I.

QVÆ præceſſerunt propria ſunt corporis, quæ ſequuntur pertinent ad animam, quam immediatum principium, facultatum omnium corporis viuentis,, aut formam corporis animati poſſis definire, ita

ita enim ſeſe conſequuntur, functio facultas & forma, vt quemadmodum à facultatibus functiones, ita facultates à forma tanquam à proximo principio procedant, materia enim cum ſit principium perpeſſionis, illius cauſa vnumquodque patitur. Forma verò principium actionis, per quam corpus omnes ſuas functiones exercet, nihil autem fit quòd fieri non poſſit, ſemper in caducis potentia præcedit actum. Itaque non eſt dubium à forma tanquam à principio immediato omnes agendi vires emanare: quæ vel informat perficítque corpus ſimilare & informe, vel diſſimilare & conformatum, quæ ſunt Phyſicorum corporum duæ primæ differentiæ, forma corporis ſimilaris ſiue illud ſit ſimplex, vt elementa: ſiue compoſitum vt foſſilia, lapides & metalla, natura nominetur. Forma verò corporis conformati, ſeu vt ita loquar, organiſati anima: ſic enim duabus primis phyſicorū corporum differentiis totidem formarum phyſicarum primæ differentiæ reſpondebunt, erítque natura forma phyſici ſimilaris & informis: anima verò forma phyſici conformati, organici, diſſimilaris. Ariſtoteles ſecundo De anima, animam duobus modis definiuit: primo, perfectionem corporis organici potentia viuentis: ſecundo principium vegetandi, ſentiendi & ratiocinandi. Poſterior definitio eſt cauſa prioris, nam quærenti cur anima ſit perfectio corporis organici potentia viuentis, reſpondetur, quia eſt principium

vegetandi, ſentiendi, & ratiocinandi, ſic igitur demõſtratio, conficiatur: quod eſt principium vegetandi in plantis, ſentiendi in belluis & ratiocinandi in hominibus, Id qualecunque ſit, in vnoquoque eorum eſt cauſa perfectionis. Nam ſi quid habent perfectionis plantæ, id totum acceptum debent ei, cuius vi nutriuntur, accreſcunt & procreant ſimile, belluæ ei per quod ſentiunt, homines ei per quod raciocinantur. Atqui vegetant plantæ anima vegetante quæ altrix à Galeno nominatur, à quibuſdam φυτικὴ, plantatiua ſeu plantarum propria, belluæ ſentiunt anima ſentiente, homines diſcurrunt anima ratiocinante. Eſt igitur anima rationalis, forma hominis, ſentiens forma belluæ. Vegetans forma plantæ: Anima verò, Vegetandi, Sentiendi & Ratiocinandi principiũ: Forma corporis viuentis.

Animæ præſertim humanæ phyſica & realis. Eſſentia perquiritur, eáque tandem diuina conſtituitur.

CAPVT II.

DVPLEX eſt eſſententia animę, vna logica quæ definitio dicitur: omnia enim definiuntur ſub ratione ſpeciei, indiuidua circunſtantiis materiæ, loci & temporis deſcribi poſſunt, ſolum vniuerſum definitur: Atqui vniuerſum, eſt ens rationis, quia ſola ratione comprehenditur, vt ſingula ſenſu: Præmiſſa eſt igitur animæ, vniuerſalis, proindéque logica

definitio, ſingularis perquirenda eſt, etiam ſi Galenus ſcribat non oportere medicum valdè illius eſſe ſollicitum, quia eius ſcientia ad bene medendum non confert: inquirenda inquam diligenter, propterea quòd quæſtio eſt digna phyſica contemplatione: Galenus multis in locis fatetur ingenuè realem animæ ſubſtantiam ſibi eſſe ignotam, tamen ſecundo De prædictione ex pulſibus, Hactenus inquit dubitaui, quę eſſet animæ ſubſtantia, nunc ætate & rerum vſu ſapientior auſim affirmare, eam nihil aliud eſſe, quàm temperamentum: quòd etiamſi de anima vegetante, & ſentiente probabiliter dicatur, de rationali tamen dici non poteſt, quia vtitur temperamento, vt inſtrumento. Inſtrumentum verò cum vtente natura vel artifice, nemo prudens confuderit: Ad actiones vegetantis, & ſentientis animæ, quamuis concedam, requiri legitimam temperiem, ad ratiocinandum tamen minimè neceſſaria eſt: definitur enim philoſophia animæ abſtractio à corpore, duabus cauſis. Primò quòd certior ſit contemplatio quo à materiæ, loci, temporis, perſonæ circunſtantiis remotior: qua cauſa Mathematicæ ſcientiæ ſunt certiores Phyſicis, Metaphyſica certiſſima. Secundò quòd corpus ſit impedimento philoſophanti, hinc σῶμα quaſi σῆμα ſepulchrum animæ dictum eſſe, ſcribit Plato in Cratillo: Anima igitur neque corpus eſt, neque quicquam corporis. Præterea temperamentum eſt accidens, qualitas nata ex

elemẽtorum miſtione: natura fortaſſis eadẽ eſt cùm tẽperamento, nam Galenus paſſim videtur vnum pro altero vſurpare, ſed anima eſt forma præſtantior quàm natura, conſentaneum igitur eſt vt illius quoque ſubſtantia melior iudicetur: enimuero ſi natiuus calor ſit cœleſtis, quo iure anima (quæ vtitur calore, natiuo tanquam inſtrumento,) elementaris erit, non potiùs cœleſtis, aut ſupra cœleſtis? plantis plantarúmque partibus, necnon belluarum & hominum, nónne poſt mortem relinquitur temperamentum? Viuebant igitur priùs beneficio alicuius principij à temperamento diſtincti. Galenus libro de ſubſtantia facultatũ naturaliũ dubitat an facultatis formatricis ſubſtãtia ſimul cumſemine traducatur, quia tanto cum ordine omnes partes noſtri corporis cõformat diſponítque, vt conſilio & ratione omnia videatur agere. At anima humana per ſe naturáque ſua rationalis eſt, longè melior & diuinior conformatrice, quia conformatrix facultas eſt pars animæ vegetantis: Ergo ſi propter opus planè diuinum conformatrix Galeno diuina videatur, non eſt quòd dubitemus animam intelligentem diuiniorem affirmare. Propterea vt res artificiales exterior figura exornat, pulchrioréſque dicuntur, quæ ſunt artificioſiùs figuratæ: Sic opera naturæ prꝰſtantiora ſunt quæ præſtantiorem habent formam. Atqui rationalis anima, omnium formarum phyſicarum eſt præſtantiſſima: Non eſt igitur dubium quin ſit valdè diuina illius eſſentia, ſu-

præcœleſtis, potiùs quàm celeſtis: minimè verò elementaris, à Deo Deorum immediatè creata ſubſtantia, Dei ſoboles & delibatio.

Animarum primæ differentiæ.
CAPVT III.

ANIMA eſt genus, notio quippè vniuerſalis ex multis rebus animatis differentibus ſpecie, plantis, belluis & hominibus collecta: quibus non tantùm nomen, ſed etiam definitionem vnam, & eandem æqualiter impertit, non minus enim anima vegetans eſt forma & perfectio ſumma plantæ, quàm ſentiens belluæ, aut rationalis hominis. Nec refert ſi vna ſit prior altera: nam binarius eſt prior ternario, traingulus quadrato, nihilominus peræquè ſunt ſpecies numeri: nam aut ſpecies inter ſeſe comparantur, aut cum ſuo genere: Si ad ſuum genus referantur, omnes æqualiter eius nomen & rationem participant, ſi inter ſeſe, nihil obeſt quin vna multis modis origine, ordine, perfectione, cauſa, ſit prior altera; differre autem ſpecie animam vegetantem à ſentiente, & hanc à ratiocinante, poteſt hoc argumento demonſtrari: Propter quod vnumquodque tale & illud magis, plantæ, belluæ, & homines propter animam differunt ſpecie: animas igitur quibus vegetant plantæ, ſentiunt belluæ, & homines diſcurrunt, ſpecie differre neceſſe eſt. Soli Stoïci huic doctrinæ videntur repugnare: Animæ

enim & naturæ vnam eadémque ſubſtantiam conſtituunt, nempe ſpiritum: differre tantùm quod naturalis ſpiritus ſit humidior, animalis ſiccior: Ideóque formam plantarum appellant natúram non animam, quia ſpiritu conſtet humidiore. Addunt id ſolum animatum eſſe quod poteſt mouere ſemetipſum, proprium enim eſt animæ corpus quod informat ſecundum omnes loci differentias mouere, dextrorſum, ſiniſtrorſum, ſurſum, deorſum, ante, ponè, plantas autem humo affixas in eodem loco neceſſariò permanere: veruntamen ſi duabus primis corporum phyſicorum differentiis, totidem naturalium formarum primæ differentiæ reſpondeant: forma corporis ſimilaris, informis, natura, cóformati verò & heterogenei anima nuncupetur: extra controuerſiam eſt, plantas, cùm ſint conformatæ, animatas eſſe, adde quòd viuunt, quia nutriuntur, creſcunt & procreant ſibi ſimile, Atqui vita eſt primus actus animæ, tótque ſunt animatorum, quot viuentium genera. Sit igitur hoc cum Ariſtotele ratum & conſtitutum, animarum tres eſſe primas differentias ſeu ſpecies, vegetantem, quæ eſt forma, & perfectio ſumma plantarum: ſentientem, per quam bellua eſt id quod eſt, interior enim ſeu communis ſenſus eſt belluarum perfectio ſumma, quemadmodum ratio hominum.

Animæ humanæ primæ facultates conſtituuntur Cap. IIII.

ANIMA hominis eſt totum poteſtatiuum, hoc eſt facultatibus tanquam primis partibus diuiduum; vna enim cum ſit ſimplex & incorporea animæ ſubſtantia, impartilis quoque ſit neceſſe eſt. Plato ethicas duntaxat illius vires, quę ſunt principia actionum moralium, explicauit: quod ſatis fuit morali philoſopho. Concupiſcibilem enim in iecore collocauit, iraſcibilem in corde, rationalem in cerebro: quibus differentiis nemo exiſtimet omnem animam diuidi: nam differentiæ quę ſunt generis diuiſiuæ, ſunt alicuius ſpeciei conſtitutiuæ. Atqui nulla eſt ſpecies rerum animatarum, quam informet,& ab aliis ſeparet anima concupiſcibilis, nulla cui iraſcibilis ſit pro forma. Sunt igitur humanæ animæ tres facultates, non tres animæ, quandoquidem vnius rei vnica eſt forma: Doctè, me iudice, notauit Ficinus, imponi Platoni à peripateticis quòd tres animas ſpecie differentes in nobis poſuerit: Ariſtoteles vnam & ſimpliciſſimam animę noſtræ ſubſtantię conſtituit, quę ſit in toto & in qualibet parte tota, hoc eſt omnibus facultatibus inſtructa: non operari tamen vbique, neque omnes ſuas vires omni in parte exercere, defectu inſtrumentorum: quia enim ſentire non poteſt, ſine neruo, in parte deſtituta neruo

ſentire non poteſt, non formę quidem, ſed inſtrumenti vitio: nam videret extremo digito, ſi haberet illic oculum: in calcaneo ratiocinaretur, ſi haberet illic omnia ad diſcurrendum neceſſaria. Denique vbique potens agere, non agit tamen, inopia inſtrumenti, quod ſi daretur ſeni oculus iuuenis, videret vt iuuenis: Anima igitur rationalis vbique tota, Innumeris facultatibus prædita eſt, quæ tamen omnes ad tres primas reduci poſſunt, vegetandi, ſentiendi, & ratiocinandi: inferiores enim ſuperioribus continentur, vt binarius ternario, triangulum quadrato. Nam vt duo ſunt in tribus potentia, & indefinitè, ſic vegetantis animæ facultates omnes ſentiens includit, rationalis, tam vegetantis, quàm ſentientis. Quando ergo ſcribit Ariſtoteles hominem in vtero viuere, primùm vita plantæ, deinde belluæ, poſtremò hominis non ita intelligi debet, ac ſi vellet dari aliquod tempus in quo homo ſit planta. Aliud in quo bellua, atque per hos veluti gradus ad animam rationalem perueniri, neque enim habet tres animas, ſed cum vna & continua motione genitrix facultas inſita ſemini procedat ad vnam formam, qua adepta, conquieſcit: vnica eſt & ſimplex anima ſolis facultatibus diſtincta, ſi eſſet motus quietè interruptus non continuus, ſi adepta forma vegetant- natura ab agendo aliquandiu deſiſteret, haudubiè eſſent tres animæ: Sed cum à prim conceptionis die, ad quadrageſimum, quo

eſt conformationis tempus longiſſimum, quo tempore Hippocrates cum Ariſtotele agnoſcit ex trinſecus aliquid aduenire: natura pergat cõtinenter, & ad vnum finem aſpiret, Anima hominem informat tribus primis facultatibus diſtincta: quarum ea eſt conſequiutio, vt poſtrema includat priorem, quæcumque ratiocinantur eadem ſentiunt, & quæ ſentiunt, vegetant, non contrà, quia plantæ vegetant ſine ſenſu, belluæ ſentiunt, ſine ratione: quid ergo vult Ariſtoteles, dices, cum ſcribit hominem primum viuere vita plantæ, deinde belluæ, tandem hominis? fœtum primum nutriri ſugendo ex vtero matris ſanguinem per vmbilicalem venam implantatam iecori, eo modo quo plantæ radicum fibris de terra ſugunt alimentum. Eſt enim vterus fœtui, id quod terra plantæ, promptuarium alimenti: deinde verò iam perfectis ſenſuum inſtrumentis incipit ſentire, ad extremum fit capax rationis. Hæc fuit de tribus phyſicis animæ noſtræ poteſtatibus, Ariſtotelis ſententia, pro quibus medici totidem reponunt, naturalem, vitalem, & animalem: naturalis eadem eſt cùm vegetante, nomina tantùm ſunt diuerſa: At ſentiens & rationalis, animalis facultatis ambitu continentur. Vitalem Galenus nonnunquam comprehendit naturali, vt in libris de cauſis ſymptomatum, quando ſcribit duas tantùm eſſe facultates animæ, naturalem & animalem: eſt enim vitalis ſimilior naturali, quia nobis dormentibus, atque etiam in-

uitis, cor & arteriæ pulſant.

An conſtitutæ facultates animæ diſtinguantur ſedibus. Cap. V.

NON placet Ariſtoteli, quia animam totam eſſe in toto & in qualibet particula corporis exiſtimat, ſi vbique potens eſt, & omnibus inſtructa facultatibus non debet hîc nutriendi, illic ſentiendi, alibi ratiocinandi facultas collocari. Quod ſi vt Deus ſupra cœlos æuum agens beatiſſimum, exiſténſque formaliter in cœlo empyreo, nihilominus potentialiter vbique eſt, quia ibi eſt vbi operatur, ſi animæ ſubſtantia aliqua in parte corporis ſit collocanda, vnde ſuis vtens facultatibus totum regat, vbi poteſt meliùs quàm in corde collocari? Eſt enim medium commoditatis & & perfectionis. Cur Deus dicitur in ſole domicilium ſuum poſuiſſe? quia ibi potiſſimum eſſe creditur, vbi eius poteſtas manifeſtiùs reſplendet. Atqui cor eam habet rationem in homine quàm ſol in vniuerſo: primariæ actionis animæ, nempe vitæ, fons ab omnibus perhibetur. Itaque ſi cui parti formaliter anima inſideat, maximè cordi, cæteris partibus ineſt poteſtatiuè: Quæ quidem omnes poteſtates ab iſto fonte manant: Nam veriſimile eſt ibi eſſe principium radicale facultatum & functionum omnium vnde exoriuntur prima earum inſtrumenta. Atqui facultatum, & functionum animæ, nutritionis ſenſus, & vitę in-

ſtrumenta, nempe nerui, & arteriæ, ſi Ariſtoteli creditur, originem habent à corde, de arteriis non eſt controuerſia: Fibras verò denſas quibus conſperſa eſt ſubſtantia cordis, ille habuit pro neruis, ſimilitudine decept⁹: Venas ab eo ramo qui à dextro ventriculo cordis fertur ad iecur, ortum habere, hoc argumento exiſtimat, quòd minora maiorum ſunt principia, cùm ab imperfectis ad perfecta, à ſimplicioribus ad compoſitiota natura progrediatur. Flumina nónne vides paruis de fontibus orta? hæc ferè ſunt quæ pro Ariſtotelis opinione afferunt Peripatetici: Medici verò cum Galeno tres partes principes conſtituunt, totidem facultatum ſedes & principia, cor vitalis, iecur naturalis, cerebrum animalis, ipſiuſmet Ariſtotelis hoc ſubnixi fundamento: Vt actiones obiectis diſtinguntur, ita facultates inſtrumentis: Atqui venæ ſunt altricis facultatis inſtrumenta: Arteriæ vitalis, nerui animalis, ſine quibus facultates oriantur. Vbi igitur natura poſuit originale principium inſtrumenti, ibi credibile eſt eam poſuiſſe radicale principium facultatis, ſi mauis propè facultatem ponit inſtrumentum quo poſſit operari, Atqui iecur eſſe principium venarum declarat vtérque truncus, venæ portæ, & cauæ, qui ab vtraque parte iecoris exoriuntur: Venarum enim ſoboles & propago, arbori perbellè comparatur, cuius radix ſit in iecore à quo truncus exurgit, à trunco rami, à ramis ſurculi: Neruos oriri à cerebro, arterias à cor-

de ipſe ſenſus manifeſtè conuincit. Eſto igitur iecur principium facultatis naturalis, cor vitalis cerebrum animalis. Accedat quòd vena vmbilicalis, perquam fœtus trahit alimentum, inſeritur iecori, vt arteria vmbilicalis, perquam reſpirat, cordi: Item iecur meſenterio chylum ſugit, quem ſua carne in ſanguinem tranſmutat. Atqui in officina alimentarij ſanguinis reſidere facultatem nutricem veriſimile eſt, quem quidem ſanguinem ab hepate confluere ad dextrum ventriculum cordis, non à corde ferri ad iecur demonſtrant valuulæ quæ patent foris intrò ad excipiendum, non intus foras, non extrorſum, ad excludendum. Præterea Archigenes quamuis eſſet iuratus Peripateticus nihilominus ad curationem phrenitidis nobiſcum admouebat capiti topica remedia, peſtilentes & venenatos morbos dum admotis cardiacis oppugnabat, iiſque facultatem vitalem roborabat, ea ad regionem cordis applicabat, quando corpus atrophia languebat, iecori conſulebat: ergo præſtat in facienda medicina ſentire cum medicis, de primis facultatum animæ principiis, vt actionis læſæ primo principio conſulatur.

Facultas naturalis minutiùs diuiditur.

CAPVT VI.

DICTVRVS de tribus animæ noſtræ facultatibus à quibus totum corpus gu-

bernatur exordiar à naturali, quia viuentium eſſe, viuere eſt: Vita autem à nutritione eſt inſeparabilis, propterea quòd quæcumque nutriuntur viuunt, & viciſſim quæcumque viuunt nutriri neceſſe eſt. Illa autem nihil eſt aliud quàm animæ vis, qua actiones naturales perficiuntur: ſubdiuidi ſolet in tres facultates, altricem, auctricem & procreatricem: nutrix eſt ea vis animæ, quæ appoſitum alimentum in corporis ſubſtantiam conuertit, cui quatuor aliæ miniſtrant: Attractrix, retentrix, aſſimilatrix, & expultrix: quandoquidem, vt docet Galenus tertio De naturalibus facultatibus aduerſus Eraſiſtratum & Aſclepiadem, alimentum à ſingulis partibus trahi neceſſe eſt, deinde retineri, retentum coqui & aſſimilari, priuſquam actu nutriat. Ad extremum alimenti reliquias excerni: Altricem, auctrix ſequitur: Nutritur enim corpus ſubſtantia alimenti, eiuſdem quantitate augetur: Procreatrici inſeruiunt duæ facultates, alteratrix & cõformatrix, quia corpus humanum procreatur materia primùm variè immutata, deinde conformata: alteratione ſuam temperiem partes ſimilares conſequuntur, conformatione perficiuntur inſtrumenta ad vſum vitæ neceſſaria. Altricis maior quidem eſt ad vitam neceſſitas quàm auctricis & procreatricis, quia nutritur animal, quandiu viuit, non ſemper augetur, neque perpetuò procreare poteſt ſimile, vt prima & extrema ætate: Verùm procreatricis dignitas & perfectio maior eſt.

Illa enim ſola, inquit Ariſtoteles, nos facit immortales, nam cùm tranſmutabilis materiæ neceſſitas ſingulos homines mortales reddat, ſucceſſione tamen ſingulorum conſeruantur ſpecies, ſuccedit vnus alteri & veluti ſuccenturiatur beneficio procreatricis, quę propterea videtur eſſe facultas princeps, eo argumento quo teſtes inter partes principes recenſentur: Non enim ſunt partes principes, niſi quia procreatrix facultas illis vt primis & pręcipuis generationis inſtrumentis inſidet: Ad conſeruandum indiuiduum tres tantùm facultates requiruntur. Ad conſeruationem ſpecies quatuor. Quidam hoc argumento concontendunt procreatricem non eſſe partem naturalis facultatis: Naturalis enim facultas, inquiunt, tota addicta eſt indiuiduo conſeruando, cum natura ſit inſitum principium motus: Genitrix verò facultas conſeruandæ ſpeciei deſtinatur, eiúſque motus eſt in alio & ad aliud. Veruntamen vegetantis animæ quę plantas informat, facultas procreatrix pars eſt: Atqui vegetans anima non poteſt eſſe alia quàm naturalis: naturæ enim tam ſimilis eſt, vt Galeno & Stoicis, natura potiùs videatur quàm anima: Itaque cum medicis vis procreandi naturali facultate comprehendatur, ſitque membrum ſubdiuiſionis non primæ diuiſionis.

De Nutrice facultate. Cap. VII.

CVR omne animal quandiu viuit neceſſe eſt nutri? quia triplicis ſubſtantiæ, ſolidæ carnoſæ, & ſpirituoſæ perennis fit diſſipatio, partim ab inſito, partim ab externo calore: Marceſſit enim calor inopia pabuli, quod quidem indeſinens effluuium, niſi aſſumpto alimento repararetur, breui animal marcore interiret. Hanc iacturam facultas nutrix reſarcit. Si quis obiiciat animalia φωλεύοντα, quæ degunt in latibulis, vt glires, totam hyemem dormire, toto illo tempore non nutriri: reſpondendum pituitoſum ſanguinem qui continetur venis languido eorum calori eſſe ſufficiens pabulum, non eſſe opus extrinſecus aſſumpto alimento, cùm habeat calor intus quod agat. Calor natiuus eſt naturalis facultatis primum & præcipuum inſtrumentum, ſiue enim natura vt in ſenibus, ſiue accidente vt aliquo morbo, imbecillus fuerit: ſiue contagione infectus quòd accidit phtyſicis ab vlcere pulmonum, corpus atrophia cõtabeſcet: Alimentum altricis facultatis eſt obiectum, quod primo diſſimile caloris miniſterio variè coctum & præparatum tandem redditur ſimile, quia aſſimilatur, túmque alimentum actu ab Hippocrate nominatur: quandiu eſt diſſimile, impropriè & potentia duntaxat eſt alimentum, vel proxima vt ros, ſanguis, chylus, vel remota, vt panis, caro, vinum: illud quaſi nutriens, hoc

nutriturum alimentum Hippocrates appellat: nutriuntur partes ſolidę & carnoſæ alimenti aſſimilatione. Spirituum indeſinens iactura reparatur aëre inſpirato : Spiritus tamen non propriè dixeris nutriri, quia manere oportet quod nutritur, ſed in locum diſſipati nouum reponi, quòd veriùs generatio eſt quàm nutritio. Quæ duę mutationes etiamſi plurimum conſentiant, differunt ramen quòd generatione, noua quædam ſubſtantia producitur, nutrtione, quæ iam exiſtit, conſeruatur.

De quatuor facultatibus quæ miniſtrant nutrici, ac primùm de attractrice.

CAPVT VIII.

TRIBVS cauſis fit attractio, calore, ſubſtantię ſimilitudine, aut fuga vacui. Calorem attrahere demonſtrant frictiones, exercitatio, emplaſtra calida, vt dropaces & ſinapiſmi, quibus natiuus calor auctus, attrahit ad partem alimentum, quo modo ſingulæ partes illud attrahunt. Similitudo ſubſtantiæ eſt proprietas quædam inexplicabilis formam conſequens, qualis in magnete, ſuccino, aut catharticis facile cernitur, qua quidem cauſa trahitur à parte alimentum, non promiſcuè & indifferenter, ſed definitè, & cum delectu, amicum ſcilicet & familiare: neceſſe eſt enim nutrientis cum nutrito intercedere ſimilitudinem: Pars ergo calore trahit alimentum

tùm ſubſtantiæ ſimilitudine trahit hoc alimē-tum, vt cerebrum,pituitoſum ſanguinem; pulmo bilioſum, os melancholicum:hac vi iecur trahit chylum,renes ſerum,veſicula fel,lien limum: Omne enim trahens eo fine trahit vt fruatur tracto, cyſtis fruitur felle, ex eóque capit voluptatem propter ſubſtantiæ ſimilitudinem: Neque enim veriſimile eſt, quæ natura trahunt propter ipſam trahendi functionem trahere,ſed ſpe alicuius commoditatis trahunt. Poſtremum trahendi genus fit fuga vacui,cuius vitandi cauſa corpora naturalia, vt repleant locum inanem, mouentur prętere naturam,leuia deorſum, grauia ſurſum: hoc trahendi genere cor,arterię & pulmo trahunt aërem, temperandi caloris natiui cauſa, Arteriæ ex venis quibuſcum habent per anaſtomoſes commercium,tenuem ſanguinis portionem trahunt: Venæ quę inteſtinis inſeruntur, chili benignā portionem ſugunt.Hoc tractionis genere nullæ partes corporis vtuntur ad ſui nutritionem, ſed calore tantùm & ſubſtantiæ ſimilitudine attrahunt: Galenus quartum quoddam genus tractionis videtur poſuiſſe commentario ad eum Aphoriſmum ſexti epidemiωn, carnes ex ventre & partibus externis trahunt. Ibi enim ſcribit Ruſticos itineris labore & ardoribus ſolis reſiccatos balneo aquæ dulcis à ſiti liberari,quia partes reſiccatæ magna vi humiditatem trahunt, ſic quarto de ratione victus in acutis ſcribit reſiccatas pulmonum venas ex partibus infernis tenuem bilem attra-

here, ſed hoc tractionis genus referri poteſt ad fugam vacui, quia ſiccitas eſt vacuitas humoris proinde in locum vacuati, neceſſariò nouus ſuccedit. Non eſt prætereundum quaſdam partes corporis vt cerebrum, oſſa & cartilagines trahere alimentum ſine fibris, calore ſolo & ſubſtantiæ ſimilitudine: Alias verò rectarum fibrarum auxilio, ventriculus exempli gratia, nullo voluntario motu, ſed naturali, contractis fibris œſophagi ex ore trahit alimentum, tanta violentia interdum, vt vix dum præmanſum deglutiatur: deglutitio verò non tãtùm fit rectis fibris quæ ſunt in gulæ interiore tunica, ſed etiam tranſuerſis, quibus exterior tunica contrahitur. His enim contractis alimentum deorſum protruditur.

De facultate retentrice.

CAPVT IX.

PARS non poteſt frui alimento quod attraxit niſi aliquandiu retineatur, quia omnis actio fit in tempore, idcirco opifex natura vnicuique parti adiunxit retentricem, quæ alimentum tantiſper contineat vſque dum fuerit aſſimilatum, quædam partes, vt dixi, ſine fibris, caloris tantum inſiti miniſterio retinent, vt cerebrum, ſpinæ medulla, oſſa, ligamenta, aliæ verò retinent fibris obliquis, præſertim partes publicæ, ventriculus, vterus, veſica. Ventriculus enim cibum donec perfectè ſit

conuerſus in chylum tam arctè complectitur, vt nullum ſpatium inter ventriculi tunicas & cibos intercedat: vterus nouem totis menſibus, ita fœtum comprehendit, vt omnino eius inferius orificium conniueat: venis, quãuis obſcura, ineſt tamen vis retentrix, ſanguinem enim continent fibrarum obliquarum ope quibus conſtant: qui alioquin totus rueret in partes inferas. Obſcurior eſt cæteris in partibus retentio alimenti: quia tamẽ morari oportet, & hærere in parte aliquandiu alimentum vſquequo ſit conuerſum in ſubſtantiam partis, illa neceſſariò in vna quaque parte animo fingenda eſt. Cæterùm retentrix ſiccitate roboratur, humiditate debilitatur. Hinc aluo ſicca, pigra eſt excretrix: contrà, iuuatur humiditate: nam aluus humida, eſt lubricà & fluida, pueri cum ſint humidi, aluo ſunt facili & crebrò vomunt, retinendi imbecillitate & excernendi facilitate.

De coctrice. Cap. X.

NVTRITIONEM præcedunt tres coctiones, quibus alimentum præparatur, vt in partis nutriendæ ſubſtantiam faciliùs conuertatur, prima coctio fit in ventriculo, à chylifica facultate eſt ventriculo congenita vis conuertendi alimentum in chylum; hoc eſt in ſubſtantiam ſimilem cremori: chylifica iſta facultas vtitur miniſterio caloris, non tantùm ipſius ventriculi, ſed etiam partium cir-

cunſtantium, vt hepatis omenti, vaſorum ventriculo ſubiectorum, puta arteriæ magnę & venæ. Ineſt quoque inteſtinis vis quædam chyli procreatrix, ſed imbecilla, vt docetur quarto de vſu partium, quod patet ex alimentariis clyſteribus; quorum materiam inteſtina conuertunt in chylum, ex quo ſanguis in hepate generatur: Ariſtot. quarto meteωρῶν chyloſim comparat elixationi, quia fit à calore humido & vaporoſo, cuius ſententiam approbat Galenus: Secunda coquendi facultas vulgò ſanguifica nominatur, eſt vis inſita iecori per quam chylum in venis meſeraicis præparatum in ſanguinem tranſmutat, ſanguinem hîc cum nomino, quatuor humores comprehendo. Tertia vis concoquendi ineſt ſingulis partibus per quam ſanguinem attractum, appoſitum & agglutinatum tandem aſſimilāt, ſuámque in ſubſtantiam conuertunt. Ad aſſimilatricem pertinet mammarum vis lactifica, vt teſtium ſeminifica.

De expultrice. Cap. XI.

NVLLVM eſt alimentum tam ſimile noſtræ naturæ, quod non habeat aliquid diſſimile; hoc, miniſterio caloris, cuius eſt cogere homogenea, & ſeparare heterogenea, facultas excretrix per conuenientes ductus expellit, facultas ſanè ad vitam & ſanitatem conſeruandam maximè neceſſaria, quia à copia excrementorum immunerabiles mor-

bi contingunt. Eſtque, cum calore depaſcente, fatalis interitus cauſa ineuitabilis, prouentus excrementorum. Quoties igitur vel qualitate, vel quantitate vel vtróque ſimul, excrementa incipiunt eſſe moleſta naturæ: Illa, excretricis robore amandat, aliquando fibrarum tranſuerſarum ope, aliquando ſine fibris. Hæc facultas omnibus quidem partibus congenita eſt, quibuſdam tamen robuſtior, vt partibus principibus, aliis imbecillior, vt glandulis, articulis & partibus quæ noxam aliquam à natiuitate, aut poſt natiuitatem acceperunt, propter quam expultricis imbecillitaté, magis ſunt morbis obnoxiæ, quemadmodum partes nobiles in his depellendis robuſtę minùs idoneæ. Hac vi inteſtina ſiccum excrementum & humores alios ibi congeſtos, vel aliunde tranſmiſſos forâs expellunt opera fibrarum tranſuerſarum. In criticis quoque vacuationibus huius facultatis robur manifeſtè relucet, quas tanto impetu nonnunquam expellit, vt ſe ſiſtere nequeat: Idémque illi propemodum accidit quod iis qui per locum decliuem decurrentes inchoatum curſum cohibere non poſſunt: ſimili ferè impetu per vaſa deferentia & meatum communem in vterũ ſemen eiaculatur: veſica vrinam excludit. Eadem facultate vterus nouem menſium curriculo completo appetente die natali, mágno impetu fœtum foras excludit, fundo ipſo ferè ad orificium deſcendente, ac lateribus vehementer contractis: Propellentis vteri tantus eſt conatus,

vt vinculis quibus alligatur ſpinæ, relaxatis ſæpe procidat, illíque idem accidit quod luctatoribus qui cùm alios proſternere nituntur, ipſi vnà concidunt. Porrò non tãtùm fœtum & excrementa tam benigna, vt ſemen, quàm inutilia, vt lotium, natura vi & robore expultricis propellit, ſed etiam alimentum: ea enim facultate ventriculus à ſe confectum chylum in inteſtina deponit, & vomitu excludit, hepar ſanguinem in venas protrudit, quin ipſę venæ nonnunquam ſanguinem in inteſtina abiiciunt, vnde ſequitur dyſenteria cruenta, in iis qui aliqua corporis parte mutili ſunt. Sic mulieribus ſingulis menſibus defluit ſanguis: ſic cor ſanguinem in ſuo ventriculo contentum, ad pulmones nutriendos per venam arterioſam tranſmittit: denique expultricis triplex eſt obiectum, excrementum, fœtus & alimentum.

An ſit facultas quædam ſecretrix à ſuperioribus diſtincta. Cap. XII.

FREQVENS eſt vſus ſecretricis in operibus naturæ, primùm in generatione, quia partes noſtri corporis fieri non poſſunt, quin earum materia à maſſa ſanguinis ſecernatur: vt enim ex quolibet ligno non fit mercurius, ita neque indifferẽter ex qualibet materia: pulmones ex tenuiore, oſſa ex craſſiore: cerebrum ex aquoſiore ſanguine generãtur, quod fieri nõ poteſt, ſine facultate ſecretrice, vt docet Auicenna, prima ſectione primi canonis. Secun-

dò, cernitur in nutritione, quia non poteſt trahi alimentum, quòd ſit nutriendæ parti cognatum, quin ſecernatur. Tertiò in criſibus morborum, quia enim fiunt primùm cocta, deinde vacuata materia morbifica, neceſſe eſt humorem excernendum ſecerni, vt quod vtile eſt retineatur, inutile verò foràs eiiciatur. Quartò in medicamentis purgantibus apparet vis ſecretricis, trahunt enim cum delectu; vt rheum bilem, agaricus pituitam: his argumentis motus Auerrois, ſecundo collectionum reprehendit Galenum, quòd ſecretricem prætererit, neque inter facultates naturales numerarit, veruntamen Galeno non fuit ignota, illius enim meminit lib. de differentiis ſymptomatum, vbi ſcribit auriginem fieri vitio ſecretricis, ſed illam partim tractrice, partim retentrice comprehendit. Quando enim partes amicum & gratum alimentum attrahunt ſubſtantię ſimilitudine, trahendo ſecernunt: quando per criſes natura expellit noxium vtiléque retinet, retentrice ſimul & expultrice criſim abſoluit. Itaque cum poſſit prædictis contineri, iuſtè prætereita eſt à Galeno, neque neceſſe eſt addere quintam facultatem quæ miniſtret naturali.

De auctrice facultate.
CAPVT XIII.

NVTRICEM ſequitur auctrix eſt naturalis facultas quæ partes ſolidas corporis

viuentis, in longum latum & profundũ ſimul extendit ſeruata eadem ſpecie & continuitate: qua definitione excluduntur tres modi acretionis improprij: per additionem, per rarefactionem, & repletionem: Additione creſcit aceruus, creſcit & vinum affuſa aqua: rarefactione creſcit aqua in vaporem reſoluta, quia ex vno pugillo aquæ fiunt decem aëris: repletione creſcit venter hydropicorum, quò pertinet inflatio, cum veſica flatu impletur, aut cum oceanus multo tumet ſpiritu, tum enim mare dicitur creuiſſe: quæ vt euidentiùs pateant, ſingulæ partes definitionis ſunt explicandæ, cur ſolæ partes ſolidæ definitione continentur? quia ad eas ſolas pertinet vera & naturalis accretio, quæ vbi iuſtam magnitudinem conſequutæ ſunt, corpus ceſſat augeri, quin Galen. lib. de optima corporis conſtitutione videtur ſolis oſsibus tribuere veram rationem incrementi. Ibi enim ſcribit tum ſiſti corporis incrementum, cum oſſa robur & firmamentum adepta ſunt, vnde colligi poteſt ſpirituum & humorum incrementum, nõ eſſe propriè accretionem: quinimò ad adipem & partes carnoſas propriè non pertinet accretio, quia toto vitæ tempore, ante & poſt vigorem ætatis, poſſunt creſcere & decreſcere, vt in tabidis, macris, aut valdè obeſis, aut conualeſcentibus quotidiana experientia cerni poteſt. Hoc igitur ſit conſtitutum: corpus accreſcere tantum ſecundùm partes ſolidas; quæ tandiu creſcunt, quandiu habent multum hu-

midi radicalis , habent autem plurimum vſque ad ætatis vigorem, quo tempore facultas auctrix dominatur, humida enim ſola extehdi poſſunt, non ſicca: tum illi miniſtrant nutrix & alteratrix. Inclinante ætate ceſſat ab opere, propter partium ſolidarum ſiccitatem. Cur additur corporis viuentis? quia inanimata, vt metalla & lapides, vt non nutriuntur, ita non creſcunt, niſi per additionem. Sed cur acceſit definitioni, manente eadem ſpecie? quia quod augetur, in aliam rei ſpeciem verti non debet, quod accidit aquę rarefactæ. Cur additur prętereà ſeruata eadem continuitate? quia cum mammæ multo lacte tument, aut membrum in tumorem attollitur, augetur quidem, ſed impropriè, quia neque manet parti ſua continuitas, neque naturalis craſsities. Denique ſolius eſt naturę non artis ſecundùm omnes dimenſiones corpus augere, eius non mutata ſpecie nécnon eiuſdem ſeruata continuitate.

De alteratrice & conformatrice quæ ſeruiunt procreatrici.

CAPVT XIIII.

MOTVS definitur à Galeno prioris habitus mutatio, diuiditúrque in ſimplicem & compoſitum. Motus ſimplices ſunt duo, alteratio & delatio, totidem compoſiti ortus & accretio. Nam ortus conſtat altera-

tione & formatione, accretio mutatione quantitatis & loci, Alteratricem igitur & formatricem includit procreatrix: Ariſtoteles definit alterationem, mutationem accidentariæ qualitatis. Galenus verò cum Stoicis non tantùm aduentitiæ, ſed etiam eſſentialis qualitatis, eámque diuidit in accidentariam vt calidi in frigidum, albi in nigrum mutationem, & ſpecificam, hoc eſt mutationem ex vna ſpecie in aliam vt panis, in chylum chyli, in ſanguinem ſanguinis, in ſemen vel carnem: qua quidem alterationis differentia continentur chyloſis, *αἱμάτωσις* & *ὁμοίωσις*, formatrix informat materiam, nec tantùm aduentitiis, ſed etiam ſpecificis qualitatibus immutat: Vtráque conſtat procreatrix.

De Facultate vitali. Cap. XV.

ANIMA tribus facultatibus noſtrum corpus regit, naturali, vitali, & animali: de naturali hactenus, de vitali paucis tranſigamus. Ea eſt facultas vitæ conſeruatrix: vita conſiſtit in copula animæ & corporis, vt mors in vtriuſque ſeparatione: animam continet in corpore natiuus calor (firmum vtriuſque vinculum,) quo permanente, quantuluſcumque ſit vita perdurat, eodem extincto, ceſſat, nulláque poſtea functione anima ſeſe manifeſtat. Hinc Ariſtoteles definit vitam inſiti caloris permanſionem, verùm ſpiritus & calor inſitus perpetuò diſſipantur, proindéque animal non

poteſt diu viuere, niſi ſubinde nouus in ſubſidium accedat, propterea à ſiniſtro cordis vẽtriculo per arterias perpetuò nouus influit, qui congeniti iacturam reparet. Natiuus enim calor ſimilis eſt flammæ, flammam niſi foueat nouus aër, breui extinguitur: itaque niſi calor & ſpiritus aliunde tranſmittantur, qui diſſipati locum ſuppleant, citò animal è viuis tollitur. Iam docuimus vbi natura poſuit inſtrumenta facultatis, ibi quoque illius originem primam ſeu radicale principium poſuiſſe. Atqui præcipua vitalis facultatis inſtrumenta ſunt calor & ſpiritus influens, necnon vtriuſque deferentes arteriæ, ergo prima facultatis vitalis ſedes & origo ſita eſt in ſiniſtro cordis ventriculo, cuius quidem facultatis partes ſunt, vitam in ſingulis partibus conſeruare; conſeruatur calore eóque mediocri, exceſſu enim & defectu caloris corrumpitur: Atqui duobus modis calor contemperatur, attracto aëre frigido, & expulſis fuliginoſis excrementis: nam obruitur calor omnis & marceſſit priuatione aëris, vt ſi loco aliquo ita concludatur ignis, vt non habeat ſpiraculum liberum: vtrúmque præſtat pulſus; aërem trahit, & fuliginem expellit, propterea definitur cordis & arteriarum motus ſenſibilis ad temperandum calorem natiuum comparatũ: cuius duæ ſunt partes, ſyſtole & dyáſtole, per diaſtolem aër attrahitur, per ſyſtolen fuliginoſa excrementa vacuantur, quamuis autem pulſus totus ad vitæ conſeruationem referatur, & proficiſcatur

à facultate vitali, differunt tamen quod pulſus certis partibus inſit, vt cordi, arteriis & cerebro. Solæ enim iſtæ partes pulſant, facultas vitalis omnibus peræquè communis eſt, nulla eſt quæ illius benigno influxu, vel momento carere poſſit, notabitur obiter vitam patere latiùs, quàm facultatem vitalem, quia viuunt plantę ſine facultate vitali, ſolo calore & ſpiritu fixo conſeruantur, non habent opus influente, hinc fit vt plantarum abciſſæ partes viuant, non animalium perfectorum.

Facultas animalis primùm diuiditur, deinde ſentientis & mouentis prima ſedes inquiritur.

Capvt XVI.

Tertia facultas animæ per excellentiam animalis nominatur: cuius tres ſunt differentiæ, ſentiens, mouens, & princeps: ſentiens, exterior, aut interior: ſentiendi facultates exteriores ſunt quinque, videndi, audiendi, guſtandi, odorandi, & tangendi, ſeu tractabiles qualitates diſcernendi. Totidem inſtrumentis diſtinctæ, oculis, auribus, naribus, lingua, & cute, vt earum actiones totidem obiectis, colore, ſono, ſapore, odore, & tractabili qualitate. Singuli ſenſus particulares ſuorũ obiectorum ſpecies, immaterialéſve qualitates tantùm percipiunt: neque enim lapis in oculo eſt, ſed ſpecies lapidis vndique velut à circun-

ferẽtia ad centrum, tranſmittunt ad cõmunem ſenſum: Ille ſolus diſſimilium obiectorum diſſimilitudines cognoſcit, vnuſquiſque enim ſenſus externus in proprio obiecto totus verſatur, viſus duntaxat colorum differentias diſcernit, auditus ſonorum quo differunt colores à ſonis & à ſaporibus, ſolus interior ſeu communis ſenſus dignoſcit. Præterea oculus videt, ſed non cognoſcit ſe videre, quia vt eſt in veteri axiomate, ſenſus in ſeipſum reflecti non poteſt. Hæ duæ cauſæ Ariſtotelem impulerunt ad conſtituendum ſenſum interiorem. Facultas mouens ea eſt qua animal de loco ad locum mouetur, vt fugiat nocitura, perſequatúrque ſalutaria, quæ etiamſi ſit omnibus animalibus communis, tamen animalibus imperfectis obſcurius ineſt, veluti oſtreis, minutulis conchiliis, quæ in eodem loco mouentur, dilatando ſe & conſtringendo. Ariſtoteles nonnunquam negat ea moueri, eò quòd motu progreſſiuo non mutant locum, inſtar animalium perfectorum: principes facultates quarum dominatu homo regitur, ſunt tres, imaginãdi, recordandi & ratiocinandi: de quibus diſſeremus, ſi primùm hanc quæſtionem mouerimus, An cerebrum ſit motus & ſenſus principium, ſanè ſi nomine cerebri non tantùm medullam, ſed partes omnes, quibus conſtat, vt membranas quibus inuoluitur, comprehenderis, nulla erit inter medicos de hoc controuerſia, ſed Fernelius de propoſita quæſtione ita ſtatuit, vt medullam, propterea

quòd aſſiduè, vt cor, mouetur non ſentit, velit eſſe principium motus, non ſenſus: meningas verò, quia exquiſitè ſentiunt, non mouentur, eſſe principium ſenſus, non motus: veriſimile enim eſt quòd aliis eſt cauſa ſenſus & motus id ipſum magis ſentire, & moueri: veruntamen pro Galeno reſponderi poteſt: quod iã annotaui, cauſas omonymas dare quod non habent. Pręterea cerebrum per ſe, neque ſentit neque mouet, ſed cum neruo molli ſentit, cum duro mouetur. Colores videt per oculum, guſtat lingua, niſi malis cerebrum ipſum neque videre, neque audire, ſed animã quæ inſidet cerebro, videre per oculum, audire per aures, mouere & ſentire per neruos.

An tres facultates principes locis diſtinguantur. CAP. XVII.

HVIVS quæſtionis explicatio videtur neceſſaria in facienda medicina. Quia plurimum refert cui parti capitis applicetur topicum remedium: nam ſi, vt Aëtio placet & Auicennæ, ita diſcluduntur ſedibus, vt vis imaginandi ſita ſit in anteriore parte cerebri: vis recordandi, in poſteriori, raciocinandi in medio. Haud dubiè læſa memoria, occipiti, vitiata imaginatione ſyncipiti, offenſa ratiocinatione, vertici externum & particulare remedium admouendum erit: Galenus tamen ad ſuturam coronalem ſolet applicare quæcumque actio princeps læſa ſit, vt per mea-

cus patentiores vis medicamenti interiora ſubeat, penetrétque faciliùs. Tam denſum enim eſt occiput, vt non ſit credibile qualitatem remedij illud peruadere. Agè ergo, quæſtionis veritatem rationum pondere ſubducamus, ſi per totam cerebri ſubſtantiam diffuſæ ſint facultates principes. Neque hîc imaginetur animus, illic recordetur, alibi ratiocinetur, ſed promiſcuè vbique, in vna eadémque particula omnes iſtas functiones anima exercebit. Atqui diuerſorum effectuum diuerſæ ſunt cauſę, vna cauſa non profert tam differentes effectus. Reſpondeo vnum & idem diuerſo modo affectum diuerſæ cauſæ rationem habere. Atqui facultas animalis inſita cerebro vtitur caloris, ſpiritus, & temperamenti miniſterio ad edendas ſuas actiones, calor & ſpiritus vtuntur rurſum qualitatibus, patientibus, humiditate & ſiccitate tanquam inſtrumentis, nónne vides vt in qualibet parte calor trahit, & expellit, retinet, ſiccitatis & humiditasis opera? vt ergo ſępe accidit vnam iſtarum facultatum naturalium lædi aliis integris, ita nihil vetat quin in eadem cerebri parte vna facultas princeps offendatur, aliis intactis. Fernelius aliter pro doctrina Galeni reſpódet, Quod potentius eſt, inquit, tam externis quàm externis morborum cauſis melius reſiſtit, imbecillius faciliùs ſuccumbit. Atqui fieri poteſt, vt quidam ſit infirma & labili memoria, ratiocinatione verò, vel imaginatione firma & ſolida: fieri ergo poterit, vt illi per delirium me-

moria pereat, ſaluo iudicio & imaginatione integra. Quod ita eſſe variis hiſtoriis Galenus demonſtrauit, & nos quotidie in facienda medicina obſeruamus: In pomo diuerſæ qualitates inſunt: Odor, ſapor, color, quarum vnam perire, alia incolumi quid vetat? ſaporem retinet, perdit odorem, & contrà.

An facultas mouendi & ſentiendi influant vectore Spiritu à cerebro per neruos, an per modum irradiationis.

Capvt XVIII.

Facvltas animalis non eſt inſita, tota influit, quo modo placet Galeno ſeptimo de placitis: vt radius ſolis vno & eodem temporis momento totum aërem ſimul illuſtrat, ſic facultatem animalem quocumque voluntas impellit, per neruum ferri in inſtanti. Eſt enim neruus tranſparens, vt vitrum, quamuis igitur, facultas ſit accidens, neque poſſit ſine aliquo ſubiecto exiſtere, tamen cùm primum influit, cum tranſparente neruo excipiatur vt valdè proprio & accommodato ſubiecto, non videtur opus habere ſpiritu: nerui perſpicuitatem ſi obturet humor craſſus & caliginoſus impeditur facultatis tam motricis quàm ſentientis commeatus non aliter quàm affluxus radij ſolaris interiecta nube opaca inter ſolem & aſpectum noſtrum: mouet igitur & ſentit anima de cerebro neruorum miniſterio per modum

modum irradiationis hoc eſt, facultate per tranſparentem neruum inſtar radij confluente: Verùm natura nihil facit fruſtra, ventres autem cerebri pleni ſunt animali ſpiritu, cui gignendo continenter à corde per arterias ſoporarias, noua materia ſuggeritur, ad quem vſum niſi vt ſeruiat animæ ad mouendum & ſentiendum? Præterea quamuis ſolius nerui optici cauitas ſit manifeſta, cæterorum ſenſu imperceptibilis, quia poſt mortem frigore cõprimuntur meatus, tamen aliquis in viuentibus ab anatomicis fingitur, cui bono niſi, vt ſpiritu vectore facultas influat, quàm huc illuc ferri momento ad nutum voluntatis, vectore ſpiritu quid vetat, cum ſit ætherius? hoc tantùm obſtare videtur, quòd quoties, quando, & quandiu volumus manum, pedem, quin totum corpus mouemus. Interim videmus ſimul, audimus, guſtamus quibus functionibus ſimul obeundis opus eſſet incredibili copia ſpirituum: An idem ſpiritus ſufficit multis impulſionibus cum habeat coctione temperatam & craſſam, proindéque permanentem ſubſtantiam, inſita igitur facultate hic ſpiritus ſentit, ille mouet, videt viſiuus viſua, auditorius auditoria: quas definitas vires ſinguli accipiunt in propriis ſenſoriis: confuſæ enim ſunt in cerebro, diſtinguntur in ſenſiteriis.

Ad quam facultatem pertineat reſpiratio.

CAPVT XVIII.

DE hac quæſtione non conuenit Galeno cum Ariſtotele: nam Ariſtoteles exiſtimat eam ad naturalem facultatem pertinere, quia motus eſt neceſſarius, cuius beneficio ſi vel momento priuetur animal, decedit è viuis, tum quòd dormientes ſine vllo conſenſu voluntatis reſpirent. Accedat fieri inſtrumentis vitalibus, pulmone, thorace, facultatem autem vitalem ad naturalem illius opinione referri. Galenus verò eodem argumento demonſtrat eſſe animalem: Actio, inquit, eſt voluntaria quæ fit muſculorum & neruorum miniſterio, ſunt enim duo prima, & præcipua arbitrarij motus inſtrumenta. Atqui horum inſtrumentorum beneficio reſpiramus, quandoquidem facultas animalis influit per neruos à cerebro in muſculos inter coſtales, quibus neruis inciſis, vel obſtructis, reſpiratio manifeſtè læditur, quòd facultas motrix commeatu prohibeatur. Accedátquòd diaphragma muſculus rotundus, ſit inſtrumentum lenis reſpirationis, quemadmodum intercoſtales muſculi vehementis: internis enim dilatatis inſpiramus, quia tum attolluntur pulmones cum thorace, externis contractis expiramus. Appello internos, qui replent coſtarum interſtitia, externos qui illis incumbunt: Præterea

vt eſt ſecundo de motu muſculorum, vbi ex profeſſo hæc quæſtio diſputatur, eſt voluntarius motus quem excitare poſſis, & ſedare quãdo volueris, quinetiam celeriorem, vel tardiorem efficere: Atqui poſſumus reſpirare, & non reſpirare, celeriùs vel tardiùs, cum volumus, vt declarat Galenus exemplo ſerui Barbari, qui retento ſpiritu ſemet ipſum ſuffocauit. Auerroes vt conciliet Galenum Ariſtoteli, exiſtimat reſpirationem eſſe motum mixtum ex naturali & animali, ſimilem eſſe naturali, quòd neceſſaria ſit ad vitam reſpiratio, fiátque nobis dormientibus ſine voluntatis imperio: ſimilem verò eſſe animali quòd & fiat neruorum & muſculorum miniſterio: & quòd eam excitare atque ſiſtere poſſimus, quando volumus. Eſt quidem libera, non omnino, quia etiam dormientes quinetiam inuiti expiramus.

De moralibus animæ facultatibus.

CAPVT XIX.

FACVLTATES animæ primùm diſtinximus in tres phyſicas, de quibus adhuc tractauimus, & in totidem ethicas concupiſcibilem, iraſcibilem & rationalem, de quibus reſtat, vt paucis diſſeramus, quia non tantùm ſunt principia virtutum, aut vitiorum, ſed etiam perturbationum, quę vtplurimùm ſunt externæ & euidentes cauſæ morborum. A-

riſtoteles diſtinguit animum in intellectum, & appetitum, appetitus verò, vel eſt naturalis, vel animalis, ſingulæ partes noſtri corporis inanitæ, naturaliter appetunt repleri, trahúntque de proximis venis alimentum inſtar plantarum, ventriculus non tantùm appetit ſibi, ſed in communẽ vſum totius corporis quoties partium inanitionem ſentit. Eam verò percipit quoties à ſuis venis inanitis ſugitur: Iſte ſenſus communis indigentiæ inditus eſt ſtomacho, in quem propterea è cerebro deſinunt inſignes nerui, quæ cauſa fortaſsis mouit Meſuen & Actuarium, vt in ventriculo naturalis facultatis primam ſedem repoſuerint. Nam Galenus promiſcuè naturalem, nutricem, & concupiſcentem vſurpat. Ibi autem eſt ſedes cupiditatis, proinde naturalis facultatis: Veruntamen vt iecur veri & proprij alimenti, nempe ſanguinis principium eſt, ita nutricis facultatis, ibi igitur τὸ ἐπιθυμητικὸν reſidere veriſimilius eſt, vnde in teſtes deriuatur. Eſt enim ἐπιθυμία, concupiſcentia, non tantùm cibi & potus, ſed etiam veneris appetentia, qui poteſt moderari gulæ temperans, qui libidini continens appellatur: qui in potu & cibo nullum tenet modum intemperans, qui veneri ſuccumbit incontinens nominatur. Libido & amor animæ concupiſcibilis ſunt παθήματα, tãtarum ſæpe virium, vt alioquin ſapientem, mente & conſilio priuent. Sequitur iraſcibilis: cuius materia etiamſi in corde ſedẽ habeat, nempe feruor ſanguinis & ſpirituum,

formalis tamen cauſa, nempe appetitus, vindictæ videtur à cerebro proficiſci, quia appetitur vindicta propter opinionem illatæ iniuriæ, quod eſt opus phantaſiæ, aut rationis. Animoſa enim facultas ab opinione iniuriæ commouetur, quantíque iniuriam quis exiſtimarit, tantum vis iraſcendi concitabitur. Eam ob rem mulieres ſunt iracundiores, quàm viri & appetentiores vindictæ, propter inopiam conſilij & rationis, non quòd ſint calidiores, & illis citius ferueat ſanguis. Ad hanc facultatem pertinent alia multa animæ pathemata quæ naſcuntur ex opinione boni, vel mali præſentis, aut futuri. Ex eo quod bonum præſens æſtimatur, lætitia & inuidia. Ex bono ſperato, ambitio, potentiæ & honoris appetitus: ex opinione mali præſentis, miſericordia & triſtitia, ex opinione mali futuri timor, pauor, deſperatio, quibus tumultuariis & turbidis, animæ motibus, alij leuiùs, alij grauiùs afficiuntur, prout anima obiectum bonum, aut malum, leuiùs aut grauiùs apprehendit: hinc fit, cùm pauci res cum iudicio & ratione quales ſunt æſtiment, plurimi ſola regantur opinione, vt multi læuiſſima occaſione magnoperè perturbentur, quidam celeriùs, alij tardiùs, quidam leuiùs, alij vehementiùs: quæquidem manifeſtè conuincunt animoſæ facultatis παθήματα, meterialiter fieri in corde, formaliter in cerebro: Fiunt, inquit, Auerroes ſecundo collect. omnia à vi cognoſcente. Propterea Galenus octauo de placitis iraſcibilem

facultatem adiungit rationali, non ſentienti.

Vt facultates mutuis ſtent auxiliis, omnéſque ad conſeruationem totius conſpirent.

Capvt XX.

PHYSICÆ facultates tribus partibus principibus inſident, in quibus ita quæque ſuum opus perficit, vt ad hoc nō egeat alterius auxilio, iecori quæ ineſt alendi facultas, caloris & ſpiritus inſiti, necnon temperamenti opera, ex chylo ſanguinem facit, cum ſanguine naturalem ſpiritum. Cor vitali facultate iiſdem adiutum præſidiis, ex naturali, ſpiritum vitalē efficit. Cerebrum ex vitali animalem, non aliunde quæſitis auxiliis: nulla cogitur ad confectionem ſui operis, aut ad eiuſdem diſtributionem, alterius præcariam opem implorare, ſed ad conſeruationem vitæ omnes facultates, ita conſpirant, vt vna alterius ope deſtituta concidat. Poteſt quidem vni parti facultas eripi aliis integris, quia diuerſis inſtrumentis opus abſoluitur, poteſt inopia alimenti membrum tabeſcere. Cum nihilominus viuat, ſentiat, & moueatur, quia ſolus ductus venarum impeditur, viciſſimque poteſt membrum aliquod perbellè nutriri, nihilominus reſolui, ſenſu & motu priuari, quia ſoli nerui patiuntur. At non poteſt vna facultas toti eripi planéque aboleri, quin cæteras trahat in ſocietatem ruinæ. Faciamus non leuiter naturam lædi in ſuo fonte, totum corpus ἀτροφίᾳ, cōtabeſcet,

quin cor & cerebrum alimento deſtituta macreſcent. Sanguinem & ſpiritum naturalem, niſi cor à iecore accipiat, inanis erit facultas vitalis, neque poterit vitalem ſpiritum generare, quemadmodum neque cerebrum animalem, niſi materiam à corde accipiat: finge animalis facultatis beneficium omnino eripi, vt accidit apoplexia forti., ſublata reſpiratione, mox vitam eripi neceſſe eſt, quia facultas vitalis animali carere non poteſt. At facultas vitalis, caloris & ſpiritus influxu, ſingulis partibus vitam conſeruat. Proinde ſi læditur in ſuo fonte, iſtóque viuifico influxu totum corpus priuetur, repentè vires omnes concidunt. Omnium igitur facultatum tantus eſt conſenſus, tanta ad ſeruandam vitam vnio & conſpiratio, vt vni grauiter offenſæ cæteræ compatiantur. Ea tamen conſequutione vt quæ vicinior & ſimilior eſt, citiùs & grauiùs patiatur: naturali priùs condolet vitalis, quàm animalis, vitali prius animalis, quàm naturalis, hæc vt origine eſt prima, ita omnium abiectiſſima: animalis vt eſt ortu poſtrema, ita perfectiſſima, quia natura ab imperfectis procedit ad perfecta, primùm viuimus vita plantæ, deinde animalis, poſtremò hominis: hæc vita vt eſt poſtrema origine, ita prima perfectione: de facultatum enim, vt de artium ordine & dignitate ſtatuendum eſt. Artes ſunt effectiuæ, practicæ, aut contemplatrices, effectiuæ cum ſint ad vitam imprimis neceſſariæ, ante cæteras inuentæ ſunt, quas ab-

iectiſſimas eſſe non eſt dubium. Secutę ſunt deinde morales diſciplinæ, vt ratio familiæ, necnon ciuitatis regendæ: atque etiam ſui ipſius inſtitutio: quæ valdè ſunt vtiles ad vitæ ſocietatem, non omnino neceſſariæ: Contemplatrices ſunt pulchræ quidem & honeſtæ, minimè omnium neceſſariæ. Proinde poſtremò excogitatæ, omnium tamen præſtantiſſimæ.

PHYSIOLOGIÆ Sect. VII.

De functionibus animæ quæ præcedunt nutritionem, appetitu, triplici coctione, appoſitione, agglutinatione, aſſimilatione.

CAPVT I.

VT ANIMA facultatum, ita facultates functionum ſunt proxima principia. Proinde quot ſunt facultatum, totidem ſunt functionum primæ differentiæ; Naturales ſcilicet vitales aut animales. Actiones naturæ ſunt nutrire, augere & procreare ſimile: De quibus eodem ordine diſſeremus: à nutritione ducto initio, quæ à Galeno definitur repletio vacuati. Ideo enim nutrimur vt quod vacuatum eſt, & à natiuo calore diſſipatum reparetur. Definitur quoque conuerſio alimenti in ſubſtantiam partis nutritæ: Alimentum enim primò diſſimile, variis coctionibus præparatum, tandem aſſimilatur parti: eo or-

dine, vt primùm appetatur, deinde coquatur, poſtremò vniatur: Appetitus calidi & ſicci, fames, frigidi & humidi ſitis appellatur, appetitus naturalis præcedit animalem, quia partes aëri proximæ exinanitæ, dum repleri cupiunt, de venis proximis alimentum familiare trahunt, perſeuerátque trahendi impetus, donec ad ipſum ventriculum peruenerit, qui dum à venis meſeraicis ſentit ſe ſugi, tùm appetitus animalis excitatur, orificij ſuperioris ventriculi proprius. Neque enim vlla pars noſtri corporis ſenſum habet eius quod deficit, ſed omnes ſtirpium more appetunt & nutriuntur, vt copioſè explicat Galenus quarto de vſu partium: quamquam idem ſcribit libello de ſubſtantia facultatum naturalium, Platonem plantas animalia appellaſſe, propter ſenſum quendam naturalem, quo quæ iucunda ſunt perſequuntur & auerſantur contraria, ſed iſte ſenſus idem eſt cum appetitu naturali: Animalem appetentiam ſola qualitas alimenti ſatiat, naturalem ſola ſubſtantia: Non enim quieſcit niſi adepto fine: finis verò nutritio: Præter appetitum, triplex coctio præcedit nutritionem: prima, eſculenta, & potulenta conuertuntur in chylum ventriculi chylifica facultate adiuta calore circunſtantium partium: Secunda, chylus mutatur in ſanguinem, inſita iecori proprietate ſanguifica. Tertia ſanguis mutatur in gluten, eáque fit in ſingulis partibus ab aſſimilatrice facultate, propterea nomine quidem generali, ſed certa

prærogatiua, aſſimilatio nuncupatur: Vnaquæque enim coctio, aſſimilatio dici poteſt; quia omne agens conatur ſibi aſſimilare patiens: Aſſimilationem immediatè ſequitur nutritio, id eſt alimenti aſſimilati vnio. Itaque opus chyloſeωs chylus, αἱματώσεως ſanguis ὁμοιότητος gluten, vt autem ſingulis coctionibus nutritioni præparatur alimentum, ita ſingulas coctiones certa præparatio antecedit: A dentibus enim anterioribus duriuſculum alimentum inciditur, deinde à molaribus atteritur, poſtea ſaliua perfunditur, vt molleſcat non tantùm vt deglutiatur, ſed etiam vt coquatur faciliùs: Mollia enim & diuiſa minùs reſiſtunt coquenti calori quàm ſolida & dura: In venis meſenterij, chylus præparatur, iecori, ibi enim videtur cum rubore, inchoati ſanguinis argumentum, in venis tam magnis quàm paruis ad aſſimilationem præparatur. Nam venis ineſſe vim perficiendi ſanguinem hoc demonſtrat, quod per longam inediam pituitam dulcem in ſanguinem conuertant, quamquam vim ſanguificam, ſi quàm habent, non habent à ſe, ſed à iecore vt explicat Galenus quarto de vſu partium, ſanguis conſeruatur in venis, vt locatum in ſuo loco, quandoquidem extra venas, mox corrumpitur: Cæterum nutritionem præcedunt appoſitio, agglutinatio & aſſimilatio, quia priuſquàm alimentum actu nutriat, apponi debet parti nutriendæ, poſtea agglutinari, tandem aſſimilari; ſi quid horum deſit manca & vitio-

ſa erit nutritio, vt explicat Galenus primo de facultatibus naturalibus, exempli gratia, ſub Anaſarca totum corpus eſt καχέκτικον, peſſiméque nutritur, quia ſanguis quidem apponitur, ſed non agglutinatur: Cur non? dices, propterea quòd refrigeratum iecur nihil facit præter ſerum, ex quo, ſingularum partium vi aſſimilatrice, fieri non poteſt gluten, quandoquidem inſigne vitium antecedentis coctionis conſequens non poteſt emendare, vt explicat Galenus quarto De ſanitate tuenda. Sub leuce ſeu lepra alba, apponitur ſanguis & agglutinatur, ſed non aſſimilatur: non enim facit carnem rubram, ſed qualem cancrorum, quia totus ſanguis eſt pituitoſus, inciſa carne, non alius humor effluit, quàm mucus, ſimilis ſaliuæ limacum.

Triplicis coctionis modus.

CAPVT II.

PRÆMANSVM & deglutitum alimentum petit fundum ventriculi, vbi debet quieſcere non natare, & fluitare, vt vndique comprehendatur: tam arctè verò comprimitur à ventriculo, vt nullum inane ſpatium relinquatur donec conuerſum ſit in chylum, alioquin vel exiret incoctum, vel fluctuantis humoris ſonitus velut ex vacuo audiretur, ipſéque ventriculus grauaretur totó illo tempore quo à vaporoſo calore circunſtante ali-

mentum elixatur. Pylorus, ventriculi inferius orificium interim clauditur: Chylo perfecto ſatiatur primùm, expletúrque vẽtriculus. Mox eum per apertũ pylorum velut onus in inteſtina deponit, vnde paulatim à iecore per venas meſenterij quæ eò deſinunt exugitur fæcibus relictis, quæ in ſentinam deturbantur. Benignum hunc ſuccum venæ meſeraicæ præparant iecori, præparatum, & per ſuas capillares venas diffuſum carne ſua conuertit in ſanguinem, vt in hiſtoria hepatis demonſtrat Galenus quarto de vſu partium: deinde per venas toti corpori diſtribuit, non aliter quàm hortulanus irriguam aquam per tubos diſpergit: *ἀνάδοσις* fit partim expultricis, partim attractricis robore, poſtquam enim iecur à ſe confecto ſanguine expletum eſt, reliquum velut excrementum amandat (nil enim vetat quod vni eſt excrementum, aliis eſſe alimentum) ſingulæ enim partes portionem naturæ ſuæ congenerem alliciunt, adiuuant diſtributionem ſpiritus, calor, & ſerum, quo ſanguis diluitur. Eraſiſtratus exiſtimabat diſtribui ſanguinem per compreſſionem venarum: Quibuſdam placet non trahi, ſed potiùs ſponte moueri ad partem vt ad perfectionem ſuam, fit enim ex mortuo viuens, cùm primùm incipit actu nutrire: Diſtribuitur autem ſanguis defœcatus & inquinamentis omnibus, fele, limo, & ſero repurgatus, ſic attrahitur, & attractus affigitur parti. Appoſitio enim eſt finis tractionis, deinde retinetur: retentionis autem

finis eſt agglutinatio. Ad extremum aſſimilatur vt nutriat, fiátque vnum cum parte nutrienda, qui eſt non tantùm aſſimilationis, ſed etiam antecedentium omnium mutationum extremus finis. Porrò cùm apud Hippocratem triplex ſit differentia alimenti, nutriturum, quaſi nutriens, & actu nutriens. Hoc ſolum verè & propriè eſt alimentum de quo Theorema medicum intelligitur, omne alimentum eſſe calidum & humidum, nec obeſt quod ſcribitur tertio de Temperamentis, omne alimentum augere calidum innatum. Quamuis enim ſit temperamento frigidum: multiplici tamen coctione redditur calidum, niſi mauis, omne alimentum, etiam frigidum, vt lactucam, ſemper augere ſubſtantiam & quantitatem calidi innati, non ſemper augere qualitatem.

De Accretione. Cap. III.

VNICVIQVE rerum generi præſcripta eſt à natura certa magnitudo quam viuentia in ætatis vigore conſequuntur. Omne enim corpus phyſicum eſſe finitum, & finiti partes omnes eſſe finitas, tam numero quàm magnitudine, Ariſtoteles in Phyſicis demonſtrauit: Alimenti ſubſtantia corpus nutritur, eiuſdem quantitate à facultate auctrice quoquóuerſum producta, augetur. Ad hoc requiritur multum humidum radicale, cuius quandiu ſuppetit copia, partes ſolidæ facilè extendi & dilatari poſſunt: Scribit Galenus libro

de optima conſtitutione: corporis humiditatem omnibus aliis animæ functionibus nocere præterquam nutritioni & accretioni, hinc pueri lacte & humidis alimentis enutritij, iuſtum capiunt incrementum: Siccis verò impeditur naturalis accretio: hinc mulieres quæ in vtero tardiùs conformantur quàm mares propter caloris impotentiam, vbi in lucem prodierunt, citiùs creſcunt propter humiditatem & mollitudinem corporis, qua maſculos ſuperant, vt ſcribit Hippocrates ſexto ἐπιδημιῶν: hinc mare longè proceriora animalia profert quàm terra per ſe arida, proinde ſterilis & infœcunda, niſi imbre vitali perfundatur. Galenus primo De facultatibus naturalibus ſcribit accretionem eſſe motum compoſitum ex alteratione, & loci mutatione, quia quod augetur, primum alterari, vtpote nutriri debet, deinde amplificari. Quod autem accreuit, ſpatium maius requirit, quo contineatur vt locus æqualis ſit locato: Alij ita hoc interpretantur: accretionem ſequi nutritionem, nutritionem autem non fieri niſi alteratum alimentum diſtribuatur, diſtribui autem non poteſt ſine mutatione loci: dignum eſt quæſtione quid ſit apud Ariſtotelem, augeri res ſecundùm formam non ſecundùm materiam: nam accretio eſt motus quantitatis; quantitas verò ſequitur materiam non formam. Reſpondetur eodem authore, vnumquódque accreſcere ſecundùm id quod manet, quia manere oportet id quod nutritur, & quod augetur.

Atqui res manent ſecundùm ſpeciem, non ſecundùm materiam. Hæc enim in continuo eſt fluore, manent os & caro, talia autem ſunt per ſuam formam, quamuis eorum materia aſſiduè fluat: Ergo ſecundùm formam fit accretio, non ſecundùm materiam. Illuſtrat hoc Ariſtoteles aquæ maris ſimilitudine, quæ concurſu fluuiorum augetur, materia continenter fluente. Vix enim aqua eadem numero manet vnico momento, manet tamen aqua ſecundùm ſpeciem: Igitur mare accreſcit ſecundùm formam non ſecundùm materiam, quò pertinet ſententia Heracliti, qui negabat quidquam ſciri poſſe, quia nihil eſſet conſtans in vniuerſo, ſed inſtar labentis aquę omnia fluere, adeo vt nihil idem bis videri poſſet. Addidit Cratilus eius auditor, ne ſemel quidem, idem videri poſſe, quia eo ipſo momento quo aſpicitur, immutatur. Ariſtoteles in metaphyſicis reſpondet ſecundùm materiā aut materiæ qualitates vnumquódque aſſiduè immutari, ſecundùm ſpeciem idem permanere. Quæritur præterea ſi accretio ſit actio vel paſſio. Diſtinguendum ſi ſpectetur prout manat à facultate auctrice, eſt actio. Si verò vt in corpore quod creſcit recipitur, tum paſſio appellatur, non eſt prætereundum accretionem eſſe naturalem: decretionem verò præter natutam: ita enim Ariſtoteles ſexto capite, ſecundi de Cœlo, Omnis imbecillitas corporis præter naturam eſt, cuiuſmodi ſunt ſenectus, & decrementum quod in partibus ſoli-

dis vt oſſibus & ligamentis non cernitur, ſed in carne paulatim ſuccreſcente atque tabeſcente: non eſt tamen dubium ætate inclinante cor & iecur in ſua ſubſtantia magnam quoque pati iacturam. Cutis ita ſenio exareſcit, vt inſtar cribri, aut ruinoſi ædificij, poſt mortem plena rimarum videatur. Vt ergo corporis augmentum ſequitur copiam humidi radicalis, ita decrementum eiuſdem inopiam: ætas conſiſtens media eſt inter augmentum & decrementum.

Generales modi, efficientes cauſæ generationis viuentium.

CAPVT IIII.

PROCREATIONIS modi propemodum ſunt infiniti qui tamen tribus primis differentiis comprehendi poſſunt, nam aut viuentia omnia, ſtirpes, belluę homines ſponte naſcuntur, vt plantæ quæ ſine cultu & ſemine de terra erumpunt, iniuſſa vireſcunt gramina: Infinita quoque animalcula de rebus putridis excitantur, vt apes ex tauro, ſcarabæi ex aſino, veſpæ ex equo, pulices, pediculi, cimices, vermes ex ſudore. Alia naſcuntur, ex ſemine, vt hortenſes & ſatiuæ plantæ, necnon animalia perfecta, quæ maris & fœminæ congreſſu generantur, alia & ſponte & coitu naſcuntur, vt mures, qui lambendo ſalem, ſine coïtu concipiunt, vt plurimùm tamen congrediuntur.

diuntur. Phyſici magna contentione perquirũt genitricem cauſam animalculorum, quæ ſine ſemine naſcuntur: Platonicis qui fingunt animã mundi diffuſam per vniuerſum, facile eſt opificem cauſam aſſignare: Illa enim vbique eſt fœcunda, ſcitum eſt illud Heracliti, nullum eſſe angulum mundi deſtitutum numinè, illic enim Deus eſt vbi operatur, in ſterquilliniis etiam generat: Auicenna hanc vim formarum diſpenſatricem Arabicè Colcodean appellabat, quàm Latini naturam naturantem nuncuparunt. φύσις enim dicitur à φύω genero, ac ſi nihil ſit aliud natura primo & generali ſignificato, quàm vis quædam diuina ſublunarium omnium opifex diſperſa per vniuerſum. Materiarij Phyſici πανσπερμίαν, hoc eſt naturalium omnium formarum ſeminarium, in ſinu materiæ collocabant, omnéſque formas phyſicas inde emergere exiſtimabant: Sed Albertus magnus ex Ariſtotelis doctrina demonſtrat primum formarum omnium ſublunarium ſeminarium collocandum eſſe in ſole, cuius motricem intelligentiam veteres Iouem à iuuando nuncuparunt, quia ſingularum perenni generatione conſeruat mundum: Siquidem ſpecies ſunt primæ partes mundi, quæ indeſinenti indiuiduorum ſucceſſione perdurant. Alij calorem putrem putridorum animalium opificem eſſe contendunt, quia ſit calidus humidus: A calido autem & humido omnis generatio: hinc veteres σῆψιν pro πέψει, putredinem pro coctione vſurpabant, vt eſt quarto

meteoron: triticum, aut aliud quoduis ſemen, quòd terræ mandatur, putrere prius oportet, quàm ſimile producat: experimento conſtat, quod ſi putris caſeus exponatur lunæ, verminabit, totúſque ferè in vermes abibit, quia, inquit Athenæus, luna plena ſuo tepore putrefacit, ex putredine vermes, quia putredo à calore humido. Ariſtot. placet in cadaueribus perfectorum animalium, quinetiam in eorum excrementis, occulta permanere caloris antecedentis veſtigia, cuius partes cùm ſint generare & genitum ſeruare, ne otietur, vt eſt ſolito imbecillior, ita imperfectiora animalia producit, cuius quidem quæſtionis fuſiorem explicationem phyſicis reliquo quorum eſt omnis ortus primas & generales cauſas exponere. Medicus intra fines ſui ſubiecti conſiſtat, contentus, vt homo procreetur explicare.

An mulier cum menſtruo contribuat ſemen ad hominis procreationem.

Capvt V.

ORtvs noſtri duo ſunt ſenſibilia&coniuncta principia, ſemen, & mẽſtruũ:hoc vt materia, illud vt efficiens: mulier confert materiã, vir efficiens: nam ab Ariſtotele mulier comparatur viro, vt materia formæ. Dicitúrque appetere marem vt materia formam, turpitudo pulchritudinem, imperfectum perfe-

ctionem. An non illa præter ſanguinem ſemen etiam contribuit? Negat Ariſtoteles, primo de ortu animalium: tamen cum habeat teſtes, natura autem nihil faciat fruſtrà; cúmque ſæpenumero à retento ſemine ſuffocetur: quo excreto, mox ab hiſterica paſſione reſurgat: non dubium quin emittat ſemen. Verùm fortaſſis quod comparatum virili, habeat rationem materiæ: ſic enim manebit vera ſententia Ariſtotelis, mulieres ad procreationem, ſolam materiam conferre, vt explicat Galenus in libris de ſemine. Sed huic quoque excuſationi repugnat Hippocrates lib. de genitura, ſcribit enim, nonnunquam contingere, vt à muliere maſculum ſemen emittatur, à viro fœmininum, quia fieri poteſt, vt quædam mulier, quodam viro ſit calidior. Cur ergo, dices, requiritur ſeminis vtriuſque parentis concurſus, ad prolem? Cur mulier ſine viro non concipit? An quòd à ſemine, prima & rudia lineamenta totius operis ducuntur, delineationi autem operis tam excellentis, alterutrius parentis ſemen, non eſt ſatis, ſed vtriuſque coucurſus deſideratur? An quòd mulieres, quibus ſemen eſt maſculum, ſunt prę calidæ, vt viragines: tales autem, non concipiunt, quia paucum habent, aut nullum menſtruum. Nam vt figulus abſque argilla operari non poteſt: Ita neque ſemen procreare ſine ſufficiente copia ſanguinis. An ſemen ipſum, materiam, & formam continet? Nam excrementum ſpumoſum, materia eſt partium ſo-

lidarũ, quę inde ſpermaticæ nominantur, ſpiritus verò conformator, eſt opifex, vtitúrque ſpuma & menſtruo, vt figulus figlino: Hoc ad partium carnoſarum, illa ad ſpermaticarum generationem. Atqui à ſolo viro, genitor ſpiritus dimanat: qui ſolus, cum propriè dicatur ſemen, reliquum materia ſeminis: cur non licebit, hoc modo ſententiam Ariſtotelis interpretari? quod ſolus vir emittat ſemen: hoc eſt genitorem ſpiritum, cui inſita eſt vis procreandi? Neque enim conſentaneum eſt, duos ſpiritus concurrere ad operis vnius fabricam: duas facultates conformatrices. Quòd autem vis procreandi, inſita ſit ſpiritui à quo materia ſeminis (nempe teſtium proprietate dealbatus ſanguis) in ſpumam vertitur: declarat illa definitio ſeminis, cuius Laertius perhibet authorem Zenonem. Semen eſt ſpiritus calidus ſemetipſum mouens, potens generare ſimile: notandum tamen ab Ariſtotele primo de ortu animalium ſemen diſtingui à genitura, duobus modis: Primò, quod ſemen ſit ens completum, vt hordeum, triticum, & cætera: genitura ens incompletum, & potentia tantùm ens. Secundò, quòd ſemen propriè ſit plantarum, & animalium imperfectorum: genitura animalium perfectorum, quæ ſexu diſtinguntur. Id enim generationis principium quod mas in vterum immittit, Ariſtoteles appellat genituram, ſed medici vtrũque nomen promiſcuè vſurpant: obſeruat tamen Galenus, primo de ſemine, ſex primis die-

bus geſtationis, quod conceptum eſt vtero, ab Hippocrate nondum appellari fœtum, ſed genituram, quo tempore, non videtur ſemen poſſe nuncupari: cum iam appareant principum partium lineamenta, vt Hippocrates pſaltriæ exemplo eo libro declarat.

De teſtibus, & vaſis ſpermaticis, vtque partes principes, ad hominis conſtitutionem aliquid contribuant.

CAPVT VI.

TESTES ſanguinem, ſeminis materiam, de vena caua ſibi primùm trahunt in alimentum, quod habent cum cęteris partibus commune: quod redundat iam præparatum in vaſis ſpermaticis ea vi & proprietate conuertunt in ſemen, qua oſſa ſanguinem vertunt in medullam, aut glandulæ mammarum eundem in lac commutant. Teſtes, mammæque, magnæ glandulæ, tertio de alimentis, à Galeno perhibentur. Confectum ſemen, natura velut onus & excrementum excludit: neceſſarium quidem excrementum ad conſeruationem ſpeciei, non indiuidui. An teſtes, ad ſuſcipiendam prolem ſunt neceſſarij? diſtinguo, ſi hoc in genere, & indefinitè quæratur, non videntur neceſſarij: quia ſerpentes, piſces, & multa animalia perfecta generant abſque teſtibus: niſi fortè habeant aliquid illis analogum. Si verò definitius, & in ſpecie, quæratur an ſint,

ad hominis procreationem neceſſarij: tantum abeſt, vt in medicorum ſchola, quæſtio quicquam habeat controuerſiæ: cum teſtes, ob vim ſeminificam, & procreatricem, inter partes principes doctiorum conſenſu referantur: non ſunt quidem omnino, ſed ſecundùm quid neceſſarij ad conſeruationem indiuidui, quandoquidem iſto fonte caloris priuati, in muliebrem naturam degenerant: ſed ad conſeruationem ſpeciei abſolutè ſunt neceſſarij. Quid adferunt vtilitatis ad vitam, dicet aliquis? reſpondeo partibus omnibus ſpermaticis à teſticulis influere vim quandam ſeminificam per quam alimentarium ſanguinem priùs commutant in ſemen, quàm eo nutriantur. Inde fit vt qui teſtes habent frigidos, frigido quoque ſint corporis habitu, imbecilli & morbis obnoxij. Cum enim ſolidæ partes ſint baſis, & fundamentum totius corporis, eæ autem malè nutriantur: neceſſe eſt, totum corpus infirmum eſſe: & morbis obnoxium. Faciunt ergo teſtes non vt viuamus, quemadmodum tres partes principes, ſed vt meliùs & commodius viuamus. Vaſa ſpermatica ſunt duæ venæ, & totidem arterię. Vtrinque vna vena, dextra ſpermatica naſcitur à trũco venæ cauę deſcẽdentis, vt teſtes materiam ſeminis hauriant de fonte: Siniſtra ab emulgente, vnde ſerũ quod permiſtum eſt ſemini, excitat in pudendis pruritum. Arteria ſiniſtra ſpermatica, oritur de trunco magnæ arteriæ deſcendentis, vnde multus ſpiritus vitalis influit à corde, omnes tam venæ,

quàm arteriæ, in viris dico, non in mulieribus in propriam tunicam teſticulorum abſumuntur. Sunt autem quatuor, ſcrotum, duæ communes, & quæ illis ſubeſt δάρτος, totidem propriæ ἐρυθροειδὴς, ſic dicta quòd à vaſis, & à gracili muſculo teſtium rubeſcat, tum quæ illi ſubiicitur ἐπιδιδυμὶς, inuolucrum proprium, & immediatũ teſtis, quæritur cum vaſa ſpermatica non perueniant, vſque ad ſubſtantiam teſtium, ſed abſumantur in propriam tunicam, Actio autem phyſica fiat per contactum, quî fieri poſſit, vt ſemen conficiant: An inſitæ facultatis irradiatione efficiunt ſemen prolificum? tangúntque phyſicè, id eſt vi, & qualitate ſua, vt magnes ferrum, non quantitate? An humor pinguis tunicas permeat, non aliter quàm oleum veſtes? an potius epididimidi inſeruntur quidem vaſa, ſed multi ex his ramuli ad ſubſtantiam teſtium feruntur, per quos illi ſugunt materiam ſeminis. Præterea in glandem deſinunt duo neruuli, eximij ſenſus, quibus titillationis ſenſu neruus cauus impletur multo ſpiritu, vnde tentigo: qualitate igitur, non tantùm quantitate, ſemen naturam ſtimulat ad excretionem. Cur mulieres, cum ſint frigidiores viris ſunt ſalaciores, & appetentiores veneris? quia ſemen habent ſeroſius, à ſeri autem acrimonia, pudendorum pruritus, à quo veluti œſtro percita cætera animanti ſtato tempore in furias ignémque ruunt, [a] furor omnibus idem, ſola mulier, non habet congrediendi ſtatum tempus: ſed omni tempore ad-

mittit marem. Ex his colligi poteſt, vt partes principes, cor, per arterias ſpermaticas: Iecur per venas, cerebrum per neruos contribuant aliquid ad hominis generationem.

De conceptione & illius antecedentibus.

CAPVT VII.

VT conceptionem ſequuntur fœtus conformatio, conformati motus in vtero, deinde partus: ſic eandem præcedunt, penis arrectio, intromiſſio, & ſeminis eiaculatio. Quemadmodum enim natura hominum genus diſtinxit ſexu: ita generationis inſtrumentis, vt fœmina generet in ſe, non in alio: mas in alio, non in ſe. Arrigunt multi, non intromittunt: quia mox flaceſcit penis: quidam arrigũt ſimul & intromittunt, non eiaculantur, expultricis imbecillitate aut ſpirituum inopia: quorum opera, omnes impetus & vehementes motus ciet natura. Quibuſdam lachrimante veluti pudendo ſemen effluit. An in vteri capacitatem vſque eliditur? non videtur Oribaſio, illi enim placet ad internum os vteri, vtriuſque parentis ſemen conſiſtere: ibique commiſceri & commiſtum, veluti ſuaue pabulum attrahi: quod ſi retineatur Hippocratis ſententia, mulier, dicetur concepiſſe. Eſt enim conceptio, ſeminis retentio, ita enim ille, lib. de genitura ſi mulier ſit perita partus, & ſciat quod genitu-

ra permanſerit, ſciet diem cõceptionis. Verùm quia ſæpe ad tempus ſemen retinetur, quod deinde effluit: Auicennæ & Fernelio placet conceptionem, non eſſe ſimpliciter retentionem ſeminis, ſed retenti promotionem ad actum. Neque enim vterus duntaxat inſtar terræ cui mandatum eſt ſemen, alimentum ſuggerit virili ſemini, ſeruit enim nutrix facultas conformatrici toto tempore conformationis, ſuggerit illi materiàm ad ſingularum partium conformationem & incrementum. Sed præterea calore ſuo illud fouet & conſeruat, vímque prolificam excitat, & in actum deducit: Vt retineatur fœcundum ſemen, miraberis, quam arctè claudatur vterus, Graphij mucronem, vix intromittas, inquit Hippocrates. Quo igitur modo, poteſt mulier ſuperfœtare, dices? Id eſt, iam grauida, nouum ſemen ſuſcipere? reſpondeo imprimis, ſuper fœtationem multis quidem animalibus, vt leporibus, & cuniculis eſſe familiarem in hominum ſpecie, eſſe de numero eorum quæ rarò contingunt: ſi tamen contingat, vel dicendum eſt cum Hippocrate os vteri, nõ fuiſſe exactè clauſum poſt primam conceptionem: vel inſtar oſtreorum, aliquo temporis momento ſeſe aperire, vt admittat nouum, vel vtriuſque parentis commiſta ſemina quæ in orificio interiore conſiſtunt, exugi. Porrò non eſt ſimile prodigio, quod autores meliores notæ in hiſtoriam retulerunt, quaſdam mulieris mutatas fuiſſe in viros: præſertim geniali die, quo tempore au-

ctus calor quę latebant virilia, forâs extulit. Mulier enim ſi non eadem, ſaltem habet nobis analoga generationis omnia inſtrumenta: nam vterus reſpondet ſcroto, teſtes teſtibus, colum vteri peni, muliebre pudendum, præputio: niſi quod viri, pendulos habent teſtes eóſque maiores, quos fœminæ reconditos gerunt. Viri extrorſum emittunt ſemen, mulieres introrſum.

An partes principes ſimul conformentur.

Capvt VII.

Tanta neceſſitudine & ſocietate partes noſtri corporis coniunctę ſunt, vt ſit clipeus Mineruæ, ſi quid adiicias aut detrahas vniuerſum ruiturum ſit opificium. Neque enim iecur ſine ventriculo conficit alimentum: neque cor ſine pulmone vitalem ſpiritum. Omnes conſpirant in vnum: nec poteſt vna alterius auxilio carere. Si pes aut manus ventri ſuam operam denegarent: breui periret homo alimento deſtitutus. Quo argumento, quidam contendunt ſimul partes omnes conformari: quarum omnium vſus, ad vitam ſit neceſſarius. Verùm partes quædam ſunt neceſſitatis, ſine quibus viuere non poſſumus, cuiuſmodi ſunt principes, aliæ duntaxat commoditatis vt teſtes: aliæ tantùm datæ, ad ornatum vt pili: Proinde, falsò nituntur fundamento, omnes ſcilicet neceſſarias eſſe ad vi-

tam, vt concludant ſimul conformari. Præterea iam in lucem editis quædam partes ſunt neceſſariæ, vt ventriculus, pulmo, quæ contentis vtero ſunt inutiles. Neque enim tum pulmonis beneficio fœtus reſpirat: ſed per arterias vmbilicales quę illius cordi inſeruntur ducit ſpiritum à matre ad refrigerationem: Inutilis quoque toto illo tempore ventriculus, quia fœtus non capit ore alimentum, ſed ab vtero matris per venam vmbilicalem, quę implantatur iecori ſugit ſanguinem inſtar plantæ: Renum & veſicæ non eſt maior neceſſitas, quia per ouracum vrina deponitur, in allantoidem, vt ſudor in amnium. Ouracus à veſicæ fundo in partem allantoidis capaciorem inſeritur, vbi vrina effunditur. Quidni per veſicam meiit fœtus? ne circunfuſa vrina eum acrimonia ſua exulceret. Conſtat igitur non omnes partes eſſe ad vſum vitę neceſſarias: proindéque non omnes ſimul conformari, ſed neque trium partium principium videtur par & æqualis ad vitam neceſſitas. Nam cùm fœtus primùm viuat, vita plantæ: deinde animalis, vt primo geſtationis tempore, non habet opus animali facultate: Ita neque cerebro. Reliquum eſt vt eodem fundamento, perquiramus ſi cor ante iecur conformetur. Hoc enim ſolum inter medicos controuertitur; Ariſtoteli videtur cordis maior neceſſitas: quia ſit primum viuens & vltimum moriens, vitalem ſpiritum, & calorem toti corpori imperti ens, ſine quo iecur ſanguinem cō-

ficere non poteſt. Ariſtoteli fauet Auicenna: Galenus verò cùm Hippocrate, exiſtimat iecur primum conformari: quia homo primùm viuit vita plantæ, quæ non eget calore à vita influente. Addit cor, ſpiritus & caloris influentis, materiam accipere à iecore: quia diſtribuit cordi cum ſanguine ſpiritum naturalem, ex quo fit vitalis. Medici hanc diſſenſionem ſic componunt: Partes principes ſimul inchoari, ſed non ſimul perfici: Simul inchoari demonſtrant ex Hippocrate, lib. de genitura. Pſaltria enim, quæ illius conſilio, in terram inſilijt, excuſſit genituram ſex dierum, in quâ tres bullæ trium partium principum rudimenta apparebant: non ſimul perfici, ſed iecur primò, deinde cor, poſtremò cerebrum, non tantùm ex hoc demonſtrant quòd primis diebus hepatis maior ſit neceſsitas, ad vitã quàm cordis: Aut ex eo quòd ordo perficiendarum partium ſequatur ordinem facultatum: Atqui naturalis origine eſt prior vitali, vt vitalis animali: Ergo iecur, corde; cor cerebro prius: ſed ex eo potiſſimum quòd facilior ſit, ideóque prior perfectio iecoris, cùm nihil ſit aliud, quàm ſanguis concretus. Longa verò & difficilis ſit cordis fabrica. Obijcitur quòd vmbilicalis vena, origine eſt prior iecore, quia ſemen per eam maternum ſanguinem trahit, ad generationem iecoris: Reſpondeo aut fibras iecoris ex ſemine priùs oriri quæ ſunt operis inchoationes: Aut venam vmbilicalem non eſſe partem integrantem, quia non ma-

net fœtu edito in lucem, ſed in ligamentum vertitur.

De Mutationibus quæ ſequuntur conceptionem, nempe conformatione, motu, & partu.

CAPVT VIII.

TRES hæ potiſſimum mutationes contingunt fœtui, dum geſtatur vtero, conformatio, motus & partus: Primùm partes principes, cùm ſuis inſtrumentis conformantur, venæ cum iecore, nerui cum cerebro, arteriæ cum corde, mox partes quæ neceſſariò illis miniſtrant, vt pulmo cordi. Minus neceſſarię poſteriùs conficiuntur. Conformationis hic eſt modus: concepto ſemine, genitor ſpiritus, totus concurrit in centrum. Propterea enim Pythagorici Deum in medio mundi collocabant, quòd inde facilius toti prouideret. Quod probabilius exiſtimo, quàm cum Ariſtotele totum ſemen verti in ſpiritum: externa eáque craſſior pars ſeminis vteri calore non aliter concreſcit in tunicam quàm panis aut placenta furni calore incruſtatur: quod fit ne diffletur ſpiritus. Hac membrana velut pixide totus fœtus concluditur tempore geſtationis, quæ inde χόριον, domicilium fœtus appellatur. Adhęret vtero per ora venarum, quę cotiledones, ſeu acetabula nuncupantur. Conſtat duplici membrana plurimis venulis, & ar-

teriolis contexta, per quas maternus ſanguis tranſmittitur ad generationem fœtus. Venulę omnes tandem coeunt in vnam magnam, quę vmbilicalis dicitur, vt arteriolæ in duas magnas arterias, ex quibus & ouraco conſtituitur vmbilicus. Præter χώριον, ſunt aliæ duę tunicæ, allantoidis & amnios, priore lotium, poſteriore ſudor excipitur: ex his tribus tunicis conſtat δευτέριον, vulgò ſecundina. Ecce vt prouida natura operi ſuo domicilium ædificat: Conformationis tempus breuiſſimum triginta dies. Quidam enim trigeſimo quinto die, alij quadrageſimo abſoluuntur, quod eſt mulieribus tempus breuiſſimum, quia ſunt naturæ frigidioris: Quædam non ante quinquageſimum diem conformantur. Auicenna conformationis motus & partus, hanc proportionem conſtituit, vt tempus motus, ſit duplum, ad tempus conformationis: Tempus verò partus, triplum ad tempus motionis: verbi gratia, Si fœtus fuerit conformatus, omnibúſque partibus completus die trigeſimo, incipiet moueri die ſexageſimo, completis centũ & octoginta diebus, id eſt in principio mẽſis ſeptimi, excludetur: Septimeſtres enim partus eſſe vitales, docet Hippocrat. lib. de partu ſeptimeſtri: in principio inquam menſis ſeptimi, Solaris autem mẽſis cõputetur, qui eſt triginta dierũ. Nam ſi menſis lunaris ſpectetur qui eſt viginti ſeptem dierum, naſcetur in fine ſeptimi. Si fortè non ante diem quinquageſimum perfectus fuerit fœtus, propter caloris

& virium imbecillitatem, non mouebitur, ante diem centeſimum: nec exibit in lucem, niſi euolutis diebus trecentis, id eſt non ante decimum menſem. *Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.* Neque tamen hoc eſt pariendi tempus longiſſimum: nam vndecimo & duodecimo, quin ſi Auicennæ creditur decimo quarto menſe parere poteſt mulier. Nec ſeptimus menſis eſt pariendi tempus breuiſſimum: nam Montuus ſcribit ſe nouiſſe pincernam Henrici ſecundi, qui natus menſe quinto, robuſtus & ſanus viuebat, iis tamen hiſtoriis neſcio an fides ſit adhibenda. Sanè vt monſtra non ſunt opera naturæ, quia ſunt rara & præter ordinem. Ariſtoteles enim ea ſola appellat opera naturæ, quæ vel fiunt ſemper, vel vtplurimùm, ita prodigioſa ſunt exempla, quę præter communem ordinem eueniunt. Leges medicinæ in natura ipſa ſuum habent fundamentũ. Itaque in hac doctrina Hippocratica permanendum, non ante ſeptimum, nec poſt decimum menſem partum edi vitalem, quod enim decreuerat Adrianus imperator vndecimo menſe partum legitimum edi poſſe, propter authoritatem & reuerentiam Hippocratis, Iuſtiniamus abrogauit, neque poſt decimum mẽſem legitimum eſſe partum edicto conſtituit. Hominibus vt & cæteris animantibus, quinetiam ſtirpibus naſcendi præfixus eſt terminus à natura, qui tamen, vt in plantis mutatur pro cœli & ſoli clementia, vel inclementia, ita accelerari & tardari poteſt in hominum

ſpecie pro caloris & virium robore & imbecillitate, necnon humoris aptitudine, aut ineptitudine: vtplurimùm eſt nouimeſtris partus, poteſt tamen eſſe & ſeptimeſtris, & decimeſtris propter cauſas nunc dictas. Cur verò octimeſtris non ſit vitalis, diffusè à nobis explicatum eſt, commentario in librum Fernelij, de hominis procreatione: multa hîc prætereo, quia illic ſunt copioſè explicata.

De cauſis, modo & ordine partus.

Capvt IX.

CAVSÆ partus partim à fœtu, partim ab vtero repetendæ ſunt: fœtus enim cum inſtat tempus pariendi, non tantùm quia iam maturus & perfectus eſt, exitum quærit eo modo quo poma matura ſponte cadunt: ſed ſpiritus & alimenti neceſſitate coactus: iam enim grandior vt plus habet caloris: Ita ampliùs refrigerari poſtulat. Spiritus quem ducit à matre per arterias vmbilicales ardorem cordis abundè contemperare non poteſt, propterea aërem externum appetit, quem per pulmones inſpiratum tranſmittat cordi, requirit præterea copioſius & paulo ſolidius alimentum: Ideo enim torſiones ventris quibus ſæpiſſimè laborant primis diebus natiuitatis, pulticula demulcentur: Vterus verò iſta mole & excrementorum copia grauatus, expultricis ſuæ robore onus excutit. Ecce ſunt

cauſæ

cauſæ partus: Sequitur modus. Fœtus calcitrando tunicas (quibus continetur) diſrumpit, vt in lucem prodeat: quibus ruptis quæ continentur aquę mox effluunt, ex quibus hoc commodum accidit, vt via lubrica & facilis reddatur, χόριον interea à cotyledonibus diuellitur: Singularum venarũ diſtractiones, puerperę dolorem afferunt, adeò vt cùm de nouo dolore illa conqueritur, ſuſpicio ſit nouæ diſtractionis: Mulieres quibus acetabula ſunt mucoſa & infirma, quia non poſſunt ſuſtinere fœtum primis menſibus abortiunt. Coccyx miro naturæ artificioſo retrò flectitur, vt liberior via pateat: Eo igitur ordine tota res peragitur. Primùm effluunt aquæ quibus via humectetur, deinde fœtus procedit in caput, (qui in pedes exeunt Agrippæ nominantur,) conſequitur fœtum ſecundina, mox lochia, quæ non differunt à menſtruo, niſi quòd ſanguis qui ante conceptionem ſingulis menſibus excernitur, menſtruus appellatur: Retinetur verò concepto ſemine vſque ad diem partus, cuius meliorem portionem fœtus trahit in alimentum, reliquum quod effluit ſtatim à partu Gręci λόχεια, Latini purgamenta vocant, de quibus interpretari poſſis maleficia, quæ Plinius & Fernelius attribuunt menſtruo.

De Vitali functione, nempe cordis & arteriarum pulſatione. Cap. X.

HACTENVS de naturæ functionibus: vitalis opus eſt ſingulis partibus vitam cõſeruare. Conſeruatur autem pulſu ſeu cordis & arteriarum indeſinenti motu, cùm vita ipſa nihil ſit aliud quàm motus actiuus, idem enim de corde (quod Plato in Theæteto de ſole dici poteſt:) ſi vel momento quieſceret totius opificij ſyntaxis ſolueretur. Pulſus duę ſunt partes duplici quiete diſtinctæ, Diaſtole & Syſtole: tres proximæ & coniunctę cauſæ, facultas vſus & inſtrumenta: Facultas vitalis ſimilior naturali quàm animali, quia vt dixi nobis dormientibus, quinetiam inuitis cor & arteriæ attolluntur & dęprimuntur: inſtrumenta verò cor & arteriæ, vſus vnicus, nempe conſeruatio vitę, quæ conſiſtit in natiui caloris permanſione: pulſus partes erunt hoc præſtare: quod facit duobus modis excretione fuliginũ quarum copia alioquin obrueretur: & mediocri refrigeratione, neque enim vita noſtra conſiſtit in exuperãti, ſed moderato calore: Ad mediocritatem illam adducitur, mediocri ventilatione, pulmones ſunt flabella cordis. Per Syſtolem fuligo excluditur, attrahitur aër frigidus per Diaſtolem. Syſtole ergo eſt conſtrictio cordis & arteriarum, vt foras excrementa fuliginoſa excludantur. Diaſtole verò eſt cordis & arteriarum dilatatio, vt calor vitalis contempe-

retur. Quo modo fit, dices, quando cor dilatatur vt ſpiritum vitalem ab arteriis non attrahat? Quia tùm valuulæ arteriæ magnæ clauduntur. Hinc tanta contentione diſputata quæſtio, an ſimul cum corde dilatentur arteriæ? Galenus capite ſexto, libri quarti de differentiis pulſuum reprehendit Eraſiſtratum, qui exiſtimabat corde dilatato arterias conſtringi, eodem conſtricto dilatari: ſimul enim dilatari & conſtringi ex eo imprimis demonſtrat, quòd arterię inſerãtur cordi, deindę quòd ſi vna manu cor, altera arterias tetigeris, ambo ſimul moueri obſeruabis. Eraſiſtrato tamen mauult fauere Auicenna, idque in diſſecto cane viuo obſeruatur: Addit rationem, quòd ſi conſtricto corde arteriæ conſtringantur, fieri non poſſe vt tùm à corde vitalis ſpiritus in arterias effundatur. Accedit valuularum ratio & vſus, nam quæ ſunt in arteria magna contracto corde ſubmittuntur, ne ſpiritus, & ſanguinis motum in arterias impediant. Dilatato corde diſtenduntur, ne qui effuſus eſt ſanguis cum ſpiritu per arterias in cor refluat: De iſto tamen problemate liberum ſit cuique iudicium propterea quòd ad bene medendum non refert quam partem defendas.

De functionibus animalibus ac primùm de reſpiratione. Cap. XI.

RESPIRATIONIS vt pulſus tres ſunt cauſæ cõtinẽtes: facultas, vſus, & inſtrumẽta, hanc

ad facultatem animalem referendam eſſe iam demonſtraui, quo loco reſpirandi inſtrumẽta commemorata ſunt, vſus idem eſt qui pulſus nempe conſeruatio vitæ & caloris in ſuo fonte. Reſpirationis duæ partes: quæ totidem partibus pulſus reſpondent: Inſpiratio enim cum diaſtole conſentit, expiratio cum ſyſtole. Dilatatis motu diaphragmatis & thoracis pulmonibus, fuga vacui inania aſperæ arteriæ, & pulmonum ſpatia ſubit aër, in quibus vbi conuenienter præparatus eſt, à dilatato corde per arteriam læuem in ſiniſtrum ventrem attrahitur, vt temperies natiui caloris conſeruetur: Quemadmodum verò contractis arteriis fuligo per cutem inſenſibiliter repurgatur ita expirando, per aſperam arteriam, & hæc, & circumfuſi aëris inquinamenta: (neque enim purus eſt qui nos circumſtat aër, ſed multis vaporibus infectus) quibus repurgatur à pulmone priuſquam ad cor tranſmittatur. Reſpirationis vicem nonnunquam ſupplet tranſpiratio: quando enim exiguus eſt calor, vt hyſtericis mulieribus, ſola trãſpiratione ardor cordis abundè temperari poteſt. Sic Galenus in opere de locis affectis ſcribit animalibus quæ in cauernis latitant tranſpirationem eſſe loco reſpirationis. Quo modo ſoluitur quæſtio an omne animal neceſſariò reſpiret. Inſecta enim propriè non reſpirant, ſed perſpiratio eſt illis loco reſpirationis, quia aëre per cutem ſubeunte abundè refrigerantur: quæ verò pulmones habent: om-

nia propriè reſpirãt. Piſces reſpirant per bronchia, niſi fortè pulmones habeant, vt delphini. Ab aëre inſpirato cor recipit duas commoditates, refrigerationem à qualitate, materiam vitalis ſpiritus à ſubſtantia. Hinc fit, vt homo breui intereat, niſi frigidum inſpiret, vt experiuntur qui in balneo calidiore diutiùs morantur, aut qui anguſtiore loco concluduntur. Quemadmodum enim ignis cucurbitulis, aut aliquo vaſe concluſus, extinguitur: Ita niſi noſter calor cum ambiente communicet, ſi vel omnino cohibeatur ſpiritus, vel aër quidẽ inſpiretur, ſed calidus, animal ſuffocatur. perſpiratio calorem externarũ partium conſeruat, aëre per cutis meatus attracto, dilatatis arteriis quæ deſinunt in cutem: iiſdem conſtrictis earundem partium fuliginoſa excrementa inſenſibiliter vacuantur: propterea ſenſu imperceptibilis euaporatio à medicis appellatur. Hyeme minimùm corpus per cutem difflatur: quia ambientis frigore meatus occluduntur: plurimùm verò æſtate. Cæterùm reſpirationis duæ ſunt primæ differẽtiæ: vna enim eſt naturalis & cuiuſque propria, quæ pro variis temperamentis, ætatibus, anni partibus & regionibus immutatur. Altera præter naturam quam morbi & morborum cauſæ accerſunt: cuius variæ ſpecies commemorantur à Galeno lib. de difficultate reſpirationis.

De Voce & Sermone. CAPVT XII.

HÆc tractatio cum antecedente coniuncta eſt, quod vtrique reſpiratio ſit neceſſaria de quibus ſcriptus eſt liber à Galeno qui quoniam nō extat, de his breuiter tranſigemus: Ariſtoteles ſecundo de anima definit vocem ſonum ab ore animalis profectum rei alicuius ſignificandæ gratia: qui fit ex aëre expirato & ad guttur repercuſſo. Definitur à Galeno quarto, de locis affect. cap. ſeptimo actio vocalium inſtrumentorum: cuius tres cauſas conſtituit, materiam, efficientem & finem: materiam duplicem, vnam generalē, quę expiratio dicitur, alteram magis propriam & ſpecialem, nempe exſufflationem. Eſt ſpiritus confertim emiſſus per guttur: per guttur inquam, quia ſi per aliam viam, foras emittatur, vt in thoracis vulneribus, mutum animal redditur. Efficientes cauſæ variæ ſunt, primaria, facultas motrix: nam à corde vocem non oriri, pluribus diſputat Galenus ſecundo de placitis. Inſtrumenta larinx, & potiſſimum eius pars quæ epiglottis nominatur, deinde muſculi mouentes laryngem & nerui recurrentes, Aſpera arteria, expirati ſpiritus deferēns inſtrumentum, & gargareon, quod plēctrū vocis dicitur. Finis, eſt rei alicuius ſignificatio, neque enim brutæ animantes, temerè vocē edunt, ſed ad aliquem vſum vitæ vtilē, eo fine pīpiūt paſſeres, mugiunt boues, hinc ars οἰωνιστικὴ interpretādi voces animę, Platonis ſcriptis tantopere celebrata. In qua excelluiſſe dicitur Apo-

lonius, & noſtro ſæculo in Germania Dauid quidam tertius. Sermo eſt vox propriæ cogitationis interpres, homini peculiaris: nam Pſitaci, Graculi, dant ſine mente ſonum, imitantur quidem hominis vocem, ſed ſine delectu & iudicio. Lingua eſt primarium inſtrumentum ſermonis, cui non parum conferunt dentes, labia, narium foramina, palatum mediocre, hoc eſt neque elatum nimis, nec depreſſum. Si quid horum deſit, aut vitio aliquo laboret, multa in ſermone vitia conſequuntur. Primæ differentiæ vocis ſunt lenis aut aſpera: quæ differentiæ ſumuntur à membrana interiore aſperæ arteriæ: Illa enim bene læuigata vocem edit læuem, exaſperata aſperam: eadem membrana, ſi multo humore imbuatur (vt accidit catarrho decumbente in pulmones) fit vox rauca: Clara verò & ſonora ſi moderata ſiccitate prædita ſit: vbi enim immoderata eſt, eius ſiccitate fit vox clangoſa qualis eſt animalium, quæ habent longum collum, vt gruum. Aſperę arteriæ magnitudo & anguſtia aliam vocis diuiſionem parit, in grauem & acutam, quibus enim aſpera arteria ampla, eſt voce ſunt graui, quibus anguſta, acuta: His ſi vehementer impulſis, ſpiritus copia aut paucitas acceſſerit vox magna aut parua efficietur. Nam ad magnam vocem edendam, non ſolùm aſperæ arteriç amplitudo neceſſaria eſt, verùm etiam vehementer impulſi aëris copia: Quemadmodum ad vocem paruam contraria requiruntur.

De Senſuum obiectis & inſtrumentis.
CAPVT XIII.

SVNT quinque ſenſus externi obiectis & inſtrumentis differentes, duo neceſſitatis quibus ſolis conſtant animalia imperfecta, tactus & guſtus : tres perfectionis ſine quibus nullum animal perfectum eſſe poteſt, viſus, auditus & odoratus. Viſus diſtinguit colores, auditus ſonos, guſtus ſapores, olfactus odores, tactus tractabiles qualitates, quæ etiamſi differant ſpecie vt calidum frigidum, durum molle, non conſtituunt tamen ſenſus ſpeciem differentem, quia vniuntur in hoc omnes quòd ſui tangendi faciunt copiam : multò potiùs quinque ſenſibilia communia, magnitudo, numerus, figura, motus & quies, ſenſus conſtituunt à quinque commemoratis ſpecie differentes : ad vnum tamen genus referuntur, quia à multis, non ab vno ſolo, vt colores à ſolo viſu, ſoni à ſolo auditu, dignoſcũtur. Nam rerum obiectarum magnitudinem, numerum & figuram, ego non tantùm viſu, ſed etiam tactu poſſim percipere, earumdem motum vel quietem, vtroque : præterea auditu : Singuli ſenſus de ſuis obiectis ſincerè & integrè pronuntiant : ſi hæc tria concurrant, organum bene temperatum, medium non impeditum, legitimè diſtans obiectum, quorum vnum ſi deſideretur, ſenſus non poteſt æquus eſſe iudex eorum quę percipit : Nam oculus flauo

colore ſuffuſus omnia flaua iudicat, & lingua alieno ſapore imbuta, de ſaporibus integrum iudicium ferre non poteſt. De ſenſoriorum temperamento non conuenit Ariſtoteli cum Platone: Ille enim exiſtimat inſtrumentum viſus eſſe aqueum, quia humore cryſtallino, veluti ſpeculo animato, rerum obiectarum imagines excipiuntur. Auditus aërium, quia aura tenui, membranula incluſa, communicans cum aëre externo, ſonos excipit. Odoratus partim igneum, partim aëreum, quia exhalatio vtriuſque materiæ eſt particeps, cui affinis omnino eſt odor. Tactus terrenum, eſt autem guſtus tactus quidam. Platoni placet organum videndi eſſe igneum, quia ſpiritus viſiuus (cuius fulgore & irradiatione res aſpiciuntur,) eſt igneus. Guſtus aqueum, quia ſine humore aqueo nihil guſtatur. Odoratus, particeps eſſe ignis, aëris & aquę, quia ſenſorium eſt analogum ſuo obiecto; Odor autem eſt halitus qui ex re odorabili fertur ad nares, halitus verò fit aqua in aërem ab igne reſoluta. Platoni, in omnibus fauet Galenus. Cętera quę ad particularem ſenſum pertinent ex ſecundo de anima & libro Ariſtotelis de ſenſu repetenda ſunt.

De Somno & Vigilia. Cap. XIIII.

SOMNUS & Vigilia ſunt animæ ſentientis affectus, vigilia vt habitus, (quia ſenſus & motus functionibus definiuntur) Somnus vt

priuatio : quia vtriúſque abſentia dignoſcitur, de quibus hic locus poſtulat vt paucis diſſeramus : definitur ſomnus, primi ſenſitiui, ſeu communis ſenſus, ab actione ceſſatio, veluti feriæ quædam à natura conceſſæ, ad ſpiritus & caloris iacturam reſarciendam, viréſque recreandas. Nullum enim animal diu ſuperſtes eſſe poteſt, niſi habeat quietis & actionis viciſſitudines. Quod caret alterna requie durabile non eſt, hæc reparat vires, feſſaque membra leuat : Definitur ab Ariſtotele impotentia primi ſenſitiui, ob exceſſum vigiliarum. Senſus enim omnes & motus ſopiuntur ſomno, excepto pulſu & reſpiratione, ſine quibus animal viuere non poteſt. Somnus eſt duplex naturalis qui à cauſis naturalibus excitatur, & præter naturam, qui à cauſis violentis: vtriuſque idem primum ſubiectum. Quod Ariſtoteles exiſtimat eſſe cor: (Quia videtur illi eſſe primum ſenſitiuum.) Galenus verò vt in cerebro primum ſenſus principium collocat, Ita ſomni & vigiliæ: cui experiẽtia conſentit. Nam ſiue ſomno contra naturam, vt lethargo, quiſpiam laboret, ſiue præter modum vigilet (quod accidit, phreneticis) topica adhibentur capiti non cordi: Atqui contraria nata ſunt afficere idem ſubiectum : Eſt igitur cerebrum ſomni quoque & vigiliæ naturalis primum principium. Naturalis ſomni cauſa efficiens eſt vapor benignus ab alimento & ſanguine in caput ſublatus : Fumi enim acres, (quales excitantur in febre ardenti & in vigore febrium

putridarum) vigilias, non ſomnum, pariunt. Caloris fluxus & refluxus non videntur cauſæ efficientes ſomni & vigiliæ, ſed vtrumque potiùs conſequi. Nam per ſomnum calor, ſpiritus & ſanguis concurrunt in centrum, per vigilias recurrunt à centro ad circumferentiam. Propterea Hippocrat. ſexto epidemiωn Vigilans inquit intus frigidus, foris calidus dormiens contra. Hinc naturalis ſomnus calefacit & humectat propter ſanguinis ad interiora regreſſum, qui calidus & humidus eſt. Si tamen immoderatus fuerit refrigerat, & exſiccat, quia cùm non ſuppetit calori natiuo alimentum, in quo conficiendo occupetur, conuertit ſe ad partium ſolidarum humiditatem abſumendam. Sic Hippocrates ſexto epidemiωn: Galenus ſexto ſimplic. eadem cauſa docet longiore ſomno corpus emaciari & extenuari.

De motu arbitrario. Cap. XIIII.

ARISTOTELES octauo phyſicæ definit motum, libera inchoatione & terminatione, ſcilicet quem nos & inchoare & ſiſtere poſſumus quando volumus, celeriorem, vel tardiorem, frequentiorem, vel rariorem reddere, cuius multæ ſpecies in corpore humano à Galeno memorantur in libris de motu muſculorum: extenſio, inflexio, conuerſio, motus ſurſum, vel deorſum, & obliquus. Cuius præcipuum inſtrumentum eſt

muſculus : qui contractus ſuis fibris partem mouet, non per facultatem mouendi ſibi congenitam, quemadmodum arteriæ mouentur, ſed aliunde, nempè à cerebro per neruos influentem. Vnde contractio Galeno ſecundo de motu muſculorum, propria actio muſculi dicitur, eius verò relaxatio duntaxat per accidens: atque vt dicitur, ex conſequenti. Aliquando neruus inſtrumentum motus appellatur, ſed non eſt primarium inſtrumentum. Ariſtoteles tertio de anima motus cauſas definitiùs inquirés, conſtituit vim imaginandi ab ipſo appetitu impulſam, primum principium voluntarij motus, quia non priùs animal mouetur rei alicuius conſequendæ, vel fugiendæ gratia, quàm vis imaginandi apprehenſa boni & mali ſpecie, facultatem motricem ad mouendum impulerit. Quæritur cùm Ariſtoteles non eſſet anatomes ignarus, cur in explicandis cauſis & inſtrumentis arbitrarij motus ſpiritus duntaxat meminerit, muſculos & neruos prætererit : quia non ſunt omnia motus voluntarij in vnoquoque animalium genere inſtrumenta : quandoquidem inſecta, vt muſcæ, apes mouentur ſolo ſpiritu ſine neruis & muſculis. Ille vt decebat phyſicum primas & communes cauſas omnis voluntarij motus perquirebat. A medicis dicuntur inſtrumenta motus voluntarij, in animalibus perfectis, vt in hominibus. Si quis inſtet quaſdam partes moueri ſine muſculis, vt linguam, penem, palpebram, reſpondeo illas partes eſſe muſculoſas. Auer-

roes præterea obiicit vomitu ventriculum ſubuerti, qui tamen neruoſus eſt non muſculoſus: reſpondemus vomitum eſſe motum violentum, neque eſſe motum perfectum.

De tribus principibus functionibus animæ, ac primùm de imaginatione, ac illi annexis inſomniis.

CAPVT XV.

PHANTASIÆ officium eſt ſpecies & formas rerum per ſenſus cognitarum recipere, eáſque intellectui repræſentare, vnde natum eſt illud Ariſtotelis, intellectum hominis ſine phàntaſmate non intelligere, quandiu in corpore continetur. Phantaſia igitur circa relictas in communi ſenſu ſpecies verſatur, vt eas interdiu componat, aut diuidat: Ita tamen vt nullus inde aſſenſus, vel diſſenſio conſequatur. Aphrodiſeus phantaſiam diſtinguit à ſenſu: primò quòd motus phantaſiæ ſint liberi, quia imaginamur non tantùm abſentia, ſed etiam quæ nec ſunt, nec eſſe poſſunt. Senſus tãtùm quod adeſt quódque pręſens eſt apprehendit. Secundò quod ſentimus vigilantes, imaginamur potiſſimùm dormientes, ad phantaſiam enim pertinent inſomnia: de quibus medico differendum eſt, quoniam ab his humorum conditionęs, & affectus corporis peti ſolent, vt docet Galenus libello ea de re ſcripto. Repetendum verò ex ſuperiori ſectione,

rerum ſenſibus externis perceptarũ, imagines admitti in ſenſum communem, eíque interdum firmiter, interdum leuiter inſidere, aut prorſus euaneſcere: quæ permanent, per ſomnum, dum feriantur externi ſenſus, non aliter mouent imaginatricem, quàm ſi vigilantibus nobis, obuerſarentur oculis. Hinc fit vt interdiu cogitata, aut viſa nobis dormientibus in animum redeant, & phantaſiæ repræſententur. Proinde nihil eſt aliud inſomnium quàm ſpecies rei ſenſibilis communi in ſenſu relicta, quæ inter dormiendum phantaſiæ occurrit. Quemadmodum verò imagines quæ apparent in aqua immotæ, integrè & perſpicuè videntur. Ita enim Poëta: non ſum adeo informis nuper me in littore vidi, cùm placidum ventis ſtaret mare. Quæ verò agitata aqua conſpiciuntur confusè videntur. Ita ſi à vaporibus paucis, aut nullis, imagines agitentur: ſomnia tùm quieta fiunt. Quemadmodum turbulenla monſtroſa & diſtorta, vbi à multitudine vaporum in caput ſublatorum mouentur. Talia ſolent eſſe ægrorum & ebriorum ſomnia: quæ vt affectum corporis & humoris dominatũ ſequuntur, ita vtrumque ſæpe indicant, ſúntque propterea à medico ſiſcitanda & ab ægris diligenter perquirenda.

De memoria & recordatione.

CAPVT XVI.

MEMORIA ſequitur phantaſiam, quas enim ſpecies rerum accepit à ſenſibus

phantaſia, animus in memoria velut in theſauro recondit ad vſum: propterea notionum fidelis cuſtos perhibetur. Obiectum vtrique commune eſt, verùm phantaſia, phantaſmata per ſe & abſolutè conſiderat, neque ad eas res refert vnde profectæ ſunt: memoria verò vt ſunt rerum antea perceptarum ſimulachra: Ariſtoteles enim lib. de ea re ſcripto docet, ſemper memoriam eſſe coniunctam cum perceptione præteriti temporis: Vna memoria dicitur ſenſitiua quæ circa ſpecies à ſenſibus exterioribus profectas verſatur. Altera rationalis quæ conſiderat tãtùm ea quæ ratione percepta ſunt: Eiuſmodi ſunt res vniuerſæ & definitiones: priorem belluæ nobiſcum habent communem. nam iniuriarũ aliquo in loco acceptarum, meminerunt, & aues nidos à quibus exierunt, repetunt. Poſterior propria eſt hominum dicitúrque ſpecialiùs recordatio, vt enim belluæ non ſunt capaces diſcurſus, ita neque recordationis.

De intellectu. CAP. XVII.

INTELLECTVS quidam eſt contemplator, ſcientiarum theoriticarum, vt phyſicæ metaphyſicæ & mathematicarum artium parens: ad quem pertinent virtutes mentis ſexto ethicorum explicatæ, ſcientia, prudentia, ars, intelligentia, & ſapientia. Alter actiuus qui actiones morales regit, ad quem pertinent præcepta moralia, ethica, œconomica & politica. Ethicis, priuatus quiſque do-

cetur honeſtè viuere, œconomicis inſtituitur pater familias arte regendæ familiæ. Politicis magiſtratus adminiſtrandæ ciuitatis arte informatur: vnus & idem has omnes perſonas ſuſtinet, ſola ratione differens. Solet aliter diuidi in agentem & patientem, dicitur intellectus patiens prout eſt capax omnium notionum: Accedit enim in corpus ſimilis tabulæ nudæ in qua nihil eſt depictum, eſt tamen omnia potentia, id eſt omnium rerum imagines poteſt excipere quam vim ipſemet promouet in actum, in hoc enim cum materia prima conſentit. Quod vt materia eſt capax omnium formarum, ſic intellectus patiens, omnium notionum, diſſentiunt verò, quòd materia non formet ſe, ſed ab alio vt à calore cœleſti, informatur & perficitur, intellectus vi congenita notiones efformat ex longa & frequenti rerum obſeruatione per ſenſus, ad quas dum ſe conuertit, actúque intelligit: tùm intellectus agens appellatur. Quidam inuentorem animum interpretantur patientem intellectum, iudicatorem verò agentem. Præterea eſt ſimplex quidam intellectus ad quem pertinet rerum ſimplicium, vt categoriarum cognitio, in quibus neque verum, neque falſum: Alter coniunctus qui res & notiones ſimplices componit, cuius eſt affirmare vel negare, verum aut falſum dicere veritas eſt adæquatio mentis cum re: nam enunciatio vera eſt ſi conſentiat cum re, ſi diſſentiat falſa.

Finis Phyſiologiæ.

SECVNDA
PARS MEDICINÆ QVÆ ΥΓΙΕΙΝΗ, DIÆTA SANORVM APPELLATVR.

Quid ſit Ὑγιεινή. CAPVT I.

TOTA medicina in tribus primis capitibus conſiſtit rebus naturalibus, nõ naturalibus, & contra naturam. Scientia rerum naturalium phyſiologia nuncupatur: rerum non naturalium Ὑγιεινή. Pars medicinæ quæ mediocritate rerum non naturalium ſanitatem conſeruat: earum, quæ ſunt contra naturam, ſi Theoriam ſpectes, Pathologia, ſi praxim, therapeutice. Eſt autem ſanitas prior morbo, quia ſanitas eſt affectus ſecundùm naturam, primò per ſe actiones per-

que eſt mederi, quod accommodatis remediis morbos depellere. Miſere viuunt qui medicè viuunt. Plato ſolam gymnaſticem conſeruandæ ſanitati vtilem eſſe iudicabat. Firma valent per ſe; nullúmque Machaona quærunt: Ad medici dubius confugit æger opem. Mihi verò tantùm abeſt, vt perſuadeam artem valetudinis tuendæ eſſe inutilem, cùm therapeutica eſſe antiquiorem, præſtantiorem, & vtiliorem exiſtimem, vt enim prior eſt ſanitas morbo, ſic ars ſeruādæ ſanitatis, arte depellendorum morborum. Fortaſſis qui firmam corporis conſtitutionem ſortiti ſunt à natura, in victu non delinquunt, cùm naturam ſequuntur ducem, quia non plùs appetunt, quàm coquere poſſint: omnibúſque morborum iniuriis exquiſitè temperatum corpus potenter reſiſtit. Verùm pauciſſimi ſunt bene & fœliciter nati, cœteri quorum lubrica eſt ſanitas & morborum iniuriis opportuna, niſi certis vitæ legibus morbos præcaueant, eos incurrunt: ſanitatis enim maxima eſt latitudo, duobus extremis veluti finibus circunſcripta, actionum omnium integritate, & actione aliqua manifeſta: Integritas actionum non eſt in omnibus par & æqualis, qui corpus habent partibus ſimilaribus exquiſitè temperatum & diſſimilaribus optimè conformatum abſolutè & ſemper ſunt ſani, Intemperati verò vt natura calidi, frigidi, humidi ſicci: vel calidi humidi, calidi ſicci, frigidi humidi, frigidi ſicci, cuiuſmodi ſunt ſanguinei, bilioſi, pitui-

toſi melancholici, leuiſſima occaſione morbo prehendũtur. Temperati quia abſolutè & ſemper ſunt ſani, non admodum opus habent vitæ & victus legibus: Qui verò ſunt ſani vt nunc, hoc eſt ad tempus tantùm ſani, vt dubiam & inconſtantem habent valetudinem morborúmque cauſis obnoxiam; Ita egent periti medici conſilio, vt in viuendo certum teneant modum: nam temperati gaudent ſimilibus neque contrariis admodum læduntur. Intemperati verò ſimilibus citò facileque offenduntur, iuuantúrque contrariis, quas vitæ leges vnicuique præſcribit Ὑγιεινὸς, eſt medicus conſeruator ſanitatis, diætæ præceptor.

Salubrium in quibus Ὑγιεινὴ tota vertitur diſtinctio. CAP. III.

MEDICINA à fine definitur ars ſeruandæ aut reſtituẽdæ ſanitatis, præſentem ſeruat Ὑγιεινὴ abſentẽ reſtituit, therapeutice: A materia ſubiecta definitur ars ſalubrium inſalubrium & neutrorum: Ars ſalubrium ὑγιεινὴ nuncupatur, inſalubrium therapeutice, neutrorum prophylactice aut analeptice: Illa enim eſt ars neutrorum decidentiæ: hæc neutrorum conualeſcentiæ. Salubre dicitur tribus modis, vt corpus, vt cauſa, vt ſignum: Salubre corpus dicitur quod præſenti fruitur ſanitate, illúdque vel ſemper tale, vel vt plurimùm, vel vt nunc: Salubre ſemper appellatur, quod firmam habet ſanitatem: Salubre

vt nunc quod mobilem & inconſtantem, ſalubris cauſa, vel eſt efficiens ſanitatis, vel eiuſdem conſeruatrix. Efficiunt ſanitatem imprimis quatuor humorum & ſpirituum bona conſtitutio, vt eſt apud Hippocratem libro de natura hominis, deinde partium ſimilarium bona temperies, organicarum legitima ſtructura, quæ conſiſtit in iuſta magnitudine, numero, ſitu, & conformatione: omnium denique vnio & continuitas: Eandem conſeruat ſex rerum non naturalium moderatus vſus. Qui duobus modis definiri poteſt, abſolutè & per ſe, vt ſi ſimpliciter, quis aër ſit ſalubris, quæ alimenta ſalubria explicetur: aut comparatè, quæ ſunt huic, aut illi ſalubria. Habita ratione proprij temperaméti, ętatis, ſexus, temporis. Prior docendi modus, eſt artis proprius. Poſterior prudentiæ, ſanatur enim Socrates, ſed præcepta tam ſeruandæ quàm reſtituendæ ſanitatis de homine ſanando in genere & indefinitè traduntur, vſus generalium præceptorum artificis prudentię relinquitur, qui illa indiuiduis accommodat, ſpectatis vt dixi, perſonæ, loci, temporis circunſtantiis. Signa ſalubria omnia ſunt diagnoſtica. Præſentem ſanitatem actionum omnium naturalium vitalium & animalium integritate dignoſcit, ille enim ſanus iudicatur, qui omnes habet integras. Tantùm appetit quantùm poteſt coquere, perbellè nutritur, pulſum habet moderatum qui vitalis facultatis robur demonſtrat. Integros habet omnes ſenſus, liberum motum,

reſpirationem non impeditam : deinde ab excretorum & retentorum ſymmetria argumentum ſanitatis ſumitur. Ille enim ſanus eſt qui excrementa tam primæ quàm ſecundæ coctionis, qualia, quando, & quantùm oportet excernit , iuſtóque tempore retinet : Tertium ſignum ducitur ab affectu ſimplici, ſeu qualitatibus naturalibus non immutatis, vt puta ſi cui ſit viuidus color corporis, habitus non admodum obeſus aut macilentus: in quo ſpectandum erit quantùm quiſque à propria & naturali conſtitutione receſſerit: Nam etiamſi ſanitas in abſtracto, neque recipiat magis neque minùs, attamen in concreto intendi plurimùm atque remitti poteſt. Valdè bilioſus natura,quamquam minùs quàm temperatus, attamen eſt ſanus,quandiu naturalem ſuam conſtitutionem retinet, actionéſque habet integras non abſolutè,ſed naturæ ſuæ congruenter : Qui valdè ſunt obeſi natura aut macilenti, qui facie ſunt rubicunda, non deſinunt eſſe ſani. Itaque iubet paſſim Galenus vt medicus ἰδιοσυγκρασίαν, propriam indiuidui naturam perquirat. Ars ſemper proponit perfectum vt ſit cæterorum exemplar,

An ſanitas perpetuò ſit conſeruanda ſimilibus. CAPVT IIII.

SINGVLARE eſt præceptum apud Platonem in Cratillo vt imprimis in cuiuſque

artis principiis conſtituendis diligenter laboremus, quia leuiſſimus error commiſſus in principio, maximus tandem euadit. Ex vno enim falſo principio, ſequuntur innumerabiles concluſiones falſæ: vnde illud Heſiodi, qui bene cœpit, habet iam dimidium facti: Imo inquit Plato, pluſquam dimidium. Artis quam meditamur fundamentum in eo conſiſtit, vt quemadmodum morbi contrariis depelluntur, Ita ſanitas ſimilibus conſeruetur: cuius principij veritati plurima reſiſtunt non prætereunda, nã pueris, natura calidis, interdicitur vino: Senibus verò temperamẽto frigidis, conueniunt calida, nocent refrigerantia: Natura biliofis, inquit Hippocrates ſexto epidemiωn conueniunt balneum, quies, & aquæ potus, nec dubium eſt mero, ſinapi, alliis, porris, cæpis, piperatis, offendi plurimùm eos qui ſunt temperamento calido ſicco. Itaque falſum eſt perpetuo ſanitatem ſeruandam eſſe vſu ſimilium: reſpondet Galenus in arte parua ὑγιεινῆς duas eſſe partes vnam ſeruatricem, alteram correctricem ſanitatis, quia cuſtos bonæ valetudinis duos habet ſcopos, aut ſanitatem præſentem qualiſcunque illa ſit conſeruare, aut eandem corrigere & ad meliorem reducere. Correctrix contrariorum moderato vſu, naturalem intemperiem paulatim emendat, ſeruatrix ſimilibus eandem retinet. Appello ſimilia quæ diſtant à medio pari gradu, vt naturalis intemperies quæ ſit ad ſecundum gradum calida, ſeruetur alimentis pari gradu cali-

dis, quæ longè receſſit à bona temperie, & iam vergit ad morbidam, non debet conſeruari, ſed potiùs quanta arte fieri poterit emendari. Sola temperata natura aut quę ab ea non longè abeſt ſeruari debet, vſu ſimilium: cæteræ contrariis emendari.

Quis aër ſit ſalubris ſanitatíque ſeruandæ conueniat. CAPVT V.

EXPLICATVRVS mediocritatem ſex rerum non naturalium qua ſanitas conſeruatur, exordiar ab aëre, quem inſpiratu,& perſpiratu continenter attrahimus. Is enim ad vitam vſque adeò neceſſarius eſt, vt vix momento eo carere poſſimus: Deligatur verò ad ſanitatem conſeruandam, qui ſit purus & clarus, nullis ſtagnorum, cadauerum, cloacarum expirationibus conſpurcatus, ſed ab omni & qualitatum & ſubſtantiarum vitio planè alienus, qui ventis ſalubribus perflетur: qui enim tetris & corruptis vaporibus, ex aqua aut ſtagnis expirantibus,ex inquinamentis in eo genitis vel de cœlo demiſſis inficitur, qui montibus concluſus non perflatur, tuendæ valetudini non eſt accommodatus, quemadmodū nec is qui nimio vel calore,vel frigore affectus eſt, aut repentinas habet mutationes. Aër qui omnes bonitatis dotes adeptus eſt, omni naturæ ad conſeruandam ſanitatem vtilis eſt: qui verò vna vel duabus qualitatibus affectus eſt, intemperatis corpo-

ribus contraria qualitate præditis ſalutaris eſt. Vnde Hippocrates ſcribit tertio Aphoriſmorum nonnullos quibuſdam in regionibus, vel anni temporibus bene vel male habere, vt ſenes æſtate ſalubriter degere: hyeme contra. Quæret aliquis quomodo morbos naturæ ſuę congeneres euitabunt? qua arte frigidij frigido cœlo, morbos frigidos, quales fiunt à pituita, effugient: calidi calidos aëris conſtitutione calida? Reſpondet Galenus in arte parua, exceſſum qualitatis in aëre, cæterarum rerum non naturalium contrarietate corrigendum eſſe: Quando æſtuat cœlum, valdè calidi refrigerantibus alimentis vtentur: Aërem liberum præſertim meridianum fugient, domeſticum, conſperſo pauimento, foliis vitis, ſalicis lactucæ, aut poſca temperabunt.

De Ventis ſalubribus. CAP. VI.

AD aërem pertinet ventus, quia ſi creditur Stoicis nihil eſt aliud quàm aër commotus ſeu fluxus aëris: Ariſtotelis opinione fit ab exhalatione ſublata Solis calore, quæ mediæ regionis frigore repulſa, obliquè mouetur circa terram: propterea ab eodem Sol dicitur ventos excitare & diſcutere, qui eorum materiam oriens & occidens è terris ſuſcitet, eoſdem ſedare, quia meridianus præſertim media æſtate, eorum materiam abſumit. Hippocrates verò ſecundo de diæta, exiſtimat eorum materiam eſſe vaporem non exhala-

tionem. Propterea origine ſeu materialiter omnes ventos eſſe frigidos humidos, à locis quos percurrunt, alias qualitates acquirere. Vt vt ſit, plurimùm refert ad ſanitatem conſeruandam an regio perfletur Auſtro, an Aquilone, quia auſter cùm ſit calidus humidus & morboſiſſimus, quandoquidem à calido humido putredo, inde ventus peſtilens nuncupatur. Aquilo verò cùm ſit frigidus ſiccus, & cauſis putredinis vtráq; qualitate reſiſtat, eſt ſaluberrimus. Obſeruatum eſt à ſeptentrione exoriri cum canicula ventos, qui etheſiæ nominantur. Qui quidem non tantùm ardorem cœli contemperant, ſed etiam aërem inquinamentis omnibus repurgant, inde ſcoparij dicuntur, quòd aërem ſcoparum in modum verrunt. Peſtis ſi quæ ſunt ſeminaria fugant, quoties flant liberè. Hippocrates libro De aëre locis & aquis, ſcribit Aſianos eſſe molles & imbelles quòd perflentur Auſtro, Circius ventus, Narbonẽſibus eſt infenſiſſimus. Plurimùm igitur refert quibus vẽtis affletur regio, vt ſalubris vel inſalubris iudicetur: excelſa loca quòd liberè perflentur, ſunt ſalubriora profundis, & campeſtribus, illícque non tantùm ſalubriùs, ſed etiam diutiùs viuitur: Nocentiſſima ſunt loca paluſtria. Plato quinto de Legibus ſcribit varietate & frequentia ventorum, homines reddi proteruos & difficiles, vt obiter inde colligamus non tantùm corpus, ſed animum à ventis immutari.

De Salubri aqua. Cap. VII.

TRIPLICIS ſubſtantiæ indefinens effluuium triplici alimenti genere reparamus, ſpirituoſæ, ſpirituoſo, vt aëre inſpirato, & odoribus: humidæ, humido: vt potu, potulentis, ſolidæ ſolido, vt carne & pane, de aëre cùm ſit diſputatum, inſtat vt de humidis alimentis diſſeramus, in quibus aqua primas tenet, quia ad vitam tanti momenti videtur Ariſtoteli in problematibus, vt ab ea magis quàm ab aëre, aut alio quouis alimento corpus immutetur. Ob ídque iubet Hippocrates, vt medicus bonitatis aquarum imprimis ſit ſollicitus: quæ dignoſcetur multis modis, colore, odore, ſapore, hypochōdriorũ leuitate, facili caloris & frigoris impreſſione, carnis & reliquarum rerum in ea prompta facilíque coctione, Incolarum, & vtentium ſanitate. Aquæ color albus tribuitur, non quòd lactis modo, aut calcis candeſcat, ſed medio inter album & nigrum colore. Itaque aqua quæ alium colorem præ ſe fert, lacteum, nigrum, aut viridem, laudabilis eſſe non poteſt. Aquæ ſuus eſt ſapor, aquæ potoribus longa experientia cognitus, vulgo tamen dulcis dicitur, non quòd mellis, aut ſacchari dulcedinem habeat, ſed iucũdum ſaporem qui ἄποιος dicitur, proinde quæcunque alium præ ſe fert ſaporem, vt ſulphureum, repudianda eſt. Odor in aqua debet eſſe eiuſmodi, vt non ſit ingratus, cujuſmodi eſt, aquæ putris, aut ſulphureæ. Leui-

tas aquæ deprehendi poteſt ſtatera, vel hypochondriis hominis. Aquæ enim leuiores meliores, vt quæ in hypochondriis non diu morantur, ſed citò diſtribuuntur: leuitatis comes eſt tenuitas, quam nonnulli explorant, cylindro in aquam proiecto: hanc enim ſi celeriùs ſubeat tenuior cenſenda eſt: tenuitatem aquæ certiùs indicat frigoris & caloris facilior impreſſio: nam tenuis vt eſt apud Galenum in libris ſimplicium, alteratur faciliùs quàm craſſa. Incolarum ſalubritas inquit Gal. ad ſextum aphoriſmorum eſt certiſſimum argumentum bonitatis.

De aquis ſimplicibus.

CAPVT IX.

AQVARVM varia ſunt genera pluuia, fontana, fluuialis, putealis, ſtagnans, niuea glacialis, omnes verò ſunt ſimplices, vel compoſitę: ſimplices, vbi nihil noſtra arte acceſſit, quas Galenus ſponte naſcentes appellat ſexto epidemion: compoſitæ, quæ arte aliqua mutationem, aut mixtionem acceperunt, quas ille artificioſas appellat: de ſimplicibus primùm diſſeramus, in quibus pluuia primum obtinet bonitatis gradum, quia inquit Hippocrates Sol de aquis omnibus tenuiorem & ſuauiorem portiorem reſolutam in vapores attollit ſurſum, venturæ pluuiæ materiam. Eius tamen bonitas pro diuerſis anni partibus

variat : nam vernæ & hybernæ ſunt meliores, quia terra citiùs euaporat æſtate & autumno aër tum multas habet ſordes, quibus pluuiæ conſpurcantur, vt docet Galenus cap. tertio, lib. de bonitate aquarum. Aquæ pluuiæ in ciſternis laudabili ſtabulo inſtratis, diu integræ ſeruantur, non debent tamen per tubos plumbeos defluere, quia plũbo admiſta ceruſa mordacem habet qualitatem, à qua diarrheæ & dyſenteriæ frequentes. Secundum bonitatis gradum obtinet aqua fontana, præſertim quæ ſpectat orientem, quas dotes tum poſſidet, cùm motu, inſolatu, & longa in aëre calido mora, natiuum frigus remiſit. Sunt quædam aquæ fontanæ non probandæ, vt quę per venas ſulphureas, bituminoſas, vel metallicas feruntur, earum enim rerum per quas deſcendunt, ſaporem, odorem, & facultatem mutuantur. Tertium bonitatis gradum obtinet fluuialis aqua, propter ſolis in eam agentis radios, tum quia motu tenuior euadat, niſi rerum aliarum mixtione inquinetur, vt accidit fluuiis populoſam aliquam vrbem præter labentibus: quę ſi turbidæ limoſæque fuerint, tantiſper ſunt ſeruandæ, dum quod craſſum eſt ſubſederit, vt in aqua Tyberis turbida fieri ſcribit Galenus in libris ſimplicium: vel ſi ea ſtatim vtendum, leuiter percolanda eſt, marinarum in potione nullus eſt vſus niſi quis ex iis aquam dulcem eduxerit: quod fieri poſſe ſcribit Ariſtoteles in meteoris, nautæ enim dulcis arenæ dolia ſemiplena ſemper habent, vt cùm

ex alto mari petenda eſt aqua, hanc per ſabu-lum colatam potabilem reddant. Putealis aqua bonitate longè eſt cæteris inferior, ea enim craſſa eſt & grauis: tum quòd motus ſit expers, tum quòd à Sole non illuſtretur, cuius vitium leui coctione emendari poteſt: nam coctione tenuior redditur, calore ea quæ ſunt heterogenea ſeparante. Quæ plurimùm coquitur craſſior tandem euadit, exhalante tenui portione, & interdum ſalſedinem acquirēte, vt docet Galenus tertio de alimentis. Peſſimæ omnium ſunt ſtagnantes, ſi aquam Nili exceperis: Vitium enim acquirunt quiete, vnde limoſæ & liuidæ apparent. Quare, aut illis abſtinendum eſt, aut ſi aliarum penuria iis vti cogamur, priùs coctione, pauci vini, aut panis miſtione, vel incocta oxalide corrigantur. Aqua niualis & glacialis, in deliciis olim fuerunt imperatoribus Romanis, vt ſcribit Galenus ſeptimo Methodi, ad ſitim & refrigerationem. Earum tamen vſum ſummopere damnat lib. de alimentis boni & mali ſucci, quæ dum congelantur, ſi quas habeant partes tenues, frigus exprimit: ingraueſcente propterea ætate, affectus inducunt neruis, articulis, viſceribus, exitiales: fiunt etiam gutturoſi qui iis crebro vtuntur, quia quod in illis eſt crudum & terreſtre muſculis & glandibus faucium adhæreſcit, tandémque concreſcit.

De aquis compoſitis. Cap IX.

QVÆ ab arte aliquid accipiunt coctione vel mixtione artificiales aquæ nuncupantur, miſcentur aquæ,mel, ſacharum,acetũ, aut aliquid tale,incoquũtur hordeum, paſſulæ, glycyrrihza, & cætera eiuſmodi, vnde potiones à medicis conficiuntur tam ſanis, quàm ægris vtiles: ptiſana exempli gratia, ad ſitim reſtinguendam ſanis eſt admodũ familiaris potus, quæ paratur ex hordeo, ad crepaturam coćto, addendo ſub finem glycyrrhizam. Quando ſputum maturare,& ad excreandum promptius reddere volumus, præterea adiicimus pruna damaſcena, paſſulas,iuiubas dactylos, ficus, fitque ptiſana, quæ vulgò magiſtralis appellatur. Interdum in aqua ſolum cinamomũ coquitur, interdum aqua ſaccharo dulcoratur, quæ hydroſacchar, vulgo aqua Hippocratis appellatur, aquæ ſaccharatæ ſi tãtillum cinamomi incoxeris, facies bouchetũ. Ex duodecim partibus aquæ, & vna mellis ſimul coctis, dum mel deſpumarit, fiet hydromel. Oxycratũ,ſeu poſca,fit pauci aceti,&multæ aquę permiſtione, potio ad leuandam ſitim in ardentibus & malignis febribus vtilis: nam acetum vtraque qualitate cauſis putredinis reſiſtit. Item tenuitate partium aquam, frigidam humidam, ad ſingulas corporis partes citiſſimè perducit. Zithum fit ex aqua in qua hordeum, frumentum & interdum auena in-

coxerit, recens paratum ex hordeo ardorem vrinæ affert, tormina, pręſertim vbi negligentiùs coctum eſt. Hinc obſtruendi vis illi tribuitur, quæ tãtò maior eſt, quantò Zithum calidius fuerit, quale eſt quod ex ſolo frumento paratur. Quod idcirco Dioſcorides ſcribit inducere elephantiaſim. Verùm cùm noſtrum zithũ multum recipiat lupulum, qui ad defecandum ſanguinem plurimùm valet, hoc non poteſt noſtro conuenire niſi in acorem quendam degenerarit. Ferit potenter caput, vnde grauior ex eo ebrietas, quàm ex vino, quippè quæ difficiliùs diſcutiatur: qua oppreſſi potiùs in poſticam partem decidunt, quàm in anticam, ex vini potu ebriis, contra accidit. Vt Flandri, Angli, Picardi, Cereali iſto vino vtuntur pro ordinario potu, Ita Normani vino fructuario, quod illi ex pomis & piris conficiunt. Illud pomaceũ, hoc piraceũ nominatur ſucc⁹ torculari expreſſus dolio aſſeruatur, qui quidem initio cùm conſtet multa excrementitia humiditate, minùs ſalutaris eſt, poſteaquam eius magna portio percocta eſt, poteſt eſſe illius commodus vſus ad refrigerandum & humectandum, multi frequentiore eius vſu in leucem, lepram albam, inciderunt, refrigerato nimium iecore. Huius vini tot ſunt genera, quot pomorum & pirorum ex quibus exprimitur, Atque eaſdem facultates habet, ſi enim ex acerbis malis fiat, erit acerbum, idem de cæteris eſto iudicium.

De Vino Cap. X.

GALENVS quarto ſimplicium in vino quatuor ſubſtantias agnoſcit, vnam ſimplicem, quę initio cum toto ſucco ex vuis expreſſo permiſcetur, tandem fex ſubſidet quę quòd magnam habeat vim in vino conſeruando, à Gallis valdè accommodato nomine, lie, nuncupatur, altera flos vini appellatur, initio ſuperum locum occupans, tandem reſidens cum fece. Tertia eſt aqueum quoddam excrementum, quod toti vino permiſcetur, quod initio cùm ſit copioſum, vinum reddit debile & minùs gratum. Poſtrema eſt ea quæ vinoſa nuncupatur, quæ quò maiore calore prædita fuerit, eò diutiùs perdurat vinum, quò verò imbecilliore, celeriùs corrumpitur, cuiuſmodi ſunt vina noſtratia, quę inſolatum, morúmque vehementem ferre non poſſunt. Quibus cauſis, deſtituta natiuo ſuo calore, facilè in acetum permutantur. Vinorum differentię petuntur à colore, conſiſtentia, ætate, ſapore, odore, natali ſolo, à colore quædam alba dicuntur, alia nigra: à conſiſtentia quædam dicuntur craſſa, alia tenuia, ab ætate recentia vetera, mediæ ætatis: à ſapore, acerba, acida, exacido dulcia. Alia acrem quédam habent ſaporem, & linguam pungentem: cuiuſmodi ſunt vina generoſa, quæ in mul os annos integrè aſſeruantur, & quæ à Sole diligenter percoctaſunt, Odor reſpondet ſa-

pori. Vina alba facilè venas permeant, modò non ſint dulcia. Nigra magis nutriunt citóque in ſanguinem mutantur, ſed obſtruunt & in hypochondriis conſiſtunt: vtplurimùm ſunt craſſa: ſingulis ſuus eſt ſapor pro varia cœli, & ſoli natura & vitium cultu. Ex diuerſis ſaporibus diuerſas acquirunt facultates: nam dulcia omnia obſtruunt, quę ſunt acerba aſtringunt: vino recenti etſi Galenus in libris ſimplicium calorem tribuat in ſecundo gradu, id tamen non poteſt vinis noſtratibus conuenire, ſed Græcis, aut Cretenſibus. Hoc Maluaticum appellatur: Græci & Romani pro varietate locorum ſua vina diſtinxerunt, vt explicat Galenus ſexto de ſanitate tuenda: Galli habent ſua vina Græcis & Romanis non ceſſura, nigra & craſſa ſunt, cum aſtrictione, Burgundiana, ſine aſtrictione Vaſconiana, Aurelienſe, bonitate non cedit Falerno, quod eſt Romanis optimum, verùm caput tentat, & iecur nimis calefacit, vt calx ad radicem arboris poſita, ſpiritus quidem tenuiores & animi motus alacriores reddit, ſed accelerat mortem, humoris radicalis conſumptione. Iſanciana, Aïſiana & Pariſina, ego omnibus prætulerim, non tantùm quòd ſint ſuauiora, ſed quòd ſint media colore, conſiſtentia, & viribus: iuuant enim non tantùm coctionem, ſed etiam ciborum diſtributionem quòd eſt craſſis: vt Burgundianis, & Vaſconianis denegatum nec vinoſis fumis caput tentant: at Aurelianum vinum, frigidis naturis, phlegmaticis, &

qui imbecilliori ſunt ventriculo confert, quia iuuat coctionem : calidis verò & bilioſis, potiſſimùm quibus iecur eſt calidum, nocet, necnon iis quibus caput eſt imbecillum, nerui infirmi, iis inquam omnibus, aut interdicendum eſt vino, aut vtendum dilutiſſimo. Cæterùm ex vino generoſo & melle, paratur oinomel, ex vino ſaccharo & cinamomo, paratur vinum aromatites, vulgò Hippocraticum, quod confert refrigerato ventriculo, coquendis cruditatibus & flatibus diſcutiendis. Alioquin vitandum, quòd fluxiones excitet. Item ex herbis, ſeminibus, radicibus cùm in muſto deferbuerunt, parantur multa vinorum genera, ſic paratur vinum abſinthites & elleborites, quorum meminit Dioſcorides, extátque de iis liber Villanouani.

Alimentorum primæ differentiæ, atque imprimis quæ ſunt temperata quæ intemperata.

CAPVT XI.

HACTENVS de potu, priuſquam de ſingulis cibis ſeorſim differamus conſtituēda ſunt alimentorum ſumma genera ad quæ illa reduci poſſint : omnia verò ſunt temperata vel intemperata: Boni aut mali ſucci: facilis aut difficilis coctionis : temperatum appellatur, in quo nulla qualitas manifeſtè vincit, quod omni hominum generi præſertim ve-

rò temperatis confert, cuiuſmodi creditur panis ex tritico confectus, vt autem pauci extant homines temperati, ita pauca ſunt alimenta à natura temperata. Intemperata ſunt ferè omnia, hoc eſt manifeſta aliqua qualitate nos immutant, illa ſimpliciter alimenta dicuntur, hæc cum adiuncto medicamentoſa: quatenus enim mutatum alimentum, nos immutat, medicamentoſum appellatur, ſiue nos immutet qualitate prima vt calefaciendo vel refrigerando, ſiue alia quauis, vt obſtruendo vel aperiendo, aluum ſubducendo, vel cohibendo: mouendo menſes, vel vrinas, lac, vel ſemen generando: manifeſtè calefaciunt vinum, ſinapi, allia, porra, cæpe, naſturcium: iuſcula, calidis herbis hyſſopo, thymo, pulegio alterata. Refrigerant panis ex hordeo, fructuaria vina, acetum, iuſcula herbis frigidis vt oxalide & lactuca alterata: cucumeres, pepones, fructus Horarij: obſtruũt vinum dulce, zythum lac bubulum, liborum omne genus, panis azymus, polenta, pultes, ficus, præſertim recentes, palmulæ quæ fugienda ſunt omni hominum generi, quia omnes ferè morbi fiunt ab obſtructione: præſertim verò iis qui ſunt calculo, iecoris aut lienis obſtructionibus obnoxij. Obſtructa liberant incidendo & aperiendo, decoctum cicerum omnis generis, aſparagi, acetaria ex capparibus aut criſta marima, ſerum lactis: in quo ad obſtructum lienem diſſolui poterit trochiſcorum de capparibus ʒ j. ad obſtructum iecur trochiſcorum de

abſinthio, vel de rhabarbaro tantundem, vel electuarij triaſandali tabella vna.

De Alimentis euchymis & cacochymis.

CAPVT XII.

EVCHYMVM dicitur quod bonum ſanguinem generat, in quo quatuor humorum quantitas, qualitas & proportio legibus naturæ conueniens, ſeruatur. Cacochymum ex quo vitioſus ſanguis generatur, iuſto calidior aut frigidior, craſſior aut tenuior: ſalſus, deniquè aliena qualitate præditus. Inde quædam alimenta dicuntur pituitam gignere, alia bilem, alia melancholiam quædam ſerum: laudabilem ſanguinem gignunt vinum rubrum, lac, oua ſorbilia, phaſiani, pulli gallinarum capones. Auium caro pręferenda eſt carni quadrupedum, etiamſi hædina, & vitulina vt pulli, bonum ſuccum gignant; in ſumma animalium quę in aëre libero viuunt, caro, melior eſt quàm eorum quæ domi educantur, eorum quæ media & florenti ſunt ætate, quàm ſenum aut lactantium, pinguium quàm macrorum. Mali ſucci ſunt vina nigra & craſſa, caro bubula, caprina, hircina, peſſima taurorum, vulpium & aſinorum. In Alexandria, inquit Galenus, multi ſunt elephantici, quia vulgus veſcitur carne aſinina, non aliter quàm hic bubula, aut ſuilla ſalſa. Simili cauſa quidam fieri putant vt in Hiſpania nulli videantur leproſi, in Gallia plu-

rimi, quòd illi abſtineant ſuilla noſtris familiari. Senioris leporis caro eſt melancholica, Pituitam verò gignunt vina cerealia & fructuaria, poma, præſertim immatura, fructus fugaces, piſces: bilem dulcia omnia, vt mel & ſaccharum, præſertim in bilioſis naturis, pinguia quoque bileſcunt: pituitoſa verò melancholica & bilioſa alimenta, quamuis omni hominum generi noceant: potiſſimùm tamen vitanda ſunt pituitoſa à pituitoſis, bilioſa à bilioſis, melancholica à melancholicis, quia omnis intemperies ſimilibus læditur & contrariis iuuatur.

De Eupeptis & Diſpeptis. Cap. XIII.

SCITVM eſt illud Auicennæ ſi quis amat ſuam vitam vtatur cibis boni ſucci & facilis coctionis, eóſque diligenter mandat, neque vnquam ſolidos deglutiat: Vita enim conſiſtit in permanſione natiui caloris, calor autem quia repatitur agendo, vſu paulatim atteritur, quò igitur illi minùs reſiſtet alimentum, eò diutiùs permanebit, diſpepta reſiſtunt magis, eupepta minùs, itaque volucribus potiùs quàm quadrupedibus vtendum: vitulina potiùs quàm bubula, hædina potiùs quàm caprilla. Animalium ſeniorum & macrorum caro, quia difficiliùs coquitur, quàm iuniorum, & pinguiũ, poſtponenda: ex animalium quoque partibus, aliȩ aliis faciliùs coquuntur inteſtina, vterus, cor, renes, teſtes, (exceptis gallinaceis) ægrè

coquuntur, ventres quoque animalium in diſpeptis haberi debent, falſò enim quidam mergi & ſtuthiocameli ventrem commendant, vt ciborum iuuent coctionem. Multi quoque laudant ad eundem vſum puluerem interioris tunicæ ventriculi gallinarum ſumptum cum vinó. Notandum verò eſt in faciendo delectu ciborum facilis, vel difficilis coctionis habendam eſſe rationem perſonæ, & generis vitæ: nam oportet coquenti calori offerre alimentũ proportionatum, ruſticis enim, vt agricolis & meſſoribus robuſtis, qui continuè exercentur, & viuunt in aëre libero ſi tenellas carnes, vt alaudarum, perdicum offeras, corrumpentur à potenti calore: bubulam, aut ſi illam meliùs conficiunt: Ariſtoteles ſcribit qui ſunt vẽtre calidiore ſalubriùs vti bubula quàm cibis delicatioribus, quia inſignis calor eupepta edulia corrũpit, aſſat, torret, in bilem vertit. duobus autem ſignis vnuſquiſque coniiciet an alimentum quo vtetur ſit boni ſucci, & facilis coctionis, primò ex ſapore dulci & voluptate quam ex eo percipit, ſecundò ex prauo aliquo accidente, vt ructu acido, vel nidorulento, ex humore contra naturam genito in ventriculo, vt pituita, vel bile.

Theoremata ex lib. Gal. de alimentis deprompta. Cap. XIIII.

ACerba & auſtera, vt meſpila & corna ventriculum roborant & appetentiam

excitant. Eadem primis menſis ſumpta aluum cohibent, poſtremis laxant: Gal. cap. de piris, idem ſcribit de cydonio & cydoniato. Dulcia aluo mouendæ conueniunt, verùm lieni & iecori, inflammatione óbſeſſis, nocent cap. de ficubus. Pinguia, vt lenta cibaria, ſtatim vt ſumpta ſunt, celeriter implent & appetentiam deiiciunt, vnde oleoſa ad vomitum prouocandum à medicis imperari ſolent. Eadem vim habent aluum ſubducendi, ſi primis menſis ſumantur, vt humida & lubrica omnia Gall. cap. de melle, quæ ſi ſumantur poſtremis menſis vna ſecum omnia alia corrumpunt Gal. cap. de perſicis & moris.

HVMIDA alimentum exiguum afferunt corpori, quòd celeriter per vrinas & ſudores vacuantur, hoc tamen habent commodi quòd facilè coquantur, dura verò & terreſtria diuturnum quidem & copioſum, ſed quod ægrè à calore natiuo coquitur, Gal. cap. de lupino, quod exemplo piſcium duræ carnis fuſiùs explicat tertio de alimentis.

ALIMENTA ſuauia ſtomacho ſunt gratiora, inſuauia, ventriculum ſubuertunt, & ad vomendũ incitant, vt quàm celerrimè quod infeſtat abiiciat: quod quidem, facit per conuenientem viam: nam quæ vergunt deorſum, per aluum deturbat, quæ ſurſum, vt quæ fluctuant, vomitu eiicit, ea autem in cibis ſuauitas tanti facienda eſt, vt cibus ſuauior, & qui auidè expetitur, quamuis deterior, meliori, ſed inſuauiori, ſit præferendus, Hippocr. ſecun-

do aphoriſmorum.

CONSVETA minùs nocent, quia conſuetudo eſt altera natura, quin venena ipſa conſuetudine longa fiunt alimenta, vt docet Auicenna exemplo puellæ quæ paulatim aconito aſſueta, eo tandem vſa eſt pro alimento. Profecit poto Mithridates ſæpe veneno, toxica, ne poſſent ſæua nocere ſibi. Conſuetudine ſibi tam familiare reddidit venenum, vt cùm ſibi mortem inferre vellet ſumpto veneno, ne veniret in manus Pompeij, exitiale venenum innoxiè ſumpſerit.

De Pane fermentato, ut azymo & huic adiunctis edulijs.

CAPVT XV.

DICTVRVS ſigillatim de cibis, exordiar à pane, cuius facultas ex ſeminum cerealiũ natura & apparatu petenda eſt, quæ cùm ſint plurima, tribus tamen potiſſimùm vtimur, tritico, hordeo, ſecali, vel eorum miſcella, neque enim milio, aut auena vtimur, niſi in horum ſeminum ſumma penuria: triticum optimum, quod denſum eſt, & graue, colore flauo, ſapore & odore grato, ex quo cõuenienter mollito, & in formam redacto, panes fiunt duorũ generum, fermẽtati & azymi, fermentati panis Gal. quatuor differentias cõſtituit. Primus dicitur ſiligineus qui fit ex optima farina, quæ flos dicitur, cui primam palmam in alendo Paulus

tribuit, ſecundus ſimilagineus dicitur, quia conſtat ſimilagine id eſt farina pura, furfure per ſetaceum diligenter ſecreto, qui ſecundum bonitatis gradum obtinet, apud Plinium. Tertius αὐτόπυρος confuſaneus, qui non eſt caſtratus, fit ex integra farina, à qua non eſt ſecretum furfur. Quartus furfuracens dicitur qui fit ex ſolo furfure, qui quòd ſolis canibus alendis conueniat, panis canicarius appellatur, huic ſi parum farinæ addatur, fiet panis ater, quo pauperes vtuntur, qui nutriendi modicam habet facultatem: ex Secali panes fiunt ruſticis familiares, qui ægrè coquuntur, & in ventriculo grauitatem quandam relinquunt, multò minùs nutriunt quàm panes ex tritico, quòd ſi ſecali miſceatur triticum, ex æquis partibus fiet panis laudabilis, qui mediocriter alit, & optimum ſuccum gignit. Panes hordeacei, ſi ex ſola hordei farina fiant, ſuccum pariunt detergentem, corpus ſiccant, minimúmque nutriunt, itaque hordeum ſecali & tritico miſceatur. Ad panem azymum referuntur omnia placentarum genera quæ à piſtoribus dulciariis, ex farina triticea cum aqua ſubacta & aliis rebus admixtis, vt caſeo vitellis ouorũ, fructibus, vt ceraſis, prunis, fieri conſueuerunt. Quorum omnium deſcriptionem potiſſimùm quę apud nos in deliciis habẽtur, explicat Ruellius, cap. de tritico. Commune eſt omnibus placentis crudos ſuccos gignere & obſtruentes, cùm iis frequenter vſus fueris: Si cobelia, vel nebulæ appellatæ, quæ fiunt ex farina mixto ſac-

charo, vel melle: Ad idem genus pertinent edulia cerealia, quæ hîc frequenter vſurpantur, vt panatella, polenta, hordeatum, marcipanes: panatella melior eſſet, ſi ex mica panis bene fermentati cõficeretur: ex hordeo paratũ hordeatum mixtis amygdalis, & ſaccharo, eſt cibus valde commodus ad detergendum & refrigerandum, addi poteſt caro capi, vel perdicis multùm conciſa, vt magis nutriat. Marcipanes laudantur à medicis ad analepſin, corporis emaciati refectionem: parantur ex amygdalis, paſſulis, piſtaciis & ſaccharo in aqua roſarum diſſoluto. Inde fit paſta regia, de qua fiunt panes qui ab inuentore Marco medico marcipanes vocantur.

De Leguminibus, piſis, fabis, oriza, ciceribus.

CAPVT XVI.

GALENVS ſecundum inter eſculenta tribuit locum, leguminibus quòd cum cerealibus plurimùm conueniant, eiuſmodi ſunt fabæ, piſa, cicera, Oriza, quibus omnibus commune eſt, vt flatum gignant, & longo vſu, ſuccum melancholicum, de quibus ſingulis breuiter dicendum eſt: Fabæ vel ſunt virides, vel ſiccæ: virides, frigidæ humidæ, multa enim conſtant humiditate quæ ſi frequenter à nobis vſurpentur, ſanguinem gignunt crudum & ſeroſum, flatus quoque, qui vix admixtis aromatis, vel herbis calidis, vt ſatureia, ſaluia,

hyſſopo, corriguntur, ſed pauciores excitantur: ſomnia turbulenta & venerem excitant. Auicenna, & poſt eum Rhaſis, non ſolùm illis tribuunt vim conturbandæ imaginationis verùm etiam epilepſiæ excitandæ, quod propter flatus multos à ſe genitos præſtant potiùs quàm occulta proprietate, fabæ ſiccæ temperamento ſunt frigido ſicco, vim magnam habent detergendi, earum farina frequenter vſurpatur in cataplaſmatis vbi refrigerandum eſt & ſiccandum, vt in inflammationibus mãmarum. Piſa fabis proximam habent naturam à quibus ſuperantur facultate detergendi & flatuum generatione, viridia pariunt ſuccum ſeroſum, aluúmque ſubducunt detergendo, quemadmodum & ſiccorum decoctum. Piſorum & leguminum vſu frequenti ſcribit Hippocr. gigni tumores pedum qui ægrè euaneſcunt, & mulierem quandam in ipſo partu magno in vitæ diſcrimine fuiſſe, quod per annonæ caritatem multis leguminibus vſa fuiſſet. Oriza ſuo cortice ſpoliata ad nos defertur, quòd in eius cortice venenatum quid inſit. Seritur procul ab vrbibus quòd eius flos malè oleat, ea calida eſt & ſicca, mediocrem habet vim aſtringendi, ideóque in clyſteribus dyſentericorum parum torrefacta à medicis vſurpatur. Craſſum ſuccum gignit, venáſque obſtruentem, ſi quis frequenter vtatur: ex ea cum lacte cocta, ieiunij tempore, paratur orizatum: Cicer frequens eſt in medicina, vtuntur rubro ad mouendas vrinas, necnon ad calcu-

lum in renibus frangendum. Dioſcorides tamen nigro maiorem ad hunc effectum vim attribuit, coquuntur cum radice graminis apij, fœniculi, biſmaluæ, eringij; cum melle aut butyro paratur decoctum. Sed eo frequenter vtendum non eſt, quòd tandem ſanguinem ex renibus eliciat, Iiſdem vlceratis, valde nocet: nam magis exulcerat, vt eſt apud Dioſcoridem: flatus gignunt & venerem prouocant, quo fine dantur admiſſariis equis.

De Fructibus. Cap. XVII.

TERTIVS locus inter eſculenta fructibus tribuitur, qui ſunt duorum generum, vel enim ſunt fugaces qui nimirum ſuæ durationis breue tempus obtinent, niſi melle aut ſaccharo condiantur. Cuiuſmodi ſunt pruna, ceraſa, mora, cucumeres, pepones. Alij ſunt diuturni, quales autumnales, qui in totum fere annum ſeruari poſſunt integri, ſine vlla conditura: omnibus fructibus mollem & ſeroſam ſubſtantiam habentibus commune eſt, ſeroſos & tenues ſuccos gignere in corpore, qui aſſeruati magnis ſæpe morbis dant initium, niſi priùs per vrinas, aut aluum vacuentur: fructus fugaces ferè expeti ſolent, ad feruorem bilis, & ſanguinis edomandum, aluum ſubducendam, partes internas humectandas, in quorum vſu ea cautio eſſe debet, vt primis menſis aſſumantur.

De Ouis. Capvt XVIII.

IN ovo duæ ſunt partes alibiles, albumen & vitellus, albumen ſuccum craſſum gignit glutinoſum & calculo gignendo opportunum. Vitellus temperatus eſt, & boni ſucci, minimè excrementoſus, ſi mediocriter coquatur: ex eo paratur oleum valdè anodynum. Tremula expeti debent, dura vitari: etiamſi vulgus illis in aceto induratis vtatur ad dyſenteriam: meliora ſunt ſuffocata, vel in aqua bulliente cocta, exempta teſta, deinde ſucco acetoſæ conſperſa.

De Carne. Capvt XIX.

AB animalibus greſſilibus & volatilibus petendum eſt alimentum quod ſit boni ſucci & facilis coctionis quale non tantùm à ſpecie animalis deligetur, ſed ab ætate, ſexu, corporis habitu, pabulo: Ab ætate quòd tenella animalia, quę non multùm diſtant ab ortu, victis ſunt meliora, nam agni caro veruecinæ præferenda eſt, Vitulina bubulæ: ſic pipio columbum anteit, capreolus caprã, hinnulus ceruum. In piſcibus diſpar eſt ratio: Senioris enim caro præferenda. Caſtrata animalia, ſunt pinguiora, & melioris ſucci, quia ſeminis & pinguedinis communis eſt materia, quod decedit vni alteri accedit: vt capi gallis, boues tauris prçferendi ſunt. Maſcula quoque animalia tetrum

habent odorem ex feruore libidinis contractum, illorum ſanguis & hepar libidine aduruntur, fiúntque ſtrigoſa, portione ſanguinis alimentarij in ſemen abeunte. Pabuli genus, ſalubriorem quoque vel inſalubriorem carnem reddit, nam boues, quia herbam grandiorem depaſcunt vere & ineunte æſtate ſunt meliores quàm hyeme: capræ, germinātibus arboribus ſunt melioris ſucci: ſic de veruecibus iudicandum, quibus cùm herba ſicca ſit vtilior, æſtate ſumma: maiorem habent gratiam quàm quouis alio tempore: cæterùm de tortiuo iure quod ex carnibus aſſis torculari exprimitur, & conſummatis quæ à carnibus elixis ad putrilaginem, & per linteum colatis educuntur, necnon de diſtillatis, opportuniùs cùm de diæta ægrorum.

De Piſcibus. CAPVT XX.

OMNES piſces per ſe humidum & frigidum alimentum prebent, pituitá multam gignunt, facilè corrumpuntur in ventriculo, ſitim pariūt & interdum venenatam qualitatem acquirunt. Recens enim elixi, ſi inter duos diſcos ſinantur, venenati euadunt, vt affirmant qui de venenis diſputarunt: Non omnium tamen par eſt ratio, nam alij alijs ſunt ſalubriores, de quo vt certum iudicium ferre poſſis, multa adhibere oportet in conſilium: Conſiderandus imprimis locus, in quo degunt, deinde ſubſtantia Præterea odor

& ſapor conſideranda ſunt,non negleṳapræparatione. Conſiderandus, inquam, locus vt degant ne in aqua marina,fluuiali,lacuſtri, vel ſtagnante. Quantò enim purior fuerit aqua, minùs limoſa & curſu concitatiore feretur, eò piſces erunt ſalubriores, hinc aqua fluuiatilis in nutriendis piſcibus ſtagnante multò melior. Aqua marina tres piſcium differentias continet.Quæ enim longiùs à littore remota eſt, vt medium mare,pelagios piſces profert,vt ſcombros mugiles,& capitones,dracones:littoralis, quæ terræ proxima eſt, atque ſaxis multis obruta, ſaxatiles habet piſces, inter littorales, meliores quòd magis exerceantur & meliore alimento vtantur: Subſtantię ratio multiplex:quædam enim dura,quædã mollis,quædã mediocris, Item friabilis vel lenta, quædã pinguis,quædam lenta: ſicci & friabiles piſces longè meliores,quàm molles, & glutinoſi: Dura caro vt oſtreorum,mitulorum craſſum gignit ſuccum,& ægrè, coquitur, quanquam eorum decoctum ſubducendi aluum vim habeat.De odore & ſapore hoc habeto,eos piſces ſalubriores iudicari qui gratum ſaporem & odorem habent: qui verò tetrum, & virus olent fugiendi ſunt: Quod ad præparationem attinet, aſſati,frixi, ſuccius & ſalubrius; elixi, humidius alimentum præbent: qui condiuntur ſale,ſi duram habent carnem vt ſulmones ſaliti,Ichtyocola,ægrè coquũtur,ſuccóſque crudos gignunt. Lege Rondeletium de piſcibus,

qui

qui poſt Ariſtotelem & Appianum, hac de re ſcripſit accuratiſſimè.

De Quantitate alimenti.

CAPVT XXI.

IN alimentorum vſu conſideranda eſt imprimis ſubſtantia ſintne boni ſucci, & facilis coctionis, deinde qualitas, ſintne temperata, vel intemperata: Tertiò quantitas, ſcilicet, vt parcè & tenuiter viuatur: quo pertinet quotitas, vt quoties in die ſit edendum. Poſtremò ſpectari debet ordo, vt an liquida ſolidis ſint præmittenda. De ſubſtantia & quantitate hactenus, de quantitate & ordine reſtat vt paucis tranſigamus. Intemperantia eſt nutrix medicorum: Plures enim occidit gula quàm gladius. Plato intemperantem ciuitatem hoc ſigno coniiciebat, quòd aleret multos medicos: Maiores noſtri, inquit Galenus, paucioribus morbis laborabant, quia frugaliùs viuebant, mulieres & eunuchi, Hippocratis temporibus podagra non laborabant, hodie propter ingluuiem frequenter his morbis vexantur. Scitum eſt illud Socratis, eſſe oportet vt viuas, viuere nō vt edas. Sanitatis tuēdæ duo ſunt prima præcepta: nunquam ſatiari & impigrum eſſe ad laborem: inædia ex accidenti vacuat & leuioribus morbis à repletione ſuccurrit, quia calor non occupatus in conficiendo nouo alimento operam conuertit ad coctionem

cruditatum & ſuperfluitates expellendas. Verùm vt eſt in prouerbio μηδὲν ἄγαν ne quid nimis: grauius eſt enim peccatum inanitionis, quàm repletionis: magis in defectu delinquitur, quàm in exceſſu, quia facilius eſt cauſis replentibus ſubuenire, quàm exhauſtum humidum primigenium, & exuctas partes ſolidas alimento reficere: Denique morbi ab inanitione ſunt longiores & perículoſiores quàm à repletione: cæterùm quoties in die ſit comedendum, non poteſt abſolutè definiri, quia vt pituitoſi facilè inædiam ferunt, ita ſemel tantùm debent comedere, bilioſi vt inędia grauiter lęduntur, ita debent parum & ſępe comedere, ientare, prandere, cœnare, ſed parcè. quæſitum eſt an veteres Græci & Romani, quotidie ſemel duntaxat comederent, quia mirabatur Plato Siculos bis in die ſaturos fieri. Reſpondeo Romanis in more fuiſſe leuiter prandere, liberaliùs cœnare, ientaculum & merendam eſſe antiqua Latinorum nomina, non temerè, ſed ad res ipſas ſignificandas inuenta: Hippocrates ſecundo de ratione victus in acutis explicans quantùm poſſit conſuetudo, ſi prandeat inquit, qui conſueuit tantùm cœnare, ſentiet ſe grauari, quòd ſi conſueuerit ter in die cibum ſumere, iſta conſuetudo nihil afferet illi moleſtię. Galenus quinto de Sanitate tuenda vult in pręſcribenda mediocritate habendam eſſe rationem ætatis, quia ſenes quotidie ter, pueri quater cibandi ſunt.

De Ordine. CAPVT XXII.

DE ORDINE ſic ſtatuit Galenus ſecundo de facultatibus alimentorum, capite decimo:præpoſterè ſumunt alimenta qui εὐπεπτα δυσπέπτοις non præmittunt, humida ſiccis, lubricantia aſtringentibus: quæ facilè deſcendunt, jis quæ tardè permeant: cui ſententiæ ſubſcribens Aëtius: humida, inquit, lubrica, & quæ facilè aluo ſecedunt, quæque facilioris ſunt coctionis alimenta, primis menſis aſſumenda ſunt, vt enim faciliùs coquuntur, ita citùs deſcendunt, aliiſque viam parant: quæ ſi poſtremis menſis ſumerentur, alia corrumperent, & ante coctionis legitimum tempus ſecederent. Ad ordinem pertinet altera quæſtio huic valdè affinis: An incipiendum ſit à potu, ita videtur, ſi modo liquida ſint præmittenda. Accedit quòd priùs humida ſubſtantia diſſipatur quàm ſicca, Atqui potu humidâ, cibo ſicca ſubſtantia reparatur. Item coctio ſimilis eſt elixationi, atqui in ollam primùm aqua, deinde caro immittitur, ergo in ventriculum potulenta, ante eſculenta iniiciẽda ſunt: Inde illud ſcholæ Salernitanæ: A potibꝰ incipe cœnam: quod Vilanouanus de potulentis, vt iuſculis interpretatur: Ea conſuetudo inualuerat, inquit Plinius, vt potus cibos præiret quamquidem conſuetudinem, poſteriores medici multis cauſis repudiarunt, Quia vinum primò ſumptum grauiter neruos oſtendit, &

arthritidem generat, ſecundò quòd ita fluctuet cibus in ventriculo, nihil autem tam interturbat coctionem quàm fluctuatio. Hinc Galenus libro ſeptimo methodi, exiſtimat priùs edendum quàm bibendum, ego viciſſim bibendum & edendum puto, vt fiat cibi & potus exquiſita permiſtio: neque placet Aſclepiadis ſententia, qui exiſtimabat primum cyathum bibendum eſſe ad neceſſitatem, ſecundũ ad voluptatem, tertium ad ebrietatem, quartum ad inſaniam. Potus enim definitur ab effectis: liquor qui ſedat ſitim, alimenta permiſcet, & permiſta diſtribuit: hauſtus Germanicus facit vt fluctuet cibus, præſtat parum & ſæpe bibere.

De Somno & Vigilia.

Cap. XXII.

HACTENVS de aëre, & alimentis, cætera rerum nõ naturalium ſumma capita, quorum mediocritate ſanitas conſeruatur, inſtat vt abſoluamus, à ſomno & vigilia ducto initio: vigiliis ſomnum ſuccedere oportet, qui diſſipatos ſpiritus reparet & vires reficiat: Nobis enim vigilãtibus animales facultates, vt ſenſus, motus, diſcurſus, vigẽt: tum magna fit diſſipatio animalium ſpirituum. At nobis dormientibus functiones naturales meliùs fiunt: calore in viſcera recurrente, quibus quidem vt puta alimenti triplici coctione, ſpirituum & vi-

rium iactura reſarcitur, in vtroque tenere oportet modum, quia vigiliæ immodicæ corpus deſiccant & attenuant, ſomnus longior humectat, tandémque refrigerat, nec non caput opplet vaporibus, vnde catharri, & frigidi morbi, vt apoplexia, lethargus, paralyſis, obliuio, dormientes quippe nihil aut minimùm excernunt. Nam omnes fluxiones ſiſtit ſomnus excepto ſudore. A retentis omnes ferè morbi: Mediocritas multis circonſtantiis limitanda eſt: Senibus enim & pueris longior ſomnus conuenit, ſenibus, vt ſiccitas emendetur, coctio iuuetur, & vires roborentur: pueris vt fluor immodicus ſiſtatur: Magna enim fit diſſipatio per cutem laxam & mollem, à calore humido, retentrix imbecilla, excretrix robuſta: Bilioſis quoque, natura peruigilibus, concedendus eſt ſomnus longior, vt humectentur & bilis acrimonia temperetur. Pituitoſis verò, ſomnolentis, humoris dominatu, imperandæ vigiliæ ne longior ſomnus augeat frigidam & humidam intemperiem, eámque in morbidam conuertat: gracilibus & extenuatis longior ſomnus concedendus eſt, quia pinguefacit, partim quòd adiuuet coctionem, partim quòd impediat difflationem. Obeſis præſcribendæ vigiliæ, quia deſiccant & attenuant. Porrò noctu dormiendum & interdiu vigilandum.

Lux eſt taurus arat, nox eſt requieſcit arator,
Liberat emerito feruida colla boui.

Lux quippe propter ſimilitudinem, ſpiritum

& calorem foras trahit,non aliter quàm ignis maior minorem: Tenebrę verò, ſilentium, & quæ diurnas vigilias ſequitur laſſitudo, ſuadent potiùs noctu quàm interdiu dormiendum, Cur hyeme ſomni longiores? quia noctes longiores & aër frigidior: Cur in locis obſcuris citiùs & longiùs dormitur quàm in claris? quia in iis eſt quod ſenſus mouet, in illis minimè: Somnus verò eſt animalium functionum, pręſertim ſenſuum, ceſſatio. Quæret aliquis nunquámne licet interdiu dormire? In genere enim hoc præcipitur ſomnum fuge meridianum. Reſpondeo meridianum ſomnum valdè ſenibus & infantibus conuenire, cæteris nocere, niſi fortè conſuetis, quandoquidem conſueta quamuis deteriora, inſuetis minùs moleſta eſſe ſolent, Sed cur ſomnus meridianus fugiendus eſt? primò quia tempus ſomni breuius eſt, quàm vt perfectæ coctioni poſſit ſufficere: Proinde cibi manent incocti: Secundò quia diurnus ſomnus impedit nocturnum: Tertiò quia fit motus violentus & naturæ contrarius. Nam vt diximus lux diurna calorem & ſpiritum foras trahit, vtrumque ſomnus in interiora retrahit. Licere verò ſenibus ſtatim à cibo dormire, docet Galenus Homeri teſtimonio, qui de Neſtore ita ſcribit,

Vt lauit ſumpſitq; cibum, dat membra ſopori.
Námque hæc iuſta ſeni.

De Motu & Quiete. Cap. XXIIII.

ARS QVÆ explicat modos exercendi corporis, Gymnaſtica nuncupatur: in qua præſertim tuendæ valetudinis rationem veteres Gymnaſtæ collocabant, vt ſcribit Galenus libro ad Thraſibulum: vbi definitur exercitatio, vehemens corporis motus, quem anhelitus mutatio conſequatur. Etenim articulorum motu auctus, calor per venas & arterias cordi communicatur, vnde maiorem velociorem & celebriorem fieri reſpirationem neceſſe eſt: Eos qui ſola deambulatione cõtenti ſunt, Galenus ſcribit in libro de Euchymia in otio viuere, mediocris exercitationis hæc ſunt commoda, vt ferrum quiete rubiginem contrahit, animus torporem, minuiturque memoria ſi non exerceatur, ſic totum corpus otio refrigeſcit, pituitam multam & excrementa congerit, quæ omnia ille idem exercitio auctus diſſipat, meliùs coquit & nutrit, Senſus omnes vegetiores reddit, alacriores ſpiritus, denique omnes tam animæ quàm naturæ functiones meliùs obeuntur. In quo vt tenere poſſis modum, conſideranda eſt, imprimis temporis opportunitas, nam intempeſtiua exercitatio plurimùm nocet ſanitati, quia crudum alimentum trahitur in habitũ corporis, ſi ſtatim à cibo exerceatur. Vnde morbi cutanei, pruritus, ſcabies. Exercen-

dum itaque corpus ante cibum, depoſitis priùs alui & veſicę excrementis, habenda quoque eſt ratio temperamenti in definienda mediocritate: Nam vt eſt ſexto epidemiωn, calidis naturis quies, aquæ potus, balneum: Præterea non parum refert quo quiſque vtatur exercitij genere, quia quædam eſt exercitatio totius corporis, quæ generalis dicitur, vt luſus pilæ palmariæ, ſaltatio: altera particularis, qua dũtaxat pars vna roboratur, vt inceſſu tibiæ, brachia pugilatu, ventriculus equitatione, pulmones vociferatione: Exſufflata enim fuligine repurgantur. Hinc fit ſæpenumero, vt cantores, & concionatores, profeſſores, intermiſſa iſta conſuetudine, peiùs habeant. Cauendum tamen ne ſtatim à paſtu magna vocis & laterum contentione loquamur, quia à coctionis officinis, ventriculo & iecore, aſſurgit multus vapor ad ſuperiores ventres, thoracem & caput, à quibus ſæpe ferina deſtillatio excitatur: quæ illos omnes ad interitum pręcipitat. Sed quis erit tandem exercitationis modus, quouſque corpus exercendum eſt? reſpondet Hippoc. ſecundo de diæta: deſiſtendum cùm laſſari, ſudare, aut dolere corpus incœperit, idem ſcribit Galenus ſecundo de ſanitate tuenda.

De Frictione Corporis. Cap. XXVI.

AD exercitationem pertinet frictio, quia in his qui propter imbecillitatem exer-

ceri non poſſunt, frictio ſupplet vicem exercitationis, veteres gymnaſtæ iubebant fricari corpus antequam exerceretur, vt blando calore ex frictione quæſito, partes ſolidæ remollirentur, viæ laxiores redderentur, & excrementa attenuarentur. Quod genus frictionis preparatorium appellebant, Alterum genus ἀποθεραπευτικὸν, ſiue recreatorium nuncupabant, quod excipiebat exercitationem, corpus humectabant oleo, vt partes ſolidæ exercitio deſiccatæ, remollirentur, foráſque excrementa ſi quæ reſtarent, faciliùs excluderentur. Sunt autem apud Hippocratem frictionum quatuor genera. Pro variis eorum effectis diſtincta, dura, mollis, multa, mediocris: dura frictio corpus indurat, mollis remollit, mediocris, mediocrem habitum inter durum & mollem efficit, multa, extenuat & gracilitatē affert: A mediocri carnis incrementum: quod efficitur ſanguine attracto à calore robuſto, & vegeta facultate.

De Perturbationibus. CAP. XXVI.

A Stoicis hoc primùm requiritur in ſapiente, vt ſit ἀπαθὴς, vacuus & liber à perturbatione: Peripatetici verò pro ἀπαθείᾳ μετριοπάθειαν reponunt, quia homo cū ſit, humani à ſe nihil alienū putare debet: natura fel animalibus ingenuit quo ad iram incitantur: armauit quædam vnguibus, alia cornibus, alia dentibus, vt his mediis & inſtrumētis iniurias

depellant: iraſcibilem animam in corde, concupiſcibilem in iecore poſuit: appetitum denique brutum, enſualem, omnium perturbationum fontem, nobis adiunxit, vnde quiſque intelligat impoſſibilem eſſe ἀπάθειαν: imò verò non tantùm ſunt ineuitabiles perturbationes, ſed vtiles ad ſeruandam ſanitatem. Pituitoſos enim ad iram prouocare confert, vt iracundia auctus calor, naturæ, & animæ functiones meliùs obeat, nec dubium eſt moderato gaudio corpus & animum meliùs habere. Ariſtoteles docet quarundam perturbationum, vt verecundiæ, laudabilem eſſe mediocritatem, & virtutibus moralibus affinē, naſcuntur autem perturbationes ex opinione boni, vel mali, præſentis, vel futuri, ex opinione boni præſentis, lætitia, inuidia, maleuolentia: ex opinione futuri boni, ſpes, amor, & ira: ex opinione mali præſentis, mœror triſtitia, miſericordia: ex opinione futuri mali, timor pudor, deſperatio, quæ omnes, ſunt vehementes & violenti motus animæ irrationalis, quibus tamen ratio poſſit modum ſtatuere, data enim nobis eſt, vt velut ſeſſor effrænem equum, aut gubernator ventis & procellis agitatam nauem, ſic illa appetitum ferocientem comprimat & intra fines mediocritatis contineat: in μετριοπαθείᾳ igitur cōſiſtit animi & corporis tranquillitas, quæ eſt humanæ vitæ ſumma fœlicitas, erit autem tranquillus animus, ſi tibi perſuaſeris rerum irrecuperabilium fœliciſſimam eſſe obliuionem, Deos ipſos, non ha-

bere ius in præterita, præterquam obliuionis. Agatho apud Ariſtotelem.

De Excretis & retentis, ac primùm de venere.

CAPVT XXVII.

SI excernenda retineantur fient morborum cauſæ. Propterea tuendæ bonæ valetudinis hoc eſt primum præceptum, vt corpus excrementis grauatum exoneretur: ſunt autem excrementa quædam benigna, quæ ſola quantitate ſunt excrementa, vt ſemen, & ſanguis menſtruus, alia planè inutilia, quæ non tantùm quantitate, ſed etiam qualitate ſunt excrementa, quorum alia ſunt generalia, vt triplicis coctionis totidem excrementa: alui proluuies, lotium, & ſudor: alia particularia, vt mucus cerebri. De ſingulis dicturus ſuo ordine, quantùm neceſſe eſt ad ſanitatem conſeruandam, exordiar à ſeminis excretione, in qua tenere oportet modum, quia retentum ſemen putret, & veneni vim acquirit, qua cauſa iuuenes viduæ, ſæpe ſuffocantur ab vtero. Quò, inquit Galenus, quid perfectius eſt, cùm integram naturam ſeruat, eò fit deterius cùm ab illa degenerat, quia mutatio omnis fit à contrario in contrarium, ab optimo in peſſimum. Immoderata autem illius profuſio plùs nocet vitæ, quàm ſi eò plùs ſanguinis centies effluxiſſet, hinc omnia animalia ſalacia, ſunt vitę breuioris. Ea cauſa paſſeres vix vnquam duos

annos excedunt, & mares quia fœmellis ſunt ſalaciores, citiùs moriuntur. Olim gymnaſtæ ſuos Athletas venerem exercuiſſe coniiciebāt, ſi ad curſum, ſaltum, pugilatum, ſolito ſegniores ſe præberent: ergo quiſquis ſuæ ſanitati bene conſultum cupit, venerem non exerceat niſi vt ſatisfaciat naturæ, hoc eſt ad neceſſitatem non ad voluptatem. Semen enim cùm ſit benignum excrementum, duntaxat cùm quantitate incipit eſſe moleſtum excernendum eſt, hac cautione & prudentia excretum, cor exhilarat, reſpirationem liberiorem reddit, melancholiam ſedat, & triſtitiam, iracundiam mitigat, peruigili conciliat ſomnum. Non eſt prætereundum in definienda mediocritate habendam eſſe rationem temperamenti, quia melancholici, & biliosi venere magis læduntur, quàm ſanguinei & pituitoſi: Nam morbis à pituita venus medetur, vt eſt ſexto epidemiων, quia motu auctus calor, pituitam fundit. Obſeruandā quoque ætatē memineris: nam qui ſunt in ætate florenti, minùs læduntur, quàm ſenes, exucti, frigidi ſicci: immodicæ autem veneris hæc incommoda memorantur, virium & ſpirituum exolutio, obliuio, viſus hebes, fœtor oris, neruorum & articulorum morbi, vt tremor, paralyſis, arthritidis omne genꝰ, Podagra, Chiragra, Gonagra, Iſchias: præterea Gonorrhęa, mictus ſanguinis & vrinæ ſtillicidium, vt mittam luem veneream, & illius precurſores, cariem pudendi, virulentam

gonorrhæam, & bubonem venereum.

De Menſtruo fluore. CAP. XXIX.

MENSTRVA purgatio non tantùm vterum, ſed etiam totum corpus & ſanguinis maſſam repurgat, neque tantùm copiam ſanguinis minuit, ſed etiam impuritatem. Crudior enim & fæculentior ſanguinis portio per vterum à natura excluditur, quę retenta magnos ſępe morbos adfert, quia ſanguis retentus putret, quibus imminentibus, vt prouideatur, imperanda ſunt quæ menſes mouent, primùm leuiora, vt decoctum cinamomi, vel ſyrupus capilli veneris, cum decocto radicum aperientium, vel hydromel in quo hyſſopi pugillus vnus bullierit, vel pillulæ de hiera, cùm inſtat tempus ordinariæ fluxionis, vt naturam habeamus adiutricem : quibus fruſtra tentatis imperanda ſunt potentiora, In methodo medendi opportuniùs explicanda. Quia vehementiora ægris potiùs quàm ſanis conueniunt.

De medicamentis, an conueniant ſanis.

CAPVT XXX.

HACTENVS de vtroque excremento vtili, ſemine & menſtruo : de inutili dicturus, hanc primùm quęſtionem explicabo, ſi in tuenda valetudine locum aliquem habeãt medicamenta. Quæſtioni occaſionẽ deditHip-

pocrates, qui tertio aphoriſmorum ſcribit eos, qui ſano ſunt corpore ægrè ferrè medicaméta, de quo ſic ſtatui poteſt, medicamenta quædam eſſe ὑγιεινὰ, quę Galenus plurimùm commendat, cuiuſmodi ſunt quæ ſuccos craſſos tenuant, viſcidos detergunt, & quę mouent vrinas, qualia multa commemorat quarto de ſanitate tuenda, vt oxymel, diacalamintes, diatriumpipereum, & alia quamplurima, ad roborandum ventriculum & diſcutiendos flatus accommodata, neque iis tantùm locus eſt in ſeruanda ſanitate, ſed etiam medicamentis blandis, quę vulgò minoratiua appellantur, cuiuſmodi ſunt eccoprotica, quę fæces deturbant, in eò genere ſunt caſſia, catholicum manna, ſyrupus roſarum pallidarum, hiera picra, pillulę ante cibum, clyſteres blandi, quibus, contenta prima regione excrementa, vacuantur, καθαρτικὰ vehementiora, vt ſcammoniata, minimè imperanda ſunt iis qui integra ſunt valetudine, de quibus aphoriſmus Hippocratis intelligendus eſt: fortaſſis iis quibus grauis aliquis morbus imminet, nō omnino repudianda ad præcautionem: nam vt eſt doctiſſimè ſcriptum à Galeno, quæ remedia præſentibus morbis, eadem imminentibus conueniment. Eadem ſunt therapeutica, & prophylactica, dummodo à perito artifice præſcribantur

De Vomitu. CAPVT XXXI.

SCRIBVNT Diodorus Syculus & Herodotus, Ægyptios & Caldæos ter quolibet menſe vomere conſueuiſſe pro conſeruanda ſanitate, aut clyſteribus aluum proluere, à qua quidem conſuetudine non recedit Hippocrates: Nam libr. de Inſomniis, ſcribit ſalubre eſſe vomere bis in menſe, & tertio de diæta, humidiores, inquit, debent vomere ter, ſicciores, bis Hanc tamen conſuetudinem improbat Galenus ad tertium Aphoriſm. quia vomitus eſt motus violentus: ſubuertitur & reſupinatur ventriculus & fumis replet caput. Proinde, inquit Auicenna, vomitus iis nocet qui proba vtuntur victus ratione: Iis ſolis prodeſt, quibus malè coquuntur cibi, & in ventriculo corrumpuntur. Accedat quòd tam multæ requiruntur conditiones ad vomendi conſuetudinem, vt non mirer à nobis neglectam. Stomachicis enim nocet, & capitis dolori obnoxiis, valdè gracilibus, alatis, & qui ſunt anguſto depreſſóque thorace. Soli qui ſunt amplo thorace & firmo capite apti ſunt ad vomendum: ſi nihil impediat, nauſeanti ventriculo & cruditatibus multis grauato, præſcribatur leue vomitorium, vt aqua tepida cum oleo: Omnia enim tepida, & omnia pinguia ventriculum ſubuertunt.

De ijs quæ vrinas & ſudores mouent.

CAPVT XXXII.

DISSERVIMVS paucis de excrementis primæ coctionis quæ vomitu, aut deiectione excluduntur, ſecundæ & tertiæ coctionis excrementa niſi liberè fluant, diureticis & hydroticis vacuentur: diuretica quædam ſunt calida, quæ ſanguinem attenuando & liquando, quinetiam ſerum à tota maſſa ſecernendo, efficiunt, vt renes id totum emulgendo, vrinæ magnam copiam in veſicam effundant: eiuſmodi ſunt quinque radices aperientes, Aſparagi, fœniculi, dauci, petroſelini & & apij, quibus non eſt vtendum ſanis, niſi ad præcautionem imminentis morbi, quia frequenti vſu iecur & ſanguinem reſoluunt, Alia ſunt diuretica frigida, vt radix graminis, quatuor ſemina frigida maiora, cucumeris citrulli, cucurbitæ, & melonum: quibus minore ſanitatis incommodo vti poſſumus. Dicuntur autem diuretica, non quòd ſanguinem fundant. Hoc enim eſt proprium caloris, ſed quòd ſanguinem ſeroſum, & inſipidum reddant, qualem ob naturæ familiaritatem renes attrahunt: De ſudore controuertitur, an ſit naturæ excrementū: nam Diocles, qui iunior Hipp. ab Atheniēſibus vocabatur: negabat eſſe ſecundùm

ſecundùm naturam, quia nemo perfectè ſanus ſudat, nam perfectè ſani non plùs appetunt quàm coquere poſſint. Integra coctio nihil aut minimum relinquit excrementi. Sanos tamen ſudare,quinetiam vtiliter exercitio ſudorem prouocare ad ſanitatem conſeruandam, experientia quotidiana teſtatum habemus. Præterea ſudoris & vrinę communem eſſe materiam in phyſiologia demonſtratum eſt. Quòd ſi vt Diocles exiſtimabat, ſudor fieret ex reliquiis tertię coctionis, non ob id ſani contra naturam ſudarent: quia impoſſibile eſt quin calor, ſeparando heterogenea, vnaquaque coctione quædam relinquat excrementa: Cutis eſt commune receptaculum,præſertim excrementorum tertiæ coctionis, quam de induſtria natura peruiam effecit,vt ſudori,& diſflationi liber eſſet exitus.Proinde ſanis hydrotica non inutiliter præſcribi poſſunt. Iis qui ſunt ſicca, & dura cute, denſo corporis habitu, tepidum aquæ dulcis balneum imperatur, vt per cutem laxiorem ſudor faciliùs diffluat. Humidioribus verò, laconicum, decocto cinæ, ſalſę parillæ, aut ligni ſancti, catarrhoſi fœlici ſucceſſu vtũtur.De balneo hoc adiiciã Græcis & Romanis illius vſũ ferè tã fuiſſe familiarẽ, quàm nobis manus abluere: exoleuit tamẽ iſta conſuetudo quia corpora reddit mollia& effeminata: liberat quidem corpus ab internis cauſis malorum,quia tranſpirationem adiuuat, & fuliginis excretionem, ſed externis iniuriis vt aëris mutationibus illud obiicit: nihilomi-

nus,ſicci, graciles, melancholici, balneo vti debent, ea tamen cautione ne impuro aut plethorico corpore balneum ingrediantur, ſed blandè repurgato, ne calor externus, ſaburram ad cutem trahat & cutaneos morbos inducat. Ea etiam lege, vt ſi pars quædam interna vel externa imbecillitate laboret, ne vndique ad partem afflictam balneo liquati humores confluant, caueatur.

MEDICINÆ PARS TERTIA QVÆ PATHOLOGIA DICITVR.

Sectione prima tractabitur de Differentiis & cauſis morborum.

Inſtituti ratio, quid Morbus. CAPVT I.

TOTA medicina trium rerũ explicatione concluditur,naturaliũ,non naturalium,&quę ſunt cõtra naturam: rerum naturalium ſcientiam, deinde non naturaliũ iam abſoluimus: Reliquum eſt vt earum quę ſunt contra naturam primùm theoriam, deinde praxim explicem̃us res contra naturam ſunt morbus, cauſa morbi,& ſymptomata: quarum ſcientia pathologia , quaſi τῶν παθῶν theoria

affectuum contra naturam ſcientia nuncupatur, præceptorum vſus θεραπευτικὴ, Ars depellendi quæcunque naturæ incommodant Pathologiæ ſubſunt αἰτιολογικὴ & σημειωτικὴ illa cauſas morborum exponit, hæc ſigna, tam diagnoſtica quàm prognoſtica : Diagnoſticis præſens morbi ſtatus dignoſcitur. Prognoſticis euentus morbi præuidetur, ſitne conualiturus æger an moriturus : Vt auté morbi ſunt generales aut particulares : Generales, vt prima genera morborum, Particulares, vt morbi ſingularum partium proprij, ophthalmia oculi, hepatitis hepatis, peripneumonia pulmonis : Ita cauſæ & ſigna. Particulares cauſæ morbos partium efficiunt, eoſdem indicant particularia ſigna, quorum doctrinam referemus in therapeuticem, quia videntur mihi ſingulorum morborum remediis coniungendæ cauſæ & ſigna, vt ex eodem fonte omnia promat therapeutes. Ergo hîc generalium duntaxat morborum, generales cauſas & ſigna meditamur, à definitione morbi ducto initio: definitur autem à Galeno: Affectus præter naturam, actionem primò lædens : quia contrariorum contraria eſt ratio. Sanitas eſt affectus ſecundùm naturam, actiones primùm perficiens. Intereſt tamen quòd vt ſanus quiſpiam dicatur, requiritur actionum omnium integritas. Valetudinarius verò dicitur vnius duntaxat partis actione læſa. Affectus nomen generaliùs hic vſurpatur, prout diſpoſitionem ſimul & habitum includit : Sunt enim morbi

quidam ſchetici alij verò hectici: illi, ad ſeparabilia accidentia pertinent, hi ad inſeparabilia: Galeno non refert, ſi præter, an contra naturam dixeris. Auerrois tamen docet ignem naturaliter moueri ſurſum, violentia deorſum, in orbem præter naturam: cauſa morbi actionem quoque lædit, non proximè & immediatè, ſed interiectu morbi. Cur dicitur proximè actionem lædere nō facultatē cùm actio à facultate procedat? quia vt quies tollit motum non facultatem mouendi, ita morbus eripit actionem, manente facultate. Obſtructione tollitur vſus inſtrumenti, illæſa facultate: Argenterius obiicit vulneratæ partis actiones integras manere, quia nutritur, nutritione vulnus repletur: reſpondendum, ſanguinis attractionem, retentionem, & aſſimilationem, fieri à parte ſana, quæ ſubeſt aut vicina eſt ægræ.

Differentiæ morbi ſimilaris.

CAPVT II.

VT ſanitas conſiſtit in partium ſimilarium bona temperie, diſſimilarium iuſta magnitudine, numero, ſitu, & conformatione, conformatio in figura, meatu, læuitate & aſperitate, præterea in ambarum vnione & continuitate, tùm enim ſimilaris pars ſana eſt, & probè ſuam actionem edit, cùm temperiem naturæ ſuæ conuenientem ſeruat. Inſtrumentum ſuo vſu & officio defungitur, cùm iuſtam obtinet magnitudinem, partes nec plures, nec pauciores habet quàm decet, eáſque bene

ſitas & cohęrentes, denique quando commoderatum eſt: Ita morbus ſimilaris ſeu intemperies dicitur, quando pars ſimilaris, natiuam ſuam temperiem perdidit: inſtrumentarius quando inſtrumentum maius eſt, vel minus, quàm conueniat. Partes habet iuſto plures, aut pauciores, eáſque malè ſitas, aut conformatás, propterea ſimilaris morbus definitur, Intéperies præter naturam, actionem partis ſimilaris primò per ſe lædens. Organicus qui inſtrumenti vſum peruertit: morbi ſimilares tot ſunt quot intemperies, totidem verò intemperies, quot temperamentorum prima genera, quatuor ſimplices, calida, frigida, humida, & ſicca: totidem compoſitæ, calida humida, calida ſicca, frigida humida, frigida ſicca: intemperies calida dicitur, quando in toto, vel in parte, vſque adeo eſt auctus calor, vt actionem lædat: Atque ita de cœteris ſentiendum eſt. Præterea intemperies tam ſimplex quàm coniuncta, vel eſt nuda, & immaterialis, vt phlogoſis & congelatio, vel cum materia ſáguine, pituita, aut alterutra bile: Item ęqualis, vel inęqualis, æqualis vt febris hectica, quæ eſt ſicca intéperies totius corporis. Inęqualis, vt febris lipyria & epiala, ſub illa vruntur interiora, rigét exteriora, quod accidit inflámato aliquo viſcere, ſub epiala verò, vna pars frigore obrigeſcit, altera æſtuante, Fernelius præter intemperiem, ſimilaris morbi nouas differentias ex cogitauit, immoderationem materiæ, & morbos formæ: materiam appellat immoderatam,

quando iuſto mollior eſt, aut durior, laxior, aut aſtrictior, tenuior, aut craſſior, rarior, aut denſior, quas quidem materiæ qualitates, non morbos, ſed morborum effectus Galenus appellaret: intemperiem enim humidam ſequuntur mollities & laxitas materiæ, ſiccam, durities & aſtrictio. Verùm de morbis materiæ & formæ quid ſentiam copioſè explicaui commentario ad librum ſecundùm Fernelij de abditis cauſis.

Morborum organicorum differentiæ.

Capvt III.

Morbvs in numero dicitur, quando aliquid redundat, aut deficit quod ſit neceſſarium ad obeundam functionem partis organicæ, vt puta ſi manus quatuor, aut ſex digitis conſtaret, malè apprehenderet, ſiquis vnicum haberet teſticulum, aut plures duobus, eſſet ineptus ad prolé: ſcribit Fernelius ſibi notam in hac ciuitate familiam, cui gentilitium eſt habere tres teſtes. Noui ego, qui habet quatuor, ſed tam exiles, vt ſit ſterilis, quia materiam ſeminis non poſſunt coquere. Item quæ præter naturam connaſcuntur, vel adnaſcuntur parti, vt polypus naſo, caruncula in vrinæ meatu, calli, verrucæ, condylomata, ſuffuſio in oculo, ſunt morbi in numero, qui ad exuperantiam pertinent. ſi membrum aliquod ex toto, vel ex parte abſciſſum

fuerit, eſt morbus in defectu, huc pertinent quæ toto genere ſunt contra naturam, vt calculi & vermes, ſi Galeno credendum ſit, libro de differentiis morborum: nam Scaliger commentario ad librum Hippocratis de inſomniis, contendit calculum ad obſtructionem potiùs pertinere: Non modò ſi totum inſtrumentum, vt brachium fuerit longius, aut breuius quàm conueniat, ſed etiamſi illius vna particula ad obeundam functionem neceſſaria ſupra modum aucta vel imminuta ſit, erit morbus magnitudinis, vt enim vnicuique rerum ſpeciei, certa magnitudo definita eſt à natura, ita vnicuique particulæ, ſupra quam, aut infra neſcit conſiſtere rectum. Nicomacho Smyrnæo, totum corpus vſque adeò intumuerat, vt ſe loco mouere non poſſet. Morbus erat auctæ magnitudinis in toto. Quòd ſi mammæ, teſtes, aut abdomen adeò creſcant, vt eorum actio lædatur, erit morbus auctæ magnitudinis in parte, cui penis iuſto lõgior, aut breuior fuerit, talis ineptus eſt ad generationem: Aut ſi lingua tam magna, aut breuis fuerit, vt loquutio impediatur. Præter numerũ partium & iuſtam magnitudinem, requiritur, vt inſtrumentum propriũ & naturalem ſitum obtineat, atque etiam vt partes omnes ex quibus conſtituitur, bene cohæreant. Proinde ſi membrum aliquod luxetur, ſi inteſtinum aliquod in inguen, aut in ſcrotum deciderit, ſi anus aut vterus prociderint, morbus eſt in ſitu, ſi teſtes ſint penduli relaxatis ligamentis, vel ſi eadem cauſa lingua

promineat foráſque exeratur, morbus quoque erit in ſitu. Ad hanc morbi ſpeciem pertinet coaleſcentia labiorum, digitorum, palpebrarum, ſedis & pudendi muliebris, ſiue ab ortu, ſiue ab vlcere fuerit.

PRÆTER numerum, magnitudinem, & ſitũ requiritur & cõformatio inſtrumenti, quę in quatuor conſiſtit, figura, meatu, ſiue cauitate, læuitate, & aſperitate: faciamus alicui nares eſſe natura, ictu vel caſu, depreſſas atque reſimatas, morbus erit in figura: caput quod debet eſſe è faſtigio depreſſum, ſi fuerit acuminatum, vel rotondum: vitium eſt in figura: callus qui inſigniter articulis eminet, figuram partis peruertit: luxatione quoque, aut fractura malè curata, ſæpe contingit, vt naturalis figura membri vitietur, item pedes vari, qui introrſum flectuntur, & vaccij, qui extrorſum ad morbum, figuræ referri debent.

SI meatus vt pori cutis, oureteres, ourætra, venæ, arteriæ, nerui nimiùm pateant, vel coaleſcant, ſi obturentur ab humoribus multis, craſſis viſcidis, vel comprimantur à vicina parte, humore vel flatu tumida, vel contrahantur, vt accidit reſiccata partis ſubſtantia, morbus erit in meatu, cuiuſmodi affectus ſi ventriculo, aut inteſtinis, aduenia nt, eorúmque cauitas obſtruatur, vel conſtipetur, morbus erit in cauitate, vtrumque Auicenna morbum in via appellat: Quando pars quæ natura debet eſſe læuis exaſperatur: Vt aſpera arteria, cuius interior tunica debet eſſe læuis, ſi acri diſtil-

latione aſperior reddatur, aut pars quæ debet eſſe aſpera, vt ventriculus vterus, inteſtina, ad meliùs continendum, ſi læuigentur, quod accidit inteſtinis lienterico fluore vexatis, & grauidis, quæ abortiunt, propter vteri læuitatem, morbus erit læuitatis, aut aſperitatis.

Morbi communis differentiæ, qui ſolutio continui dicitur. Cap. IIII.

INTEMPERIES, partis tantùm ſimilaris actiones lædit, quales ſunt naturales quæ ſeruiunt nutritioni: organicus verò morbus, inſtrumenti duntaxat vſum peruertit, vt obſtructio venæ, diſtributionem ſanguinis, compreſſio nerui, vel arteriæ, animalis ſpiritus, aut vitalis commeatum. At ſolutio continui, vt vlcus, vulnus, fractura, luxatio, & tumores cõtra naturam, tam ſimilaris partis functiones, quàm vſum inſtrumentorum interturbant, vnde communes morbi nuncupantur. oſſe fracto non tantùm malè fit nutritio, ſed etiam corporis moles malè fulcitur, incidantur nerui, venæ, arteriæ, vſum ſimul cum actionibus naturalibus amittent. Itaque ſolutio continui non poteſt referri ad morbum ſimilarem, vt Auerrois contendit, ſed genus morbi à ſimilari, & organico diſtinctum conſtituit, cuius propriæ differentiæ ſumũtur à partibus affectis ſolutio enim continui in oſſe, fractura dicitur, in neruo conuulſio, in ligamento, diuulſio, in cute excoriatio, in carne vulnus, vlcus, ruptio,

contuſio: ruptio eſt carnoſæ partis, vt muſculi, nonnunquam venæ aut arteriæ ſolutio ſine vulnere, vulnus eſt ſolutio continui in parte carnoſa, à cauſa externa: vlcus à cauſa interna, vt humore, acrimonia ſua erodente, Auicēna antequam pus factum ſit propriè vulnus dici vult, facto purè vlcus.

Aliæ differentiæ morborum, quæ ſumuntur ab accidentibus. CAPVT. V.

PRÆDICTI morbi ſunt longi, vel breues, longi, ſi vltra diem quadrageſimum perdurent, breues, ſi ociùs finiantur, vt febris diaria, quiquidem ſi cum vehementia ſua tempora celeriter percurrant, acuti nominantur: Acutorum terminus decimuſquartus dies. Peracutorum ſeptimus: perperacutorum ſeu acutiſſimorum quartus, ſaltem die quarto in melius aut in peius terminantur: Qui excedunt diem decimumquartum, acuti ex decidentia nominantur. Omnes quidem acuti morbi, ſunt breues, non contra, quia diaria eſt breuis, non acuta: Item morbus eſt magnus aut paruus: magnus vel per ſe, vel ratione partis affectæ: nam morbus alibi paruus, eſt magnus in corde: vel malitia cauſæ, nam dyſenteria ab atra bile, eſt lethalis, aut vehementia ſymptomatum vt doloris, vigiliæ, inquietudinis. Præterea morbus omnis eſt benignus, vel malignus: Omnes maligni ſunt magni non contra: Ad malignos pertinent contagioſi, ve-

nenati & peſtilentes: contagioſi dicuntur, qui maligno aliquo effluuio, quod morbidam excretionem vocat Hippocrates, cominus aut eminus obuios afficiunt: non omnes tamen peræquè, quia requiritur patientis aptitudo: peſte citiùs corripiuntur quibus corpus eſt impurum, quia humorum putredo eſt præparatio ad peſtem, cominus inficiunt qui vel contactu contagionis ſeminarium communicant, ſic lues Indica, & elephantiaſis ſerpunt: vel fomite, vt ſcabies: Scabioſus enim in linteis in quibus dormierit, relinquit fomitem, cuius contactu inficietur, qui in iiſdem poſt eum decubuerit. Eminus inficiunt, contagioniſque ſeminarium, vt auram peſtilentem, in alios tranſmittunt peſte correpti, dum in ambientem efflant: Tetro enim halitu aërem contaminant, quem qui inſpirat, ſimili morbo prehenditur, præſertim ſi iam adſit corporis præparatio. Venenati morbi, partim fiunt à veneno intus genito, nam menſtruum & ſemen longiore mora putrent, putredine veneni vim & qualitatem acquirunt: nec dubium eſt humores vſtione, aut putrefactione, venenatam qualitatem acquirere: huc pertinent morbi, qui à vermibus, à grumo ſanguinis, aut à cœco quodam humorum vitio excitantur. Partim ab aſſumptis venenis fiunt, partim ab admotis, vt puta à morſibus venenatorum animalium, vt ſcorpij, ſerpentis, canis rabidi. Ab Hippocrate, vt iam notaui, diuiduntur morbi in diſperſos & communes, hi ſubdiuiduntur,

in endemios & epidemios: endemij vocantur, aliquibus incolis familiares, aëris aut alimenti vitio, vt Iudęis lepra, Indis lues venerea, phtiſis Luſitanis, ſtrumæ Hiſpanis, broncocele Alpinis. Epidemij verò appellantur qui paſſim in vulgus graſſantur: quorum alij ſunt peſtilentes, alij non: Nam popularis catarrhus, vulgo coqluche, quanuis à communi cauſa, vt aëre craſſo excitatus, tamen habet aliquid malignum: Cuius cauſa non cedit ordinariis remediis, non eſt tamen peſtilens & contagioſus, Idem de pleuritide & dyſenteria populari dixeris, habent quiddam cacoëthes, mitius tamen peſte. Addi poſſunt aliæ partitiones morborum ſumptę à partibus anni, ab ætatibus, ab humoribus, vnde morbi quidam dicuntur æſtiui, hyberni, verni, autumnales: morbi quidam pueriles, alij ſeniles, quidam pituitoſi, alij bilioſi, quales Hippocrates in aphoriſmis deſcribit: Alij quoque ſunt aduentitij, alij naturales, vt hæreditarij, alterutrius parentis vitio à prima conformatione contracti. Nam liberi paternorum malorum vt bonorum ſunt hęredes: Item alij ſimplices, alij compoſiti, ſimplices vt vlcus, fractura: compoſiti vt fractura cum vlcere, vlcus cum intemperie vel cum phlegmone, quid multa? Diuiſiones quamplurimæ occurrent inter legendum Hippo. & Galenum, quas obſeruabis, & in vnum locum omnes reuocabis. Non eſt æquum eam præterire, qua morbus omnis primarius dicitur, vel per conſenſum. Nam

maximi eſt vſus, in exercenda medicina, de qua initio Therapeuticæ.

De Cauſis morborum. CAPVT VI.

HACTENVS primas & generales differentias morbotum expoſuimus ſequitur vt eorundem cauſas explicemus. Omnia autem fiunt ex materia, per formam, ab efficiente, aliquo fine: Itaque quatuor cauſarum genera phyſici conſtituerunt. Subiectum inquo morbus exiſtit habet locum materię, nam materia quæ committit morbum, vt humor morbificus, habet rationem efficientis, definitio morbi eſt illius forma, finis nullus, ſi modo bonum & finis reciprocentur, vt eſt apud Platonem in Philæbo: quo argumento reprehenditur Euripides ab Ariſtotele ſecundo phyſicorum quòd ſcripſiſſet mortem eſſe finem rerum omnium. Non enim quicquid agit habet ertum finem ſuæ actionis, ſed quicquid agit naturaliter: vt vt ſit, hic ſolam morborum efficientem cauſam inquirimus. Nam ſola, propriè & ſine adiuncto cauſa nominatur. Galenus in libro de cauſis morborum & ſymptomatum, non alias explicat cauſas quam efficientes. Efficiens verò cauſa morbi omnis eſt externa vel interna, illa euidens & præcedens, nominetur. Hæc à Celſo abdita dicitur, quòd ex nobis ipſis profecta ſit, & in nobis ipſis deliteſcat: Hæc diuiditur in antecedentem & coniunctam: Coniuncta dicitur quæ proxi-

mè & immediatè facit morbum vt ſanguis, qui phlegmonem committit. Antecedens verò quæ primum fecit & fouet morbum. Inter quam & morbum, aliæ ſunt cauſæ interiectæ, eiuſmodi ſunt plethora & cacochymia. Has omnes cauſarum differentias medicus debet cognoſcere antequam cogitet de morbo depellendo, quia curantur morbi primùm remouendo cauſas antecedentes, deinde coniunctas: externis verò etiam ſi nihil præſcribatur, tamen quia mouent internas; corpúſque variè immutando, morbos procreant. Idcirco pręcognoſcendæ ſunt, ſummáque diligentia perquirendæ, vt nos deducant in interiorum & abditarum cognitionem: Externæ verò, vel ſunt neceſſariæ, neceſſariò ferendæ, & ſine quibus viuere non licet, quales ſunt aër, cibus potus, motus quies, ſomnus vigilia, excreta retenta, & perturbationes: non neceſſariæ, ſunt fortuitæ, vt belluarum occurſus, vulnus à gladio, aut lapide inflictum: quæ cum arte vitari non poſſint, fruſtrà de illis præciperetur: At aër quidem eſt ineuitabilis, aliquis enim neceſſariò viuenti inſpirandus eſt, nec poteſt animal vllum viuere, ſine alimento, ſed hic aër, vt qui Lutetiæ eſt peſtilens, deuitari poteſt. Meminimus libro ſuperiore rerum non naturarum prout ſalubres ſunt cauſæ, & ſanitatis conſeruatrices, deinceps verò explicabuntur, prout ſunt inſalubres morborúmque efficientes. Efficiunt ſanitatem moderato vſu, morbum verò immoderatione Cæterùm ex phy-

ſica oportet medicum huc appellare ſex modos cauſarum: per ſe per accidens: Actu potentia: priùs poſterius: Vniuerſale ſingulare: Solum coniunctum: proximum & remotum: nam Rhabarbarum exempli gratia, calefacit per ſe, ex accidenti refrigerat, quia calidos humores euacuat. Plethora, & cacochymia quandiu eſt morbus in fieri; ſunt cauſæ potentia, proxima, vel remota: iam morbo exiſtente, ſunt cauſæ actu: Aër eſt cauſa morbi vniuerſalis, indefinita, vt & alimentum: hic aër, hoc alimenrum, eſt cauſa particularis.

An ſit cauſa continens in morbis.

CAPVT VIII.

NOMEN cauſæ continentis Galenus lib. contra Iulianum ſcribit à Stoicis in medicorum ſcholas introductum: ignem quippe diffuſum per vniuerſum Zeno continētem hoc eſt efficientem & conſeruatricem mundi cauſam appellabat, quo præſente perdurat, eodem abſente mox diſſolueretur. Ariſtoteles tamen in politicis ſcribit animam continere, id eſt regere & conſeruare corpus: Idémque ſcribit de natiuo calore quarto meteorωn, cuius præſentia viuimus, eiuſdem priuatione morimur. Medici magna contentione diſputant, an talis cauſa in morbis ſit conſtituenda, qua poſita ponatur morbus, eadem ſublata tollatut. Equidem eſt aliqua morbi cauſa coniun-

cta &

cta & immediata : veruntamen omnis cauſa continens eſt coniuncta non contrà, quia intemperies cum materia, vt ſit hoc pro multis exemplum, habet cauſam coniunctam, nempe humorem impactum parti qualiſcunque ille fuerit, qua ſublata, nihilominus manet intemperies in parte. Itaque humor affixus parti, eſt coniuncta, non continens cauſa morbi: At humor obſtruens, aut partem in tumorem attollens, præſens facit & conſeruat morbum, abſens eundem ſecum tollit : faciamus lapillo oureterem obſtrui, quo tempore cœpit obſtruere, incœpit morbus in via, cùm primùm ſublatus eſt, deſiit morbus : ſanguis qui ad partem appellit, phlegmonem committit, tandiúque manet phlegmone, quandiu ſanguis illic ſubſiſtit, eodem miſſione ſanguinis, aut reſoluentibus vacuato, ſtatim diſparet inflammatio. Itaque non eſt dubium quoſdam, non omnes, morbos habere cauſam continentem.

Vt aër ſit cauſa morbi. CAP. IX.

QVEMADMODVM Sol præſens calefacit, ſic abſens refrigerat, calefacit autem vicinia, longiore mora, & directo radio, hyeme recedit à terra longiùs, nec admodum diu nos illuminat, radióſque obliquos emittit non perpendiculares, proinde hybernum cœlum frigidum, æſtiuum calidum, ver temperatum eſt, autumnus intemperatus, propter caloris & frigoris inæqualem viciſſitudinem,

hinc æſtiui morbi, hyberni, verni, & autumnales: mutationes enim temporum pariunt morbos, natura non fert ſubitas mutationes quales potiſſimùm autumno, & ſingulis anni quadris, aër non tantùm inſpiratus, ſed etiam tranſpiratus qualitate ſua nos immutat, vel manifeſta, vt calore & frigore, ſiue illam à cœlo contraxerit, ſiue à ventis: Aquilonibus enim perflatus refrigeſcit, Auſtro incaleſcit: vel occulta, vt peſtilenti, ſiue ſeminarium peſtilens quietè, non perflatus, contraxerit. Siue aliunde, vt ab Auſtro, aut à maligna conſtellatione, à terris concitata Memphyti, exhalante de ſpecu tetro halitu. Quantùm verò poteſt purus & temperatus aër ad ſeruandam ſanitatem, tantùm impurus, & intemperatus ad producendos morbos: nónne vides quamplurimos ſola aëris mutatione graues morbos incurrere, aliis contra, vt longis morbis defungantur à medico aëris mutationem imperari? profectò tales ſunt ſpiritus, qualis eſt aër qui inſpiratur. Nam ex aëre craſſo craſſi, ex tenui & perlucido, clari generantur. Atqui ſunt primi, & præcipui facultatum & functionũ animę miniſtri, itaque ab intemperato & impuro aëre infiniti morbi, id eſt functionum naturæ, & animæ læſiones. Frigidus aër denſat cutem impedítque perſpirationem: à ſuppreſſis excrementis fuliginoſis, innumerabiles morbi: prçterea externum frigus comprimendo cerebrum, diſtillationem excitat, multorum morborum parentem, calor verò externus, qualis

ſentitur diebus canicularibus ſpiritus primùm, deinde humores, poſtremò totum corpus calefacit, inflammat, quinetiam exhaurit ſpiritus, humores vrit & liquat. Hinc morbi calidi, illinc frigidi.

Vt corpus ab alimentis immutetur.

CAPVT X.

TALIS ſumus quales humores qui toto corpore dominantur, tales ſunt humores quale eſt quod quotidie ſumitur alimentum, Vt ergo ab alimentis temperatis quæque ſunt boni ſucci faciliſque coctionis, & minimè excrementoſi, ſanitas conſeruatur, dummodo in eorum vſu teneatur modus, ita ex iiſdem intemperatis mali ſucci, vel difficilis coctionis omnes ferè morbi oriuntur: neque enim ſine cauſa ſcribit Hippocrates morbos omnes ab aëre aut victu proficiſci, quia vix ab aliis cauſis, vt perturbationibus animi, aut exercitio vehementiore inuadunt morbi, niſi præcedat præparatio ad morbum, ad quem tùm corpus inclinat cùm ſubeſt repletio, aut impuritas, Vtrumque verò à prauo victu Intemperies alimentis excitantur. Congeneres morbi: calefacientibus, vt mero multò, cóque generoſo, alliis, porris, cæpis, piperatis, calidi: vt morbi à bile, refrigerantibus, vt multo zytho pomacio & frequenti vſu piſcium frigidi, vt pituitoſi: quæ ſunt craſſi ſucci, vt bubula, panis azymus, obſtructionem pariunt omnium ferè morborum parentem, quæ dif-

ficilè coquuntur, cruditatem. Sanitati nihil tam incommodat quàm immodicus vſus cibi & potus. Ideo enim plures occidit gula quàm gladius, quòd pauci ſobriè & temperanter viuant. Appetitus non tantùm veneris, & vindictę ſed etiam cibi, & potus, tantum exercet in nos imperium, vt vulgo dicatur primos motus appetentiæ non eſſe in nobis, Venter bene monenti rationi non auſcultat, quia non habet aures. Quantitate igitur qualitate & ſubſtantia ſua nos immutat alimentum. A repletione: habitus qualis athletarum, venæ vſque adeo copia tenduntur, vt niſi vena ſecta materia minuatur, rupturæ iinmineat periculum: quæſitum eſt, ſintne grauiores morbi ab aëre an ab alimento: reſponſum, ab aëre acutiores eſſe, ab eſculentis & potulentis longiores. Aër enim qualitate ſua manifeſta & occulta, citò & potenter nos afficit, alimentum tardiùs quidem, ſed contumaciùs: Cæterùm non tantùm peccatur in exceſſu ſed etiam in defectu alimenti, vt inædia longiore. Morbi verò ab inanitione ſunt periculoſiores & curatu difficiliores: quàm à repletione quia humidi primigenij iactura difficillimè reparatur. Illud autem potiùs abſumit calor, quàm ocietur, ſi non habet intus quod agat, niſi ſubinde nouum pabulum illi offeras, ad proprium ſubiectum conuertetur.

Vt excreta & retenta ſunt cauſæ morborum. CAPVT XI.

INEVITABILIS eſt excrementorum prouentus, quia nullum eſt alimentum tam ſimile noſtrę naturæ, quod non habeat aliquid diſſimile, caloris eſt ſeparare heterogenea, ab homogeneis, vt hæc retineat, illa excernat: triplicis igitur coctionis tria excrementa, foras excludi debent vt ſalubriter viuatur: ſi ſubſiſtant, pariunt morbos. Idem de menſtruo & ſemine ſentiendum eſt. Cùm primùm enim quantitate incipiunt eſſe moleſta, niſi vacuentur, mora putrent, putredine prauã acquirunt qualitatem, vnde hyſterica ſymptomata. De particularibus excrementis, vt muco & ſputo, idem eſto iudicium: nam qui liberè non mungunt, ſunt obnoxij morbis cerebri à retento muco, qui non ſpuunt, morbis pulmonum, vt autem ſi retineantur excernenda excitantur multi morbi, ita ſi excernantur retinẽda. Nam ſanguinis & ſeminis immoderato profluuio diſsipantur ſpiritus, viréſque concidunt, inde morbi ab exhauſto. Nec refert vnde ſanguis erumpat, ab vtero, pulmone, hæmorrhoidibus, vel à naribus, quia immodica illius vacuatione perpetuò, vires deiiciuntur. Multo magis ſeminis: quinimo, inutilis excrementi vacuatione immoderata, cum ſpiritibus vires fatiſcunt, mórſque tandem conſequitur. Quod cõtingit cùm imperitus Chirur-

gus, de magno abſceſſu totum pus confertim & ſemel exhaurit infanti, aut de ventre hydropicorum omnes aquas. Ergo ab excretorum, & retentorum immoderatione morbi. Rogabit aliquis cur alimenta, & excrementa inter cauſas externas numerentur, cùm in corpore lateāt: An eo ſenſu vocantur externę cauſæ morborum? quo calor febrilis externus, hoc eſt alienus à natura nuncupatur? alimentum enim non eſt cauſa morbi, niſi cùm à natura, aut quātitate receſſit. Nec excrementum, niſi contra naturam excretum, aut retentum. Vel alimentum dicitur externum, quòd extrinſecus primùm acceſsit. Excrementum verò dicitur quod ſit excernendum quamuis ex alimentis ortum ducat.

Vt motus & quies ſint cauſæ morborum.

Capvt XII.

Qvemadmodvm mediocri exercitatione veluti flabello commotus calor intenditur, omnéſque ſuas functiones exercet meliùs, Ita quiete torpet, agítque omnia languidiùs: Immoderato motu degenerat in febrilem: Nam quæcunque mediocritate ſeruantur, exceſſu & defectu corrumpuntur. Lōgo & vehementi motu auctus calor, ſpiritus & humores inflammat, vnde morbi calidi: exercitatione verò neglecta ignauum corpus

redditur, languidior calor, inde ſcruditas frigidorum ferè omnium morborum parens. Offendit præſertim bilioſos, & quotquot ſunt calidioris temperamenti motus vehemens, quies pituitoſos, niſi forte ex accidenti vehemens motus refrigeret morbóſque frigidos exſuſcitet, quia ſpiritus exhaurit: Calidos morbos efficit, poſitiuè frigidos, priuatiuè: calidos per ſe, frigidos per accidens: Præterea impurum corpus qui exercuerit ſtatim à paſtu, attrahet incoctum alimentum in habitum corporis, vnde cutanei morbi, tubercula, pruritus, ſcabies: Deinde vt moderato motu ſanitas conſeruatur: ſic immoderato, calidi morbi, vt febres oriuntur. Otio frigidi, vt catarrhus, apoplexia & epilepſia. Hinc Galenus libro de εὐχυμία vt vitam à morbis ſecuram traducas mediocriter corpus exerceto, ſi modum excedas toto corpore calidi humores ſuccreſcent atque inde morbi calidi, ſi infra modum ſubſiſtas frigidi humores, atque inde frigidi morbi emergent.

Vt perturbationes ſunt cauſæ morborum.

CAPVT XIII.

PATHEMATA ſunt irrationalis animæ motus non naturales, quibus etiamſi anima priùs potiúſque commoueatur, ex ea tamen in corpus redundant, quia vel calorem & ſpi-

ritum à centro ad circunferentiam educunt vel à circunferentia ad centrum reuocant. Hinc Auicennæ triſtitia refertur inter cauſas morbificas, quòd coctionem & diſtributionem impediat, nam dum cor conſtringit & impedit ne ſpiritus & calor in habitum corporis effundatur: naturales facultates debilitantur, corpus refrigeſcit, & paulatim deſiccatur: Triſtia ſolo auditu horrorem, aſpectu animæ deliquium ſæpe afferunt. Nam, vt inquit Ariſtoteles, in problem. plurimi cùm alios laqueo ſtrangulari viderent, ipſi defecerunt. Morbificus quoque eſt metus, vtrumque, propter affinitatem hoc Aphoriſ. coniunxit Hippocrates, ſi metus & triſtitia perſeuerent non tantùm atra bilis iudicatur, ſed etiam inducitur: ſubito metu multi exanimãtur, extincto ſcilicet calore: nam timore dum anima concutitur, repentè ſanguis confluit in cor, atque ibi incuneatur, vt explicant Aphrodiſeus in problem & Galen. ſecundo de cauſis ſymptomatum. Contraria cauſa multi immoderato gaudio perierunt, ſanguine ſcilicet cum calore, & ſpiritu interiora deferente; nam vt metus & triſticia iſta retrahunt, in ſuos fontes, ita gaudium foras euocat: Inſano amore multi animo & corpore ægrotant. Iracundia vſque adeo feruet ſanguis in præcordiis, vt non ſit mirum facilè inde febrem accendi, cùm nihil aliud ſit, qua auctus calor in corde. Ergo perturbationes plurimorum morborum ſunt cauſæ.

Vt ſomnus & vigilia ſi modum excedant ſint cauſæ morborum.

CAPVT XIIII.

VIGILIIS immoderatis alterantur vires præſertim animales, vt ſenſus & motus arbitrarius, ſpiritúſque exhauriuntur, quos ſomnus reparat. Propterea inquit Auerroes, ſecundo collectionum, niſi vigiliis ſomnus ſuccederet perirent ſenſus ex conſequenti vita. Corpus vigiliis exciccatum & attenuatum, humectat ſomnus: quia iuuat coctionem, quam ſequitur tandem copia humidi alibilis. Verùm ſi longior fuerit, refrigerat, & excrementitio humore corpus replet, imò verò ſomni præter naturam, vt Lethargus, fiunt ab intemperie cerebri frigida humida, excitatúrque ſomnus arte iis quæ refrigerant & humectant. Ergo longioris ſomni hæc ſunt incommoda: corporis grauitas, & animæ ignauia, tranſmiſſis, ad cerebrum vaporibus, quia per ſomnum aſtricta & denſata cute, dum tranſpirare non poſſunt excrementa fuliginoſa, cerebrum replét, inde frigidi & humidi morbi, Hebetiores reddi pueros longo ſomno eorúmque iuſtum & naturale incrementum impediri ex Varrone notauit Gellius. Ergo vt ſomni & vigiliæ viciſſitudine ſanitas ſeruatur, ſic ab alterutro immoderato morbi. Prodigio enim ſimile eſt quod ſcribit Muntuus ſe vidiſſe mulierem quæ

triginta quinque annos inſomnis vixit, ſine vlla noxa & detrimẽto ſanitatis, probabilius eſt quod ſcribit Seneca lib. de prouidentia mœcenatem tres annos inſomnes traduxiſſe, excitatum tandem illi ſomnum harmonia.

De Internis cauſis morborum.
CAPVT XV.

MORBORVM cauſæ ad quatuor prima capita reduci poſſunt, inanitionem, repletionem, alterationem, ſimplicem & corruptelam, corrumpere dicuntur quæ ſpecifica, eáque inexplicabili qualitate ſubſtantiam partis, vel totius labefactant: quo pertinent morbi formæ: contagioſi, venenati, & peſtilentes, fiunt enim à cauſis corrumpentibus, quę baſim primùm impetunt, & cõuellunt. Nos ſimpliciter immutant quæcunque qualitate manifeſta, vt calefaciendo, vel refrigerando, relaxando, vel aſtringendo corpus alterant. Ad inanitionem pertinent omnes immodicæ vacuationes, tam vtilium vt ſanguinis, ſeminis & ſpirituum, quàm inutilium, vt excrementorum: Vtilia vacuantur vehementi motu diſſipatis ſpiritibus, ſanguinis, aut ſeminis immoderato profluuio, inædia longiore: Illa enim ſanguini materiam ſubſtrahũt. Inutilia verò, diarrhœa longa, pure confertim educto: Ad repletionem pertinent quæcũque prima, ſecunda, aut tertia regione corporis contra naturam continentur, in prima regione ſubeſt, cruditas à crapula, helluo-

nibus familiaris, qui vomitu clyſtere aut eccoprotico depleti, ab eminente morbi periculo liberantur, ita à ſaburra, qua meſenterium quin abdomen totum ſæpiſsime oppletur, infiniti morbi emergunt, iique longi, & difficiles. Quorum cauſa à medicis hęc imputatur. Venæ meſenterij ſunt exiguæ, quas crudus chylus liberè permeare non poteſt, inde obſtructio, innumerabilium morborum parens. Secunda regio venoſo genere circunſcribitur, humores autem quatuor qui continentur venis, vel peccant quantitate, vel qualitate, ſi omnes peræquè exuperent, ſeruata tamen ea proportione vt plurimùm ſit ſanguinis, deinde pituitæ, minimùm bilis, plethora nuncupetur, omnium humorum æqualis redundantia: ſi vnicus, vt pituita, vel alterutra bilis exuperet, aut tota maſſa, manente iuſta quãtitate, ſolius qualitatis vitium contraxerit, incaluerit, ſi placet, hoc vitium cacochymia nuncupetur: vitioſi alicuius humoris redundantia, in venoſo genere: qui permiſtus ſanguini efficit, vt non ampliùs ſimpliciter ſanguis appelletur: ſed cum adiuncto pituitoſus, bilioſus, aut melancholicus. Plethora eſt duplex, vna ad vaſa altera ad vires, plethora ad vaſa dicitur, quando ſanguinis copia vſque adeò tument, & diſtenduntur venæ, vt immineat periculum rupturæ. Ad vires, quando maior eſt copia ſanguinis, quàm vires ferre poſſunt, illa abſolutè dicitur hęc comparatè pro cuiuſque viribus, vt enim eadem ſarcina robuſto adoleſcenti

leuis eſt, imbecillo puero, aut ſeni grauis, ita eadem ſanguinis quantitas imbecillas vires aggrauat, neque à natura regi poteſt, qua cauſa putret & graues morbos excitat, naturis robuſtis alioquin leuis. Cacochymia pro dominatu humoris diſtingui poteſt, in bilioſam, pituitoſam, & melancholicã, bilioſa dicitur, cùm bilis redundat, pituitoſa, cùm pituita: non poteſt autẽ bilis redundare niſi per intenſionem natiui caloris, viciſsímque, redundans bilis, totam maſſam, atque adeò totum corpus recalefacit: pituita fit à calore remiſſo, illáque aucta viciſsim natiuus calor remittitur. Itaque non debet cuiquam eſſe mirum, ſi plethora quantitatis, cacochymia qualitatis vitium paſsim à medicis finiatur, etiamſi ſub cacochymia vnus humor præter naturam redundet. In morborum quoque cauſis interioribus habentur ea quę tertia regione corporis, nempe toto habitu, pręter naturam continentur, vt obſtruentes calculi, humores qui de venis in partem aliquam internam, vel externam, aut in capacitatem aliquam effuſi, morbos efficiunt: vt tumores contra naturam, hoc vitium cacochymiam particularem vocare poſsis, vt eam quę eſt in venis generalem: hanc antecedentem. Illam coniunctam cauſam morbi, fac phlegmone, aut eryſipelate tentari partem aliquam interiorem, vt pulmonem, ventriculum, aut exteriorem, vt brachium, femur, humor impactus parti, eſt coniuncta cauſa morbi, qui continetur venis, primúmque efficit & fouet

morbum, antecedens, omnes iſtæ cauſæ vno repletionis nomine continentur, proinde vt paucis concludam morborum cauſæ, quædam ſunt replentes, vt plethora & cacochymia, quædam inanientes vt inædia & immodica effluuia, quædam corrumpentes, vt venenatorum animalium morſus, quædam ſimpliciter alterantes, vt calor & frigus externum, quibus quatuor primis differentiis omnes tam internæ, quàm externæ cauſæ morborum concludi poſſunt. Inanientes & replentes ad materiales morbos pertinent, vt humorales: Alterantes & corrumpentes ad immateriales, vt ſpiritales, & intemperiem nudam.

Cauſæ morborum ſimilarium.
CAPVT. XVI.

QVAS in genere & indefinitè propoſuimus morborum cauſas inſtat vt ad ſingula morborum genera accommodemus, ducto à ſimilaribus initio. Intemperiem calidã efficiunt quæcunque valdè calefaciunt ſumpta, vt alimentum medicamentum, venenum: admota, vt circunſtans aër, admotum emplaſtrum cauſticum, facienda: vt vehemens tam animi, quàm corporis motus, educenda: vt retenta excrementa: His enim quatuor capitibus, aſſumendis, admouendis, faciendis & educendis, plurimi omnes morborum cauſas concludunt: Malim per conſtituta cauſarum genera, tam externarum quàm internarum.

Medicum tacita mente excurrere,& de ſingulis ægrum vel aſſidentes, ſigillatim percontari. Calidos enim morbos efficiunt aër iuſto calidior inſpiratus, vel tranſpiratus: alimentum plus ſatis calefaciens. Quo in genere cenſeri poſſunt, medicamenta & venena calida. Calefacit autem alimentum, non tantùm qualitate, ſed etiam quantitate, quia ex copioſiore alimento naſcitur plethora, propter quam calfactus, nec liberè difflatus ſanguis putret à putredine morbi calidi. Item retenta, vt aſtricta cute ſuppreſſa fuligo, aluus ſubſiſtens, à qua calidi,& acres fumi: vehementior, & longior exercitatio, perturbationes quædam, vt iracundia: quibus quidem cauſis euidentibus naſcitur cacochymia bilioſa, morborum à bile, vt tertianæ, aut ardentis febris interior cauſa: ſic enim iam admonuimus non tantùm commoueri, ſed etiam ſuſcitari interiores cauſas ab externis: Frigidos morbos efficiunt aër frigidus, alimenti refrigerantis vſus nimius: Imo verò alimenta calida immodicè ſumpta refrigerant, vt crapula, ebrietas, quia obſtruunt & ſuffocant calorem: Pręterea ſomnus longior nec non vigiliæ immoderatæ, propter diſſipationem ſpirituum, vita otioſa, & ſedentaria: Nam vt motus calefacit, Ita quies refrigerat. Quinetiam vehementior motus refrigerat, quia diſſipat ſpiritus: Vt enim mediocri ventilatione flamma conſeruatur, ſic extinguitur immodica: quiete verò marceſcit: Refrigerant quoque tam inutilia, quàm vtilia, ſupra

modum excreta vtilia, vt venus immodica, inſignis hæmorrhagia: inutilia, vt longa diarrhœa, aut dyſenteria. Perturbationes quædam, vt motus & triſtitia, hinc cacochymia pituitoſa, morborum à pituita interior cauſa. Morbos melancholicos hæc quoque proferunt, ſed imprimis alimenta craſſi ſucci, vt bubula, leporina, intemperiem ſiccam excitant aër ſiccus, alimenta & medicamenta deſiccantia, cuiuſmodi ſunt hydrotica, decoctum guaiaci, ligni ſancti, radicis cinæ, ſalſæ parillæ: deſiccant quoque inædia, vigiliæ, triſtitia, vita ſollicita & curarum plena. Plurima quoque admota vt balnea aluminoſa, nitroſa, ſulfurea. Intemperiem humidam efficiunt aër humidus, alimenta & medicamenta humectantia, potus plurimus, genialis & otioſa vita, ſomnus, gaudium, frequens vſus balnei aquæ dulcis, præſertim poſt cibum, quod erat tam frequens veteribus, ac nobis manuum ablutio: Atque hæ ſunt cauſæ ſimilarium morborum ſimplicium. Compoſitorum verò compoſitæ ſunt cauſæ, nam calida humida intemperies, fit à rebus non naturalibus quæ calefaciunt ſimul & humectant. Calida & ſicca ab iis quæ calefaciunt & ſiccant: Non admodum diu manet nuda & ſimplex intemperies, quia perſeuerans calor, ſiccitatem inducit: frigus, humiditatem ſiquidem ab imbecillo calore inconcoctio, ab inconcoctione humoris excrementitij copia,

Morborum organicorum cauſæ.

CAPVT XVII.

HACTENVS ſimilarium morborum tam internas quàm externas cauſas paucis concluſimus, ſequitur vt organicorum, deinde communium cauſas explicemus. Morbus numeri, vt inde exordiar, vel eſt in exceſſu, vel in deffectu, deficit, quod neceſſarium eſt vt ſecundus teſtis, quintus digitus, aut amputatum membrum multis cauſis: inopia materiæ, facultatis imbecillitate, prætereà ſectione, vſtione, perfrigeratione, putrefactione: putrefaciunt medicamenta ſeptica, excrementa, tranſpiratio prohibita: redundat verò partim naturale, vt tertius teſtis, ſextus digitus, partim non naturale vt verrucæ, polypi, propter materiæ copiam & facultatis robur. Materiæ inquam vel vtilis & alimentariæ, ex qua tertius teſtis, ſextus digitus: vel inutilis & excrementitiæ, ex qua verrucæ & polypi. Magnitudinis vltra modum auctæ eædem ſunt cauſæ quæ exuperantis numeri, copia materiæ, & robur facultatis, Imminutæ verò eædem, quæ deficientis numeri, nempe inopia materiæ & imbecillitas facultatis. Prætereà ſectio, vſtio, perfrigeratio, putrefactio. Mutati ſitùs cauſæ ſunt humida intemperies, aut vehemens aliquis motus, vehementiore motu, vt ſaltu, articuli confertim rumpuntur, peritoneum quoque: Intemperie

temperie humida paulatim relaxantur, atque inde membrum loco dimouetur. Sic relaxato aut rupto peritoneo, omentum in inguen inteſtinum aliquod in ſcrotum, ſenſim delabitur. Omenti prolapſus in inguen, bubonocele dicitur, quemadmodum inteſtini alicuius in ſcrotum, enterocele: Idem de ani, aut vteri procidentia iudicium eſto, Ruptis enim vel relaxatis ligamentis, accidit: Morbi conformationis conſiſtunt in vitiata figura, meatu, aſperitate aut læuitate: Figuræ morbus aut eſt à natura, aut ab aliquo accidente: naturalis eſt, ſi à prima conformatione, vt ſeminis aut menſtrui aliquo vitio, videlicet impotentia ſeminis, materni ſanguinis exceſſu, defectu, aut aliena qualitate, contractus ſit: exempli gratia, ſi quis naſcatur ſimus, claudus, varus, alatus, aut tabulato pectore; Accidente, ſi in partu ipſo obſtetrix tenella membra, & in omnem partem ductilia contorſerit, vel nutrix infantem malè inuoluerit, fractura quoque, colliſione, paralyſi, aut conuulſione, pars figuram ſuam perdit, quod accidit conuulſione canina, quæ vulgò oris tortura nuncupatur. Elephantico facies talis eſt, qualis ſatyri, nares ſimæ, labra dura, calloſa, inuerſa, tabidis facies eſt cadaueroſa, nares acutæ, oculi caui, collapſa tempora, peruerſa denique faciei figura. His inopia vtilis, illis copia inutilis materiæ: idem efficiunt tumores contra naturam. Morbi in via multæ ſunt cauſæ, conſtipatio, conſtrictio, obſtructio à callo, gru-

R

mo, lapillo, humore craſſo, viſcido, apertio vaſorum, eorumdémque reſidentia, coaleſcentia: Aperiuntur verò laxitate inſtrumenti, expultricis robore, retentricis imbecillate, alimenti vel medicamenti alicuius acrimonia: reſident in ſeſe aſtringentium aut exſiccantium vi. Coaleſcunt caruncula, tuberculo, abſceſſu, tumore, exulceratione. Aſtringuntur aliquo externo, vel interno comprimente: externo, vt arctiori ligatura, interno vt calculo, abſceſſu premente vicinam partem.

LÆVITATIS cauſa eſt humor pinguis viſcidus, à quo interior ſuperficies inſtrumenti læuigatur, vt accidit ſub lienteria, cùm alimentum tale redditur, quale ſumptum eſt. Aſperitatis cauſa eſt humor aut vapor mordax, qui abradendo ſuperficiem reddit aſperam & inæqualem: Sic aſperæ arteriæ, interior tunica, quæ debet eſſe læuis, exaſperatur deſtillatione acri, vnde raucedo: Idem efficiunt alimenta acria, vt venena, in arteria & in inteſtinis.

Cauſæ morbi communis. Cap. XVIII.

QVAMVIS communes morbi pro varietate partium diſtingui ſoleant, tamen à Chirurgis quinque primis differentiis concludi ſolent, vlceribus, vulneribus, fracturis, laxationibus, & tumoribus, quorum cauſas in pauca contrahemus. Vlceris primarij quod non ſuccedit vulneri, abſceſſui aut tumori contra naturam, cauſa, vel eſt interna

vel externa, vt acre medicamentum, cauterium, ignis: vulneris cauſa ſemper eſt externa, nempe vel quod incidit vt gladius, vel quod pungit vt acus, quod genus vulneris definitiùs punctio nominatur, vel quod mordet, vt canis, morſus non eſt vulnus, ſed eius cauſa, vel quod contundit, vt lapis fracturæ: fracturæ cauſa eſt vis magna, vt calcitrãtis equi vngula. Luxationis cauſa vt plurimum eſt externa, vt caſus, intorſio, aut motus aliquis violentus, aliquando interna vt muſculorum, aut ligamentorum, articuli, laxitas: relaxantur autem humectatione: Idem contingit eorumdem extenſione, aut ſi ſinus articuli humore repleatur. Tum enim neceſſe eſt os ſuo loco dimoueri: Tumores contra naturam, ſunt calidi vt phlegmone, & eryſipelas, aut frigidi, vt œdema, & ſcirrhus: omnes fiunt duobus modis fluxione, aut congeſtione: Calidi fiunt fluxione, frigidi congeſtione: Nam humor frigidus eſt craſſus & ad motum ineptus: congeritur humor, & paulatim aggregatur partis imbecillitate, nam quod relinquitur excrementum poſt tertiam coctionem, quæ fit in ſingulis partibus, niſi expultricis roboreex trudatur, aut per inſenſibilem tranſpirationem diſcutiatur, ſenſim partem in tumorem attollit: Manet autem plurimum excrementum ſi pars propter aliquam intemperiem, proprium alimentum perfectè coquere ſibique aſſimilare non poſſit, aut ſi plùs attrahat quàm conficere poſſit. Fluit verò humor tenuis & cali-

dus, vt humor acrimonia ſua carnem erodens: vel à parte robuſtiore ad imbecilliorem tranſmittitur, expultricis robore: Quoties enim quantitate grauatur, vel qualitate vt acrimonia, irritatur: Toties illum excutit & velut onus in alteram imbeciliorem deponit. Retentricis imbecillitate vt plurimum fluxiones fiunt in glandulas, quia ſunt laxæ & molles, proinde fluxionibus excipiendis opportuniores? Sunt glandulæ ponè aures in quas, veluti ad emiſſaria, cerebrum excrementa deponit quoties opprimitur, vnde parotides. Inguinis glandulæ ſunt emunctoria iecoris, vbi fiunt bubones venerei, quia primò & præcipuè iecur ſub hoc morbo laborat, ſub alis ſunt cordis emiſſaria, vbi fiunt bubones peſtilentes. Adiuuant fluxionem humoris, tenuitas & viarũ laxitas: nam humor craſſus per vias anguſtas raro & difficillimè fluit: cutis plurimis morbis tentatur, eò quòd ſit totius corporis commune receptaculum.

PATHOLOGIÆ, Sect. II.

De differentiis & cauſis ſymptomatum.

Quid ſymptoma, quot illius primæ differentiæ & quot modis lædatur actio.

CAPVT I.

TRES ſunt affectus contra naturam, cauſa morbi, morbus & ſymptoma: cauſa

præcedit morbum, eundem ſymptoma comitatur non aliter quàm vmbra corpus: proinde etiamſi generaliore ſignificato, quicquid nobis accidit contra naturam, ſymptoma nuncupetur, ſiue illud ſit cauſa, ſiue morbus, propriè tamen quæ morbo præter naturam adueniunt, ſymptomata, quaſi morborum ἐπιγεννήματα nuncupantur: ſi malis affectus contra naturã qui nec ſunt cauſæ, nec morbi: Accidentia critica quæ naturæ vi & excretricis robore adueniunt de critico præcedentibus ſignis coctionis, propriè non dixeris ſymptomata, ſed ea duntaxat quæ ſunt à morbo profecta: Poſtea enim demonſtrabitur ſymptomata omnia, ſi non proximè, ſaltem mediatè ab aliquo morbo ortum ducere. Ea autem quanquam propemodũ ſint infinita, tamen ad tria ſumma genera reduci poſſunt. Actionem læſam, immoderationem in excretis & retentis, & affectus ſimplices, ſeu qualitates præter naturam immutatas: Actiones omnes tribus modis lædi poſſunt, abolentur, minuuntur aut deprauãtur. Argenterius obiicit, actionem lædi non tantùm ſi minuatur, ſed etiam ſi vltra modum augeatur. Quandoquidem appetitus quatuor modis lædi poteſt: aboleri, minui, deprauari, vel augeri, nam βουλιμία & appetentia canina, ſunt appetitus immoderati, vt vigiliæ immodicę & veternum: An aucta actio contineri poteſt ſub imminuta, vt contrarium ſuo contrario? An potiùs ad deprauationem pertinet, quia fit à deprauata facultate? opor-

R iij

tet enim facultatem appetendi deprauatam eſſe quę nullum in appetendo tenet modum. Quæri ſolet an dolor primo genere ſymptomatum, nempe actione læſa comprehendatur, nec ne, in ea quidem opinione fuit Galenus, dum illum definit ſenſum triſtem, ſi modo triſtis ſenſus ſit actio læſa, alij enim negant dolorem ſentiri, ſed cauſam dolorificam, vt diuellens frigus, vrentem calorem: Dolorem verò eſſe affectum dolorificæ qualitatis conſequentem. Quando enim dico me ſentire dolorem, inquiunt, ſignifico me grauiter affici à re aliqua dolorifica. Veruntamen ſiue dolor ſit ſenſatio rei triſtis, ſiue qualitatis dolorificæ perceptio, ad actionem læſam referri debet, ad quem ſenſum? an ad ſolum tactum an verò ad omnes pertinet? Equidem vt veneris voluptas omnes alias longè ſuperat, deinde gulę, eſt enim guſtus quidam tactus. Ita acutiſſimi ſunt dolores, qui tactu percipiuntur. Non eſt dubium alios quoque ſenſus à ſuis obiectis immoderatis, grauiter affici, nam fulgore immoderato læditur viſus, ſono immodico vt tonitrui, multi ſurdaſtri, quinetiam ſurdi euaſerunt, odore putido, & ſapore alieno, odoratum & guſtum contriſtari quotidie experimur. Itaque cùm tactus ſit effuſus per totum corpus, nullúmque ſenſorium illius ſit expers, ſingula ſenſiteria duplici dolore affici poſſunt, proprio, à ſuo obiecto immoderato: Altero communi, à communi obiecto, nempe alterante, aut illius continuitatem diſſol

uente, prout tactu participant: Nam alio loco demonſtratum eſt cutem, contextam ex carne & neruo, eſſe proprium inſtrumentum tactus: Cutis auté nomine tam internas quàm externas membranas comprehendi, in phyſiologia notauimus: Proinde non debet eſſe mirum ſi oculi tunicę acribus humoribus aut fumis irritentur, vel punctus oculus doleat: Idē de aure, nare, & lingua ſentiendum eſt. In ſumma dolor eſt leuis, qui excitatur in ſingulis ſenſoriis à proprio obiecto, multò acerbior, qui fit vel in communi cute, vel iiſdemmet ſenſoriis, exempli gratia, à frigore diuellente, aut mucrone pungente.

Actiones tam animæ, quàm naturæ tribus modis lædi inductione demonſtratur.
CAPVT II.

EX phyſiologia repetendum eſt actiones omnes eſſe naturales, vitales, aut animales, naturales, nutrire, augere, procreare: nutritioni ſeruire appetitum alimenti: eiuſdem attractionem, retentionem, coctionem, & inutilium excretionem, procreatione alterationē & conformationem contineri. Functione vitali, pulſum: & animali ſenſum, motum, reſpirationem, & tres actiones principes, diſcurſum, memoriam, & imaginationem. Senſum vel eſſe internum, vel externum, ad interiorem pertinere ſomnum & vigiliam. Exteriores eſſe quinque, viſum, auditum, odoratum, guſtum,

& tactum. Has omnes actiones tribus modis lædi ſigillatim demonſtremus à naturalibus ſumpto exordio : communis attractio aboletur, cùm ventriculus nihil omnino appetit , minuitur cùm vix & longo tempore : Deprauatur cùm inter trahendum palpitat, aut conuellitur. Retentio aboletur cùm ventriculus nihil omnino retinet, vt accidit in lienteria, minuitur cùm vel non comprehendit cibos, vel ſi complectatur non retinet donec ſit perfecta coctio. Inde fluctuatio, inflatio, corruptio, deiectio feſtina, macies : deprauatur, quando ventriculus comprehendit cibum cum ſaltu, tremore, conuulſione, inde ſingultus frequens, & ructus. Aboletur coctio cùm cibus non mutatur, ἀπεψία, ſeu cruditas nominatur. Minuitur cùm tardè & imperfectè coquitur βραδυπεψία dicitur, deprauatur. Cùm in alienam qualitatem , vt in pituitam aut atram bilem permutatur. Inde leuce & elephas, lepra alba & nigra : Excretrix aboletur, cùm nihil omnino excluditur, vt fit in colico dolore : Minuitur cùm tardè excrementa ſecedunt, deprauatur ſi ante perfectam coctionem excretrix operetur. Abolita & diminuta nutritio, ἀτροφία dicitur vt deprauata, κακοτροφία inde καχεξία : Abolita appetentia ἀνορεξία appellatur : Deprauatur κίττα ſeu μαλακία, alieni, vt calcis aut carbonis, appetentia. Quo referri debere βουλιμίαν & caninã appetentiam nunc nunc demonſtraui: Ecce vt nutritio, & quę illi ſeruiunt actiones tribus modis læ-

duntur: Abolita procreatio ſterilitas nominatur. Mola eſt imperfecta, aborſus, deprauata generatio, quo pertinent monſtroſi partus à copia, aut inopia materiæ: Pulſus abolitio ἀσφυξία, vt abolita reſpiratio ἄπνοια, tarda βραδύπνοια difficilis & deprauata δύσπνοια. A naturalibus & vitalibus, pergendum ad animales actiones: Abolita ratiocinatio, ἄνοια, imminuta, mentis torpor, deprauata delirium, abolita memoria obliuio dicitur. Imminuta torpor memoriæ, deprauata, vocetur delirium: neque enim ſuppetunt propria nomina. Quinetiam imaginationis læſæ differentias torporis & delirij nomine cogimur exprimere, Abolitus motus παράλυσις dicitur, imminutus, ſtupor: deprauatus, multas habet ſpecies, conuulſionem, tremorem, palpitationem, rigorem, horrorem, tuſſim, ſternutamentum, pandiculationem, oſcitationẽ: quo referre etiam poſſis ſingultũ, vomitum, ructum. Cæcis viſus aboletur, luſcioſis minuitur, deprauatur ſtrabis, & iis quibus ſuffundũtur oculi rubro aut flauo colore. Illi enim exiſtimant quicquid vident eſſe rubrum, hi flauum: παρόρασις ſeu hallucinatio propriè nominatur: ita ſurdo abolitus eſt auditus, ſurdaſtro imminutus: Ei verò cui perpetuò tinniunt aures deprauatur, Idem de cæteris ſenſibus eſto iudicium, etſi deſint propria nomina, quibus ſingulorum actiones læſæ deſignentur. Ergo actio omnis vel omnino non fit, vel malè fit: Malè inquam quia imperfectè vel deprauatè.

De Excretorum & retentorum immoderatione. CAPVT III.

EXCRETORVM retentorúmque ἀμετρία consiſtit in eorum ſubſtantia, quantitate, aut qualitate. Vitium eſt in ſubſtantia excreti cùm per dyſenteriam inteſtinorum ramenta deiiciuntur, aut caruncula exit de pulmonibus, vel de renibus vlceratis: huc pertinet ſanguinis immoderatum profluuium, quod fit aperta, rupta, aut exeſa aliqua vena, aut retentricis imbecillitate. Exempli gratia, qui de pulmone tuſſiendo, aut de ventriculo vomendo excernitur, non ratione excrementi, ſæpe enim ſanguis laudabilis excernitur, ſed excretionis, quia excernitur ſubſtantia retinenda, affectus eſt contra naturam: Idem de profluuio ſeminis dicendum eſt, vtriuſque excretiones immoderatæ, vt hęmorrhagia, quæ plethoram deplet, venus tempeſtiua, quæ ſeminis copia grauatam naturam leuat, in ſymptomatibus non habentur, quemadmodum nec excretiones aliæ naturales quæ ſanis contingunt, vt aluum, aut veſicam quotidie exonerare: At vitium eſt in ſubſtantia retenti, cùm calculi, arenulæ, aut vermes, quæ omnia expedit excerni, retinentur. At in quantitate excreti peccatum eſt, ſiue vtilia, ſiue inutilia excrementa ſupra modum exeant: vtilia vt ſemen in gonorrhæa, ſanguis in menſium, aut hæmorrhoidum immodico effluuio: inutilia vt vrina

ſub diabete, ſtercus in diarrhœa, ſudor in Anglico ſudore, quo totum corpus veluti colliquatum in ſudores reſoluitur. Peccatum eſt in quantitate retenti, quando illa ipſa cùm excerni debent, incipiúntque naturæ eſſe moleſta, retinentur. Quo pertinent Iſchuria, vrinæ ſupreſſio, & dyſouria, meiendi difficultas, vitium eſt in qualitate excrementorum, cùm præter naturam fœtent, vt ſudores & vrinæ graueolentes, aut cùm alieno colore prędita ſunt, vt puta ſi vrina, aut deiectiones ſint nigrę, vel virides, ſi ſudor rubore tingat linteum, quod aliquando accidit per diapedeſim. Hoc eſt ſeroſo ſanguine de venis reſudante vulgò dicuntur ſanguinem & aquam ſudare. Plura exempla ſuggeret therapeutice.

De affectu ſimplici. Cap. IIII.

QVALITATES præter naturam, non in excrementis, ſed in corpore ipſo immutatas, Galenus pro quinque ſenſuum varietate quibus percipiuntur, diſtinxit in viſibiles, audibiles, guſtabiles, olfactibiles, & tractabiles: Viſibiles appellat quæ viſu, Audibiles, quę auditu ſentiuntur: In aſpectabilibus habentur omnes colores qui toti corpori ægrorum, aut illius partibus, præter naturam adueniunt, vt flauus color, qui ſub aurigine totum corpus fœdat, aut pallidus, quo contaminatur cutis iecore, aut liene obſtructo: quò pertinent virginum fœdi colores.

Per ardentes febres, cùm lingua nigricat, eſt affectus ſimplex vnius duntaxat partis, íſque aſpectabilis cutis liuet ſub carbone, aut gangrena, rubet ſub phlegmone, flaueſcit ſub eryſipelate. Auditu percipiuntur, inteſtinorum rugitus, ſtertores, tinnitus, ſtridor dentium, crepitus denique ſoni omnes, qui accidunt ægris præter naturam. Ad odoratum pertinet fœtor, non excrementorum, ſed corporis totius, vel vnius partis, vt anhelitus, putidus: narium fœtor ſub ozœna, quo referri debent ructus acidi, nidorulenti, graueolentes: guſtabiles ſunt, ſapores ingrati, qui palatum, & linguam inficiunt, vt oris amaror à flaua bile ſapor acidus à melancholia, ſalſus à ſalſa pituita. Ad qualitates tractabiles pertinent, affectus ſimplices cutis, vt laxitas, durities, aſperitas, quæ duplici nomine tractabiles dicuntur, primò, quia cutem immutant, & afficiunt tactus ſenſorium, ſecundò quia à medicis contactu percipiuntur.

De cauſis ſymptomatum, an omnia ab aliquo morbo procedant.

CAPVT V.

GALENVS lib. de diff. ſymp. hoc argumento demonſtrat omnia ſymptomata ab aliquo morbo proficiſci. Affectus ſimplices & immoderatio excrementorum procedunt ab actione læſa; nam exempli gratia, coctionem

aliquam minui, aut deprauari neceſſe eſt, vt naſcatur excrementitiæ bilis pituitæ, aut melancholici humoris magna copia: à redundante bile ictericorum flauus color, ab exuperante ſucco melancholico ſpleniticorum cutis nigra. Atqui actio omnis læditur ab aliquo morbo, definitus enim eſt morbus affectus cõtra naturam actionem primò, lædens, ergo cuiuſcunque generis ſymptomata, ſi nõ proximè ſaltem mediatè procedunt ab aliquo morbo: Accedat quòd immoderatio excretorum & retentorum ferè naſcitur ab impotentia excretricis, aut retentricis, atqui facultas non læditur, niſi malè affecto temperamento, quia in illius integritate ſuam habet eſſentiam. Ergo ab aliquo morbo, excretorum, retentorúmque ἀμετρία. Item affectus ſimplices, ſunt ſecundæ, aut tertiæ qualitates. Secundæ, vt laxitas aſtrictio, duritíes, aſperitas cutis: tertiæ, vt odores, & ſapores ingrati, ſoni non naturales: Atqui omnes à primis oriuntur, calore, frigore, humore aut ſiccitate: à ſimilari igitur morbo, nempe intemperie, primùm originem trahunt affectus ſimplices. Hanc Galeni demonſtrationem, multi aliquot argumentis tentarunt conuellere. Fœtor inquiunt corporis, & excrementorum naſcitur ex putredine, ictericorum fœdus color à redundante bile. Ergo non omne ſymptoma ex morbo. Reſpondeo humorum putredinem ſequi obſtructionem, & impeditam difflationem, atqui obſtructio eſt morbus organicus: exuperantia bilis in

ictericis, ardorem, aut abſtructionem iecoris, vel cyſtis felis comitatur, Atqui calida intemperies & obſtructio iecoris ſunt morbi, itaque ſi cauſas ex cauſis perſequamur, tandem apparebit, morbum aliquem, eſſe primam omnium ſymptomatũ cauſam. Quod præterea obiiciunt à cacochymia bilioſa nonnunquam ſanis rigorem aduenire & à crapula vomitum, Galenus ipſe diſſoluit, accidentia enim inquit à morbo non profecta nõ propriè dixeris ſymptomata, vt neque accidentia critica.

Quibus cauſis contingat lædi naturales Functiones. CAP. V.

ETIAMSI ſpecialem ſcientiam ſingulorũ ſymptomatum reſeruem in therapeuticẽ, vt cauſas & ſigna ſingulorum morborum ſuis remediis coniungam, quò faciliùs intelligat lector, vt cauſæ morbi accommodari debeat remedium, non erit tamen alienum hoc loco de cauſis vniuſcuiuſque generis ſymptomatum paucis diſſerere, vt ſuperioris demonſtrationis veritas pateat euidentiùs: Corpus non nutritur: vel quòd partes dicatæ nutritioni, ventriculus & iecur: aut ſingulæ aliæ partes nutriendæ, malè trahant, peiùs retineant, coquant, neque alimenti reliquias conuenienter expellant. Iſtæ naturę functiones, & in ſuo fonte, & in ſingulis partibus abolentur, & minuuntur intemperie frigida: vtplurimùm verò deprauantur intemperie calida: niſi euidens

ſit cauſa, vt aſſumptum alimentum, quod ſit ſubſtantia, quantitate, aut qualitate vitioſum, aut morbus aliquis organicus, vt obſtructio venarum, propter quam impeditur diſtributio ſanguinis: Cur ventriculus omnino non trahit, non retinet, non coquit, ſaltem diminutè has naturæ functiones exercet: quia laborat intẽperie frigida: cur deprauatè, quia intemperie calida: illam pituitoſa, hanc bilioſa cacochymia comitatur. Illam acidi ructus demonſtrant, hanc nidorulenti: cur in parte aliqua, vt in brachio, iſtæ functiones minuuntur? propter frigidam. Cur deprauatur? propter calidam intemperiem, niſi cauſa ſit manifeſta, vt vitioſum alimentum, aut excremẽtum, quod propter craſſitem & lentorem ab expultrice, quamuis robuſta, foras ablegari non potuit, cauſas læſæ procreationis tum exponemus, cùm de cauſis ſterilitatis, molæ, aborſus, & monſtroſi partus diſſeremus, de læſa functione vitali ex profeſſo proximo libro diſſeremus cùm de pulſu.

De Cauſis læſæ actionis animalis.
CAPVT VI.

ACTIONES animæ, quæ in cerebro exercentur, vt ratiocinatio, imaginatio, & recordatio, vtplurimùm læduntur ſubiecti intemperie, aut obſtructione, quemadmodum enim actiones naturales abolentur & minuuntur frigida & humida, deprauantur calida &

ſicca intemperie, ſic animales Cur quidam natura, alij accidente ſunt fatui? quia illi à natura cerebrum habent frigidius, & humidius, Alij morbo. Cur memoria minuitur ſenibus, illíque ſub finem vitæ repueraſcunt: nam vt eſt in prouerbio: Bis pueri ſenes: quia vt infantes propter cerebri humiditatem, illis enim adhuc madet humore materno cerebrum, neque diſcurrunt, neque reminiſcuntur: ita neque valde ſenes, propter copiam humoris excrementitij, & frigus: quod paulatim ſuccedit priuatione caloris natiui. Cur phrenetici, paraphrenetici, maniaci, & melancholici delirant? quia eorum cerebrum inflammatur. Eſt enim phrenitis delirium cum febre, ab inflammato cerebro. Paraphrenitis, eſt delirium temporariũ ſuperueniens febrium exacerbationibus, dum à calidis & acribus fumis cerebrum offenditur. Maniaci ſunt furioſi à bile vſta, melancholici delirant ſine febre, obſeſſo cerebro humore melancholico, qui naturæ fines iam exceſſit, niſi fiat per conſenſum, vt in melancholia hypochondriaca, cui tum demum delirium ſuccedit, cùm cerebrum trahitur in conſenſum: A rectricibus animæ functionibus, ad minùs principes, nempe ſenſum & motum arbitrarium, pergamus. Vtraque fit, facultate cum ſpiritu per neruos influente à cerebro: nam ad ſentiendum influit in ſingula ſenſoria per neruos molles, qui inde ſenſifici nominantur. Ad mouendum accurrit in muſculos per neruos duros: Itaque ſæpius pereunt motus & ſenſus

ſenſus iis inſtrumentis malè affectis, quàm cerebro ipſo: ſi alicuius partis, vt brachij, vel digiti obſtruantur nerui, aut ita comprimantur vt facultas motrix cum animali ſpiritu affulgere non poſſit, reſoluetur: ſi aliquantulùm obſtruatur vel comprimatur, tantúmque impediatur ſpirituum commeatus, non omnino tollatur: naſcetur ſtupor, via ad paralyſim: vt enim ſunt affectus, intenſione duntaxat & remiſſione differentes, ſic eorum cauſæ differunt tantùm intenſione & remiſſione: deprauatur motus conuulſione, rigore, horrore. Conuulſio id eſt inuoluntaria contractio neruorum verſus ſuum principium, fit à cauſis contrariis, inanitione aut repletione: Siccitate enim diſtenduntur nerui, eo modo quo aridæ chordæ rumpuntur: repletione molleſcunt, relaxantur. Rigor eſt inæqualis & vehemens totius corporis ſuccuſſio, fit dum partes ſentientes. vt neruoſæ, humoris confertim & vehementer impulſi acrimonia vellicantur: Eſt præcurſor tertianæ, quia bilis mordax initio à centro ad circunferentiam truditur, quæ ſub finem acceſſionis reſoluitur in ſudorem.

Horror & rigor tantùm differunt intenſione & remiſſione: Eſt enim horror exiguus rigor, vt rigor vehemens horror: Cæterorum motuum vt palpitationis, tuſſis, ſternutamenti, vomitus, ructus, ſingultus pandiculationis, oſcitationis cauſas, eo loco exponemus quo ex profeſſo cuiuſque ſenſus aboliti imminuti, aut deprauati cauſas explicabimus. Hoc loco ſatis

fuerit cauſas doloris demonſtrare, & quæ in controuerſiam reuocantur, diſſoluerę: Eſt enim dolor frequentiſſimum & maximi momenti ſymptoma in morbis, cuius placandi oportet medicum imprimis eſſę ſollicitum, quod non poſſit cauſis ignoratis.

Quòd duæ ſunt cauſæ doloris alteratio & ſolutio continui: An humor & ſiccitas dolorem faciant.

CAPVT VIII.

GALENVS libro de inæquali intemperie, interpretans illud Hippoc. Omnis morbus eſt vlcus, ſcribit cùm nondum eſſent ſolutæ continuitatis differentiæ propriis nominibus diſtinctæ, vlceris nomine ſolutionem continui ab Hippocrate deſignatam. Hancque fuiſſe illius mentem, dolorem omnem fieri à ſolutione continui; neque enim quę alterant aut permutant nos, dolorem faciunt, niſi continuitatem partis diſſoluant, à qua ſententia planè diſſentit Auerrois: Exiſtimat enim omnem dolorem fieri ab alteratione, non quauis, ſed vehementi & repentina. Quia quæ diſſoluunt vnionem partis, vt incidentia, contundentia non faciunt dolorem niſi temperiem partis diſſoluant. Eſt enim dolor triſtis ſenſus, nihilque facit doloré niſi moleſtum ſenſibus. Cùm igitur perfectio ſenſus conſiſtat in bona temperie ſenſorij, hanc priùs im-

mutari neceſſe eſt quàm dolor ſentiatur: Sanè quemadmodum moderatis obiectis, vnuſquiſque ſenſus oblectatur, vt auditus, harmonia, ita iiſdem immoderatis offenditur veruntamen alterando ſimul & vnionem ſenſorij diſſoluendo ſenſibile immodicum dolorem facit. Cur exempli gratia ſplendor aut candor immodicus corrumpunt viſum? quia ſpiritus viſiuos diſſipant: congregare & diſgregare viſum, non minùs ad ſolutionem continui pertinent quàm ad alterationem, immodici ſoni contriſtant auditum, diuellendo ſenſorium, inſignis fœtor ingratus eſt odoratui, quia illius diſſoluit ſenſiterium, ſapores valdè acres & amari guſtum erodendo, valdè acerbi, & auſteri aſtringendo & comprimendo dolorem faciunt. Proinde non eſt dubium à duabus cauſis dolorem excitari, alteratione & ſolutione continui: quanuis enim vix ſolui poſſit continuitas quin ſimul temperies diſſoluatur, viciſsímque vix poſſit lædi intemperies, vnione partis ſalua & integra permanente. Nihilominus duæ ſunt cauſæ dolorificæ, non tantùm ratione, ſed re ipſa differentes: Cæterùm non quæuis alteratio, eſt dolorifica, ſed vehemens tantùm & quæ fit confertim, vt explicat Galenus ex Platone in Timæo, quæ fit ſenſim eſt indolens. Vehementes quippe & repentinas mutationes non fert natura, ſine moleſtia, ſed iis quę paulatim fiunt facilè aſſueſcit: Quæret hic aliquis, cùm Ariſtoteles quarto meteorωn, ex quatuor primis qualita-

tibus duas tantùm conſtituat efficaces, calorē & frigus, totidem patibiles humorem & ſiccitatem, poſsíntne omnes dolorem efficere? Reſpondeo Ariſtot. loqui comparatè non abſolutè, quando duas tantùm qualitates agnoſcit energiticas, totidem pathiticas: Reuera enim humor humectat, & ſiccitas deſiccat, ſed tam remiſſè & languidè operantur, vt ſi caloris. & frigoris actionibus comparentur, meritò inefficaces iudicari poſſint: dolorem igitur inferunt, ſed tam exiguum vt comparatus dolori quem calor & frigus efficiunt, doloris loco haberi non debeat. Alij reſpondent humorem non per ſe & abſolutè dolorem facere, ſed ratione quantitatis, aut qualitatis, ratione quantitatis, inquam, dum copia partem diſtendit, inde tenſiuus dolor. Ratione qualitatis, dum acrimonia, partes ſentientes, vt membranas, pungit, inde punctorius dolor, At ſiccitas, diuellendo dolorem facit, nam aridæ membranæ, non aliter contrahuntur, quàm corium ardore exſiccatum. Itaque totam diſputationem ita concludamus, dolor eſt ſymptoma primi generis, nam ad actionem læſam pertinet, actionis læſæ morbus eſt coniuncta & immediata cauſa. Proinde dolor omnis à præcedente aliquo morbo excitatur, quo? ſimilari vel communi, hoc eſt intemperie vel ſolutione continui. Quidni ab organico? quia obſtructio, verbi gratia, non facit dolorem, niſi forte pars obſtructa rei obſtruentis quantitate diſtendatur, vel eiuſdem qualitate vellice-

tur. Ita de cæteris ſentiendum, tum enim incipiunt dolorem facere, cùm vel intemperiem habent coniunctam, vel ſolutionem continui. Soluitur autem continuum multis modis, incidendo, pungendo, contundendo, conuellendo, quo pertinet diſtenſio, rumpendo, erodendo.

Cauſæ ἀμετρίας in excretis & retentis.

CAPVT. IX.

IN excretionibus contra naturam, recenſuimus imprimis ſanguinis profluuiũ, vomitũ, diarrhoeam: in retentis, ſuppreſſionem, & difficultatem vrinæ, quorum ſymptomatum cauſas, exempli tantùm gratia, breuiter exponemus. Sanguis immodicè fluit, vena aliqua aperta, rupta, aut eroſa, aut ſanguine reſudante: per anaſtomoſin, hoc eſt apertis venarum oſculis, tum fluit ſanguis, cùm adeo redundat, vt venarum capacitate contineri ampliùs non poſſit, aut cùm à venis propter intemperiem, atque inde natam impotentiam, retineri non poteſt. Quod accidit quot[illegible]næ laborant, intemperie humida, inde enim laxiores & molliores redditæ, nihil retinenr: nam vt retentrix ſiccitate roboratur, ita humiditate debilitatur. Aperiuntur etiam humoris acrimonia expultrice irritata. At cacochymia increſente eroditur vena, ſiue acris humór venis ipſis concludatur, ſiue aliunde adueniat, vt

à cerebro in pulmones diſtillet, à ferino enim & acri catarrho nonnunquam in pulmonibus vena eroditur. Rumpitur externa quadam & violenta cauſa, vt ictu, caſu, ſaltu, vociferatione: ſanguinis profluuium à ſoluta continuitate venæ, ſiue fluat illa eroſa, ſiue rupta διαίρεσις appellatur. Quanuis propriè profluuium ſanguinis, ab eroſione διάβρωσις ſiue ἀνάβρωσις appelletur: duabus cauſis, fit διαπήδησις aut enim tranſcolatur ſanguis è venis, quia ipſe ſit valdè tenuis, & aquoſus, aut quia ſint rariores tunicæ venarum: Sic videor cauſas hæmorrhagiæ in pauca contraxiſſe, ſequuntur cauſæ immoderati vomitus, imprimis alienum quidpiam in ventriculo contentum: ſiue enim quantitate grauetur, ſiue qualitate, aliqua aſſumpti alimenti, medicamenti, aut veneni irritetur, ſiue malignus, & ventriculo moleſtus aliquis humor, vt pituita excrementitia, aut alterutra bilis, in eo genitus ſit, ſiue eò aliunde, vt à capite, defluxerit, aut à iecore regurgitarit, reſupinatur, vt noxium excludat, quibus cauſis fiunt tuſſis, & ſternutatio. Eſt enim tuſſis, motus pulmonum, ſternutatio, cerebri: vt expurgent quod noxium eſt. Aluus nimium facilis & cita redditur, vel quod ventriculus pluri alimēto grauetur, præſertim humectante, aut quòd humoris alicuius acrimonia ad excretionem irritetur, ſitque retinēdi impotens: Aut ſphynctere reſoluto, qui affectus paralyſis ani nuncupatur: difficilis verò & pigra redditur (quod vitium eſt in retento) ſi quis, alimento paucio-

re præſertim ſicco vtatur, aut ſit obtuſus ſenſus inteſtinorum, aut muſculorum abdominis imbecillitas, denique retentrix aucta, augetur autẽ ſiccitate, expultrix debilitatur: Simili cauſa vrina, vel plane ſupprimitur, vel cum difficultate redditur. Excernere autem non poteſt veſica, potiſſimùm tribus cauſis intemperie aliqua, obſtructionẽ, aut anguſtia: obſtruitur pituita viſcida, grumo, arenulis, lapillo, caruncula, quæ ſuccedit frequenter virulentæ gonorrhoeæ malè curatæ, plura libro ſequẽte.

Cauſæ affectuum ſimplicium.

CAPVT X.

VT copia & impuritas excrementorum, aliquam actionem, vt coctionem læſam, conſequuntur: ſic affectus ſimplices à copia, aut vitioſa qualitate excrementorum, vtplurimùm proficiſcuntur: cur flauo colore ictericorum cutis, præter naturam inficitur? quia exuperans bilis ad cutem, vt emiſſarium commune effunditur. Cur ſpleniticorum & elephanticorum cutis denigratur? quia illi humore melancholico, hi atrabilario abundant, qui humores ad cutem effuſi eam ſibi concolorem efficiunt. Cur multis aures tinniunt? à copia flatuum, qui leuitate ſua ſurſum aſcendunt, flatus verò fiunt ex pituita ab imbecillo calore. Cur icterici quæ guſtant, quantumuis dulcia ſint, iudicant amara? quia linguam habent

felle perfuſam, nihil autem refert ſi obiectum ipſum re vera tale ſit an ſenſorium: nam oculus ſanguine ſuffuſus omnia rubra exiſtimat, denique ex copia excrementorum, ferè naſcuntur affectus omnes ſimplices, quemadmodum immoderatio excrementorum, ab actione aliqua læſa, actio læſa, ab aliquo morbo.

PATHOLOGIÆ Sect. III.

In qua Σημειωτικὴ explicatur, ars inſalubrium ſignorum.

Multiplex ſignorum diuiſio.

Capvt I.

Signa ſunt ſalubria, vel inſalubria: ſanitatis demonſtratiua in arte tuendæ bonæ valetudinis iam ſunt explicata: inſalubria dicuntur quæ partem affectam, morbi cauſam ſpeciem, & euentum demonſtrant: vt pars affecta, ſpecies, & cauſa morbi, dignoſci poſſint: primus liber therapeuticæ explicabit. Galenus reponit medicinam inter artes quas Plato in Philebo appellat στοχαστικὰς, quæ στοχασμῷ, artificiali coniectura, veritatem inquirunt, eo quod inter medicos, qui meliùs nouit coniicere perfectior iudicatur, neque enim tam difficile eſt curare, & accommodatum morbo remedium inuenire, quàm partem affectam, morbi ſpeciem, cauſam, & euentum dignoſcere:

medicina enim ad ſingulos morbos remedia innumerabilia proponit, quibus tamē prudenter, vti non poſsis ignorato morbo, iuxta illud. Non intellecti nulla eſt curatio morbi: Medicus, qui ignoto morbo præſcribit remedium, oculis clauſis pugnat, Andabatarū more: Itaque in hanc Pathologiæ partem, ſine qua perfectè nemo mederi poſsit, diligenter incumbendum eſt. Philoſophi conſtituunt ſigna quædā neceſſaria, quæ vocant τεκμήρια, ex quibus conſtat demonſtratio quæ ab Ariſtotele appellatur τεκμηριώδης ex ſignis neceſſariò concludens. Actionum omnium integritas eſt certa nota ſanitatis, vt actio aliqua manifeſtè læſa morbi: nam quicunque habet actiones omnes integras, eſt ſanus, cùm verò aliqua manifeſtè læſa eſt, haud dubiè ægrotat, huius generis ſigna medici appellant παθογνωμονικὰ perpetuò morbum concomitantia, cum eo incipiunt & cum eo deſinunt. Philoſophi habent ſingularum rerum ſummas proprietates, vt riſibile hominis, hinnibile equi, ex quibus ſolis ſpeciem neceſſariò concludunt: Nam quicquid ridet, homo eſt: & quicquid hinnit equus. At Medici non habent morbi propria accidentia, ex quibus ſolis morbi ſpeciem demonſtrent, propterea cogūtur, vti collectione multorum ſignorum, quam ſyndromen appellant, vt ex iis, coniunctis, non diuiſis, morbi ſpeciem neceſſariò conuincant. Non enim quicunque delirat, protinus phreneticus eſt, quia etiam melancholici delirant, ſed quicunque delirant

cum febre ſunt phrenetici, qui verò ſine febre melancholici, non eſt pleuriticus quicunque ſentit in latere dolorem punctorium, ſed ſi præterea febricitet, tuſsiat, & cum difficultate reſpiret, certò pleuriticus iudicatur. Præter hęc ſigna, Logici veriſimilia quædam agnoſcunt, quæ illi appellant *εἰκότα*, medici cum Galeno nomine generis *σημεῖα*, ad quæ pertinent *συνεδρεύοντα*. Aſsidentia, quæ non ſemper, nec neceſſariò, ſed vtplurimùm morbis accidunt, illa ſunt propria & inſeparabilia, hæc communia & ſeparabilia morborum accidentia, vt in ardente febre, ſitis, vigiliæ: in pleuritide dolor ad iugulum aſcendens, aliquando enim ad hypochondria deſcendit, tam hæc quàm illa vel ſunt diagnoſtica, vel prognoſtica: *ἀναμνηστικῶν* enim rarior eſt vſus, niſi fortè quę prȩceſſerunt morbum, vt res non naturales, de quibus medici debent ægros ſollicitè percontari, ad hoc ſignorum genus referantur. Sunt enim ſigna & cauſæ morbi, non tantùm mouent, ſed etiam indicăt internas: *τεκμάρσις*, dignotio partis affectę, morbi, & cauſæ morbificæ (quibus capitibus ferè tota diagnoſis cócluditur) initio therapeuticæ, vbi prædictionum ſumma capita explicabuntur. Hîc ſigna tam dignoſtica, quàm prognoſtica quæ petuntur à pulſibus & vrinis explicare conſilium eſt, ſi priùs de criſi pauca præmiſero.

Vt interior ſeu abdita cauſa morbi dignoſci poſſit. CAPVT II.

MIHI ſatis erit exemplo cauſę morbificę vim ſignorum diagnoſticorum declarare: morborum materialium, quales ſunt humorales, duæ ſunt primæ & communiſſimæ cauſæ, plethora, & cacochymia: cacochymia, inquam,ublioſa, pituitoſa aut melãcholica: plethora indicatur tumore & tenſione venarum, inde ſpontaneæ laſſitudinis ea ſpecies quæ tẽſiua nuncupatur, ſub qua præ pondere corpus moueri non poteſt, vix manus pugnum poteſt facere. Pulſus enim vehemens & plenus, quia ex plenioribus venis aliquid ſemper per anaſtomoſin in arterias effunditur: propterea arteriæ non tantùm in carpo, ſed aliis quoque in partibus, vt in temporibus & in capite vehementer: pulſant, non ſine moleſtia reſpirant cum difficultatē, præſertim à motu. Certior erit coniectura, ſi vita genialis præceſſerit: Res enim non naturales ſunt ſigna ſimul & cauſæ morborum: cúmque ab externis non tantùm moueantur, ſed etiam generentur internæ, de ſingulis ſollicitè medicus ægrum, aut aſſidentes interrogabit, vt euidentium commemoratione, ducatur in cognitionem latentis cauſæ. Exempli loco faciamus ægrum valdè calefacientibus & ſiccantibus alimentis veſci ſolere, vt mero, ſinapi, porris, piperatis, corpus vehementiùs exercere, vigi-

liis ſeſe conficere, excanduiſſe, ſuppreſſi vomitus bilioſi conſuetudinem deſiiſſe, aut diarrhœam bilioſam. Ex iis coniiciemus bilis dominatú, quibus ſi atteſtentur, vlceroſa laſſitudo calor ipſo etiam cótractu mordax, pulſus velox ob refrigerationis neceſſitatem, vrina flaua, flammea, in qua nihil aut minimum ſubſidet, multò certiùs cacochymiam bilioſam, vt parentem morbi, accuſabimus.

SIMILI modo ſi æger fateatur, ſe frequenter vſum alimentis quæ refrigerent & humectent, vt aqua cruda, zytho, piraceo, pomaceo, vitam ſe degiſſe ocioſam, aut ſe ſomnolentum agnoſcat, præſertim à cibo, vomitus pituitæ conſuetudinem ſuppreſſam, aut alui fluorem pituitoſum accuſet: Erunt argumenta pituitoſæ cacochymiæ, quibus ſi conſentiant pulſus paruus & tardus, vrina alba cum multo ſedimento, certior erit coniectura: nunquam negligenda erit conſideratio ætatis, ſexus, temperamenti, & temporis anni, quia vt in phyſiologia didicimus, prima ætate ſanguis dominatur, ſecunda bilis, tertia melácholia, ad extremum pituita excrementitia: ſúntque vt frigidiores viris fœminæ ita pituitoſiores. Quatuor anni quadræ, quatuor ætatibus ita reſpondent vt vernos morbos probabile ſit eſſe ſanguineos, æſtiuos bilioſos, autumnales melancholicos, hybernos pituitoſos, nec dubium eſt pituitoſos morbis à pituita magis eſſe obnoxios, bilioſos morbis à bile, quia morbum naturæ ſuæ congenerem, faciliùs quiſque incur-

rit : humoris exuperantiam præterea indicabũt vſus frequens craſſi aut terreni alimenti, cuiuſmodi ſunt bubulæ, ceruinæ, leporinæ, carnes : vina craſſa, nigra, metus quoque & mœror ſine manifeſta cauſa, ſolitudo, ſuppreſſa vacuatio ordinaria, quæ per aluum aut vomitum, aut hæmorrhoidas, aut ſedem fieri conſueuerat, inſomnia turbulenta, ex quibus omnibus, aut pleriſque, tacito mentis diſcurſu, medicus interiorem & quę ſenſum effugit, morbi cauſam, deprehendet.

De Signis Prognoſticis. Cap. III.

ΣΗμειωτικῆς duæ ſunt partes διαγνωστικὴ quæ partem effectam, morbum & illius cauſam indicat & προγνωστικὴ quæ non tantùm euentum morbi prædicit, hoc eſt ſítne conualiturus æger, an moriturus: ſed etiam quæ ventura ſunt, vt deliraturum ęgrum, præcognoſcit: Item ſítne futurus morbus breuis an longus, quando ſit futura criſis, & ſi illa bona vel mala, ſalutaris an exitioſa expectanda ſit. Hæc ſigna criſima nuncupantur, quemadmodum quæ breuitatem aut longitudinem morbi oſtendunt peptica, quia coctione præſertim, aut cruditate humoris morbifici, breuitas aut longitudo morbi indicatur. Quæ prænuntiant euentum morbi propriè & quadam nominis pręrogatiua prognoſtica nuncupantur: mortis aut ſalutis ſigna, magna ex parte conſiſtunt in comparatione morbi, & naturæ: Nam ſi mor-

bus intendatur, vires minuantur, coniectura eſt ægrum moriturum: ſi verò naturæ victoria ex virium robore declaretur, breui conualiturum. Naturam cùm dico, vires dico, ſeu facultates tres à quibus noſtrum corpus gubernatur. Itaque medicus certantis naturæ cum morbo ſpectator: Animalis primùm facultatis, vitalis & naturalis robur, aut imbecillitatem diligenter explorabit, animalium facultatum robur obſeruatione ſingulorum ſenſuum, motus arbitrarij & principum actionum. Ad interiorem ſenſum reuocabit ſomnum & vigiliam, in quibus ſi æger teneat modum, bonum, ſi verò ſit peruigil, aut ſomnolentus, malum: ſi per morbum, ſenſuum maneat integritas, ſapores & odores benè diſcernat, bonum, alioquin malum: Item in omni morbo bene ſpirare aut ſeſe in lecto facilè mouere bonum, malè ſpirare, neque ſeſe in lecto erigere poſſe, malum: conſtantia mentis, & placida inſommia bonum quiddam promittunt, delirium verò, & terrifica inſomnia ſiniſtri ſunt ominis: vitalis facultatis robur, aut imbecillitatem, pulſus indicabit moderatus quique à naturali non admodùm receſſit: æqualis, ordinatus, robuſtæ vitalis eſt index. Quò verò à naturali receſſit longiùs, eiuſdem imbecillioris fidelis eſt nuntius: robur facultatis naturalis coniicitur potiſſimùm ex appetentia & alimenti coctione, de coctione verò ab excrementis, vt vrinis, deiectionibus, ſputis, ſumitur coniectura. Vt ergo inappetentia & faſti-

dium ciborum, in malis habetur ſic mediocris appetentia in bonis: nam vt eſt in Aphoriſmo, bene habere ad ea quæ offeruntur in omni morbo, ſemper bonum eſt: facultatum robur, aut imbecillitatem, cùm ex ſingularum actionum integritate, vel læſione, prudens medicus, tacita mente diligenter expenderit, vnde morbi exitum poſsit præuidere. Conſiderabit cuiuſmodi ſit pars afflicta, princeps ne an ignobilis; quia in parte principe, corde, cerebro, hepate; Aut ad vitam neceſſaria, vt ventriculo, pulmone, eſt morbus grauior, quã in alia parte: morbi quoque ſpecies ad prædicendum magni eſt momenti: nam quidam ſunt incurabiles, vt apoplexia fortis, maraſmus, cancer, elephantiaſis: alij longi, vt quartanæ autumnales. An deſperati non ſunt attingendi? Ita placet Galeno, ne infamentur præſidia, quæ multis fuere ſaluti, neve videatur medicus eum occidiſſe, quem ſors ipſa peremit: Attamen Celſi conſilio præſtat anceps remedium experiri, quàm nullum: videtur inhumanum ſine artis vllo auxilio ægrum relinquere. Reſpõdeo inſanabilis morbi non eſſe promittendam ſanitatem, quod faciunt Empirici, ſed prænuntiata morte, aggrediendam eſſe curationem, non quæ tollat morbum, ſed quę leniat, & demulceat: hoc ſaltem commoditatis afferet ęgro curatio, vt minori cum dolore moriatur, erigendus ipſe æger in bonam ſpem, vltimum per fugium miſerorum, interea parentibus & amicis mors prædicenda eſt. Nonnunquam accidit

vt derelicti, veluti reuiuiſcant, præter ſpem & expectationem medici, ſuperueniente humoris morbifici inſigni vacuatione, per ſudores, diarrhœam, hæmorrhagiam, Cęterùm cùm morbus eſt in principio, nec dum coctionis vllum apparet ſignum ſuſpendendum eſt iudicium, quandiu enim humor eſt in motu, metuendum eſt ne ruat in partem nobilem, propterea nihil triſte inquit Galenus prædicendum eſt, neque lætum, niſi ſimul adiiciatur, dummodo nihil ſuperuenerit, & ſi æger bene monenti medico paruerit: nam ſæpe ęgri non tam morbi magnitudine pereunt quàm propria culpa. Appetunt quidam noxia, vt febrientes vinum, quidam refugiunt ſalutaria, vt pharmacum, venæ ſectionem, ſaltem tempeſtiuè præſcripta, negligunt.

De Criſi, & cauſis dierum criticorum.

CAPVT IIII.

ALIQVANDO non tantùm acuti, ſed etiam chronici morbi, quomodolibet facta ſolutio ab Hippocrate criſis appellatur. Quinetiam naturales excretiones, quæ non tãtùm ægris, ſed etiam ſanis contingunt, vt mẽſes, hæmorrhoides, partus, impropriè criſes appellantur. Propriè eſt humoris morbifici à natura repente facta excretio. A foro videtur tranſlatum nomẽ. Vt enim coram iudice actor & reus diſceptant, ita ſpectatore medico, morbus

bus & natura, in morbis acutis: Cùm natura de morbo triumphat, materia morbi ſubitò vacuata, bona criſis appellatur, quæ fit ad ſalutem ægri. Cùm verò materiæ morbificæ copia aut violentia contingit repentina euacuatio in ægri perniciem, mala criſis dicitur: neque critica, ſed veriùs ſymptomatica dicitur, quæcunque fit vi morbi ſecretio. Ea ſola quę fit victoria naturæ, & excreticis robore, critica dici meretur: Eſt quædam criſis perfecta, quæ omnino tollit morbum, planè vacuata materia morbifica. Quædam imperfecta, quãdo portio tantùm humoris morbum committentis excernitur, quam ſequi ſolet recidiua. Nam quæ relinquuntur in morbis recidiuas faciunt: modico fermento tota maſſa aceſcit. Ad perfectam criſim tria requiruntur: primum vt cocta ſit materia morbi, & pepticis ſignis indicata: Secundum vt die critico non ex parte, ſed tota vacuetur: Tertium, vt æger ſe manifeſtè leuatum ſentiat, diſpareántque ſimul omnia ſymptomata, hoc modo quæ iudicantur ſinere oportet, neque medicamentis natura tum irritanda eſt. Verùm ſi imperfecta ſit criſis, neque ſatis natura moueat, adiuuandus eſt illius conatus, nec tantùm roboranda erit alimentis, ſed dato cathartico, reliquiis materiæ morbificæ exoneranda, metu recidiuæ: hinc obiter patere poteſt quo tempore morbi fiat perfecta criſis: Omni enim die bona vel mala criſis fieri poteſt, ſed optimâ & perfecta, tantùm fit in vigore mor-

T

crudum, principio autem cruda ſunt omnia, in incremento fit coctio, perfecta eſt tantùm in ſtatu: ſecundò, quia in vigore morbi, magna fit cōmotio morbi & naturæ: Atqui tum fieri criſim probabile eſt, cùm nihil ſit aliud, quàm ſubita mutatio in peius, aut melius ergo ferè ſemper in ſtatu morbi fiunt perfectæ criſes. Sequitur vt cauſas dierum criticorum paucis explicemus. Cauſa videtur eadem quæ periodicæ omnis fluxionis. Quoties excretrix, vel copia grauatur, vel qualitate, vt acrimonia, irritatur: hæc quidem eſt generalis, & indefinita cauſa criſis, ſed cur ſeptimo potiùs, quàm ſexto die fœlicior fiat excretio, hoc modò non explicatur, Galenus dierum criticorum cauſam refert in motum lunæ: illam enim in humores manifeſtum habere imperiū hoc manifeſtè conuincit, quòd inde ſit, oceani fluxus & refluxus, oſtrea, mituli, & cōchilia omnia cum luna ſimul implentur & cū ea deplentur, ſicut & medulla in oſsibus, ſic cerebrum ipſum luna creſcente augetur, eadem decreſcente minuitur, propterea vulnera capitis luna plena aut creſcente ſunt funeſtiora. Atqui luna ſingulis quadris inſignes accipit mutationes, quando enim congreditur cum ſole dies ſunt illunes, túmque noua dicitur, & ſilens: die ſeptimo à nouilunio cùm iam à ſole aliquātulum receſsit, & medio orbe illuſtratur, luna creſcens appellatur: decimoquarto die, toto orbe illuſtratur, & plena tum dicitur. Vigeſi-

mo decreſcens. Vigeſimoſeptimo redit nouilunium. Atqui vix fieri poteſt, vt immutata luna, quæ illius ſubſunt imperio humida corpora, ſimul nõ immutẽtur. Proinde non eſt mirum ſi morbi humorales, qui ſoli criſim admittunt, per ſeptimanas, ſi malis per lunæ quadras iudicentur: non defuerunt tamen, vt Aſclepiades, & Celſus, qui vno potiùs, quàm altero die, fœliciùs morbos terminari audenter negarunt, dies critici, inquit Auerroes Hippocratis tantùm authoritate, & experientia nituntur, nulla firma & ſolida ratione poſſunt confirmari. Sed Galenus non tantùm criticos dies vult obſeruari, ſed etiam criticorum indices, quos propterea appellat contemplabiles. Quartus enim, inquit, eſt index ſeptimi, vndecimus decimiquarti, denique quaternarius quiſque ſui ſeptenarij : ſi ſeptimo die futura ſit perfecta criſis, præcedent ſigna coctionis die quarto, & contra, ſi quid triſte appareat quarto die, futura eſt criſis mala die ſeptimo, equidem omni die fieri poteſt criſis, non æquè bona: nam Hippocr. metuit à recidiua, niſi morbus die impari iudicatus ſit.

Quot modis fiat criſis, & quot modis indicatur? CAPVT V.

MORBI duobus modis terminãtur λύσει aut κρίσει, chronici finiuntur λύσει, acuti κρίσει: nã morbi longi, aut ſoluũtur cocta paulatim, aut vacuata, aut inſenſibiliter reſoluta ma-

qua euacuatione, vt hæmorrhagia ſuperue-
niente, diarrhœa, ſudore, vomitu critico, menſibus, hæmorrhoidibus, Aut alio tranſlata materia, vt à parte nobili ad ignobilem, hæc criſis per abſceſſum, vel κατὰ μετάςασιν, per tranſlationem dicitur. Illa verò κατὰ ἔκκρισιν per excretionem. Quæ fit per abſceſſum, non eſt optima, quia eſt imperfecta, neque omnino morbum ſoluit: priori quippe nouus morbus, etiam ſi leuior, ſuccedit. Exempli gratia: ſi peripneumoniam terminet parotis, à pulmonè ad glandulas quæ ſunt ponè aures, tranſlata materia, erit parotis critica & ſalutaris, quia morbo alioquin funeſto ægrum liberabit: criſis tamen imperfecta, quia perfectam ſanitatem nō reſtituit. Perfecta criſis, planè tollit morbum & morbi ſymptomata. Eſt criſis per decubitum quando παραπληγία, ſuccedit apóplexiæ: à cerebro decumbente materia in brachium. Supereſt vt de ſignis criſim indicantibus paucis diſſeramus. Horum, àlia tantùm ſunt ſigna, vt colli dolor, vertigo, dolor capitis, vigilia, veternum, ſitis, nauſea, delirium: alia ſunt ſigna ſimul & cauſæ, vt vomitus, ſudor, diarrhœa, profluuium ſanguinis, horum enim aliquod ſi die contemplabili apparuerit, euidentiúſque redeat die critico, erit criſis theoritico die iudicata. Hippocrates, futuræ criſis præcipuum ſignum exiſtimabat, quando nox quæ pręcedit criſim ægro eſt valdè moleſta, dolore, delirio, vigiliis, difficultate ſpirandi, inquietudine, quę

quidem vt ſunt plena periculi ſi morbo crudo appareant, ita ſi morbo iam coćto, vt in ſtatu morbi, adueniant: ſunt ſecura, breuíque futuram criſim pollicentur. Quorum quidem ſymptomatum vehementia vulgus terretur, at prudens medicus in bonæ valetudinis certam ſpem erigitur: ſed cur moleſtior eſt nox quæ præcedit criſim? quia tũ maiore conatu natura certat cum morbo. Ad modũ criſis prædicẽdũ, & definiendã ſpeciem: conſiderare oportet res naturales non naturales & contra naturã: naturales vt ætatem, temperamentum, conſuetudinem: non naturales, vt victus modum: contra naturam: morbi genus, cauſam, & ſymptomata: nam ſi morbus ſit à ſanguine, vt ſynochus veriſimile eſt, quòd hæmorrhagia iudicabitur. Augebitur coniectura ſi æger fuerit ſanguineus, adoleſcens, conſueuerit illi per nares, aut per venas hæmorrhoidales multus ſanguis effluere, ſi lautè & opiparè vixerit, vitámque genialem egerit. Si verò morbus ſit à bile, vt febris ardens, vel tertiana, ægrotus ſit iuuenis, calido ſicco temperamento, gracili habitu, conſueuerit bilem vomere, aut ſudare, aut alui fluore bilioſo frequenter corripiatur, ſi vſus ſit cibis bilem procreantibus. Credibile eſt horum trium modorum aliquo, eóque magis conſueto, morbum iudicatum iri: Sic morbos melancholicos, vt quartanam, hęmorrhoidali, aut menſtruo fluore terminãdos, aut alui fluore feculento, aut vrinis nigris prædicere poſſis. Quorum quidem mo-

dorum vnum ægri conſuetudo indicabit, hæc qui præuiderit, habebit ægrum obſequentiorem, indeque ſibi gloriam & quæſtum comparabit.

PATHOLOGIÆ, Sect. IIII.

Simiotices ea pars quæ ſphygmice dicitur, ars diuinandi ex pulſu.

Sitne coniectura certior à pulſu an ab vrina?

Capvt I.

AD diagnosin & prognoſin actiones omnes oportet medicum contemplari, ſed maximè omnium vitalis facultatis robur, diligenter obſeruata arteriæ pulſatione ad carpum, ea enim parte cùm homo ſit excarnis, pulſationis differentia meliùs percipitur & ægri iſtâ parte quàm aliâ quâuis, faciliùs ferũt à medico contrectari: Vt vrina eſt ſecundæ coctionis, quæ fit in hepate & venis, excrementum, ita coctionis aut cruditatis quatuor humorum morbos committentium fidelis nuncia. Quamobrem medici in depellendis morbis ad hæc duo potiſſimùm animum ac cogitationem conuertunt: quæritur ſintne potiora ſigna à pulſu an ab vrina? Rhaſis ſexto Aphoriſmorum plus fidei & certitudinis tribuit pulſui quàm vrinæ, in qua opinione videtur fuiſſe Galenus, qui hanc medicinæ par-

tem ab Hippocrate neglectam diligẽter excoluit. Hippocrates enim vrinarum potiùs quàm pulſuum obſeruatione de morbis iudicabat: ego ne fidam pulſui inquit Celſus rei fallaciſſimæ? læuiſſima enim occaſione pulſum immutari quotidiana experientia teſtatur. Diſſenſionem hac diſtinctione quidam componunt, ex vrinis certiora ſigna diagnoſtica petuntur, quibus morbi ſpecies, cauſa & tempus dignoſcantur. Prognoſtica verò quibus præuidemus, ſitne moriturus æger an conualiturus certiora ſumuntur à pulſu: Alij aliter contentionem dirimunt, partium naturalium affectus & quotquot ſunt in genere venoſo, ex vrinis veriùs deprehendi: Vitalium verò ſeu ſpiritalium partium affectus, arteriæ pulſatione: Vt vt ſit, non eſt dubium vtrumque in curatione morborum maximi eſſe momenti, ſiue exitus morbi prædicendus ſit, ſiue dignoſcenda cauſa, ſiue ſpecies morbi naturales aut vitales partes occupantis. Accedat quòd generalia quatuor tẽpora morborum, humoris morbifici coctione aut cruditate diſtinguntur: Principio enim cruda ſunt omnia, tandiúque morbus in principio eſt quandiu humor morbificus incoctus manet: in incremento incipit coqui, in ſtatu perfectè coctus eſt, ſi modò morbus fœliciter ſua tempora percurrat. Tempora verò particularia, quæ ſunt ſingulorũ paroxyſmorum propria, diſcernũtur pulſu. Nam in principio febris, pulſus eſt paruus, arteria contrahitur, calore in præcordia confluente,

qui in incremento paulatim intenditur, calore per habitum corporis effuſo, in vigore æqualis manet. Vt enim intenditur in acceſſionis augmento: In declinatione verò remittitur, & ad naturalem paulatim redit. Ita in ſtatu conſiſtit, & aliquandiu æquabilitatem ſeruat.

Quædam præcognoſcenda priuſquam ex pulſu de morbo iudicium feras.

CAPVT II.

MEMINERIS pulſum non tantùm rebus contra naturam, vt morbo & ſymptomate immutari: ſed etiam rebus naturalibus & non naturalibus: naturalibus, vt ętate ſexu, temperamento: non naturalibus, vt anni conſtitutione alimento, exercitatione, perturbationibus: Viri enim velocior eſt pulſus quàm mulieris, iuuenis quàm ſenis, bilioſi quàm pituitoſi, æſtate quàm hyeme, adeo vt ſi pulſum iuuenis bilioſi æſtate obſerues, eúmque cum pulſu vetulæ, pituitoſæ, hyeme, conferas, iuuenem quáuis ſanum, febricitare iudicabis, quia vetula febricitans non habet pulſum velociorem quàm iuuenis ſanus: quod exercitio, propter calorem auctum, pulſus velocior ſolito reddatur, non eſt dubium: metu quoque paruum effici, triſtitia languidum, iracundia velocem, notum eſt experientia. Item pulſus dormientis minor & tardior eſt quàm vigilantis. Propterea cùm primùm æger à ſomno excitatur, pulſus à medico obſeruari non debet,

quia tùm pulſus ex paruo fit magnus, ex tardo velox, nam qui erat per ſomnum retractus calor in viſcera, excitato ęgro, repente in habitum corporis effunditur. Quo quidem refluxu arteria vehementiùs, & celeriùs pulſat, eam ob rem iubent medici vt in aliquod tempus poſt ſomnum differamus arteriæ contactum: ſępe etiam fit vt æger primo aduentu medici terreatur, metúque, pulſus minor & tardior reddatur. Propterea illi quoque iubent, vt obſeruationem pulſus in breue aliquod tempus differamus: Si æger fuerit valdè pinguis, pulpis digitorum vehementer arteriam preme: alioquin pulſationis differentia difficillimè percipietur. Vtriuſque etiam brachij arteria attingenda, nonnunquam enim accidit, aut propter brachium conſtrictum, aut propter vulnus aliquando in arteria vnius brachij acceptum, vt pulſatio fit imperceptibilis: qua de re extat nobilis hiſtoria apud Struthium in arte ſphygmica, qui de iſta parte ſimiotices omnium accuratiſſimè poſt Galenum diſſeruit.

De Quinque pulſuum primis differentiis quæ ab adiunctis petuntur.
CAPVT III.

HACTENVS quædam de pulſibus præcognoſcenda, ad artem nunc aggredior quam tribus capitibus concludam: primo differentias, ſecundo cauſas, tertio ſigna tam dia-

primis fundamentis ex quibus prima pulſuum differentiæ deſumuntur, pulſus eſt motus quidam: Ad motum verò requiruntur mouens mobile, ſpatium in quo fit motus, & tempus tam motus quàm quietis, à mouente nempe uitali facultate, quam ratione ſola diſtingui à pulſifica, alio loco docuimus: Pulſus dicitur vehemens, aut languidus: vehemens cùm arteria dilatata tangentis digitum vehementer impellit, languidus cùm languidè tactum ferit. Quæſitum ſi eſt tne pulſus aliquis vtrique interiectus veluti medium extremis: non videtur, ille enim authore Galeno, qui nec tactum euertit, neque ab eo euertitur, eſt præter naturam, vt languidus, quia quò vehementior, eò maius robur facultatis vitalis indicat. Vt ergo virtutes mentis non admittunt mediocritatem, quia nemo poteſt eſſe iuſto doctior, prudentior, aut ſapientior: Ita neque pulſu vehemẽs, quia nullus poteſt eſſe iuſto vehementior, ſi quidem quò vehemẽtior eò melior, quia maius robur facultatis vitalis deſignat Perge: A mobili ſeu corpore arteriꝫ pulſus dicitur mollis durus, aut mediocris. Durus cùm ſiccior, & in modum corij rigidior arteria, occurrit, vt in febre hectica, in pleuritide, aut à phlegmone arteria compreſſa, huc pertinent pulſus plenus, aut vacuus, calidus aut frigidus: plenus, cùm arteria dilatata plenior ſentitur, & contactu ipſo humiditate plena percipitur. Vacuus cùm impulſu digitorum inanitas ſentitur, calidus, quando

arteria calidior apparet, quàm partes vicinæ frigidus quando arteria frigidior ſentitur. Quæ ſunt impropriè pulſus differentiæ potiùs enim ad febrem quàm ad pulſum pertinent: à ſpatio verò in quo fit motus, dicitur pulſus magnus, paruus, aut mediocris, præterea longus, vel breuis, lat⁹, vel anguſtus, altus vel humilis: Magnus dicitur, qui longus latus & profundus ſimul eſt, ſi malis cùm arteria in omnes dimenſiones ſimul extenditur. Paruus verò qui breuis, ſtrictus, humiliſque ſimul eſt: quanuis celeritas & tarditas non ſint differentiæ motus, vt eſt in libris cœli, tamen à celeritate, aut tarditate, pulſuum nouę differentiæ emergunt: Dicitur enim inde pulſus velox tardus, aut mediocris: vt autem velox motus definitur, quãdo mobile pauco tempore longum ſpatium conficit, ita pulſus velox, quando arteria breui tẽpore diſtenditur, vtque tardus motus dicitur, qui longo tempore paruum ſpatium metitur ita tardus pulſus, qui longo tempore arteriam diſtendit. Ecce vt à mouente, mobili, ſpatio, & tempore motus pulſuum differentię deſumuntur. Sequuntur aliæ, quæ à tempore quietis petuntur, inde enim pulſus frequens ſeu creber, aut rarus dicitur: creber, quando breue eſt tempus quietis inter diaſtolem & ſyſtolem. Rarus quando longum. Demonſtratum eſt in phyſiologia pulſum conſtare duobus motibus contrariis Diaſtole & Syſtole, vtrumque intermedia quiete dirimi. Reſpondet pulſus frequens crebræ reſpirationi, qualis eſt aſthmaticorum, aut eorum qui currendo longum iter

confecerunt, tam crebro illis attollitur & deprimitur arteria, vt vix intermedia quies ſit perceptibilis, in pulſu verò raro quies eſt tam manifeſta, vt nil magis, Ariſtot. in libris de motu demonſtrat motum reflexum media quiete diſtingui, quia in pũcto reflexionis eſt finis prioris & principum poſterioris motus: cùm reſilit pila à muro, in reſultu, eſt finis antecedentis, initium conſequentis motus.

Nouæ pulſuum differentiæ à conſequentibus deſumptæ. CAP. IIII.

QVAS conſtituimus pulſuum differentias tria conſequuntur: proportio, æqualitas, & ordo: quæ ſunt per ſingulas ſpecies diffuſa: Inde enim pulſus vehementes, magni, veloces, frequentes, dicuntur proportionati, vel improportionati, æquales, vel inæquales, ordinati, vel inordinati: finge duos pari febre laborare, vnum iuuenem & biliosum, alterum ſenem & pituitoſum, vtrique auctum calorem ad eundem gradum: erit tamen velocior pulſus febrientis iuuenis quàm ſenis, alioquin erit improportionatus naturæ & ætati. Corripiatur alter vehementi & maligna febre, quæ ſtatim ita deiiciat vires, vt pulſus paruus & languidus appareat, quia non reſpondet magnitudini febris, erit improportionatus morbo. Æqualis pulſus vocatur quando eiuſdem generis pulſationes æquales percipiuntur, vt ſi pulſus febricitantis velox, ſingulis pulſationi-

bus ſit peræquè velox, vel ſi magnitudo conſtanter perſeueret, perẹquè magnus, peræquè vehemens & ita deinceps, inæqualitas verò, aut cernitur in pulſatione vna, aut in pluribus: profectò vix in vna pulſatione poteſt obſeruari, ſed in diuerſis ſatis frequenter, in vna & eadem parte arteriæ, aut in diuerſis: fieri enim poteſt, vt circa vnum medici digitum incipiat velociùs, aut vehementiùs moueri arteria, deſinátque moueri tardiùs, aut languidiùs, aut vnum digitum magis alterum minùs feriat. Exempli gratia, pulſus recurrens, cùm veluti malleus ex incude reſiliens arteria digitũ bis ferit, inæqualitas eſt in eadem parte arteriẹ, quæ vno eodẽque, digito deprẹhẽditur. At ſub pulſú myouro, vndoſo, vermiculâte, formicante: inæqualitas in duobus, aut pluribus digitis percipitur, vno digito magnus ſẽtitur, altero paruꝰ dicitur ordinatus, vel inordinatus. Ordinatus quando ſeruatur idem ordo circuituum, ſúntque omnes pares magnitudine, frequentia, velocitate, vt ſi duo pulſus fiãt magni deinde duo parui & ſic deinceps eiuſmodi pulſus inæqualis quidem eſt, ſed ordinatus. Eſſet verò inordinatus, ſi nullam prorſus circuitus ſeruaret formam. Cæterùm iubet Galenus, vt faciliùs quiſque intelligat, quis pulſus ſit magnus, quis velox, quis æqualis, vel ordinatus, vt imprimis naturalem obſeruemus, quia quod naturale eſt cæterorum debet eſſe regula & menſura: Pluthar. lib. de ſanitate tuẹnda præcipit, vt vnuſquiſque dum ſanus eſt frequenter pulſum

ſuum obſeruet, vt ſi quando ægrotet faciliùs intelligat quàm longè à naturali receſſerit.

De Cauſis Pulſuum. CAPVT V.

PVLSVVM tres ſunt cauſæ continentes, facultas, vſus & inſtrumentum: Facultas vitalis eſt efficiens: Arteria & cor inſtrumenta: Vſus verò, finis, nempe id cuius cauſa arteria, hoc aut illo modo, mouetur à facultate vitali, eſt triplex; reparatio vitalis ſpiritus, contemperatio natiui caloris, & excretio fuliginis, finis tam in operibus artis quàm naturæ eſt cauſa princeps, quia efficiens illius cauſa operatur. Itaque vſus potiſſimum immutat pulſum. Has tres interiores cauſas dum externæ afficiunt, nempe res naturales non naturales & contra naturam, conſtitutas pulſuum differentias proferunt, neque enim pulſus à natura ſua & mediocritate recedit niſi ab externa & violẽta aliqua cauſa primùm alteretur. Quod partium enumeratione breuiter demonſtremus. Pulſum mollem efficit arteria, mollis, dura, durum, mollities, eſt comes humiditatis durities ſiccitatis, proinde quęcũque arteriam humectant vt frequens balneum aquæ dulcis, ſomnus longior, vita otioſa & delicata, ſibi humectantes, morbi humidi, vt Anaſarca & Lethargus, pulſum mollem efficiunt. Quæcunque verò deſiccant, vt inædia, triſtitia, cura, labor, immodica vacuatio. Præterea tenſio ab inflammatione profecta, con-

uulſio & perfrigeratio ſunt externę cauſæ pulſus duri, vehemens fit à vehementi, languidus à lãguida facultate vitali: Ergo quæcunq; facultatem vitalem debilitant, vt cura, labor, immodica vacuatio, languidum pulſum efficiunt: fit pulſus plenus; humorum copia, quæ potiſſimùm à cibi & potus abundantia naſcitur: vacuus fit contraria cauſa. Ad pulſum magnum concurrere debent facultas robuſta & exuperans in corde calor: Proinde refrigerationis vſus multus, præterea obſequens inſtrumentum, vt ſecundùm dimenſiones omnes ſimul facilè poſſit extendi. Quòd ſi pulſus magnus nõ ſatisfaciat vſui hoc eſt ardori cordis contemperando, accedit in ſubſidium velocitas, ſitque pulſus magnus ſimul & velox: quòd ſi ne velocitas quidem ſit ſatis, adiicietur crebritas: Pulſatione frequenti efficiet natura quod non poteſt magnitudine & velocitate. Hanc opinionem Galeni iniquè Fernelius reprehendit: Exiſtimat enim vrgente neceſſitate fieri imprimis pulſum frequentem, deinde velocẽ, ad extremum magnum: Galen. contra ex magno velocem, ex veloci crebrum; temerè, inquam, reprehendit quia pulſus fit creber languida oppreſſa vel exoluta facultate vitali, velox & magnus ab ea robuſta poſtulante vſu. Itaque veriſimilius eſt ex magno in crebrum deſinere vigente morbo quàm ex crebro in magnum aſſurgere: propterea quòd facultatis vitalis robur minuitur vehementia morbi: Porrò tantùm poteſt vſus ad pulſuum

naturalium immutationem, vt ſi inſignis ſit ardor cordis, qui refrigerationem poſtulet, fuliginis autem vacuandæ minor neceſſitas, vt in cauſo, vbi pauca eſt vaſtæ materiæ ſuperfluitas. Diaſtole ſentiatur concitatior quàm ſyſtole. Contra in humoralibus & putridis febribus vbi maior eſt neceſsitas expurgandę fuliginis, quàm contemperandi caloris, concitatior eſt ſyſtole quàm diaſtole. Quid eſt τεκμήριον febrium putridarum, hoc enim in phyſiologia eſt demonſtratum, pulſum conſtare diaſtole, & ſyſtole, diaſtoles hunc eſſe proprium vſum, vt aëris ſubſtantia reparetur iactura ſpiritus, eiuſdem qualitate temperetur ardor cordis, ſiſtoles verò, vt fuliginoſa excrementa forâs excludantur: Pulſus æqualis fit à robuſta facultate, inæqualis eadem languida, opreſſa, vel exoluta: Aliquando inſtrumenti vitio, languet: vel per ſe, vt ſenio, vel morbo, opprimitur, plenitudine aut impuritate humorum: exoluitur vacuationibus immoderatis, diſsipatiſque ſpiritibus, dolore, vigiliis, inædia, labore inde ſyncope. Inſtrumentum læditur non tantùm arteria malè affecta, vt ſi iuſto durior ſit, aut calidior, tenſa, conſtricta, compreſſa, obſtructa, ſed etiam ſi cor ipſum temperie, aliqua inæquali laboret: Summam inæqualitatem Galenus obſeruauit in Antipatro, propter inſignem obſtructionem arteriæ venoſæ ex tuberculo: Ad inæqualitatem pertinent pulſus bis feriens, vndoſus, vermicularis, formicans,

bis

bis feriens fit, quando facultas eſt robuſta, ſed arteriæ durities renititur: Vndoſus humidiores affectus ſequitur, qui collabente facultate paulatim declinat in vermiculatem, eadem collapſa degenerat in formicantem.

Signa tam diagnoſtica, quàm prognoſtica, quæ ſumuntur à pulſu.

CAPVT VI.

ETIAMSI actio læſa, quæ pars ſit afflicta, quæ ſit ſpecies, quæ cauſa morbi declaret, quia ea pars per ſe, vel per conſenſum laborat, cuius actio læſa eſt, tamen quia cor omnibus ferè partibus tam externis quàm internis per arterias compatitur, vix quiſquam certò diuinarit ex pulſu immutato quænam pars afficiatur, quæ ſit ſpecies, quę cauſa morbi: pulſus mollis & vndoſus affectus humidos, vt anaſarcam, & lethargum comitantur, neutrum tamen poſſis ex molli, vel vndoſo pulſu interſtinguere. Itaque ſigna potiùs prognoſtica, deſumuntur à pulſu quàm diagnoſtica, quandoquidem ad prędicendum euentum morbi, ſemper oportet comparare vires ægri cum morbo, quia ſi morbus ſit ſuperior, mortis periculum imminet, ſi verò augeantur vires, minuatur morbus, certa ſpes eſt bonæ valetudinis: Atqui virium robur, aut imbecillitatem nihil æquè deſignat ac pulſus. Itaque illius differentiam imprimis medicus explorabit, non

neglectis excrementis & deiectionibus, ad euentum prædicendum. Tritum eſt illud, effectus eſt index ſuæ cauſæ, pulſus vehemens fit à vehementi, languidus à languida facultate, ergo quoties pulſus vehemens obſeruabitur, toties vitalem facultatem robuſtam eſſe certa coniectura cognoſcemus, Atque ægrum bene ſperare iubebimus: contra cùm languidus pulſus ſentietur, languere facultatem vitalem teſtabitur, ideóque ſiniſtrum quiddã minabitur. Pulſus magnus fit à facultate robuſta, aucto vſu, & arteria obſequente: paruus à facultate imbecilla, nulla vrgente neceſſitate. Ergo quoties ægri magnus pulſus deprehendetur, toties conſtabunt vires, etiamſi neceſſitas aliqua vrgeat, vt extinguendi incendij, ſpiritus reparandi, aut excernendę fuliginis: Idem de veloci & crebro iudicium eſto. Cùm enim hic fiat oppreſſa, aut proſtrata facultate, vrgente vſu. Ille verò vſu quidẽ vrgẽte, ſed facultate robuſta. Pulſus velox oſtendet eſſe magnum vſum, ſed vires conſtare. Creber verò magnum vſum indicabit, cui facultas vix poſſit ſufficere. Perpetuò in malis ſunt languidi pulſus, parui, tardi, rari eóque peiores, quò languidiores, minores, tardiores, rariores, inſtante morte ſolent eſſe languidiſſimi, minimi. Æqualis pulſus viriũ robur ſemper indicat, inęqualis imbecillitatem in maligna, vt peſtilenti febre, aut aſſumpto veneno, necnon in fiſtulis pulmonũ obſtructis pulſus valde inæqualis percipitur. Licet enim ferè ſemper ſit languidus, paruus, tardus, rarus,

tamen per interualla nunc magnus aut velox aut creber percipitur, quæ eſt ſumma inæqualitas obſeruata à Galeno, in Antipatro aſthmatico. Intermittens pulſus ſummam imbecillitatem arguit, periculoſior in iuuene quàm in puero, aut ſene: Galenus nunquam vidit iuuenem, qui euaſerit cum pulſu intermittente. Adiiciendum tamen niſi fuerit aſthmaticus: nonnullos videas etiam ſanos habere pulſum intermittentem, propter ſummã pulmonum obſtructionem, quò diutiùs intermittit eò periculoſior. Longa eſt intermiſſio, quæ excedit tempus duarum pulſationum, deficiens eſt deterior intermittente, recurrens in bonis habetur, quia reſurgentis facultatis eſt index: Vndoſus pulſus humidos morbos oſtendit, vt plenus plenitudinem, inanis inanitionem: ex vndoſo fieri vermicularem, malum: vermicularis enim facultatẽ vitalem paulatim labaſcere denũtiat: quemadmodum formicans eandem iam collapſam, & iamiam conclamatum. Iſti pulſus ſunt præcurſores mortis niſi fortè contingant in animæ deliquiis. Pulſus hecticus inſanabilem morbum arguit. Serratus inflammationem partium neruoſarum: Conuulſiuus conuulſionem à ſiccitate, quæ ſolet eſſe lethalis. Vibratus pulſus oſtendit naturę certamen cum morbo: An ordinatus perpetuò bonus? diſtinguo: In bonis ſemper ordo optandus eſt, quia natura eſt ipſe rerum ordo: In malis præſtat nullum ſeruari ordinem, exempli gratia: Pulſus intermittens ſem-

per eſt malus, peior tamen ſi intermittat cum ordine, quàm ſi ſine ordine, exempli gratia, quarta quaque aut ſexta pulſatione intermittere, deterius eſt, quàm nunc quarta, nunc ſexta, aut decima : denique malus ordinatus deterior eſt malo inordinato.

De Reſpiratione. Cap. VII.

TAM affinis eſt pulſui reſpiratio, tanti in curandis morbis momenti, vt ſine piaculo ſilentio præteriri non poſſit, nam vt in omni morbo, præſertim acuto, liberè ſpirare perpetuò bonum eſt, ita malè ſpirare malum eóque peius quò difficilior erit reſpiratio : Analogam verò eſſe diaſtolen inſpirationi, ſyſtolen expirationi, vtriuſque eaſdem genere eſſe cauſas continentes, nempe facultatem, vſum, & inſtrumenta, ſpecie tamen differentes quia reſpiratio ſit opus animalis facultatis, pulſatio vitalis, quæ ad naturalem propiùs accedit : Differentia quoque eſſe inſtrumenta, nempe diaphragma reſpirationis lenis, thoracem, pulmonem, & muſculos intercoſtales : vehementioris, in phyſiologia demonſtratum eſt. Accedat quòd interuallo vnius reſpirationis quinquies cor pulſat: Ad pathologiam pertinẽt tam reſpirationis quàm pulſus differentiæ, cauſæ & ſigna, differentiæ ferè ſunt communes, dicitur enim reſpiratio magna, aut parua, velox aut tarda, crebra aut rara, æqualis, inæqualis, proportionata improportionata, ordinata,

inordinata. Ad magnam reſpirationem concurrunt facultas robuſta, magnus vſus, & obſequens inſtrumentum: ſcilicet vt totus thorax liberè ſecundùm dimenſiones omnes extendatur. Paruam efficiunt imbecilla facultas, nullus vſus, male affectum aliquod reſpirationis inſtrumentum, fit velox vrgente neceſſitate à potenti facultate: tarda, imminuto calore, vel inſtrumenti alicuius vitio, vel anguſtia, dolore: fit crebra vrgente maxima neceſſitate, facultate oppreſſa, aut proſtrata. Inæqualis fit à motrice imbecilla, vel obſtructis pulmonum fiſtulis: ecce ſunt ſimplices differentiæ, & earum cauſæ, quæ multis modis coniungi ſolent: Aliquando enim eſt magna ſimul & frequens cùm ſummum eſt incendium, talis ſolet eſſe in febre ardenti, túmque calidus ſpiritus ore naribúſque efflatur: At parua ſimul & frequens fit, imbecilla, aut oppreſſa facultate, vel impeditis inſtrumentis, aut dolentibus, qualis apparet inflammatis viſceribus, vt pulmone diaphragmate, iecore, liene, pleura. Inæqualis & intercisa reſpiratio dicitur, quando dupla videtur aëris intrà pectus reuocatio, quam funeſtam eſſe, inquit Hippocrates, quemadmodum cùm ſpiritus frigidus ore & naribus efflatut, aut ſpiritus prope totus per nares inſpiratur & expiratur, pinnis contractis & dilatatis. Orthopnœa quoque ſemper eſt plena periculi, cùm ægri non niſi recta ceruice ſpirant, ſupiníque cùm iacent, putant ſe ſuffocari: Sequitur enim ſe-

rinam deſtillationem in pulmones, vel anginam ſuffocantem, vel empyema, vel aſthma incurabile, magna & rara ſpiratio: nota eſt inſaniæ, quicunque enim delirant, magnum,& ex longis interuallis ſpirant, non contra, quia ſine delirio poteſt contingere.

PATHOLOGIÆ, Sect. V.

In qua Ουροσκοπία artificialis vrinarum inſpectio, vel potiùs Ουρομαντία diuinatio de morbis per vrinas explicabitur.

Quid indicet vrina. CAPVT I.

AB EXCRETIS coctionis aut cruditatis materiæ morbificæ certa ſigna petuntur, Superfluitas enim cuiuſque coctionis quæ à natura excluditur, humoris morbifici pepaſmum, aut ἀπεψίαν indicat: Alui proluuies primæ, lotium ſecundę, Antecedẽtes cauſæ morborum, nempe plethora & cacochymia, à quibus primùm fiunt, deinde fouentur morbi, conſiſtunt in venis, atqui vrina eſt ſerum ſanguinis, id eſt quatuor humorum. Nam cuiuſque ſuum eſt ſerum: Ergo illa, antecedentis cauſæ morbi coctionem aut cruditatem: proinde ſtatum morbi & quatuor tempora, quæ diſtincta ſunt coctione vel cruditate hu-

moris morbifici, certò demõſtrat: propterea af-
fectus hepatis, venarum, renum, & veſicæ, ma-
nifeſtè declarat: quia renes à maſſa ſanguinis
ſecernunt & alliciunt ſerum, quod deinde per
oureteras, in veſicam deponunt. Atqui per-
meando fieri vix poteſt quin praui affectus, ſi
quis ſit in parte veſtigia retineat: ſi malis quin
pars male affecta prauæ ſuæ conſtitutionis no-
tas vrinæ tranſeunti imprimat inurátque: Ita-
que illa morbum & cauſam morbi, præſertim
in venoſo genere conſiſtentis, vt febris, ſine
dubio demonſtrat. An non coniunctam quo-
que cauſam morbi & affectus qui ſunt in ha-
bitu corporis? Reſpondeo cũ Galeno, Antece-
dentem cauſam & affectus partium natura-
lium quæ ſecundæ regionis finibus concludun-
tur, vrinam primò per ſe, quod eſt verè &
propriè indicare: coniunctam verò cauſam &
affectus tertiæ regionis, pulmonis vel cerebri,
tantùm ex accidenti: Serum enim quo ſan-
guis diluitur vt capillares etiamnum venas
faciliùs permeet, defunctum hoc officio, per
eaſdem venas refluit in venam cauam, vnde
à renibus attrahitur, ſingulas partes quan-
tumuis longinquas & remotas dum attingit
ſerum, vix fieri poteſt quin colore, ſapore, o-
dore, aut ſimili aliqua qualitate prauæ diſpoſi-
tionis notas non referat. Præterea quæſitum
eſt ex qua materia fiat hypoſtaſis vrinæ; con-
cluſum tandem ſedimentum ſanorum fieri ex
portione crudiore ſecundæ coctionis: In æ-
gris verò eſſe portionem materiæ morbificæ.

Atqui hoc modò teſtatur morbum & morbi cauſam non tantùm antecedentem, ſed coniunctam, ſi modo in venoſo genere conſiſtat, vt febris: Item ad prædicendum euentũ morbi imprimis vitalis, deinde naturalis facultatis robur conſiderandum eſt, vt ſi appetat æger, ſi bene vel malè coquat alimẽtum: Atqui non poſſis hoc meliùs coniicere quàm ab excrementis: Itaque non tantùm ad dignotionem cauſę & morbi, ſed etiam ad prognoſim plurimùm confert vrinarum inſpectio. Sanè tanti olim fuit, vt medicos ὑροσκόπους, matulam inſpicientes, depingerent, quaſi præcipua diuinatio de morbis ab vrina ſumeretur. Sunt qui in vrina vitro excepta, tres deſignant regiones, ſummam, imam, & mediã, ima, primæ, media, mediæ, ſumma, tertiæ regionis, affectus potiſſimùm declarari exiſtimant.

Vrinarum differentiæ & earum cauſæ.

Caput IX.

IN vrinis quatuor conſiderari debent, ſubſtantia, quantitas, qualitas, & contenta: ſubſtantiã hîc appello conſiſtentiam, ſíntne tenues an craſſæ, claræ, an turbidę: de quantitate quęritur ſíntne multæ vel paucę: Ad qualitatẽ pertinent color & odor, vrinas enim guſtare eſt indignum medico etiamſi Rhaſis hoc factum à Galeno ſcribat, At odor etiam ab inuito ſentitur: contenta ſunt, ſedimentum eneorema,

quod pendulum eſt & ſtat in medio veluti ponderibus ſuis libratum: & quæ conſiſtunt in ſublimi, vt corona & nebula: Ad contenta pertinent heterogenea quæ liquori permiſcentur, vt ſanguis, pinguedo, pus, arena, furfures: ex iis veluti fontibus vrinarum omnes differentiæ deſumuntur. A conſiſtentia enim dicitur tenuis vrina, vt aqua, vel craſſa, qualis iumentorum, à quantitate multa, pauca, à qualitate, alba, nigra, & vtique, veluti medium extremis, interiecta, citrina: pallida quoque rubra, viridis: Item ſi ſuaue vel graue oleat: nam aſſumpta therebintina, vrina purpureas violas redolet, à contentis: quædam ſedimentum dicitur habere, alia non: quædam laudabile, alia illaudabile, laudabile quod ſit album læue & æquale, illaudabile ſiue ſit alieni coloris, ſiue inæquale & diuulſum: A permiſtione alieni dicitur vrina cruenta, purulenta, ſabuloſa, furfurea: Harum differentiarum cauſas paucis cōplectamur: Tenues fiunt duabus cauſis, cruditate, vt aqua, coctio enim fit incraſſando: aut obſtructione, quia ſolū tenue percolatur, craſſo remanente, nephriticorum vrinæ ſunt tenues ab obſtructione: hepaticorum & ſtomachicorum (qui laborant iecoris, aut ventriculi imbecillitate) ἀπεψία. Redduntur craſſæ viarum laxitate & alieni permiſtione, vtraque cauſa mulierum vrinę ſolent eſſe craſſiores quàm virorum, pluribus enim abūdant cruditatibus, quia ſunt naturæ frigidioris, quæ idcirco vrinæ permiſcentur, quod veſicæ quidem collum ha-

beant breuius, attamen latius quàm viri: vrinę non tantùm tenues, ſed etiam craſſæ poſſunt eſſe perſpicuæ & tranſparentes: nam multa craſſa, vt vitrum, albumen, oleum,ſunt perſpicua. Fernelius turbatas vrinas diſtinguit à turbidis & confuſis, eo quod turbentur frigore, deinde igni expoſitæ declarentur. Turbidæ verò redduntur alieni, vt arenę, pituitę, puris permiſtione: quæ longa reſidentia perſpicuitatem acquirunt: calore heterogenea ſeparante:hâc impuro miniméque defecato vino non malè compararis,confuſam appellat,quæ, neque, reſidentia longa, neque igne clareſcit, ſimilis eſt vino vetuſtate acido, aut quod fulgur, aut tonitru corruperit, talis redditur humorum, qui venis primis continentur, corruptela. Propterea in malignis, vt peſtilentibus febribus, vrinæ ſolent eſſe confuſæ: ſequitur, vt parcioris vel copioſioris urinæ cauſas explicemus: pauca redditur cùm parum bibitur, aut quòd ardore febrili humiditas conſumatur, vel quòd materia vrinæ aliò transferatur, cùm enim ſudoris & vrinæ communis ſit materia, non debet eſſe mirum ſi parum meiat qui multum ſudat: proportione potus parum meiere non eſt mirum, cum ſerum retinetur in abdomine,nec à renibus emulgetur: Nephritici parum meiunt propter obſtructas vrinæ vias: At copioſiorem vrinam efficiunt multus potus, vſus diureticorum, vt vini albi: Aliarum euacuationum, vt ſudoris & deiectionum ſuppreſſio: catarrhus per ſpinam ad re-

nes deſcendens, colliquatio totius corporis, diabete, hydrops ad matulam: cum renes laborant intẽperie calida & ſicca, vndique attrahunt ſerum, vnde vrinæ immodicum profluuium: multi morbi vrinarum copia iudicantur, per vrinæ ductus vacuato ſero: A ſubſtantia & quãtitate, ad qualitates, colorem dico, & odorem pergamus. Tribus cauſis vrinæ variis coloribus tingũtur, primum alteratione, vt coctione, cruditate vſtione: ſecundo rei alicuius, vt ſanguinis, chyli, permiſtione: tertio dominatu ſeri, nã à ſeiò ſanguinis copioſiore, vrina fit rubra, hoc ad vrinarum ſingulos colores accõmodemus: fiunt albæ, vel cruditate, vel albæ alicuius rei, vt chyli, ſeminis, pituitę, puris, permiſtione, aut ſeri pituitoſi copia: aliquando priuatione bilis, vt in ardenti febre, quando illa ad cerebrum rapitur inſtante delirio, tum enim phrenetici album meiunt abſentia bilis, qua ſolet vrina colorari: fiunt nigræ contrariis cauſis, humorum ſcilicet vſtione, humoris nigri, vt melancholici, vel atrabilarij miſtione, vel ſeri melancholici dominatu: non eſt nouum morbos melancholicos, vt quartanas, vrinis nigris terminari, humore morbifico per vrinas excreto: Ad colorem album pertinent aqueus, lacteus, & pallidus, qui omnes fiunt cruditate, humoris albi miſtione, aut abſentia bilis, pallida iam accedit ad colorationis principium, ideo rudimentum coctionis demonſtrat: Ad nigrum pertinent color ruber, viridis & liuidus: fit enim vrina rubra, humoris

rubri, vt ſanguinis permiſtione, vel ſeri ſanguinis, (quod eſt bilis rubra) dominatu : vel aſſatione incipiente : fit viridis maiori vſtione, aut bilis porraceæ permiſtione. Liuida aucto vſtionis gradu, aut bilis ceruleæ miſtione, vtrique, veluti medium extremis, interiicitur vrina citrina, ad quam pertinent flaua, ſubflaua, rufa, ſubrufa : quæ fiunt à calore mediocri, cùm igitur vrina coloretur, alteratione, alieni miſtione, vel ſeri dominatu, facilè ſoluetur in ſcholis pertrita quęſtio, ſi vrina colorem priùs acquirat quàm conſiſtentiam : nam ſi coloretur alteratione nempe coctione, cruditate, aut vſtione priùs acquiret colorem, ſi verò alieni permiſtione priùs conſiſtentiam, deinde colorem: non eſt omittendum nonnunquam aſſumpti alimenti, aut medicamenti, colore vrinas tingi, ne hoc imponat medico : nam epotum rheum concolorem vrinam reddit, & ægri qui pro ordinario potu vtuntur decocto radicis oxalidis, vel cetrac, rubrum meiunt. Putidæ ſunt vrinæ putredine, aut cruditate, quamuis enim fœtor, vtplurimùm ſit ſoboles putredinis, aliquando tamen procedit à cruditate : nam putidum expirant, qui alimentum malè coquunt, propterea apud Ariſtotelem, vrinæ leonum graueolent, voraces enim cùm ſint, multis cruditatibus abundant, inde putidum meiunt. Aliquando fœtet vrina longiore mora, aliquando quorumdam alimentorum vſu, alliorum, aniſi, aliquando aſſumpto medicamento, ſiue quòd ipſum graue oleat, ſiue quòd humores

put res putidóſque commouerit. Supereſt, vt de contentis diſſeramus Fernelius exiſtimat tã in ægris quàm in ſanis materiam ſedimenti eſſe terreſtrem portionem alimenti quæ effugit coctionem & ſanguini in magnis venis commiſcetur, vnde cũ ſero à renibus attrahitur, vſque caloris ſecreta ſubſidet: à cõmuni tam ẽ opinione receptũ eſt, in ſanis quidem fieri ſedimẽtũ à crudiore portione alimenti, hoc argumento, quòd vocaces & qui minùs, coquũt, plus habẽt in vrinis ſedimenti, qui verò ſobriè viuunt & bene coquũt, nihil aut minimùm. In ægris verò eſſe portionẽ materiæ morbificæ. Morbi à bile ſine ſedimento iudicantur, color, conſiſtentia, ſuſpenſum, nebula, abunde coctionem, atque inde ſanitatem, teſtantur: quia bilis eſt humor tenuis, & aliorum humorum comparatione pauca eſt in maſſa. Cæteri morbi ferè cum multo ſedimento terminantur: optimum, debet eſſe analogum puri: album, quia excrementum tertiæ coctionis partibus ſolidis debet aſſimilari; quin alteratrice venarum facultate coquitur, atque dealbatur: ſi quod alterius ſit coloris, prodet ſuo colore humorẽ peccantẽ, rubro ſanguinem, nigro melãcholiam, bilẽ flauo: ſiquis miretur hypoſtaſim à venis coctione dealbari: ille eodem iure miretur, ſanguinem à mammis in lac conuerti, eundémque in vaſis ſpermaticis in ſemen tranſmutari, in vlceribus & abſceſſibus, coctione in pus albũ conuerti. Eſt præterea æquale, id eſt ſibi perpetuò ſimile, non hodie coctum, cras crudum, aut vna ex

ſanorum, an quia vſque adeo languet excretrix, vt nihil penitùs humoris morbifici excludat? An quòd venena intus genita, vel aſſumpta, in corde reſidentem facultatem vitalem primùm impetunt, non iecur, non venoſum genus? An in ſpeciali tantùm peſte, nempe ſpiritali, hoc verum eſt, quando virus ſpiritus tantùm inficit non humores, quæ eſt omnium perniciofiſſima.

Indicia morborum quæ ſumuntur ab vrinis.

CAPVT X.

VRINA ſanorum conſtituenda eſt, quæ ſit cæterarum regula: Quæ illi ſimiliores erunt, meliores, quæ diſſimiliores, deteriores iudicentur. Ea verò debet habere mediocrem conſiſtentiam, & citrinum colorem, fruſtrà adiicitur laudabile ſedimentum, quia non eſt neceſſe in vrinis ſanorum aut ægrorum conualeſcentium, apparere ſedimentum. Quod præcipiebat Plutarchus de pulſu, de vrina lubenter præciperem, vt quiſque dum ſanus eſt ſuam vrinam diligenter inſpiciat, ex qua faciliùs cognoſcat, ſi quando ægrotet, quãtùm ab illius mediocritate receſſerit. Sexu, ætate, temperamento, vitæ & victus genere, memineris immutari, nam biliosi coloratior eſt vrina quàm pituitoſi, viri quàm mulieris, iuuenis quàm ſenis: Pituitoſi verò craſſior eſt quàm bilioſi, mulieris quam viri, quia multa

ſaburra vt in vterum ita in veſicam vndique deſcendit, pueri quàm iuuenis, propter ingluuiem, ſenum propter naturę & caloris imbecillitatem vrina eſt cruda, tenuis, alba: Ætati ergo temperamento, ſexui, proportione debet reſpondere, neque medicus peræquè ſeni febricitanti metuere debet ab vrinis crudis, atque iuueni, cùm ſint ætati congruentes. Tenues & aqueæ vt inde exordiar niſi manifeſta ſit obſtructio, ſunt indices cruditatis. Proinde conſtitutionem morbi deſignant: Quandiu enim tenuis & cruda eſt vrina, tandiu morbus eſt in principio. In acutis febribus delirium minantur. Quòd ſi iam delirante ægro talis appareat, morietur, quia non eſt credibile iam malè affectum cerebrum, nouum aſcendentis bilis inſultum perferre poſſe, cùm aquea perſeuerat, cæteris ſignis ſalutem ſpondētibus, futurum abſceſſum prænuntiat, præſertim in partibus, quę ſunt ſub diaphragmate. Vrinæ craſſæ, quales iumētorum, capitis dolorem iam pręſentem, aut in propinquo eſſe denunciant, humorum enim conturbationem indicant, propter quam vaporibus multis oppletur cerebrum. Claræ perpetuò ſunt indices coctionis, confuſæ, quę igne declarari non poſſunt malignum eſſe morbum demonſtrant: quæ cùm primùm mi-ctæ ſunt, turbantur & igne clareſcunt, principium coctionis arguunt: Niſi paucioris vrinæ ſit manifeſta cauſa, vt paucus potus, inſignis ſudor, alui liquidum profluuium, aut ingens

gens

gens incendium, à quo vrinæ materia reſoluatur, coniectura eſt vrinæ vias calculo aut muco obſideri, quòd ſi deficiente humido & expellendi facultate infirma, pauca reddatur, aut penitùs cohibeatur, prætertim in morbis acutis, mortem indicat, in longis, durationem longam portendit: niſi copioſioris vrinæ euidens ſit cauſa, vt potus multus, ſuppreſſæ aliæ vacuationes ſolemnes, vt ſudor, catarrhus, aut colliquatio totius corporis: probabile eſt vrinarũ copia morbum terminari: præſertim ſi æger leuetur: Colores extremi, & qui ad illos accedunt, humorum cruditatem aut vſtionem indicant, medij coctionem, niſi tales ſint alieni permiſtione: Diſtinguentur verò potiſſimùm hoc ſigno, quod earum quæ alteratione ſola præter naturam colorantur: tenuis ſit conſiſtentia, Earum verò quæ permiſtione, craſſa: Alba ergo & tenuis, cruditatem oſtendit: aut bilem, aliò, vt ad cerebrum transferri: Alba & craſſa, humoris crudi & pituitæ dominatum, atque inde longitudinem morbi denunciat: At vrinæ tenues & nigræ, ſunt lethales, quia ſummæ vſtionis aut extincti caloris ſunt indices, nigror enim ab vtraque fit cauſa, aut à calore vrente, qua quidem cauſa carbo denigratur, aut à frigore poſitiuo condenſante, qua cauſa denſa nubes eſt nigra, pellucentia abeunte: aut priuatiuo, quod eſt caloris extinctio, vnde liuor & mortificatio partis: Vrinæ nigræ & craſſæ non ſunt perpetuò lethales, quia multi morbi melan-

cholici iudicātur vrinis nigris: vrina citrina ſeu ſubaurea, ruffa: nec non flaua ſub flaua, coctionis ſunt indices: rubra & tenuis, quę flammea dicitur, ardentem febrem indicat & iecur immodicè calens, qualis ſi perſeueret, interitum portendit: at ſi rubra ſimul & craſſa fuerit, qualis in ſynocho ſæpe redditur, aut bilis rubrę copiam aut aſſati ſanguinem oſtendit: niſi talis ſit permiſtione ſanguinis, quod accidit dum renes à calculo atteruntur: ſed tùm vrina cum refrixit, ſedimentum veluti cōcreti ſanguinis exhibet: viridis fit ſummo incendio: liuida natiui caloris extinctione: proinde ſi ex viridi fiat nigra ſummi incendij nota eſt: ſi ex liuida nigra, ſummæ frigiditatis: vtraque lethalis: Vrina fœtida, cruditatis inſignis aut putredinis eſt index: ſi ſedimentum habeat purulentum, renum, aut veſicę vlcus oſtendit, ſi verò reſidentia longa mucum deponat & cum dolore excludatur: calculum ſubeſſe in veſica demonſtrat. Hactenus de vrinæ conſiſtentia, quantitate & qualitate, ſequitur vt de contentis diſſeramus: Semper laudabile ſedimentum apparet ad ſalutem. Quod ſi nullum appareat, propterea non imminet periculum, quia, vt dixi, morbi à bile ſine ſedimento fœliciter terminantur. Suſpenſum adhuc infirmam naturam arguit: nubes adhuc magis debilem: Cùm enim horum trium communis ſit materia, potens calor eam coquit, incraſſat, ſecernit, & in imum deturbat. Impotentis ergo argumentum eſt ſi ma-

teria ſedimenti ſubſiſtat in medio, impotentioris ſi in ſublimi, ſemper contenta inferiora, meliora ſunt ſublimioribus. ſi nullum horum trium in vrinis ægrorum appareat, periculoſum: quòd ſi appareat, ſed tenue, aut alieni coloris, tenuitate cruditatem & longitudinem morbi denunciat, colore humorem peccantem, rubro ſanguinem aut rubram bilem, nigro melancholicum ſuccum, aut oppreſſionem caloris: Quibus citò excernũtur contenta bona, citò liberantur: in vrinis febriũ erraticarum, ſi nebulæ nigræ appareant, ſequetur breui quartana: Ouromantiam finiero, ſi de craſſamento ſiue ſordibus quę lotio permiſcentur pauca addidero. Carunculæ renes exulceratos docent: vrina ſquammea & furfurea ſi liquida & tenuis fuerit, ſummum incendium denotat, ſi craſſa, veſicam ſcabioſam: ſubſidentes arenulæ ſubeſſe calculum indicant, ſi albæ in veſica, ſi rubræ, in rene: Pus, pituitam, & ſemen diſcernere oportet: nam per gonorrhœã ſemen effluit cum vrina. Mulieres verò quibus albi menſes fluunt, pituitam reddunt cùm lotio: ſæpe etiam arthritis & Iſchias ſedimẽto pituitoſo terminantur: at purulentum meiunt qui renes habent vlceratos: hæc inquam tria pus dico pituitam &, ſemen diligenter diſtinguere oportet, hoc modo. Quod ſemen cùm ſit tenue, leue, & ſpirituoſum natat in vrina, pus & mucus ſubſident, At pus commota matula diſſoluitur diffunditúrque: mucus verò tenax & viſcidus cohærebit.

Σκατομαντία diuinatio ex fæcibus.

Capvt XI.

IN alui proluuie quemadmodum in vrina conſiderari debent ſubſtantia, quantitas & qualitas: Suſtantia, ſitne mollis an dura, liquida, vt aqua, ſicca, vt terra. Quantitas, ſi multa an pauca, vel quoties æger deiecerit: qualitas ſitne alba, nigra, flaua, item ſi ſuaue an graue oleat: nam damarum ſtercus bene olet, & gazella cacat zybetum: A permiſtione alieni, dicitur cruenta, flatulenta, ſpumoſa, quo pertinent per aluum excreti vermes: harum differentiarũ cauſas, deinde ſigna, percurramus: fiunt liquidæ deiectiones, vel frequentiore vſu liquidioris alimenti, vel cruditate, vel catarrho dum à toto, vel à parte aliqua, vt à cerebro humor multus ad ſentinam concurrit. Obſtructo quoque meſenterio: nam chylus non attractus à iecore, liquidam aluum reddit: contrariis cauſis fæces indurantur: pauco eóque ſicciore alimento, calore reſiccante, ſiue ſit auctus febre, ſiue interna inflammatione. Multum verò deiiciunt, qui pluri cibo vtuntur, eóque excrementoſo, vt pane furfuraceo, vel qui faciliùs coqui & diſtribui poſſit, minùs, qui parum edunt, & alimentis vtuntur facilis coctionis, miniméque excrementoſis: cita & frequens aluus redditur, acrimonia humoris aſſiduè excretricem ſtimulantis. Colorantur fæ-

ces, vt vrinæ,alteratione,vel permiſtione: alteratione,nempe cruditate,vſtione,aut mediocri coctione: permiſtione alieni, vt chyli, ſanguinis, pituitæ, puris, vnde chyloſæ, cruentæ,purulentæ, mucoſæ, nuncupantur: fiunt albæ cruditate, vel humoris albi, vt chyli, aut pituitæ commiſtione, nigræ,vſtione, aut humoris nigri acceſſione, flauæ & rufæ mediocri coctione, aut permiſta naturali bile, quam natura quotidie à folliculo in ecphyſim tranſmittit per meatum cholidocum, vt veluti clyſtere excretricem ad officium incitet: A bile rubra, aut immiſto ſanguine, fiunt deiectiones rubræ, ab æruginoſa, virides, ab atra, nigræ, & ſplendentes vt pix: fœtor contingit cruditate, aut humorum putredine, niſi manifeſtam habeat cauſam, vt vſum alimenti, vel medicamenti putridi. Aphrodiſæus in problematibus inquirit, cur hominis ſtercus peius oleat, quàm cæterorum animalium: reſpondet, hoc pendere à cruditate hanc verò à varietate alimenti: immanis enim gula nulli viuentium generi parcit: quæ præterea arte condiuntur, vt iſtis irritamentis excitata appetentia ventrem impleat, cùm ceteræ animantes vno ſimplicique genere alimenti contentæ viuant: boues eruo, equi fœno. A differentiis & cauſis pergamus ad ſigna: ex ſecundo prognoſticon, hoc veluti conſtituto fundamento: quod laudabile alui excrementum debet eſſe molle, vt mel compactum, & cohærens, ſubrufum, aſſumptis alimentis proportione reſpondens,

inde enim colligitur, id quod habet conſiſtentiam duram, vel liquidam, aut quod alieno colore, albo, rubro, viridi, tinctum eſt, quod paucum, vel multum, quòd partes habet diſtractas, miniméque cohærentes: eſſe contra naturam: Deiectiones nigræ in morbi principio ſemper ſunt malæ, in ſtatu poſſunt eſſe criticæ: Atrabilariæ, quæ ſplendent, vt pix, ſemper ſunt funeſtæ, de quibus intelligi debet Galenus, cùm ſcribit cap. tertio, de atra bile, nunquam vidi vnum qui deiecerit nigra, & mortuus non ſit. Verſicolores, varios affectus multóſque humores prauos indicant, qui cùm egeant longo tempore ad coctionem, portendunt longitudinem morbi, niſi tales ſint à cathartico, hoc enim in bonis ducendum eſt: niſi æger aſſumpſerit pingua, aut ſola inteſtinorum pinguedo à calore fundi videatur, deiectiones pingues ſunt lethales, quia colliquari totum corpus indicant. Aluus liquida & aquoſa præſertim in morbis acutis, mala: periculoſum, ſi aluus fluat citra ſenſum & voluntatem ægri, hoc enim proſtratas vires arguit: deiectio quæ fuerit inſigniter putida, in malis haberi debet, quia cruditatem, vel putredinem inſignem arguit, niſi vacuatio ſit critica, naturę motu excreto humore putri qui morbũ faciebat. Spumoſa deiectio, & quę more fimi bubuli, leuis eſt & plena flatu, mala: quia aut multum flatum, aut magnum intus incendium oſtendit. Supereſt, vt de vermibus pauca ſubiiciam, qui cũ ſuſcitẽtur ex materia putri, vt ex limo ranę,

& ex luto terreni vermes, ex animalium ſtercoribus inſecta, vt muſcæ, ſcarabęi, veſpæ, ſunt indices ſuæ cauſæ, hoc eſt cruditatem, aut putredinem ſubeſſe atteſtantur, quò plures ſunt aut maiores, eò maioris putredinis ſunt teſtes. Melius eſt expelli deorſum quàm ſurſum, in declinatione, & in vigore morbi ſine periculo excluduntur, in principio, mortem, aut morbi longitudinem portendunt: nam exeunt vt effugiant corruptelam, quòd ſi tum mortui excludãtur, credibile eſt illos inſigni corruptione periiſſe: In malignis febribus ſemper exeunt, in perniciem ægri. Porrò inique Ariſtophanes, medicos σκατοφάγους nuncupabat. Sunt quidem illi ſcatomátę? deiectiones ægrorum aſpiciunt, vt ex eis ſpeciem, cauſam, & euentum morbi coniiciant, quia nihil inhoneſtum exiſtimant, quod in humani generis ſalutem & conſeruationem cedit, Galenus tamen decimo ſimpliciũ reprehendit Xenocratem, quòd paſſim ægris præſcriberet non tantùm admouendum ſtercus animalium, vt caprillum, columbinum, bubulum, ſed etiam aſſumẽdum, vt ſtercus canum ad anginam, ſtercus gallinæ cum vino albo ad colicũ dolorẽ, ad fungos cum oxycrato: his inquit abſtinendum cùm ſuppetunt gratiora, ſi tamen ruri faciamus medicinam aliorum inopia, poterimus illa vſurpare: dignus erat Ariſtophanes Xenocrate medico.

ΥΔΡΟΜΑΝΤΙΑ.
Iudicia morborum ex ſudoribus.
CAPVT IIX.

VT ſtercus primæ, lotium ſecundæ, ita ſudor tertiæ coctionis eſt excrementum, proinde, vt ſtercus affectus primæ regionis certò indicat, vrina ſecundæ, ita ſudor tertiæ, diſtinguitur à ſubſtantia, in tenuem & craſſum, viſcidum, aut friabilem: à quantitate multum, vel paucum: à qualitate, in frigidum, aut calidum, ſalſum vel dulcem: naturalis enim debet eſſe calidus, dulcis fit colliquatione corporis: diſtingui etiam poteſt in flauum, rubrum, aut viridem: nam Ariſtoteles tertio, de partibus & tertio de hiſtoria animalium, meminit ſudoris rubri, qui fit per diapedeſim: Auicenna meminit ſudoris viridis: naturalis eſt ruffus, à bile, quæ ſola ex quatuor humoribus in ſudores reſoluitur. Iſti colores diſcernuntur lintei deterſorij tinctura: diuidi etiam poteſt ſudor in generalem, qui de toto corpore erumpit, & particularem qui ex vna parte: de quo Hippo. ſolo capite ſudare, malum: eſt quoque criticus vel ſymptomaticus, ad quas poſtremas differentias imprimis medicus debet attendere: criticus debet eſſe generalis, calidus, copioſus, quia nullum paucum criticum, præterea aduenire debet die critico, præcedentibus ſignis, coctionis, cum ægri tolerantia, talis enim ſudor cum morbo tollit omnia ſymptomata, ex

eóque tempore incipit æger conualeſcere: Symptomaticus dicitur qui contingit magnitudine morbi, aut morbificæ cauſæ nullis precedentibus ſignis coctiónis, qualis ſolet eſſe paucus, particularis, frigidus: harum differentiarum cauſas deinde ſigna explicemus: ſudor tenuis fit ex ſero tenuiore & crudiore. Craſſus coctione, aut humoris ſicci permiſtione: viſcidus colliquatione, aut ab humore viſcido, friabilis humorum aſſatione, atque ita dicam incineratione: fit multus multo potu, copioſiore ſero, aut à calore humido, qui ſolus humores in ſudorem reſoluit, hinc natura calidi humidi, vt ſanguinei, necnon pueri: & adoleſcentes, plurimùm & frequenter ſudant: graciles verò, ſicci, ſenes & quibus lien, aut iecur, aut totum corpus inaruit, non ſudant. Adiuuat plurimùm laxitas cutis, nam qui ſunt ſicca, dura & aſtricta cute, raró minimúmque ſudant. Cur hydropici cùm abundent ſero non ſudant? quia deeſt efficiens, nempe calor humidus, qui ſerum fundat, & in ſudores reſoluat: ſudor calidus fit calidi, frigidus frigidi humoris permiſtione: aut calidus à calore febrili, frigidus natiui caloris extinctione, qualis eſt ſyncopticus, qui viribus exolutis ſyncopem comitatur: atque etiam diaphoreticus, gelidus ſudor, mortis prænuncius. Vterque veriùs ἐφίδρωσις. mador, quàm ἱδρὼς, à medicorum coryphæis nuncupatur. Graue olet ſudor propter humorum putredinem, putrent verò illi quia non difflantur: ſudor ille non eſt perfe-

ctè criticus, qui ſingulas acceſſiones febris intermittentis, vt tertianæ, finit, ſed qui morbum funditus euellit, qui accidit in principio morbi, indicat morbum fore longum, quia originem habet à repletione : ſic enim Galenus cõmentario ſecundo ad primum epidemiωr morbo adhuc crudo, qui adueniunt ſudores non poſſunt eſſe ſignum bonum, quia vel humorum magnam copiam denunciant, vel virium infirmitatem, frigidus ſudor in acuta febre, eſt index mortis, in mitiore, longioris morbi. Copioſus ſudor qui ægrum non leuat, in malis habendus eſt, quia vires exoluit.

Hæc compendioſe, quibus introducantur candidati ad medicinæ fontes, qui totius terræ exemplar circunferunt, nauigant tutiùs.

Finis Pathologiæ.

Errata ſic corrigito.

Fol. 8. pro cõmuni materia: lege materia: fol. 15. ver. pro cedit noſtri tactui, l. noſtro. f. 16. ver. pro pituitoſo ſanguu, l. ſanguine. fo. 35. pro varie alteratur, lege alterari. f. 39. pro tantum acrimoniam, l. tantam. fo 42. pro diſſimulares, l. ſimilares. f. 44. pro tetigit, l. tegit. f. 51. pro traingulus, l. triangulus. fo. 55. ver. pro conſeruationem ſpecie, l. ſpecies. f. 62. pro nam obrutur, leg. nam copia obruitur. ibid. pro comparatum, l comparatus. fo. 72. ver. pro ſuccreſcente, l. ſicceſcente. f. 74 pro cur ergo dices, l. cum ergo. f. 83. ver. pro animæ, l. animalium. f. 105. pro ſtabulo, l ſabulo. fo. 114. pro ſaccius, l. ſiccius. f. 115. pro quantitate, l. qualitate. fol 118 pro cerebriorem, l. crebriorem. fo. 130. pro non naturarum, l. non naturalium. f. 131 pro intemperies alimentis, lege intemperatis. f. 152. pro pulſus enim, l. eſt. fo. 153. pro humoris exuperantium, l. humoris melancholici. q. f. 159. ver. pro ſi eſtne, l. ſitne. 161. ver. pro quid eſt, l. quod τεχμ.

VNIVERSÆ MEDICINÆ COMPENDIORVM INDEX.

A, primam paginam, B, ſecundam denotat.

AEtates quatuor comparantur cùm quatuor anni tẽporibus totidémque humoribus fol. 17.b
de Accretione f. 71 a
Actio quot modis lædatur. 141.a
quis Aër ſit ſalubris 102.a
de compoſitis 106.a
vt Aër ſit cauſa morbi 131 a
Affectuum ſimplicium cauſæ 150.b
Affectuũ ſimplicium differentiæ 144.a
Alimentorum primæ differentiæ 108.a
quæ temperata, quæ intemperata ibid. b
de Alimentis euchymis & cacochymis 109.a
de eupeptis & dyſpeptis ibid. b
de Alimenti quantitate 115.a
de ordine 116.a
vt Alimenta ſint cauſæ morborum 132.a
Aluus facilis, aut difficilis vnde 149.b
Anima quid ſit 48.b
illius ſubſtãtia perquiritur f. 49.b
Animarum primæ differentiæ f. 51.a
Animæ humanæ primæ facultates f. 52.a
An differũt ſedibus f. 53.b
de Animali facultate f. 62.b
vt Animæ tres facultates conſpirent in vnum & mutuis ſſẽt auxilis f. 67.b

ἀνάδοσις qua vi fit f.70.a
Animalium functionum læſarum cauſæ 146 a
hęmorrhagię cauſę 149 b
quę Aqua ſalubris 104 a
de Aquis ſimplicibꝰ 104.b
de Arteriis f.45 a
de Attractione f.56 b
de Auctrice f.60.a

B

De Balneo 121.a
de Bile non naturali 39.a
de Bile àtra eodem b

C

CAlidum innatū quid 23 b
ſigna Cacochymiæ 152.b
Primum Calidum quid quale fol.5.a
an Calor natiuus ſit cœleſtis, an elemētaris, vt calor cœleſtis excitetur motu 25.a
de Cartilagine 43.a
Caro 44.a
de Carne 113.b
an ſit Cauſa continens in morbis 130 b
de Cerere 112 a
de Chymoſeos tribus excrementis felle, limo, & ſero 35.b
de Coctione 58 a
Coctionis tres modi 70.a
de Conceptione & illius antecedentibus 79 a
de iis quæ ſequuntur Cōceptionem, conformatione, motu & partu 79.a
Conuulſionis cauſę 147.a
Cordis temperamentum inquiritur & cerebri 16.b
Cor 48.a
an Corde dilatato arterię conſtringantur 82.a
de Criſi & cauſis dierum criticorum 154.b
modi Criſis 156.a
quæ ſunt conſideranda, vt prædicatur modus Criſis 157.a
Cutis 44.a

D

DE digitis fol. 47.a
Diuretica 112.a
an Dolor ſit actio læſa 141.b
illius duas eſſe cauſas alterationem & ſolutionem continui 147.b

E

ELementorum doctrina eſt medicinæ primum fundamentum fol.3.b
Elementum quid 4.a
duobus modis conſiderantur à phyſico, à medico, vt ſunt partes mixti ibib.
quatuor eſſe Elemēta 4.b
an in Elementis duæ ſunt qualitates ſummæ 7.b
an Elementa ſint actu in miſto, an ſola potentia 10.a

de tribus Excremētis inutilibus ſtercore, vrina & ſudore 36.b
de Exercitatione 118.a
de Excretis 120.a
de Expultrice 58.b
Vt ſunt cauſæ morborum 112 a
Diffuſius 143.a
In illis immoderationis quæ cauſæ 149.a

F

de primo Frigido fol. 6.a
an Frigus ſit qualitas poſitiua 7.a
de Felle 36.a
de Fibris 43.b
de Fabis 112.a
de Fructibus 113 a
de Frictione 118.b

G

Generationis modi & cauſæ fol. 72.b

H

Homo in medicina eſt ſubiectū reductionis, cui omnia mineralia, plantæ, animalia deſtinantur 3 a
de primo Humido 6.a
Humanum corpus conſtare miſcella quatuor elementorum 10.b
Humor quid, ſitne pars noſtri 26.a
Humorum primæ differentiæ 26.a
an quatuor Humores fiant ab eodem calore & ſimul 31.a
ad Hominis generationē, vt omnes partes principes aliquid contribuant
Hydrotice 123.a

I

de Igne cœleſti & elemētari fol. 6.b
deſcenditne de ſua ſphęra 6.a
de Imaginatione & illi annexis inſomniis 87.a
de Intellectu 88.a
ὀργανὴ quid 89.a
An ſit pars medicinæ ad vitam neceſſaria ibid.

L

de Ligamentis 43.a
de Leguminibus 112.a
de Limo ſanguinis f. 36.a

M

Medicina quid f. 2.a
Quotuplex ibid.
vt Medicina ſubalternetur phyſicæ 3.b
an Medicamenta conueniant ſanis 121.a
de Manu 47.a
de Membranis 43.b
de Memoria & recordatione 87 b
de Menſtruo, an maleficum, quibus cauſis accidat, cur mulieribus nō viris 33 a
de Menſtruo 1 1 a
an Miſceantur elementa

ſecundũ formas, an ſecundum qualitates 8.b
de Miſtione quid, à quo, & quomodo fiat 8.a
de Moralibus animæ facultatibus 66.a
Concupiſcente, iraſcibili & de rationali
Morbus quid 124.b
Morbi differentiæ 125.a
Similarium ibidem a
Diſſimilarium 126.b
Morbi communis differentiæ 127 a
differẽtiæ Morborum ab accidentibus petitę 128 a
Morborum cauſæ 129.a
Morborum cauſæ interiores 135 a
Morborum ſimilarium cauſæ 137 a
Communium 139 b
de Motu arbitrario 86 a
vt Mot' & quies ſint cauſæ morborum 132.b
an Mulier cum menſtruo contribuat ſemen ad generationem hominis 73.b
an Mulier mutari poſſit in virum 77.a
de Muſculis 46.a

N

NAturales res, quę naturam noſtrã conſtituũt ſunt ſeptem 3 a
Naturalis facultas minutiùs diuiditur 54.b
Naturales coctiones quibus cauſis lædantur 145.b
de Neruis 45.b
de Nutrice facultate 56 a
de Nutritionem pręcedentibus functionibus appetitu, triplici coctione, appoſitione, agglutinatione & aſſimilatione 68.b

O

OSſa vt inter ſi differunt fo.42.b
de Oryza 112.a
de Ouis 113.b

P

PArtium noſtri corporis temperamenta inquiruntur 16.a
de Pane fermentato & azymo & huic adiunctis eduliis 111.a
de Pariendi modo cauſis ordine 80.a
de Partib', quid pars 40.a
an ſpiritus & humor ſint partes 40.b
Partiũ multiplex diuiſio quę ſunt ſimilares 40.b
De quibus ſigillatim 42.b
an Partes principes ſimul conformentur 77.a
Pathologia quid 124.a
quot habet Partes eod.b
de Perturbationibus 119 a
vt Perturbationes ſint cauſæ morborum 134.a
Phyſiologia eſt hominis phyſica, rerum naturaliũ, id eſt quę no-

ſtrum corpus conſtituunt ſcientia 3.a
de Piſis 112.b
de Piſcibus 114.a
de Pituita non naturali 37.b. vbi de naturali pauca.
ſigna Plethoræ 152.a
de Pomacio & Piratio 106.b
an Pilli ſint partes 41.a
Principiũ quomodo differt ab elemento 3.b
an Principes facultates diſtinguantur locis 63.b
Procreatrici vt ſeruiãt alteratrix & conformatrix. 61.a
Prognoſtica ſigna 153.a
an Pueri calidiores viris 18 b
Pulmonis 17.a
A pulſu an ab vrina ſitne certior morbi indicatio 147 b
Pulſ⁹ multis cauſis vt immutetur 158.a
de Pulſuũ differẽtiis 159.a
Sitne Pulſus aliquis vehemens pręter naturam 159 b
Pulſus magnus paruus quid 160.a
vbi de crebro & raro : de Pulſu proportionato æquali ordinato 160.b
Pulſum cauſæ 161.b

R

de Retentrice fol.57.b
Reſpiratio ad quam facultem pertineat 65.b
de Reſpiratione amplius 82.a
Rigor vnde 147.a
de Reſpiratione 164.a

S

Salubre quot modis dicitur fol.2.b
Salubriũ in quibus ὑγιεινὴ tota vertitur diſtinctio 100.b
Sanguinis temperamentũ inquiritur 30.a.& 38.a
Sanguis omonimia ibid. explicatur, qua ætate & quo anni tempore dominetur, 34.a
an Sanitas perpetuò ſimilibus cõſeruãda ſit 102.b
de Semine quomodo fit in teſtibus 76.a
an Senſus & motus influãt per modum irradiationis 64 b
de Senſuum obiectis & inſtrumentis 84 b
de Sero 36.a
de primo Sicco 6.a
Signorum multiplex diuiſio 150.b
Similitudinis à parẽtibus in ſobolem tranſmiſſæ quæ cauſa 35.a
an Sit ſecretrix quædã facultas 59.b
an Solus ſanguis cõtineatur venis, ſolú've nutriat 27.b.& ampli⁹ 32.a

de Somno & vigilia 45.a
& amplius 116.b
Spirit' an ſit, quid ſit, quis vſus 19.b
Spirituum differentiæ 21 a
Spiritus naturales differre ſpecie 22.a
Vbi & quomodo naturalis, vitalis, & animalis. 22.a
de Stercore 37 a
de Sudore ibidem.
an Sudor ſit ſecũdum naturam 122.b
Sympromatum differẽtię 140.b
Si ſymptomata omnia ab aliquo morbo procedunt 144.a
Simiotices ea pars quæ ſphygmice dicitur 157.b
Signa morborum quæ ſumuntur ex pulſu 163.a
T
Temperamentũ quid fol 11.b
Sitne temperamentum ad pondus 12.b
Temperamentorum primæ differentiæ 13.a
Temperamentum dicitur tribus modis per ſe, per accidens. actu potentia abſolutè cõparatè 14.b
Temperamentorum critirium 15.a
Temperamẽtorum ſigna diagnoſtica 18.b
Tempora morborum ab vrinis coctis, aut crudis dignoſcuntur, paroxyſmorũ à pulſib' 158.b
de Tendine 43.b
de Teſtibus 75.a
V
an Vena ſit pars ſimplex & ſimilaris 42.a
Venarum officium, vſus, diſtributio 44.b
de Venere 120.a
de Vẽris ſalubribus 103.a
de Vino 107.a
an Vita poſſit perpetuari 24.a
de Vitali facultate 61.b
de Vitali functione nempe cordis & arteriarum pulſatione 81.b
de Voce & ſermone 83.a
de Vomitu 121.a
Illius immoderati cauſæ 149.a
de Vrina 37 a
An ſit excrementũ renum ibid.
Vrina quid indicet 165.a
de Vrinę ſedimento 166.a
in Vrinis quæ conſiderãda 166 b
differentiæ Vrinarũ 167.a
Vt ſint morborum cauſæ 133 a
Z
Zythũ an ſalubre f. 106.a

FINIS INDICIS.